

**BUNGE LA TANZANIA**

**MAJADILIANO YA BUNGE**

**MKUTANO WA KUMI NA TISA**

**Kikao cha Kumi na Nne – Tarehe 1 Aprili, 2015**

*(Mkutano Ulianza Saa Tatu Asubuhi)*

**D U A**

*Spika (Mhe. Anne S. Makinda) Alisoma Dua*

**MASWALI NA MAJIBU**

Na. 143

**Wananchi Kuchangia Ujenzi wa Maabara Nchini**

**MHE. PAULINE P. GEKUL (K.n.y. MHE. ROSE K. SUKUM)** aliuliza:-

Utoaji wa Elimu bora ni pamoja na kuwa na Maabara nzuri zenye vifaa vya kutosha na vilivyo bora; kutokana na ukweli huo, Mheshimiwa Rais alitoa agizo la ujenzi wa Maabara kwa kuhusisha michango ya Wananchi hali inayowanyanyasa sana Wananchi hivyo kuwa kero kubwa toka kwa Watendaji wa Vijiji na Kata kwa maagizo ya Mkurugenzi na Wakuu wa Wilaya:-

Je, Serikali kupitia agizo la Mheshimiwa Rais imechangia kiasi gani kwa kila Wilaya kama kielelezo cha utekelezaji wa agizo hilo?

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (ELIMU)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Rose Kamili Sukum, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa miundombinu ya shule nchini umekuwa unatekelezwa kwa ubia kati ya Serikali, wananchi na wadau wa maendeleo. Wakati wa ujenzi wa shule nyingi za wananchi zijulikanazo kama Shule za Kata, baadhi ya miundombinu muhimu ikiwemo maabara haikukamilika. Kutokana na umuhimu wa maabara, Mheshimiwa Rais alitoa agizo ambalo kimsingi lilikuwa ni kukumbushia uzingatiaji wa kila shule kuwa na Maabara tatu. Kila Halmashauri ilipaswa kutekeleza kupitia vyanzo vya ndani na wananchi wamekuwa wakishirikishwa kupitia mikutano na vikao katika ngazi mbalimbali ili waone umuhimu wa kushiriki kwa hiari yao.

Mheshimiwa Spika, maabara zilizokuwa zinahitajika kujengwa Kitaifa ni 10,389 ili kuwezesha shule zote kuwa na maabara tatu. Hadi kufikia Januari 2015, vyumba vya maabara 4,237 vilikuwa vimekamilika, ambapo Serikali kupitia Mpango wa Maendeleo ya Elimu ya Sekondari, maarufu kama MMES, imechangia jumla ya shilingi bilioni 17.9 na Halmashauri ya Wilaya ya Hanang" imechangia shilingi milioni 273. Aidha, kwa mwaka wa Fedha 2010/2011, Serikali ilitoa shilingi bilioni tatu kwa Halmashauri zote kujenga maabara na Mkoa wa Manyara ulipata shilingi milioni 160 kwa ajili ya Halmashauri ya Wilaya ya Kiteto na Wilaya ya Hanang". Wilaya ya Hanang" imepata shilingi milioni 80 zilizonufaisha Shule za Sekondari Mulbadaw na Chifu Gejaru.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, ushirikishaji unawafanya wananchi wawe sehemu ya utekelezaji wa shughuli za maendeleo, waweze kumiliki miradi husika na kuongeza kasi ya mafanikio. Kupitia Bunge lako Tukufu, napenda kuwapongeza sana wananchi wa Mkoa wa Manyara hususan Halmashauri ya Hanang" na wananchi wote nchini, kwa kuitikia wito wa Serikali kutekeleza shughuli hii muhimu ya ujenzi wa maabara. Wito kwa Wakurugenzi wote ni kuhakikisha kuwa, uhamasishwaji unafanyika bila kutumia nguvu.

**MHE. PAULINE P. GEKUL:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Niulize maswali mawili ya nyongeza.

(i) Kwa kuwa agizo hili au mpango huu wa kujenga maabara ni mpango wa muda mrefu wa Serikali na Chama cha Mapinduzi waliahidi katika Ilani yao ya mwaka 2010; na kwa kuwa agizo hili la Rais lilitoka wakati mgumu katika Mkoa wa Manyara kwa sababu lilitakiwa litekelezwe mwezi Desemba na Januari, wakati Wananchi wako kwenye kilimo; na kwa kuwa Serikali imeshaahidi hapa kwenye Bunge kwamba, miezi hiyo hawatawasumbua Wananchi kwa sababu wanaingia kwenye msimu wa kupeleka watoto shule na msimu wa kilimo:-

Ni kwa nini Serikali imepeleka agizo hili mpaka ngazi za Halmashauri, wananchi wanasumbuliwa wakati huu ambao hawana fedha na kwa nini wasisubiri msimu wa mavuno?

(ii) Kwa kuwa michango hii ya wananchi haiko *regulated* katika Halmashauri, ni kijiji tu kinaamua au mtaa unaamua kiasi chochote. Mfano, Kijiji cha Dareda katika Wilaya ya Babati na Kijiji cha Dudie wana michango miwili tofauti; Dudie wanachangisha shilingi 40,000 mpaka shilingi 60,000 wakati Dareda siyo zaidi ya shilingi 10,000. Kwa nini Serikali sasa isitoe mwongozo kwenye Halmashauri zetu kuhusu michango ya wananchi katika miradi ya maendeleo badala ya kuwaacha wananchi wakionewa kwa muda mrefu na watendaji? (Makofi)

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (ELIMU):**

Mheshimiwa Spika, kwa programu hii ya ujenzi wa maabara na Wilaya ya Hanang"; kwanza, napenda nitumie nafasi hii kumshukuru sana Mheshimiwa Mbunge wa Hanang" kwa mchango mkubwa aliutoa kupitia mfuko wake wa Jimbo kwa ajili ya kuchangia vifaa vya ujenzi vya bati, saruji na nondo, ambazo zimesasidia sana kujenga maabara zetu kwa kiasi kikubwa. Nakushukuru sana Mheshimiwa Nagu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nataka nieleze kama ambavyo nimejibu kwenye jibu la msingi kwamba Mheshimiwa Rais alipotoa maelekezo, halikuwa agizo ambalo kila mmoja alitakiwa lazima akawasumbue wananchi. Yeye alikumbushia ujenzi wa Maabara kukamilika kwenye Shule zetu za Sekondari za Kata na kwa hiyo, kila Halmashauri ilitakiwa itafute mbinu mbalimbali na hasa kupitia vyanzo vyao vya ndani; hayo ndiyo malengo.

Bado Halmashauri ilikuwa na uwezo wa kuwahamasisha wananchi na wadau wote wa elimu kuchangia Mpango huo na haukuwa wa lazima, ilikuwa ni hiari. Maeneo mengi kila Halmashauri ina utofauti wa michango hiyo kama alivyosema Mheshimiwa Mbunge, ni kweli kwa sababu kila Halmashauri ilikuwa inaenda kuomba ridhaa ya wananchi, wananchi wanajipangia kutokana na uwezo wao wa kuchangia na ndiyo sababu kumekuwa na utofauti huo. Kama kuna mahali kulitumika utaratibu tofauti, hilo siyo agizo la Mheshimiwa Rais na wala siyo msisitizo wa Serikali katika kukamilisha maabara hizo.

Kwa hiyo, bado tunaagiza kama ambavyo nimeeleza kwamba wakurugenzi watakapoamua kuwaona Wananchi, kuwaomba kuchangia ujenzi wa maabara ili wakamilishe, hakuna haja ya kutumia nguvu. Wananchi wenyewe wataamua kuchangia na viwango watajipangia wenyewe, kitu cha msingi Mkurugenzi aweke utaratibu wa kuratibu jinsi ya kuupata mchango huo. Huo ndiyo utaratibu ambao tumeendelea kuutumia kwenye maeneo mengi.

**MHE. AMINA M. MWIDAU:** Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kuniona na mimi niweze kuuliza swali la nyongeza.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Maabara ni muhimu sana na sote tunazihitaji, lakini ni kweli kabisa uchangishwaji wa Maabara hizi kuna manyanyaso ya haki ya juu sana kwenye maeneo yetu. Kwa kuwa Serikali inatambua hali za Wananchi wake mpaka kuna mradi huu wa TASAF wanapewa pesa Wananchi sasa hivi. Nataka kujua Serikali inazisaidiaje kaya maskini hasa ukiangalia kama kwetu Pangani kwa kweli watu ni maskini sana na wanachangishwa kwa kichwa. Je inazisaidiaje kaya ambazo hazina uwezo kuchangia maabara? Kwa nini zile pesa za TASAF zisiwekwe kwenye maabara? (Makofi)

**SPIKA:** Wanasema *if you think education is expensive try ignorance.* (Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu!

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (ELIMU):** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, bado nirudie na kusisitiza kwamba, uhamasishaji wa ujenzi wa Maabara ambao Mheshimiwa Rais alikumbushia Maabara hizo kukamilishwa kwa Halmashauri zetu, kama Halmashauri ilikuwa inakusanya michango kwa Wananchi, ilikuwa kwanza watoe elimu kwa Wananchi kuhusu umuhimu wa kutoa michango hiyo kwa ajili ya kukamilisha Maabara hizo na Wananchi wenyewe waamue viwango kulingana na mapato yao kwenye maeneo yao ili pia jambo hilo liweze kukamilika. Mimi mwenyewe nimetembelea Bukoba, nimeona namba ambavyo Halmashauri ya Bukoba pale Manispaa, walivyokuwa wakifanya kazi ya kuhamasisha Wananchi kuchangia na Wananchi wenyewe walikuwa wanakuja kuchangia, wengine wanaleta mifuko 200 kwa hiari yao wengine ng"ombe, wenyewe wanatamka kwa hiari yao.

Kwa hiyo, msisitizo ulikuwa ni Wananchi kushirikishwa na wafanye maamuzi wao wenyewe namna bora kulingana na kipato chao wanachangia kwa kiasi gani. Bado Serikali imesimamia hilo na kama ambavyo nimeagiza kwenye jibu langu la msingi kwa Wakurugenzi wote nchini, kama wanahitaji mchango huo kutoka kwa Wananchi, kwanza, wakawaelimisha umuhimu. Pili, wawachie Wananchi wenyewe kufanya maamuzi ya kiwango gani cha kuchangia na wao Halmashauri waratibu tu utaratibu wa kuzipata zile fedha. Hayo ndiyo maelekezo ya Serikali na ndiyo tunachofanya.

Sasa suala la fedha ya TASAF itumike; TASAF ni utaratibu tofauti na jambo hilo ni lazima tukae pia na Ofisi ya Makamu wa Rais ambayo inashughulikia masuala ya TASAF na kupeleka migao kwenye Halmashauri. Mara nyingi Miradi yote ya TASAF inatokana na wananchi wenyewe kuamua. Mheshimiwa Spika, sasa kama fedha zimeshaenda awamu iko na wananchi wameamua kupeleka fedha hizo za TASAF kwenye maabara, huo uhuru umetolewa na maeneo mengi tumeona wakiamua kujenga madarasa, kujenga nyumba za walimu na tumeona mchango huo. Kwa hiyo, bado Serikali imeendelea kuhamasisha Wakurugenzi michango hiyo iwe ni ya hiari na wala siyo ya nguvu. (Makofi)

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS (MAHUSIANO NA URATIBU):** Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru sana Naibu Waziri Ofisi ya Waziri Mkuu, kwa majibu yake mazuri sana.

Napenda nilieleze Bunge lako Tukufu kwamba, TASAF iliona sana umuhimu wa elimu katika kuondoa umaskini Tanzania na ndiyo maana Awamu ya Kwanza na ya Pili ilikuwa imejielekeza kwenye kutoa huduma ikiwemo elimu. Katika Awamu hii ya Tatu, TASAF inawawezesha kaya maskini kuondokana na umaskini kwa kupewa fedha kwa ajili ya lisho, kwa ajili ya watoto wao kwenda shule na kwa ajili ya watoto kupelekwa zahanati au akina mama wajawazito kwenda zahanati.

Kwa hiyo, TASAF bado inaona umuhimu wa elimu, lakini haiwezi kuwa tu kwenye Maabara na kama alivyosema Naibu Waziri, tutaangalia ni kwa namna gani sasa kaya zile maskini zitaimarisha elimu kwa ajili ya watoto wao.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

### **Tatizo la Ukosefu wa Madawati Shuleni**

**MHE. JAMES F. MBATIA (K.n.y. MHE. AGRIPINA Z. BUYOGERA)** aliuliza:-

Tanzania ni nchi iliyopambwa na misitu mingi, lakini cha kusikitisha zaidi mpaka sasa bado kuna wanafunzi mashuleni wanakaa chini kwa kukosa madawati:-

(a) Je, ni lini Serikali itamaliza tatizo hilo kwa shule zote nchini?

(b) Je, kwa nini Serikali isiruhusu Halmashauri zetu zikawa zinatoa vibali maalum ili kumaliza matatizo yote ya madawati na samani nyingine kwa shule zote nchini?

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (ELIMU)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Agripina Zaituni Buyogera, Mbunge wa Kasulu Vijijini, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, katika jitihada za kumaliza tatizo la madawati nchini, Serikali hutenga fedha kwa ajili ya ununuzi wa utengenezaji wa madawati. Kati ya Mwaka wa Fedha 2009 hadi 2013, Serikali kupitia Mipango ya Maendeleo ya Elimu ya Msingi na Mpango wa Maendeleo ya Elimu ya Sekondari, imepeleka katika Halmashauri zote nchini jumla ya shilingi bilioni 5.5 kwa ajili ya madawati na Halmashauri ya Wilaya ya Kasulu imepokea jumla ya shilingi milioni 62.6. Aidha, shilingi bilioni 18.4, sehemu ya fedha za fidia ya ununuzi wa rada zimenunua madawati 168,163 na kusambazwa katika Halmashauri zote nchini na Halmashauri ya Wilaya ya Kasulu imepata madawati 508.

(b) Mheshimiwa Spika, Serikali imetoa fursa ya uvunaji miti ya asili na kupandwa kwa shughuli mbalimbali za kijamii ikiwemo na utengenezaji wa madawati ya shule. Ili kudhibiti uvunaji holela, Halmashauri zinatakiwa kufuata taratibu za namna ya kuvuna misitu, ikiwa ni pamoja na kuomba vibali kutoka katika mamlaka husika katika Wilaya yenyewe. Aidha, mamlaka za Serikali za Mitaa zinahimizwa kutenga fedha katika mipango yao ya bajeti kwa ajili ya miundombinu mbalimbali ya shule ikiwemo madawati na kuhakikisha kuwa fedha zinazotolewa zinatumika ipasavyo na madawati yaliyopo yanatunzwa vizuri pamoja na kufanyiwa ukarabati.

**MHE. JAMES F. MBATIA:** Mheshimiwa Spika, nashukuru. Kwa kuwa Sekta ya Elimu ndiyo Sekta Kuu ya Uzalishaji hasa rasilimali watu na ili wanafunzi wetu waweze kusoma vizuri inabidi watengenezewe mazingira mazuri ambayo yatawawezesha waweze kupata elimu iliyo sahihi na bora.

Mheshimiwa Spika, katika Jimbo la Kasulu Vijijini, Vijiji katika Shule za Msingi kama Mwali, Nyakitonto, Mvungwe, Kigadye, Erushingo na mpaka Nyamidao, kuna matatizo sana ya madawati:-

(i) Je, Serikali haiwezi ikaamua kwenye bajeti ya mwaka ujao kutenga fungu maalum kuhakikisha tatizo la madawati linaondoka kabisa nchini ili tuweze kufikiria matatizo makubwa mengine makubwa zaidi?

(ii) Kwa kuwa uvunaji wa miti na hasa *soft wood* madawati hayadumu kwa muda mrefu na tunahitajika labda tutumie *hard wood* ambayo haipo ya kutosha ambayo inakinzana na Lengo la Saba la Milenia la *Sustainability and Environmental Protection*. Je, Serikali haiwezi kubuni au kuja na Mpango mwingine mbadala wa kutumia *material* nyingine ya kupata madawati ya kudumu ambayo yatakaa miaka 10, 20 na kuendelea?

**NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (ELIMU):** Mheshimiwa Spika, kwanza, napenda nitumie nafasi hii kushukuru sana mawazo yake kwenye Sekta ya Elimu, lakini pia kupata kujua namna ambavyo tunatekeleza utoaji wa madawati nchini kwetu. Kama ambavyo nimesema kwamba, Serikali inaendelea kupanga bajeti yake na huo ndiyo mkakati

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tulionao na hata bajeti ijayo pia tumetenga fedha kupitia bajeti yetu, ambayo tutakuja kuomba ridhaa yenu muweze kuipitisha, kwa lengo la kuhakikisha tatizo hili la madawati nchini linapunguzwa kwa kiasi kikubwa.

Mheshimiwa Spika, bado Halmashauri kupitia misitu waliyonayo, misitu iliyoko kwenye maeneo yao, kupitia mamlaka zile husika na Mkuu ya Wilaya kwenye Halmashauri zetu ndiyo Mwenyekiti wa Kamati ya Uvunaji; kwa hiyo, ni rahisi kama Halmashauri yenyewe inaweza kutumia misitu yake kuvuna mbao kwa kupata vibali kwanza ili waweze kutengeneza madawati jambo hili liweze kuisha.

Mheshimiwa Spika, kwa swali la pili, ni kweli kwamba, madawati mengi yanaharibika, tunaona tunapofanya ziara na ni kwa sababu mbao zinazotumika ni zile nyingine *soft wood* ambazo kudumu kwake siyo kwa muda mrefu, ingawa tumeendelea kuwasisitiza waendeleo kuyakarabati madawati yale. Sasa *hard wood* ni mbao chache sana sasa hivi na miti mingi imeisha.

Mheshimiwa Spika, Serikali tumeanza kutafuta namna nzuri nyingine ya kupata madawati ya kudumu, pale ambapo tumeanza kutambulisha madawati ya plastiki ngumu ambayo tumeanza kuyasambaza kwa majaribio kwenye mikoa sita. Kwa sababu pia tulianza na Shule ya Msingi Kawawa iliyoko Manispaa ya Kinondoni kwa kuwapelekea madawati ya plastiki ngumu mwaka 2012, lakini mpaka mwaka jana madawati yale bado yako hai, yanaendelea kutumika pamoja na utundu wote wa vijana wetu lakini bado yako hai.

Kwa hiyo, tumegundua kwamba, plastiki ngumu hii inaweza ikatumika sasa kama teknolojia mpya na tunaendelea nayo kutengeneza madawati. Plastiki ngumu hii ndiyo ambayo itaweza kuokoa misitu yetu kwenye maeneo ambayo misitu inakwisha. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge wazo hilo ulilokuwa nalo, tayari tumeanza kulifanyia kazi na tunaendelea nalo.

Kwa Wilaya ya Kasulu pamoja na madawati 508, lakini kuna mgao wa pili wa madawati 400 kila Halmashauri kwa Halmashauri za Mkoa wa Kigoma watanufaika pia. Kwa hiyo, madawati yale tuliyowapelekea yanaongezeka tena na kwa hiyo, Halmashauri waratibu vizuri waone yako kiasi gani, upungufu ukoje ili tushirikiane namna ya kuweza kutatua tatizo la madawati nchini.

**MHE. GODBLESS J. LEMA:** Mheshimiwa Spika, ameshajibu swali ambalo Mheshimiwa Mbatia alimuuliza, ahsante.

**SPIKA:** Tunaendelea na swali linalofuata Ofisi ya Makamu wa Rais, Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi; kwa niaba yake Mheshimiwa Mshama!

Na. 145

### **Majiko Mbadala Yasiyotumia Nishati ya Kuni**

**MHE. ASSUMPTER N. MSHAMA (K.n.y. MHE. AMINA N. MAKILAGI)** aliuliza:-

Tafiti nyingi zimefanyika ili kupata majiko mbadala yasiyotumia nishati ya kuni:-  
Je, Serikali itatumia lini matokeo ya tafiti hizo ili kuondoa adha kwa wanawake kutafuta kuni, kuathirika afya zao hasa macho na hatimaye watunze mazingira?

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI – MHE. CHARLES M. KITWANGA (K.n.y. WAZIRI WA NCHI, OFISI YA MAKAMU WA RAIS – MAZINGIRA)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Makamu wa Rais (Mazingira), naomba kujibu swali la Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba, tafiti mbalimbali zimefanyika na zinaendelea kufanyika ili kupata majiko mbadala yasiyotumia nishati ya kuni hapa nchini. Baadhi ya Taasisi zinazofanya utafiti huu ni pamoja na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine, COSTECH, CARMATECH, MIGESADO, TATEDO na kadhalika.

Tafiti hizi zinahusu matumizi ya gesi yanayotokana na kinyesi cha mifugo (*biogas*), matumizi ya gesi asilia (*natural gas*), matumizi ya nishati itokanayo na mimea (*biofuel*), matumizi ya makaa ya mawe, tungamotaka na majiko yanayotumia kiasi kidogo cha kuni na mkaa.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikitumia matokeo ya tafiti hizi katika utekelezaji wa Miradi ya Hifadhi ya Mazingira kama vile Mradi wa Hifadhi ya Mazingira wa Ziwa Tanganyika, ambao umewezesha baadhi ya Taasisi za Magereza, JKT, Shule za Sekondari, Vyuo vya Ualimu na Wananchi, kutumia majiko hayo katika Mikoa ya Katavi, Rukwa na Kigoma.

Serikali kupitia Mradi wa Kuhimili Mabadiliko ya Tabianchi katika maeneo ya Pwani unaotekelezwa katika Mkoa wa Pwani na Dar es Salaam, kwa mwaka huu wa fedha itasambaza majiko ya mfano 1,500 kwa kaya na kutoa mafunzo ya matumizi ya majiko hayo katika Wilaya za Ilala, Temeke na Kinondoni.

Mradi wa Hifadhi ya Mazingira wa Ziwa Viktoria unaotekelezwa katika Mikoa ya Kanda ya Ziwa, unatoa mafunzo ya matumizi ya kuwajengea Wananchi majiko haya katika *catchment* ya Simiyu. Aidha, Serikali kwa kushirikiana na Taasisi binafsi na zisizo za Serikali, imeendelea kusambaza teknolojia hii na kutoa elimu ya matumizi ya majiko haya kupitia Vyombo vya Habari, Maonesho na Maadhimisho ya Kitaifa na Siku ya Mazingira Duniani.

Mheshimiwa Spika, napenda kuhimiza Taasisi na Wananchi kutumia majiko yanayotokana na tafiti hizi ili kupunguza matumizi makubwa ya kuni na mkaa na pia kuondoa adha ya wanawake ya kutafuta kuni, kupunguza athari kwa afya zao na pia kuchangia hifadhi ya mazingira.

**MHE. ASSUMPTER N. MSHAMA:** Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipatia nafasi. Namshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake, lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

(i)Kwa nini mmeamua kuzuia watu kutumia nishati ya kawaida kama vile mkaa na kuni wakati ninyi wenyewe hamjaanza kusambaza vifaa vya mbadala na matokeo yake wanawake wanahangaika hasa walioko vijijini namna ya kupata nishati mbadala; maana wakienda msituni wengi wanakamatwa, wakiwa na mkaa wanakamatwa, mmezuia kabla ya kuleta suluhisho?

(ii)Kwa nini Serikali imeanzia majaribio mjini ambako wana nishati mbadala kama umeme, wanaweza kupata gesi, badala ya kuanzia vijijini hasa kule Missenyi na sehemu nyingine ili watu waweze kupata elimu ya kutosha na kupewa hayo majiko kwa bei nafuu ambayo Wananchi wanaweza kuyatumia? Naomba kupata majibu.

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI – MHE. CHARLES M. KITWANGA:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Mshama, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni jukumu la Serikali kuhakikisha tunatunza mazingira yetu kwa kadiri tunavyoweza, kupitia sheria zetu na *protocol* mbalimbali ambazo tumesaini. Kwa hiyo, matumizi ya mkaa, Serikali inaya-*discourage* kwa sababu ni chanzo kimojawapo ambacho kinachangia kuharibu mazingira na ndiyo maana tunafanya jitihada hizi za kutafuta matumizi mbadala ya kupikia majumbani mwetu na kwenye shughuli za kibiashara. Hivi sasa tunaangalia uwezekano wa kuhakikisha wale wote wanaofanya shughuli za kupika hasa kwenye migahawa, hoteli, kwenye vibanda vya chipisi na maeneo mengine, waanze kutumia gesi na matumizi mengine na kuacha kutumia mkaa ili kuokoa misitu yetu ambayo inateketea kila kukicha.

Mheshimiwa Spika, kwa suala hili la majaribio, nimeeleza hapa kwenye majibu ya msingi kwamba, iko Miradi ya Majaribio ambayo inaendelea katika Mikoa ya Katavi na nilieleza hapa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

katika Mikoa ya Kanda ya Ziwa kule Simiyu, lakini pia kwenye eneo la Ziwa Tanganyika ambako nako pia kuna vijiji na miji.

Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge siyo kwamba, Miradi hii ya majaribio imeanza Ilala Dar es Salaam, lakini ukiangalia Mkoa wa Pwani pia unavyo vijiji, maeneo ya Ziwa Tanganyika wanavyo vijiji na Miradi hii inafanyika kwa Wananchi wa vijijini na wa mjini ambao ndiyo watumiaji wakubwa sana wa mkaa. Kwa mfano, Dar es Salaam kwa siku inapokea zaidi ya tani 400 za mkaa. Sasa ukiangalia athari ambayo inatokea, ukiona tani 400 inaingia Dar es Salam, maana yake kuna sehemu kuna misitu imeteketea.

Mheshimiwa Spika, tutazingatia pia tuweze kufika na Missenyi, lakini zoezi hili linaendelea na tunahamasisha Taasisi na watu wengine hususan Wizara ya Maliasili pamoja na kwenye Halmashauri zetu kule ambako wanatunza misitu, tusaidiane kwa pamoja kuhakikisha tunatunza mazingira yetu.

**MHE. SUSAN L. A. KIWANGA:** Mheshimiwa Spika, ahsante. Mimi ninaunga mkono huu mpango wa Serikali kupeleka majiko ya bei nafuu vijijini.

Serikali ipo tayari sasa kupeleka huo mpango kwa haraka katika Wilaya ambazo tatizo hili ni kubwa; kwa mfano, Wilaya ya Kilombero iko katikati ya Selous na Udzungwa; Wananchi wamekatazwa kuingia Selous na wamekatazwa kuingia Udzungwa, kwa hiyo wanahangaika hapa katikati. Je, mko tayari sasa kupeleka huo mpango kwa haraka ili Wananchi hawa wapone?

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI – MHE. CHARLES M. KITWANGA:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali moja la nyongeza Mheshimiwa Suzan Kiwanga, kama ifuatavyo:-  
Mheshimiwa Spika, tuko tayari.

**SPIKA:** Haya. Wizara ya Maendeleo ya Mifugo na Uvuvi, tuko swali la tatu na nusu saa imeshapita. Mheshimiwa Profesa David Homeli Mwakyusa, kwa niaba yake Mheshimiwa Ngoye!

Na. 146

### **Kufanya Utafiti wa Kupanda Samaki Katika Maziwa Yanayotokana na Volkano Wilayani Rungwe**

**MHE. CYNTHIA H. NGOYE (K.n.y. MHE. PROF. DAVID H. MWAKYUSA)** aliuliza:-  
Wilaya ya Rungwe ina Maziwa yanayotokana na Volkano kama vile Kisiba, Ndwati, Ikapu na Ngozi:-  
Je, Serikali itakuwa tayari kufanya utafiti wa kupanda samaki katika Maziwa hayo ili kuzalisha ajira na kukuza uchumi wa Wananchi wanaoishi jirani na maeneo hayo?

**NAIBU WAZIRI WA MAJI (K.n.y. WAZIRI WA MAENDELEO YA MIFUGO NA UVUVI)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maendeleo ya Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Profesa David Homeli Mwakyusa, Mbunge wa Rungwe Magharibi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kuwa Wilaya ya Rungwe ina Maziwa yatokanayo na Volkano yakiwemo Ngozi, Ndwati, Kisiba na Ikapu. Aidha, Wilaya hii ina jumla ya Maziwa 10 yenye asili ya volkano.

Katika kipindi cha mwaka 2011 hadi 2014, Wizara yangu kupitia Taasisi ya Utafiti ya Uvuvi Tanzania kwa kushirikiana na Vyuo Vikuu vya Bangor na Bristol vya nchini Uingereza, ilifanya utafiti wa kina kwenye Maziwa hayo na kubainisha yafuatayo:-

Moja, Maziwa tisa ya Ngozi, Kisiba, Itende, Ikapu, Itamba, Ilamba, Kingiri, Kiungururu na Kiambanguru, yana samaki jamii ya perege na furu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Pili, Ziwa Ndwati lipo hatarini kutoweka kwa vile linakauka kutokana na shughuli za kilimo kandokando ya ziwa.

Tatu, kila Ziwa kati ya hayo tisa lina samaki jamii ya furu wa aina yake ambao hawajatambulika kwa majina. TAFIRI wanaendelea kufanya kazi ya utambuzi.

Nne, Ziwa Ngiukururu na Ziwa Ikapu yana aina ya samaki ambazo hazipatikani mahali popote Duniani kama vile *Electromis*, *Chingurinis* katika Ziwa Ngiukururu na *Kromis Golden* katika Ziwa Ikapu.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2015/16, Wizara yangu kupitia TAFIRI, itaanza kufanya utafiti wa kiikolojia kubaini aina ya samaki wanaofaa kupandikizwa bila kuathiri samaki wa asili katika Maziwa hayo. Aidha, utafiti huo utabainisha Maziwa yanayofaa kwa uvuvi mdogo na yale yanayotakiwa kuhifadhiwa kwa ajili ya utalii na stadi za kisayansi hasa ikizingatiwa kuwa mwaka 1995 Tanzania iliridhia *Convention on Biological Diversity* ili kulinda viumbe wote adimu.

Nachukua fursa hii kumshauri Mheshimiwa Mbunge na Watendaji wa Halmashauri ya Wilaya ya Rungwe, kuongeza nguvu katika kuwaelimisha Wananchi juu ya ufugaji wa samaki, utunzaji wa mazingira na madhara yatoakanayo na kulima pembezoni mwa Ziwa ili kuwa endelevu na hatimaye kuongeza ajira, kipato na lishe bora kwa Wananchi wanaoishi jirani na maeneo hayo.

**MHE. CYNTHIA H. NGOYE:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana na ninamshukuru sana Mheshimiwa Waziri kwa majibu yake mazuri.

(i) Kwa kuwa Wizara inatambua umuhimu wa TAFIRI kufanya tafiti mbalimbali ili kuwasaidia wavuvi katika maeneo haya ya Rungwe na vilevile Wilaya ya Kyela. Pale Kyela tunalo Tawi la Tafiti la TAFIRI ambalo liko pale lakini wamekaa hawana nyenzo, hawafanyi kazi na kwa hiyo hata tafiti zenyewe haziendi kwa Wananchi. Je, ni lini basi Serikali au Wizara hii itawasaidia TAFIRI Kyela waweze kufanya kazi ya kutosha kuwasaidia wavuvi wa Wilaya ya Rungwe na Kyela?

(ii) Tayari Wananchi wa Wilaya ya Rungwe wamehamasika katika uvuvi na ufugaji wa samaki wa mabwawa, lakini izingatiwe kwamba, Wilaya ya Rungwe ni Wilaya yenye mvua nyingi na ina baridi kali sana. Kwa vyovyote aina ya samaki itakuwa tofauti kabisa na aina ya samaki wanaopatikana katika maeneo ya joto. Sasa Serikali itawasaidiaje hawa wavuvi wa Wilaya ya Rungwe ili waweze kupata samaki ambao wanakidhi mahitaji yao?

**NAIBU WAZIRI WA MAJI:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Hilda Ngoye, kama ifuatavyo:-

Suala la Kituo cha TAFIRI kilichopo Kyela, niseme tu kwamba, Wizara yangu itaendelea kukiimarisha na kupitia bajeti inayokuja, basi tunaomba tuungwe mkono ili tuweze kukipa uwezo zaidi katika Mipango ya Bajeti inayokuja.

Kuhusu suala la Wananchi wanaofuga samaki huko Rungwe, namshauri tu kwamba, Serikali kupitia Wizara ya Mifugo na Uvuvi, ina vituo saba ambavyo vinazalisha samaki wa mbegu. Kwa Kanda hiyo huko kipo kituo pale Songea, lakini bado Wizara yetu itaendelea kutoa mafunzo hata huko Rungwe ambako wanaomba. Kwa ushauri ni kwamba, wapo samaki ikiwemo sato na perege, wanastahimili maeneo yoyote yale pale watakapokuwa wamepandikizwa.

**MHE. KOMBO KHAMIS KOMBO:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu aliyoyatoa Mheshimiwa Waziri na mimi naomba kuuliza swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, Tanzania ni nchi ambayo imejaliwa kuwa na Mito, Maziwa na Bahari. Sehemu zote hizi zina samaki wengi. Serikali haijachukua juhudi za makusudi kuwahamasisha Wananchi wa Tanzania katika kufuga samaki na ni jambo ambalo linaweza likawaletea maendeleo Wananchi wa Tanzania.



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Je, ni lini Serikali itachukua juhudi za makusudi kuwahamasisha Wananchi ambao wako karibu na Mito, Maziwa pamoja na Bahari ili kufuga samaki kuweza kujipatia kipato wao pamoja na Taifa?

**NAIBU WAZIRI WA MAJI:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Kombo, kama ifuatavyo:-

Kwanza, niseme kuwa, ushauri wake unapokelewa lakini nimhakikishie tu kwamba, Wizara yangu imeanza kuchukua jitihada hizo, ikiwemo kuongeza Wataalam wengi zaidi na kuwasambaza kwa kila Wilaya ili kutoa hamasa hiyo na kuweza kuona Tanzania inafaidika na hiyo Mito na Maziwa yaliyopo kwa ajili ya uvuvi.

**SPIKA:** Tuendelee na swali linalofuata, muda umekwenda. Mheshimiwa Herbert Mntangi, swali linalofuata!

Na. 147

### **Kijiji cha Kigombe Kilichoko Eneo la Mwambao wa Bahari**

**MHE. HERBERT J. MNTANGI** aliuliza:-

Kijiji cha Kigombe katika Wilaya ya Muheza kipo ndani ya eneo la Mwambao wa Bahari ya Hindi:-

(a) Je, Kijiji hiki kimenufaika kimenufaika vipi na Mpango au Mfuko wa Hifadhi ya Maeneo ya Bahari Kitaifa?

(b)

(b) Je, Serikali itakuwa tayari kusaidia vikundi vya wavuvi wa eneo hilo kupata msaada na hata mikopo kwa vifaa vya wavuvi?

**NAIBU WAZIRI WA MAJI** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Herbert James Mntangi, Mbunge wa Muheza, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, Hifadhi ya Bahari ya Coelacanth Tanga ina kilometa za mraba 552 zinazojumuisha maeneo ya Wilaya ya Pangani, Tanga, Muheza na Mkinga. Kijiji cha Kigombe Wilayani Muheza ni moja ya vijiji 18 ndani ya Hifadhi. Sheria ya Hifadhi ya Bahari na Maeneo Tengefu Namba 29 ya Mwaka 1994, sehemu ya nne na ya saba, inaipa mamlaka kuanzisha Mfuko wa Hifadhi, ambapo asilimia 20 ya makusanyo hugawiwa kwa vijiji ndani ya hifadhi kutekeleza shughuli za Sekta ya Uvuvi.

Mheshimiwa Spika, Taasisi ya *MPRU* imekamilisha mpango wa jumla wa usimamizi wa Hifadhi ya Coelacanth Tanga na kwa sasa kanuni za kutekeleza mpango huo zinaandaliwa. Kanuni hizo zitaangalia masuala ya ukusanyaji wa maduhuli na mgawo kwa vijiji ndani ya Hifadhi. Aidha, Hifadhi itaendelea kutekeleza mkakati wa kupunguza umaskini na uharibifu wa mazingira, kuwawezesha wavuvi katika maeneo ya Hifadhi kwa kutoa utaalam kuhusu uvuvi endelevu, uhifadhi wa mazingira na kuwapatia dhana endelevu za uvuvi kupitia mpango wa ruzuku kwa wavuvi kadiri fedha zitakavyopatikana.

Kwa kuwa Hifadhi ya Coelacanth Tanga haijaanza kukusanya maduhuli, vijiji vilivyoko katika Hifadhi ikiwemo Kijiji cha Kigombe havijafaidika na Mfuko huo.

(b) Serikali imekuwa ikisaidia vikundu cha uvuvi katika maeneo ya Pwani ya Bahari vikiwemo kutoka Kigombe kupitia Mradi wa Kuhifadhi Mazingira ya Bahari ya Pwani uliotekelzwa kuanzia mwaka 2006/2007. Hadi 2012/13 jumla ya Miradi midogo 10 ya uzalishaji mali ikiwemo mitano ya

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

uvuvi na mitano ya ufugaji wa kuku, yenye thamani ya shilingi 123,828,100 ilifadhiliwa na kutekelezwa katika Halmashauri ya Muheza na kuwanufaisha Wananchi 168 wakiwemo Wanaume 112 na Wanawake 56.

Serikali itaendelea kuwasaidia wavuvi kwa kuwapatia elimu na zana bora za uvuvi kupitia Mpango wa Ruzuku kwa Wavuvi kulingana na upatikanaji wa fedha. Aidha, Serikali inawashauri wavuvi kuunda Vikundi vya Ushirika ili waweze kupata mikopo kwa urahisi kutoka Benki ya Rasilimali na Taasisi nyingine za Kifedha na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ya *NSSF, PPF*, pamoja na kuwawezesha kupata mafao ya uzeeni.

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Herbert Mntangi, maswali ya nyongeza!

**MHE. HERBERT J. MNTANGI:-** Mheshimiwa Spika, namshukuru sana Naibu Waziri kwa majibu mazuri. Hata hivyo, ningependa kupongeza Mpango wa *MANSEP*, ambao umesaidia sana Kijiji cha Kigombe katika masuala ya uvuvi.

Mheshimiwa Spika, napenda kumfahamisha Mheshimiwa Waziri kwamba, Wananchi wa Kigombe wako tayari kuunda Vikundi vya Ushirika. Je, hii Taasisi yetu ya *MPRU* iko tayari au imeshaandaa Wataalam wa kutosha ili kuja kutoa elimu kwenye vikundi hivyo na vilevile kutoa elimu juu ya huo Mpango wa kuwepo kwa Mfuko na umuhimu wa kukusanya maduhuli?

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri majibu!

**NAIBU WAZIRI WA MAJI:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali ya Mheshimiwa Mntangi, kama ifuatavyo:-

La kwanza, NAMshukuru kwa shukrani kwa vikundi ambavyo vimefaidika kupitia uhifadhi wa mazingira. Nimhakikishie tu kwamba, Serikali iko tayari kutoa hiyo elimu na wakati huo tukiandaa hizo Kanuni kwa ajili ya ukusanyaji wa maduhuli na vijiji hivyo viweze kufaidika.

**SPIKA:** Ahsante. Tunaendelea na Wizara ya Nishati na Madini, Mheshimiwa Esther Matiko atauliza swali hilo!

Na. 148

### **Kugawa Maeneo ya Wachimbaji Wadogo**

**MHE. ESTHER N. MATIKO** aliuliza:-

Uwekezaji kwenye Mgodhi wa North Mara uliopo Nyamongo Wilayani Tarime umepelekea adha kubwa kwa Wananchi ikiwemo ukosefu wa ajira na Wananchi kuonewa kwa kupigwa risasi na Polisi ambao ni walenzi wa mgodi. Kwa mfano, baada ya mauaji yaliyotokea tarehe 16 Mei 2011 kwa Wananchi watano kuuawa Serikali iliahidi kutenga maeneo kwa ajili ya wachimbaji wadogo wadogo kama njia ya kutatua matatizo ya ajira:-

(a) Je, kwa nini Serikali haijatimiza ahadi hiyo ya kugawa maeneo kwa wachimbaji wadogo?

(b) Je, maeneo yatakayogawiwa kwa Wananchi yamefanyiwa upembuzi yakinifu kubaini kama kuna madini yanayofikika kirahisi na kuleta tija kwa kiwango cha uchimbaji mdogo?

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Esther Nicholas Matiko, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(a) Mheshimiwa Spika, Wizara imetenga maeneo Wilayani Tarime ikiwemo eneo la Nyamongo, ambako jumla ya leseni za uchimbaji mdogo wa madini (PML) 129 zilitolewa. Aidha, mwaka 2013, Wizara ilitenga eneo katika Kitongoji cha Itandura, Kijiji cha Nyakunguru, Kata ya Nyamongo, Wilayani Tarime na kugawa leseni za uchimbaji mdogo nne kwa Ushirika wa Wachimbaji wa Madini wa Itandura (*Itandura Mining Cooperative Society Limited*).

(b) Mheshimiwa Spika, Serikali hutenga maeneo kwa kutumia taarifa za awali za kijiolojia zinazotolewa na Wakala wa Jiolojia Tanzania (GST). Aidha, Serikali imekuwa ikishirikana na makampuni makubwa yaliyo tayari kutoa taarifa zao za kijiolojia kwenye maeneo waliyokwisha utafiti na ambayo yanafaa zaidi kwa uchimbaji mdogo. Hata hivyo, Serikali inaendelea na mipango ya kuiwezesha GST ili iweze kufanya utafiti wa kina katika maeneo yanayotengwa. Pamoja na hayo, naomba ieleweke kuwa, utafiti wa madini ili kujua ukubwa, ubora na wingi wa mashapo, unagharimu fedha nyingi na hivyo kasi kikubwa cha kazi hiyo hufanywa na sekta binafsi.

**MHE. ESTHER N. MATIKO:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Kwanza, nasikitika sijajibiwa swali langu la msingi.

Swali la msingi lilihusu ni lini Serikali itatimiza ahadi yake, hii ilikuwa ni *special case*. Baada ya kuwa watu wameuawa mwaka 2011, Mheshimiwa Wassira, Mama Nagu na Mheshimiwa Ngeleja *by then*, waliahidi watahakikisha wanatenga maeneo kwa ajili ya Wananchi wa Nyamongo.

Jana niliongea hapa, kila wiki kuna mtu anauawa mgodini. Juzi ameuawa kijana Mussa Mluga na wiki iliyopita aliuawa Ramadhan Gati. Sasa ni ajabu kuona ni dhahiri upokee shilingi bilioni moja au mbili ili mwanao mmoja kila siku auawe.

(i) Napenda kujua ile ahadi ya mwaka 2011 Serikali iliyoitoa kwa ajili ya kuwapatia ajira vijana ambao kabla ya ubinafsishaji walikuwa wanachimba kwenye mgodi ule mtaitekeleza lini?

(ii) Mkoa wa Mara una migodi mingi, juzi kati Mgodi wa Kitale ulipata mwekezaji, Ndugu Muuza Nyakalang<sup>a</sup>ani. Aliahidi atatoa ajira 10,000 kwa watu wanaozunguka eneo lile sanjari na kutoa mashine kwa wachimbaji wadogo wadogo.

Je, Serikali inapata kigugumizi gani kuwaambia au kushirikiana na *Acacia Mine* kuhakikisha mnawawezesha vijana wetu wanaoenda kwenye *pit* ambazo zinamwaga na kuwaua waweze kupata ajira hoza ili wasiendeleo kufa na kuacha wajane na watoto wao ambao wanakosa kupata elimu? (*Makofi*)

**SPIKA:** Ahante, Mheshimiwa Naibu Waziri majibu!

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE):** Mheshimiwa Spika, naomba nimjibu Mheshimiwa Esther Matiko, kama ifuatavyo:-

Awali ya yote, uvunaji wa rasilimali unaogharimu damu ya binadamu haukubaliki. Juzi nilitumwa na Mheshimiwa Waziri Uingereza, kuzungumzia mambo haya, ambapo kazi inapaswa ifanyike uvune rasilimali lakini uhai wa binadamu uheshimiwe.

Napenda kuliambia Bunge lako Tukufu kwamba, wiki inayofuata Wizara tutatuma ujumbe mzito ukaangalie hayo mauaji yaliyotokea wiki iliyopita na wiki hii na ushirikiane na Ofisi ya Mambo ya Ndani tujue ni kitu gani kinatokea pale.

Napenda niseme kwa ajili ya Serikali, sisi tupo kwenye *voluntary principles*, hatukubali binadamu kufa kwa ajili ya kuchuma rasilimali, ni za nini rasilimali. (*Makofi*)

Swali la kwanza nilivyolielewa ni kwamba, matatizo yalitokea mwaka 2012, yalipotokea mwaka 2012 hivi vitalu vilivyopo hapa vikagawiwa. Kama kuna maelezo zaidi, Mheshimiwa Mbunge

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tuwasiliane, nimwite Kamishna hapa mjadiliane, tufanye kile ambacho watu wanataka. Watu wa Musoma wanachotaka, ndiyo ninyi Wabunge wa Musoma mko hapa, zungumzeni na Kamishna masuala yaishe. (Makofi)

Suala la ahadi za wawekezaji, suala la Nyamongo nalijua, mimi mwenyewe nikiwa Mjumbe wa Kamati nimekwenda Nyamongo, nimekaa na Wananchi kijijini, nikasusia kwenda kwenye mgodi tukatengeneza mkakati. Kama wawekezaji wanaendelea kuwadanganya, suluhisho ni lilelile, watu wa Tarime, Musoma na watu wa Migodi, mje tukae pamoja, sisi tutengeneze misingi ambayo Wananchi wetu tunaowawakilisha wanaitaka. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ahsante.

**SPIKA:** Ahsante. Tunaendelea na swali linalofuata, Mheshimiwa Moses Machali!

Na. 149

### **Mradi wa Umeme Kutoka Mto Malagarasi**

**MHE. MOSES J. MACHALI** aliuliza:-

Mnamo mwezi Novemba na Desemba, 2014 Wananchi wa Kasulu walilipwa fidia kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Umeme kutoka Mto Malagarasi ambao ulipaswa kutekelezwa kwa kutumia fedha za MCC:-

(a) Je, ni lini utekelezaji wa Mradi huo muhimu utanza?

(b) Je, ni sababu gani zilizopelekea Mradi huo kuchelewa wakati Serikali imeshawahi kukiri kuwa ilishapokea fedha kutoka MCC kati ya mwaka 2008 - 2010?

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE)** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Moses Joseph Machali, Mbunge wa Kasulu Mjini, lenye sehemu (a) na (b), kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, mwezi Novemba 2009, MCA-T walitoa taarifa rasmi kuwa, Mradi wa Malagarasi katika Eneo Namba II hautakuwepo tena kutokana na utafiti wa mazingira wa Kimataifa uliogundua kuwa katika eneo hilo kuna viumbe adimu aina ya konokono, ambao kama Mradi utaekezwa, viumbe hao wangeweza kuathirika au kutoweka kabisa. Kwa hiyo, Mradi huo katika eneo hilo ukasimamishwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya mazungumzo marefu, mwezi Juni 2010, MCC na Mkandarasi Mshauri, *ESBI*, walikubaliana kutafuta eneo lingine mbadala kwa ajili ya Mradi huo. Eneo Namba III lilipatikana, lakini kutokana na muda uliokuwa umebakia, haingewezekana kufanya upembuzi yakinifu na kutekeleza Mradi. Hivyo, Mkandarasi Mshauri alikubaliwa afanye upembuzi yakinifu peke yake na utekelezaji wa Mradi ubakie kwa mfadhili mwingine atakayejitokeza siku zijazo. Utekelezaji wa Mradi haujachelewa ila ulisimamishwa katika Eneo Namba II kulingana na ufafanuzi uliotolewa hapo juu. Aidha, upembuzi yakinifu umekamilika katika eneo jipya ambalo ni Namba III na utekelezaji wa Mradi huo utanza mara atakapopatikana mfadhili.

**MHE. MOSES J. MACHALI:** Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa fursa ili nimwulize maswali madogo ya nyongeza.

(i) Serikali kupitia Wizara ya Nishati na Madini na Ofisi ya Makamu wa Rais (Mazingira), mnaweza mkatusaidia hadi sasa uwepo wa konokono hao una faida gani kiasi kwamba mmeacha kutekeleza Mradi huo ambao Wananchi wangeweza kunufaika na umeme? Una faida kiasi gani hadi mmeacha kutekeleza Mradi wa Umeme Wananchi wakanufaika na umeme ambao ungekuwa *constructed* na Serikali?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(ii) Katika swali langu la msingi nimeeleza baadhi ya Wananchi mmewalipa fedha za fidia kwa sababu ya Mradi huu, kama ambavyo wamenifahamisha. Sasa naomba kujua ni kwa nini mmewalipa Wananchi fidia kwa kitu ambacho mnajua kabisa hamkitekelezi hivi sasa na majibu mengine yameanza kujitokeza, mnasema mnatafuta mfadhili mwingine? Mwaka juzi Serikali ilitueleza Bungeni kwamba, huu Mradi uko palepale utatekelezwa na fedha za MCC zipo zimehifadhiwa. Kitu ambacho kinaendelea Serikalini?

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu!

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE):** Mheshimiwa Spika, naomba nimjibu Mheshimiwa Mbunge wa Kasulu Mjini, kama ifuatavyo:-

Tanzania ni mojawapo ya nchi Duniani zinazopenda au ni marafiki wa mazingira na kuheshimu mazingira. Kutokana na matakwa ya wenzetu wa Shirika la Kimataifa, tumeheshimu konokono wale waendeleo kuwepo kama ambavyo tunafanya kwa Vyura wa Kihansi.

Sisi kwetu Wizara ya Nishati na Madini, masilahi yetu ni kuona Watu wa Kigoma wanapata umeme. Tunawahakikishia Wananchi wa Kigoma kwamba, Umeme wa Rusumo upo, tunaunganisha Gridi ya Singida iende Mwanza, tutawafikishia umeme. Ndugu zangu wa Kigoma masilahi yenu ni umeme, tutawapatia umeme, naomba konokono muachane nao. *(Makofi)*

Swali la pili, kwa nini Wananchi wamelipwa fidia? Hutokea matatizo katika mambo hayo ya utafiti na upembuzi, kwa hiyo, hatua za awali zilionyesha kwamba, Mradi ungekwenda. Mnakaa pamoja wadau mbalimbali na *development partners* inafikia hatua mnasema hapana tuache. Kwa hiyo, ile gharama iliyotumika haikupotea; kwanza, tuliwalipa watu wa kwetu, Watu wa Kigoma, kwa hiyo, watajiendeleza sehemu nyingine na lile eneo lililofidiwa litabaki tutalitafutia matumizi mengine kwa masilahi ya Taifa

**SPIKA:** Mheshimiwa Nassari, swali la nyongeza!

**MHE. JOSHUA S. NASSARI:** Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kuniona. Nami kwa niaba ya Wananchi wa Arumeru Mashariki niishukuru Serikali kwa Miradi ya Umeme ambayo inaendelea kutekelezwa kwenye Jimbo langu hususan kwenye Kata za Ngarenanyuki na Eliguruki ambazo hazikuwahi kupata umeme na hii inadhihirisha wazi kwamba, kitu ambacho Watu wa Arumeru Mashariki walikosa ni mwakilishi.

Sasa swali langu leo ni kwamba; yapo maeneo ambayo Miradi inatekelezwa kupitia Wakala wa Umeme Vijijini kwa maana ya REA, lakini kwenye vile vijiji mashimo yamechimbwa, Wananchi wakakata mazao yao, wakata kahawa na miti. Mradi umekuja umewafikia baadhi, lakini yale maeneo ambayo tayari mpaka mashimo yalishachimbwa, Mradi haujatekelezwa na Mkandarasi ameondoka *site*. Ukienda Njani, Mulala, Ngoresambu na maeneo mengine kama hayo na kule Urisho.

Naomba kujua Serikali ina mkakati gani au mpango gani kwa yale maeneo ambayo tayari Wananchi walishapimiwa na mashimo yalishachimbwa lakini Mkandarasi ameondoka na Mradi umefikia mwisho?

**SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu!

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE):** Mheshimiwa Spika, naomba nimjibu Mheshimiwa Nassari, Mbunge wa Arumeru Mashariki, kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Kuhusu Miradi ya REA, Wakandarasi wapo *site*. Haya ni mambo ya Kiinjini, kuna mtu anapita anampima, mwingine anachimba mashimo, mwingine anadondosha nguzo, mwingine anasimamisha na mwingine kufunga waya.

Mheshimiwa Nassari, tarehe 10 Aprili, nitaitisha Wakandarasi wote na *Engineers* wa Kanda ya Kaskazini nitakaa nao, baada ya kumaliza kikao mchana jioni nitakuja kwenye Jimbo lako nikuonyeshe yale mashimo yanawekwa nguzo na zinasimamishwa. Waandae Wananchi wako waje wasaidie, yale yaliyokwishaingia udongo tuyafukue tusimike nguzo tuendelee mbele. *(Kicheko)*

**SPIKA:** Mheshimiwa Serukamba!

**MHE. PETER J. SERUKAMBA:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili na mimi niulize swali dogo la nyongeza.

Pamoja na masikitiko ya majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri, pale Malagarasi Waziri ameamua kuona Konokono wale ni wa muhimu sana! Nataka nimwulize swali dogo la nyongeza:- Hivi katika uchumi wa nchi yetu, Konokono wale wanaongeza shilingi ngapi kwa Taifa hili kuliko ambapo leo tungetengeneza tukapata *megawatts* 40 ambazo zingesaidia kwenye uchumi wa nchi yetu? *(Makofi)*

**SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu!

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J. P. MWIJAGE):** Mheshimiwa Spika, naomba nimjibu ndugu yangu Mheshimiwa Serukamba, Mbunge wa Kigoma Vijijini, kama ifuatavyo:-

**SPIKA:** Mbunge wa wapi?

**NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI (MHE. CHARLES J.P MWIJAGE):** Aah, Kigoma Mjini! Samahani, nachanganya Majimbo haya mawili.

Mheshimiwa Spika, suala la Konokono na suala la mazingira ni suala tata. Kuna nchi moja katika Afrika, hawa *development partners* walipomwambia Rais wa nchi hiyo kwamba, Mradi wa Bwawa usitengenezwe kwa sababu ya Vipepeo, alikataa na akashangaa. Sitaki kumtaja Rais huyo. Sisi hatuna tatizo la vyanzo, unapofanya Mradi ukishirikiana na *development partners*, wigo wa kujadiliana ni mpana. Kwa hiyo, sisi ni rafiki wa mazingira, nimewaambia ndugu zangu wa Kigoma, umeme unakuja, Rusumo kuna *megawatts* 27 zinakuja, zinafika hapa 2017, mtapata umeme wa uhakika kutoka Rusumo. *Megawatts* 27 hamuwezi kuzimaliza Kigoma, matumizi yenu Kigoma hayafiki *megawatts* 7.

Niwaeleze kuwa, umeme wa gesi unaendelea kuzalishwa, tutapata *megawatts* zaidi ya 1500. Tunatengeneza gridi za kwenda kule tutapata umeme. Suala la kukaa na *partner* mwingine ni tofauti na suala la kukaa kwenye chumba hiki. Kwa hiyo, suala la Konokono ningewaomba waliokaa kwenye kikao hicho, napenda nikiri mimi sikukaa kwenye kikao hicho ingawa ni *collective responsibility*, lakini mimi kwenye kikao cha Konokono sikuwepo, kwa hiyo, mtani wangu usifanye suala la Konokono likawa langu binafsi.

Sasa unapokuwa na *development partners*, niwaeleze, *that is a bottleneck*, kuna mambo mengi wanafikiria, Vyura wa Kihansi walipaswa kupelekwa Marekani kulelewa na kurudishwa hapa, ni suala linguine. Tusitoke nje ya mada, mada yangu ni kusambaza umeme, umeme Kigoma utakuja. Kigoma Mjini nitakwenda, Malagarasi na Kasulu nitakwenda, ninyi mridhike na umeme. *(Kicheko)*

**SPIKA:** Haya, Waziri wa Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto!

Aah, jamani tumetumia muda mrefu; Mheshimiwa Waziri wa Nchi haya!

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA MAKAMU WA RAIS (MAZINGIRA):** Mheshimiwa Spika, kwanza, nimpongeze sana Naibu Waziri, kwa majibu mazuri. Naomba niongezee kwamba, maendeleo endelevu ni yale ambayo yanajali mazingira vikiwemo viumbe, mimea, binadamu na vitu vingine. Kwa hiyo, ndiyo maana Serikali yetu imeingia na imesaini Mikatoba mbalimbali, ikiwemo mikatoba ya NAGOYA, ambayo inahakikisha mimea na viumbe ambavyo vinazidi kupungua, viweze kusimamiwa vizuri kwani ni rasilimali ambazo zinaweza kusaidia katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, nataka kumwomba Mheshimiwa Serukamba kwamba, maendeleo endelevu ni yale tu ambayo yatajali mazingira, kwa sababu lazima uangalie Tanzania kwa leo, kesho na keshokutwa. Hii ndiyo maana kila Mradi unapotaka kujengwa, lazima ifanyike tathmini kwa athari ya mazingira kuona ni namna gani lile eneo litaathirika au halitaathirika na vitu gani vifanyike kwa ajili ya kulinda suala zima la mazingira.

**SPIKA:** Naomba tuendelee na Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto; Mheshimiwa Kidawa Hamid Salehe, anauliza swali hilo, kwa niaba yake Mheshimiwa Yahya Kassim Issa!

Na. 150

### **Ongezeko la Vitendo vya Ukatili kwa Watoto**

**MHE. YAHYA KASSIM ISSA (K.n.y. MHE. KIDAWA HAMID SALEHE)** aliuliza:-

Katika miaka ya hivi karibuni kumekuwepo na ongezeko kubwa la vitendo mbalimbali vya ukatili kwa watoto katika nchi yetu:-

(a) Je, Serikali imeshafanya utafiti wa kujua ni sababu zipi zilizofanya vitendo hivyo kuongezeka?

(b) Je, ni Mikoa ipi inaongoza katika matukio haya ya ukatili wa watoto?

**NAIBU WAZIRI WA MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kidawa Hamid Salehe, lenye sehemu (a), (b) na (c), kuhusu ongezeko la vitendo vya ukatili dhidi ya watoto hapa nchini, kama ifuatavyo:-

(a) Serikali imeshafanya utafiti kujua sababu za vitendo vya ukatili na ni kweli ukatili dhidi ya watoto umekuwa ni tatizo nchini. Utafiti uliofanywa na Serikali mwaka 2009 kwa kushirikiana na UNICEF, uliangalia zaidi aina na ukubwa wa ukatili dhidi ya watoto hapa nchini. Ripoti ya utafiti huo inatoa makadirio ya ukubwa na aina ya ukatili katika nyanja za kimwili, kingono na kiakili. Kiwango cha ukatili kilichoripotiwa ni kikubwa ambapo wasichana watatu kati ya kumi na mvulana mmoja kati ya saba, walifanyiwa ukatili wa kijinsia na takribani robo tatu ya wasichana na wavulana wameripotiwa kufanyiwa ukatili wa kimwili kabla ya kufikisha umri wa miaka 18.

Katika utafiti huo, sababu zinazofanya vitendo vya ukatili huo kuongezeka ni pamoja na ndoa zisizo imara, elimu ndogo kuhusu haki za watoto, mila na desturi potofu, kukosekana kwa mazingira salama majumbani, shuleni, umaskini wa kaya na maendeleo ya Teknolojia ya Habari na Mawasiliano.

(b) Mheshimiwa Spika, taarifa za matukio ya vitendo vya ukatili dhidi ya watoto zilzoripotiwa katika vyombo vya sheria kupitia Dawati la Jinsia nchi nzima kwa Januari hadi Desemba 2014 ni 643.

(c) Mheshimiwa Spika, matukio ya ukatili dhidi ya watoto hapa nchini, yanaonyesha kuwa ukatili huu upo katika aina tofauti; kwa mfano, Mikoa ya Manyara, Dodoma na Mara, inaongoza kwa ukeketaji; Mikoa ya Shinyanga, Tabora, Mara, Dodoma na Lindi, inaongoza kwa ndoa za totoni; Mikoa ya Dar es Salaam na Mwanza, inaongoza kwa watoto wa mitaani; na Mikoa ya

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Kanda ya Ziwa ikiwa ni pamoja na Mwanza, Shinyanga, Geita na Simiyu, inaongoza kwa mauaji ya albino.

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kushirikiana na wadau wake, kuhakikisha inatokomeza kabisa ukatili dhidi ya watoto hapa nchini.

**SPIKA:** Swali la nyongeza, Mheshimiwa Yahya Issa!

**MHE. YAHYA KASSIM ISSA:** Mheshimiwa Spika, naomba kuuliza maswali ya nyongeza.

(i) Je, Serikali imejipangaje ili kuondoa tatizo hili la ukatili kwa watoto?

(ii) Huoni kwamba malezi ya kileo tunavyowalea watoto wetu ni moja katika sababu ambazo zinasababisha watoto hawa kuingia kwenye mambo ya ngono?

**SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu!

**NAIBU WAZIRI WA MAENDELEO YA JAMII, JINSIA NA WATOTO:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Yahya Issa kama ifuatavyo:-

La kwanza, ameuliza Serikali imejipangaje kuondoa ukatili wa watoto.

Mheshimiwa Spika, Serikali imejipanga thabiti; kwanza, ziko mbinu na mikakati kabla ya matukio ya ukatili. Vilevile ziko mbinu na mikakati baada ya matukio haya ya ukatili kutokea. Kabla ya matukio ya ukatili kuna masuala ya kuelimisha jamii, kuna mpango wa kuondoa aina zote za ukatili, *violence against children*, lakini pia kuna masuala ya kuboresha Sheria mbalimbali ikiwa ni pamoja na Sheria za Mtoto. Hiyo ni mikakati kabla ya matukio ya ukatili kutokea.

Baada ya matukio ya kikatili kutokea, Serikali imehakikisha kwamba, tunayo madawati ya jinsia ambayo yanafuatilia masuala haya. Pale ambapo ukatili umetokea, hatua kali na adhabu kali hutolewa kwa wale ambao wanafanya vitendo vya ukatili. Nikubaliane na Mheshimiwa Yahya Issa kuwa, malezi ya kileo ni moja ya sababu inayochangia masuala haya ya ukatili.

Mheshimiwa Spika, sasa hivi kuna utandawazi, watu wengi wanaangalia TV, kuna masuala ya WhatsApp, mawasiliano, haya yote ni changamoto kwa kizazi cha leo. Naomba nichukue nafasi hii kutoa wito kwa jamii tukishirikiana na Serikali, NGOs na Mashirika ya Dini, kuelekeza vijana wetu katika maadili yanayopaswa ili kuendelea kupunguza masuala haya ya ukatili nchini.

**SPIKA:** Ahsante. Tunaendelea na Wizara ya Kilimo, Chakula na Ushirika; Mheshimiwa Dkt. Augustino Lyatonga Mrema, kwa niaba yake Mheshimiwa Mbatia!

**MHE. JAMES F. MBATIA:** Mheshimiwa Spika, ninashukuru kwa kunipatia nafasi hii. Kwa nia njema kabisa, kwa niaba ya Mheshimiwa Dkt. Augustino Lyatonga Mrema, Mbunge wa Vunjo, naomba swali lake lipatiwe majibu. *(Makofi)*

**SPIKA:** Nani anajua ni nia njema bwana, hakuna Mahakama hapa! *(Kicheko)*

Na.151

### **Sera ya Kununua Mazao kwa Mkopo**

**MHE. JAMES F. MBATIA (K.n.y. MHE. DKT. AUGUSTINO L. MREMA)** aliuliza:-  
Zipo Taasisi zinazoendelea kununua mazao kwa mkopo jambo linalosababisha manung'uniko kwa wakulima:-

Je, Sera hii ya kununua mazao kwa mkopo itaisha lini?



**NAIBU WAZIRI WA KILIMO, CHAKULA NA USHIRIKA alijibu:-**

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Augustino Lyatonga Mrema, Mbunge wa Jimbo la Vunjo, kama ifuatavyo:-

Serikali inatambua changamoto za upatikanaji wa masoko ya uhakika na endelevu ya mazao ya wakulima hususan mazao ya chakula. Kwa kuzingatia changamoto hizo, Serikali imekuwa ikitekeleza mikakati mbalimbali ya kuhakikisha mazao ya wakulima yanapata masoko ya uhakika na hivyo kumwongezea mkulima mapato.

Mheshimiwa Spika, Serikali haina Sera ya kununua mazao ya wakulima kwa mkopo kupitia taasisi zake na wadau wa sekta binafsi. Hata hivyo, ununuzi wa mazao kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula *NFRA*, umekuwa ukikabiliwa na changamoto za ulipaji wa fedha za wakulima kwa wakati kutokana na kutopatikana fedha kwa wakati.

Serikali pia kwa nia njema imekuwa ikilazimika kununua mazao zaidi ya ilivyopanga katika bajeti kutokana na kuepuka kuharibika kwa mazao hususan inapotokea uzalishaji mkubwa na malipo ya wakulima kuchelewa, hali inayotafsiriwa kuwa wakulima wamekopwa mazao yao. Aidha, kupitia Mfumo wa Stakabadhi ya Mazao Ghalani, wakulima wamekuwa wakilipwa kwa awamu baada ya kuuza mazao kutokana na mikopo ya mabenki na hivyo baadhi ya wakulima kutafsiri kuwa mazao hayo yamekopwa.

Katika kuhakikisha mazao ya wakulima yanapata masoko ya uhakika na endelevu, Serikali kwa kushirikiana na wadau, inatekeleza mikakati mbalimbali ikiwemo kuongeza uwezo wa *NFRA* na Bodi ya Nafaka ya Mazao Mchanganyiko, kwa kuhifadhi nafaka ghalani hadi tani 740,000 ifikapo mwaka 2016/17; kuimarisha mfumo wa masoko ikiwemo ya stakabadhi ya mazao ghalani ili kuwa msingi wa uanzishwaji wa soko la mazao na bidhaa, yaani *commodity exchange*; kuboresha mifumo ya taarifa za mawasiliano ya uzalishaji na masoko; kujenga masoko katika vituo vya mipakani ili kurahisisha uuzaji wa mazao nje ya nchi; na kuendelea kuhamasisha sekta binafsi kushiriki katika biashara ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi. Aidha, katika kukabiliana na matatizo ya miundombinu ya uhifadhi wa nafaka, Serikali imepanga kujenga maghala mapya na vihenge (*sailors*), kwenye maeneo ya kimkakati, pamoja na kukarabati maghala 275 ya vijiji kupitia Mpango wa Matokeo Makubwa Sasa (*BRN*), ambapo katika mwaka 2013/14 maghala 30 yamekarabatiwa na Mwaka wa Fedha 2014/15 maghala 38 yanakarabatiwa.

**MHE. JAMES F. MBATIA:** Mheshimiwa Spika, ninashukuru.

(i) Kwa kuwa haya mazao ya kilimo na hasa ya chakula kama alivyojibu Mheshimiwa Waziri kwenye masoko kwa mfano Soko la Mwika, Kisambo, Marangu Mtoni, Lyamombi, Rindima, Chekereni na maeneo mengine katika Jimbo la Vunjo yanaharibika; Serikali ina mpango gani wa muda mfupi na muda mrefu wa kuhakikisha miundombinu kwa mfano Reli ya Kaskazini na ile inayotokea Arusha, Himo mpaka Taveta wanawekeza ili kurahisisha usafirishaji wa mazao haya kwenda kwenye masoko mengine?

(ii) Soko la Kimataifa la Lokolova ambalo linatakiwa lijengwe Himo, Mradi huu utanza lini na kwa kasi ili uweze kusaidia wakulima hususan wa zao la ndizi, kwa sababu nguvu kazi wanayowekeza mkungu mmoja unauzwa Vunjo shilingi 2,000/= au 3,000/= wakati Dar es Salaam unauzwa shilingi 30,000/= mpaka 40,000, ambapo wakulima wanazidi kudidimia wakati wanawekeza nguvu kubwa kwenye uzalishaji wa mazao haya?

**NAIBU WAZIRI WA KILIMO, CHAKULA NA USHIRIKA:** Mheshimiwa Spika, suala la mpango wa miundombinu ni suala ambalo Serikali imekuwa ikilifanyia kazi kubwa sana. Kwa kuwa amezungumzia Ukanda wa Kaskazini, nina hakika Wizara inayohusika kwa maana ya miundombinu na ujenzi wa reli, Wizara ya Uchukuzi na mimi ninajua kwa sababu niko Serikalini kwamba, mipango pia ya kujenga reli kwa upande wa Kaskazini ipo na bila shaka Waziri wa Uchukuzi atakuja na

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mipango mizuri katika bajeti inayokuja ya mwaka 2015/16. Kwa hiyo, ninamwomba Mheshimiwa Mbunge, avute subira kwa sababu tutaanza Bunge la Bajeti muda siyo mrefu sana.

Kuhusu Soko la Lokolova kwamba linaanza lini; ninaomba kumwarifu Mheshimiwa Mbunge kwamba, sasa hivi tuko kweye hatua ya mbele kidogo, palikuwa na mgogoro pale kati ya Bodi ya Lokolova pamoja na Kamati ya Shirika la Uchumi la Mkoa wa Kilimanjaro, ambalo lilitaka kuchukua lile eneo bila utaratibu. Wale wenzetu wa Bodi ya Lokolova ambao ndiyo walikuwa wanamiliki lile eneo, kidogo hawakuridhika na lile jambo. Kwa kuwa liko chini ya Wizara yetu, mimi mwenyewe niliongoza Ujumbe wa Wizara kwenda pale tukaa na wenzetu wa Mkoa wa Kilimanjaro chini ya Mkuu wa Mkoa na Bodi ya Lokolova, kwa ajili ya kuzungumza na kutafuta ufumbuzi juu ya tatizo la eneo lile.

Sasa hivi tumeunda Kamati nyingine ambayo inaongozwa na Mrajisi wa Vyama vya Ushirika pamoja na wenzetu wa Mkoa ili sasa tuondoe matatizo yote ambayo yalikuwa kikwazo. Tunadhani hatua tuliyofikia sasa ni nzuri. Baada ya kufika hatua tutakuwa tumetatua. Kamati ya Uchumi ya Mkoa wa Kilimanjaro ilikuwa imefika hatua kubwa zaidi kwa maana ya kwamba, walishapata *consultant* kwa ajili ya kupima eneo lile na benki ya TIB ilikuwa tayari kupata mkopo na ndiyo sababu tunasema tunataka kuondoa vikwazo vya kugongana kati ya taasisi hizo mbili ili mpango huu uweze kuanza mapema zaidi.

**MHE. GAUDENCE C. KAYOMBO:** Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali lingine la nyongeza.

Kwa kuwa Serikali ilikwishakubali kuwalipa wakulima ambao walikuwa wamekopwa na Vyama vya Msingi ambavyo vilikuwa vimefilisiwa; na kwa kuwa Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali amekwishakagua yale madeni na kuthibitisha kwamba yapo; ni lini sasa hawa wakulima watalipwa?

**NAIBU WAZIRI WA KILIMO, CHAKULA NA USHIRIKA:** Mheshimiwa Spika, ni kweli kama alivyosema, madeni haya yalishakaguliwa na baadhi kuonekana wakulima wanastahili kulipwa. Madeni haya yayakuwa kwenye Bajeti ya Serikali, tumejitahidi kuwekwa kwenye Bajeti ya Serikali lakini kumekuwa na changamoto ya upatikanaji wa pesa kutoka Serikalini. Hali itakapokuwa nzuri na tutakapokuwa na pesa kwenye Bajeti ya Wizara ya Kilimo kama ambavyo tumekuwa tunaomba, basi wakulima ambao walikuwa wameahidiwa kulipwa na hususan Wakulima wa Kahawa kule Mbinga, basi tutahakikisha wanalipwa.

**SPIKA:** Ahsante. Tunaenda Wizara ya Ujenzi, Mheshimiwa Dkt. Festus Limbu.

Swali la pili namna gani? Swali la nyongeza la mtu mwingine ni moja tu. Aah, nimeruka page kweli, nikuache Dkt. Limbu kwanza, nimwite Mheshimiwa Al-Shymaa Kwegyir!

Na.152

### **Wataalamu wa Kilimo**

**MHE. AL-SHAYMAA J. KWEGYIR** aliuliza:-

Mheshimiwa Rais alipofanya ziara Mkoani Tanga tarehe 8 hadi 12 Julai 2014 pamoja na mambo mbalimbali aliyoyasema alizungumzia tatizo la upandaji wa mazao mbalimbali bila ya kufuata utalaam:-

(a) Je, Mkoa wa Tanga una Maafisa Kilimo wangapi wenye *Ph.D* wanaosimamia Mazao ya Chakula na Biashara Mkoani Tanga?

(b) Je, ni mazao gani ya chakula na ya biashara yanayolimwa Mkoani Tanga yanayosimamiwa na kitaalam na Wataalam hao wa Kilimo?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(c) Je, Serikali ina mpango gani wa kuwaondoa au kuwaongezea ujuzi Maafisa Kilimo wasiokuwa na utaalam wa kutosha ili kuondoa tatizo ambalo Mheshimiwa Rais aliligundua?

### **NAIBU WAZIRI WA KILIMO, CHAKULA NA USHIRIKA alijibu:-**

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Al-Shaymaa John Kwegyir, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a), (b) na (c), kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Mkoa wa Tanga una Wataalam wa Kilimo na Ushirika wenye viwango mbalimbali vya elimu kuanzia ngazi ya Astashahada, Shahada, Stashahada na Shahada za Umahili, ambao wanasimamia uzalishaji wa mazao mbalimbali ya chakula na biashara na maendeleo ya Vyama vya Ushirika. Kwa sasa hakuna Wataalam wenye Shahada ya Uzamivu (PH.D) katika Halmashauri za Wilaya za Mkoa wa Tanga wanaosimamia uzalishaji wa mazao. Aidha, wapo Wataalam watatu wanaosomea Shahada ya Uzamivu katika Vyuo Vikuu Nchini; Chuo Kikuu cha Sokoine wawili na Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Nelson Mandela mmoja.

Mazao ya Chakula na Biashara yanayolimwa Mkoani Tanga ni pamoja na Mahindi, Mtama, Mpunga, Maharage, Mtama, Mihogo Viazi, Mbogamboga, Matunda, Viungo, Alizeti, Minazi, Ndizi, Kahawa, Mkonge na Korosho. Aidha, mazao hayo yanasimamiwa na Wataalam waliopo katika Halmashauri za Wilaya kwa kuwapatia wakulima mbinu na teknolojia mbalimbali za kilimo cha kisasa na hivyo kuongeza tija na uzalishaji wa mazao.

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua umuhimu wa kuwaongezea Wataalam wa Kilimo, ujuzi na maarifa ili kuwawezesha kutoa huduma za ugani kwa wakulima kwa ufanisi, Serikali imekuwa ikitoa fursa kwa Wataalam wa Kilimo, kujiendeleza kielimu hadi kufikia ngazi mbalimbali za elimu, ikiwemo ngazi ya Shahada ya Uzamivu (Ph.D), kulingana na upatikanaji wa rasilimali fedha na Mpango wa Mafunzo kwa Taasisi husika. Aidha, Mpango wa Serikali ni kuendelea kutoa mafunzo kwa Wataalam wa Kilimo nchini ili kuwaongezea ujuzi na maarifa ambapo kupitia Programu ya *Feed the Future*, Wataalam 135; Mradi wa *East African Agricultural Productivity Program* Wataalam 16; na Wataalam 17 kupitia Tume ya Sayansi na Teknolojia (COSTECH), wanaendelea kupatiwa mafunzo katika ngazi ya Shahada ya Umahili na Shahada ya Uzamivu katika fani mbalimbali za kilimo.

Mheshimiwa Spika, kupitia utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (SDP), jumla ya Wataalam 1,129 wa Kilimo na Ushirika Mkoani Tanga, wamepatiwa mafunzo mbalimbali ya muda mfupi na mrefu katika vyuo mbalimbali vya elimu ndani na nje ya nchi, kwa lengo la kuwapatia mbinu za kilimo bora na teknolojia mbalimbali za uzalishaji wa mazao. Hata hivyo, pale inapothibitika baadhi ya Wataalam kutotekeleza majukumu yao ipasavyo, hatua zimekuwa zikichukuliwa ikiwemo kuwaondoa katika utumishi. Aidha, kwa kuzingatia umuhimu wa vitendea kazi kwa ajili ya kuwawezesha kutoa huduma mbalimbali za ugani, jumla ya magari 10, pikipiki 167 na baiskeli 153, zimenunuliwa na kugawiwa kwa Wataalam wa Kilimo Mkoani Tanga.

**MHE. AL-SHAYMAA J. KWEGYIR:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwa heshima kubwa, ninaomba kabla sijauliza maswali mawili ya nyongeza, nitumie sekunde moja, kwanza kabisa, kulipongeza Jeshi la Polisi, kwa kazi nzuri waliyoifanya ya kiintelijensia, kuwakamata ndugu wa familia moja waliofukua kaburi la mdogo wao Mkoa wa Kagera, kuchukua ile mifupa eti kwenda kuza wapate fedha. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ninalaani kitendo hicho na ninampongeza RPC wa Mkoa wa Kagera, Ndugu Mwaibambe, kwa kazi nzuri aliyofanya. Kwa ushirikiano huu, tutakomesha tatizo hili. Sasa ninarudi kwenye maswali yangu mawili ya nyongeza katika swali langu. Ninamshukuru sana

Mheshimiwa Naibu Waziri, kwa majibu mazuri sana, yanayotia moyo.

(i) Pamoja na majibu hayo na ingawa wametoa fursa za Shahada ya Uzamivu kwa watu hawa watatu; je, wachache hao watatu watausaidia vipi kwa Mkoa wa Tanga ambao una Wilaya tisa kuleta tija kwenye hili tatizo ambalo Mheshimiwa Rais alizungumzia sana kwenye ziara aliyokuja?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(ii) Ninaomba nijue kuna mkakati gani wa mazao hayo ambayo mmeyazungumzia yanayolimwa Mkoa wa Tanga yatapata tija gani? Tija ipi itapatikana kwa sababu mtu analima hekari moja anapata magunia mawili badala ya magunia ishirini; ninachotaka kujua *farm productivity* itakuwa vipi kwa Wataalam hao baada ya kutoa elimu kwa Wakulima wa Mkoa wa Tanga?

Mheshimiwa Spika, ninakushukuru sana.

**SPIKA:** Ahsante. Ninaomba unijibu kwa kifupi!

**NAIBU WAZIRI WA KILIMO, CHAKULA NA USHIRIKA:** Mheshimiwa Spika, kwanza, nichukue nafasi hii kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Chakula na Ushirika, kumpongeza sana Mheshimiwa Al-Shaymaa John Gwegyir, Mbunge wa Viti Maalum, kwa namna ambavyo amekuwa akifuatilia sana na hasa akiwasaidia Wakulima wa Tanga ili waweze kuishi vizuri; ninampongeza sana.

Mheshimiwa Spika, kwamba, Wataalam hawa ambao tunawasomesha wenye *Ph.D* watatu watasaidiaje Mkoa wa Tanga. Kwanza, naomba niseme kwamba, hawa Wataalam wa ngazi za juu kama Shahada za Umahili na Uzamivu, mara nyingi hawa ni Wataalam ambao tunawatumia kwenye Vyuvo vyetu vya Utafiti. Kwa kuwa pale Tanga tuna Chuo chetu cha Utafiti cha Mlingano, ninadhani wakitumie zaidi kile chuo kiweze kuwa kama sehemu ambayo wakulima wengi wanaweza kupata elimu kwa ajili ya uzalishaji mkubwa zaidi. Kwa hiyo, hawa Wataalam watatu tunaowasomesha ni kwa ajili ya shughuli za kiutafiti na kuwashauri wakulima na wataalamu wengine ili waweze kushauri vizuri shughuli za kilimo.

Kuhusu mkakati tulionao ambao ameita *farm productivity*, ninaomba kutumia nafasi hii kuwashauri Watanzania hasa wakulima kwamba, ardhi tuliyonayo inabaki kuwa vilevile ilivyo haiongezeki lakini Wananchi wanaongezeka. Tunachopaswa kufanya, lazima tutumie eneo kidogo tulilionalo kwa ufanisi mkubwa zaidi. Tuhakikishe tunatumia pembejeo kwa maana ya mbegu bora ambazo zinaweza kutupa ufanisi au *productivity* kubwa zaidi. Vilevile tutumie mbolea bora zaidi ambazo tunaweza kuzitumia kuzalisha.

Kwa hiyo, tukiweka mbolea, mbegu bora na utaalum, kwa maana ya wakulima wetu ambao sasa hivi Serikali inajitahidi sana kuwapeleka vijijini, nina hakika *farm productivity* inaweza kuongezeka vizuri zaidi, kuliko Wananchi wakiendelea kulima kwa kutumia mbinu za zamani ambazo nina hakika hazitatupa ufanisi sana.

**SPIKA:** Ninaomba tuendelee na swali lingine, tuna maswali matano dakika zenyewe tatu. Ninaomba twende Wizara ya Ujenzi, nimwite Mheshimiwa Dkt. Limbu.

Na.153

### **Ujenzi wa Daraja la Mto Simiyu**

**MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU** aliuliza:-

Serikali iliahidi kujenga Daraja la Mto Simiyu katika eneo la Sukuma, kati ya Vijiji vya Lumeji na Nghaya:-

Je, ni hatua gani zinaendelea kuchukuliwa na Serikali?

**NAIBU WAZIRI WA UJENZI** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Festus Bulugu Limbu, Mbunge wa Magu, kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Daraja la Chuma la Sukuma lililoko kwenye Mto Simiyu lina urefu wa mita 100 na linaunganisha Vijiji vya Rumeji, Nanh"aya kwenye Barabara ya Mkoa wa Magu - Kabila - Mahaha. Sehemu ya juu ya daraja hili ni mbao. Daraja hili linafanyiwa matengenezo kila mwaka na linapitika kwa magari yenye uzito usiozidi tani 10.

Mheshimiwa Spika, kutokana na daraja hili kuwa na uwezo wa kupitisha uzito wa magari yasiyozidi tani kumi tu, Wizara yangu kupitia Wakala wa Barabara TANROADS, imefanya usanifu wa daraja hili ili liweze kujengwa kwa kiwango cha zege. Ujenzi wa daraja hili unatakiwa kuanza wakati wowote pale fedha za kazi hiyo zitakapopatikana.

**MHE. DKT. FESTUS B. LIMBU:** Mheshimiwa Spika, ninakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niulize swali la nyongeza. Kabla sijauliza swali napenda nitoe shukrani nyingi kwa Serikali, kwa Wizara ya Ujenzi na hususan kwa Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli, kwa kusimamia ahadi yake ya kujenga Daraja la Mto Simiyu kule Maligisu na pia Daraja la Simiyu kule Gambasigu, Jimbo la Mheshimiwa Cheyo. Nimshukuru sana Mheshimiwa Ndassa, kwa ufuatiliaji wake mzuri na Mheshimiwa Cheyo kwa ufuatiliaji mzuri.

Mheshimiwa Spika, madaraja haya matatu yalikuja kwa wakati mmoja na ahadi ambayo nilipewa na Wizara ni kwamba, madaraja haya kwa sababu yote yako kwenye Mto Simiyu hayawezi yakajengwa yote kwa wakati mmoja, tumalize kwanza la Gambasigu, tumalize la Maligisu halafu ndiyo tutakuja hili ambalo nimeuliza swali.

Ninaamini maadam hayo yamekamili na Serikali ninaipongeza sana. Mheshimiwa Waziri unaniambia kwenye jibu lako kwamba pesa zitakapopatikana wakati mlinahidi tukimaliza haya mawili na kwako tunakuja. Wananchi wa Jimbo la Magu, Wananchi wa Mwanza na Wananchi wa Bariadi wanasubiri kwa hamu hili daraja litengenezwe. Kama alivyosema magari yanayopita pale ni tani kumi peke yake na uharibifu unakuwa ni mkubwa sana, kwa sababu magari yanayopita kwenye daraja hili kwenda Bariadi - Mwanza ni mengi sana na ni makubwa.

Je, Mheshimiwa Waziri unaweza ukawaahidi Wananchi wa Jimbo la Magu kwamba daraja hili bajeti yake itakuja kwenye bajeti ijayo?  
Mheshimiwa Spika, nashukuru sana.

**NAIBU WAZIRI WA UJENZI:** Mheshimiwa Spika, kwanza, tunapokea shukrani zake na pongezi kwa kazi ambazo Wizara hii inafanya.

Mheshimiwa Spika, kuhusu ni lini tutaanza kujenga daraja lile; ahadi ya Serikali kama nilivyosema kwenye jibu la msingi, iko pale pale; barabara hii tumetambua ni ya muhimu sana kutoka Magu kwenda mpaka Kabila, inaunganisha Mkoa wa Mwanza na Mkoa wa Simiyu na ni barabara ambayo kwa sasa ni lazima tuongezee uwezo wa kubeba magari, magari mengine ni makubwa yanabeba pamba na mazao mengine. Kwa hiyo, Serikali ina nia nzuri lakini kwa vyovyote vile, lazima twende kwa vipaumbele vya bajeti ambapo Bunge ndiyo mnaweza kuidhinisha. Sisi tutaleta mapendekezo ya kujenga daraja hilo, hela ikipatikana na ndiyo maana tunasema zikipatikana fedha kwenye bajeti basi tutajenga daraja lile.

**SPIKA:** Ahsante. Tuendeleo na swali linalofuata, Mheshimiwa Felix Mkosamali.

Na. 154

### **Wizara ya Ujenzi Kuwa na Madeni Makubwa**

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI** aliuliza:-

Wizara ya Ujenzi imekuwa na madeni makubwa sana hali inayosababisha kukwama kwa utekelezaji wa ujenzi wa barabara nchini:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(a) Je, mpaka sasa Wizara ina madeni kiasi gani?

(b) Je, Barabara ya Nyakanazi – Kibondo – Kigoma imefikia wapi na Wakandarasi wanadai nini?

**NAIBU WAZIRI WA UJENZI** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Felix Francis Mkosamali, Mbunge wa Muhambwe, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, hadi mwezi Januari 2015, Wizara ya Ujenzi ina madeni ya shilingi 883,116,693,678.93 yanayodaiwa na Makandarasi na Wahandisi Washauri wa Miradi ya Barabara zote nchini pamoja na madaraja.

(b) Mheshimiwa Spika, Barabara ya Nyakanazi - Kibondo - Kasulu - Kidahwe - Kigoma, yenye urefu wa kilomita 388 inaunganisha Mikoa ya Kigoma, Kagera, Geita na Nchi za jirani za Rwanda, Burundi na Uganda. Ujenzi wa barabara hii umepangwa kutekelezwa kwa awamu. Awamu ya kwanza ilihusisha ujenzi wa sehemu ya Kigoma – Kidahwe kilomita 28, ambao umekamilika kwa kiwango cha lami. Aidha, sehemu ya Kidahwe – Uvinza kilomita 76.5 nayo imekamilika kujengwa kwa kiwango cha lami. Awamu ya pili inahusisha ujenzi wa sehemu ya Kidahwe – Kasulu kilomita 50 na Kibondo - Nyakanazi kilomita 50 ambapo ujenzi unaendelea.

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa barabara sehemu ya Kidahwe – Kasulu kilomita 50 umekwishaanza na Mkandarasi amelipwa shilingi bilioni 4.859 na anadai shilingi bilioni 3.661. Aidha, ujenzi wa sehemu ya Kibondo – Nyakanazi kilomita 50 nao umekwishaanza na Mkandarasi amelipwa shilingi bilioni 3.393 na anadai bilioni 1.826. malipo hayo yanajumuisha malipo ya awali (*advance payment*).

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, nashukuru.

Mheshimiwa Spika, kama tungekuwa tunapitisha *realistic budget* ya Wizara ya Ujenzi, Wizara hii ingekuwa haina madeni ya kiasi hiki. Wizara ya Ujenzi wanatuletea Kitabu cha Bajeti kina makaratasi mengi, lakini *in reality* ni kwamba, bajeti ile inakuwa haitekelezi shughuli za mwaka ule husika, inakwenda kulipa madeni. Ndiyo maana hapa wanakwambia wana madeni bilioni 800 wakati fedha za maendeleo za Wizara nzima tulizowapitishia ni bilioni mia saba na kidogo. Kwa hiyo, licha ya ukubwa na maneno mengi, ni kwamba Wizara hii haina pesa na barabara zina urefu zaidi ya kilomita 11,000, ujenzi hauendelei kwa sababu ya madeni makubwa ya Wizara hii.

(i) Naomba majibu, Serikali inaweza ikalipa madeni ili tutakapokuja hapa mwezi Juni tupitisha *realistic budget* kuliko kuwa na madeni makubwa tunapitisha bajeti ya kulipa barabara za nyuma?

(ii) Swali la pili nilipaswa kuliuliza kwa ukali mno, kwa sababu Wabunge wa Kigoma tumeshauliza zaidi ya maswali 50 toka tumefika kwenye Bunge hili kuhusu barabara ya kutoka Nyakanazi kwenda Kigoma. Mikoa yote nchi hii imekwishaunganishwa kwa lami kasoro Mkoa wetu wa Kigoma na barabara hii.

Nataka majibu ya Serikali, bilioni saba ambazo zimetengwa kwa barabara ya kilomita zaidi ya 310 zinazohitaji ujenzi ni pesa kidogo sana, tupewe majibu sahihi. Watu wa Kibondo hata ukijibu Mheshimiwa Magufuli kwa mbwembwe kiasi gani, waambie unatenga fedha mwaka huu wa fedha au vipi? Hata uweke mbwembwe, hawawezi kuelewa tuambie mwezi Juni ...

**SPIKA:** Ahh, sasa mbona wewe ndiyo unaweka mbwembwe!

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, hapo hakuna mbwembwe.

**SPIKA:** Basi umemaliza, Mheshimiwa Naibu Waziri majibu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Kwako una lami.

**NAIBU WAZIRI WA UJENZI:** Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali ya Mheshimiwa Mkosamali, yenye vibwagizo, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa ni lazima tukubali kwamba, ni lazima kupanga, kuchagua na kuweza kutekeleza Miradi. Lazima utaanza sehemu moja utaenda sehemu nyingine, haitawezekana hata siku moja tukatawanya nguvu yote kwenye nchi nzima kwa wakati mmoja. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nimemwambia barabara hiyo anayoizungumza tayari Serikali imeshaanza kujenga. Haitawezekana hata siku moja uweke bajeti katika mwaka mmoja ya kutosha kilomita zote hamsini, kwa sababu Mkandarasi atafanya kazi kwa miaka mitatu. Sasa ukiweka zote, fedha zitakuwa zimekaa kwenye Mfuko, kwa hiyo, ni lazima twende kwa Mipango ambayo Serikali tumeiweka, tujenge nchi nzima ili tuweze kufikia malengo ya kuwafikisha Watanzania katika kupata maendeleo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nafikiri Mpango tulionao ni mzuri, ni kweli ikiwezekana tuweke nguvu katika kupata mapato ili tuweze kujenga barabara nyingi zaidi.

**SPIKA:** Tunaendelea na Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii; eeh mbona muda umekwisha nina maswali matatu bado. Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi!

**WAZIRI WA UJENZI:** Mheshimiwa Spika, napenda na mimi niongezee tu katika majibu ya Mheshimiwa Mkosamali, baada ya majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri kuhusu swali lake la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, wakati akiuliza swali Mheshimiwa Mkosamali amesema kwako Jimbo la Njombe kuna lami. Nataka kumthibitishia kwamba, kutoka Njombe hadi Makete ambapo kuna jumla ya kilomita 109, hazijajengwa kwa lami. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, suala la madeni kwa Makandarasi haliwezi kuepukika. Haliwezi kuepukika kwa sababu moja, Kandarasi anapoanza kufanya kazi, huwa Mradi wa Barabara haumaliziki kwa mwaka mmoja. Miradi ya Barabara huwa inachukua kuanzia mwaka mmoja na mingine inachukua mpaka miaka sita. Kwa vyovyote kama alivyojibu Mheshimiwa Naibu Waziri, huwezi kupanga bajeti ya miaka sita katika kipindi cha mwaka mmoja. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, la pili, Kandarasi anapoanza kufanya kazi huwa analipwa zile fedha kutokana na *certificate* zake anazo-*produce* na hata akishamaliza kufanya kazi, Mkandarasi yule akishamaliza kutengeneza barabara ya lami yote, anatakiwa akae kwenye *site* kwa zaidi ya mwaka mmoja hadi miaka mitatu akiwa bado hajalipwa fedha zake zote.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunataka kumthibitishia Mheshimiwa Mkosamali na Waheshimiwa Wabunge wa Kigoma kwamba, kazi za kujenga Barabara ya Kigoma kwenda Kasulu - Kidahwe kilomita 310 imeshaanza; na kwa sasa hivi zaidi ya kilomita 100 kuna Makandarasi wapo, kilomita zile zingine 200 *ADB wameshaji-commit* kujenga, kuna nyingine ya kutoka Kidahwe hadi Uvinza kilomita 76.5 imekamilika, kutoka Kigoma pale Mwandiga – Manyovu kilomita 60 nayo imeshakamilika. (Makofi)

Kwa hiyo, kazi za Serikali zinaendelea kufanyika ili barabara ile kutoka Mtukura kuja Bukoba, kupita Biharamulo, kuja Nyakanazi, kuja Kigoma, kuja Uvinza, kwenda Mpanda, kwenda Sumbawanga hadi Tunduma, iweze kukamilika yote kwa kiwango cha lami. Kwa sasa ni *section* chache tu zilizobaki ambazo nakuhakikishia Mheshimiwa Mkosamali, uendeleo kuwa na matumaini mazuri kwamba, Serikali ya Chama cha Mapinduzi itakamilisha hii kwa kujenga kwa kiwango cha lami. (Makofi)

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**SPIKA:** Haya, twende Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii; Mheshimiwa Mariam Msabaha atauliza swali linalofuata!

Na. 155

### **Kuboresha Hospitali Zinazotibu Magonjwa Sugu**

**MHE. MARYAM SALUM MSABAHA** aliuliza:-

Watanzania wengi wanasumbuliwa na maradhi sugu kama vile Shinikizo la Damu, Kisukari, Saratani, Ugonjwa wa Moyo na wamekuwa wakienda India kufuata matibabu:-

(a) Je, Serikali ina mikakati gani ya kuboresha hospitali zetu ili Wananchi wengi hususan wale wa vijijini wasio na uwezo waweze kupata huduma hiyo kirahisi?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuwarudisha Madaktari wanaosomeshwa nje na hawarudi kufanya kazi nchini?

**NAIBU WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Maryam Salum Msabaha, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Serikali imefanya juhudi mbalimbali na kuweka mikakati yenye lengo la kuboresha huduma za tiba katika hospitali zote nchini kuziwezesha kukabiliana na magonjwa sugu pamoja na magonjwa mengine. Mikakati hiyo ni pamoja na:-

(i) Kuandaa Mpango wa Maendeleo ya Afya ya Msingi (MMAM) na kufanya utekelezaji kwa lengo la kusogeza huduma karibu na Wananchi na kuimarisha mfumo wa utoaji huduma kwa kujenga na kukarabati vituo vya kutolea huduma, kuwa na wataalam wanaotosheleza katika ngazi zote za huduma na kuboresha ikiwemo upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi pamoja na kuimarisha mfumo wa rufaa ya wagonjwa toka ngazi ya Zahanati, Kituo cha Afya, Hospitali za Wilaya, Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali za Rufaa za Kanda.

(ii) Kuendelea kuongeza ajira za wataalam wenye sifa katika ngazi zote; mfano, mwaka 2013/14 walijirika wataalam wapatao 10,129 na mwaka 2014/15 hadi sasa wameshaajiriwa wataalam wapatao 9,129 kutokana na kibali tulichopewa.

(iii) Kuanzisha huduma za matibabu ambayo hapo awali yalikuwa hayapatikani hapa nchini. Huduma zilizoanzishwa ni pamoja na uwekaji wa viungo bandia vya nyonga na goti, wagonjwa wapatao 324 wameshapata huduma ya viungo vya nyonga na 119 waliwekewa viungo bandia vya goti. Upasuaji mkubwa wa moyo umefanyika kwa wagonjwa wapatao 389 katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili na Hospitali ya Rufaa ya Bungando, kusafisha damu kwa wagonjwa ambao figo zao hazifanyi kazi vizuri na uchunguzi wa magonjwa kutumia mashine maalum ya kisasa *Magnetic Resonance Imaging (MRI)*.

(b) Mheshimiwa Spika, ili Madaktari waliosomeshwa na Serikali nje ya nchi warudi kufanya kazi nchini, Serikali imeendelea kuboresha masilahi ya Madaktari na Wataalam wa Afya, kwa kufanya mapitio na kuboresha Muundo wa Utumishi katika Sekta ya Afya. Muundo huu mpya wa 2009 unatambua umuhimu wa Madaktari Bingwa na Wataalam wengine waliohitimu mafunzo ya uzamili kwa kuendelea kuboresha mazingira ya kazi na kuwezesha kutoa huduma za kibingwa. Maboresho haya yamekuwa sehemu ya vivutio kwa baadhi ya wataalam hawa kurudi nyumbani na kutoa huduma kwa hospitali zetu.

**MHE. MARYAM SALUM MSABAHA:** Mheshimiwa Madam Spika, ahsante sana. Naomba kumwuliza Naibu Waziri maswali mawili ya nyongeza pamoja na majibu yake ya Serikali aliyonipatia.



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, Hospitali za Rufaa Muhimbili, Bugando, KCMC na Mbeya, bado hakuna vipimo vya kutosheleza kwa Watanzania ambao wanasumbuliwa na maradhi sugu na hawa Wananchi wanakwenda kwenye hospitali za *private*.

(i) Je, Serikali itahakikishaje vifaa vinapatikana hospitalini kuanzia Zahanati na hizi Hospitali za Rufaa na Madaktari pia wanakuwa wengi wa kutosha?

(ii) Watanzania wote na ninyi Viongozi mtakuwa mashahidi, wamekuwa ombaomba wa kuomba misaada kupitia vyombo vya habari kusaidiwa maradhi yanayowasumbua na hata wengine wanapoteza maisha kabla hawajafika kwenye sehemu za matibabu.

Je, Serikali haioni sasa kuna umuhimu kabisa wa kuwasaidia Watanzania hawa ambao hali zao ni duni hasa wale wa pembezoni kupata matibabu kwa wakati mwafaka bila kusumbuliwa wakati wanafuatilia matibabu yao hospitalini na kwenye hospitali za jamii? (*Makofi*)

**SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba ujibu kwa kifupi, muda umekwisha kabisa.

**NAIBU WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII:** Mheshimiwa Spika, swali la kwanza kwamba, hakuna vifaa vya kutosheleza; kutokana na bajeti ya Serikali vifaa hivi vinaendelea kuboreshwa ndiyo sababu katika hospitali zetu za rufaa kazi kubwa za kibingwa za operesheni mbalimbali zimeanza kufanyika. Tumeweza kuokoa fedha za Serikali hii takribani shilingi bilioni 15 katika miaka miwili iliyopita kwa operesheni mbalimbali ambazo zimefanyika pale Muhimbili, ikiwemo matumizi ya operesheni *microscope* ambayo ni *open*, tunazo nne katika nchi, moja iko Bugando na tatu zipo *MOI*. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kazi hii ya kibingwa imetuwezesha kufanya pale *MOI* kuwa kituo kikubwa cha upasuaji wa mafunzo katika dunia. Kwa hiyo, napenda nilitaarifu Bunge lako Tukufu, hizi *sainel* ambazo tunatumia, operesheni ya kisasa kabisa ambayo inafanyika katika nchi nyingine za dunia ya kwanza.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili kwamba, wapo Watanzania wengine ni kweli, pale ambapo hawajapita katika mfumo mzuri wa rufaa, huwa kwa sababu tu ya kutoelewa wanakwenda kutembeza bakuli kujiwezesha kupata rufaa.

Ninatoa maelekezo kwa Waganga wote Wakuu wa Wilaya na Waganga Wakuu wote wa Mikoa, waimarishe huduma ya rufaa kama mwongozo ulivyo. Yule mgonjwa ambaye kwa bahati mbaya hana uwezo au ndugu zake hawana uwezo au walezi, utaratibu wa Serikali wa kuwasaidia upo wazi, wasaidiwe waende katika sehemu za rufaa kama maelekezo yalivyo.

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Abbas Mtemvu swali linalofuata!

Na. 156

### **Kuongeza Muda wa Kuona Wagonjwa Hospitali**

**MHE. ABAS Z. MTEMVU** aliuliza:-

Wagonjwa wengi wa Hospitali za Serikali wanajitegemea chakula kutoka majumbani:-  
Je, kuna uwezekano kwa Serikali kullitazama jambo hilo hasa kuongeza muda wa kuona wagonjwa asubuhi badala ya mwisho saa moja kamili iwe mwisho saa mbili kamili asubuhi?

**NAIBU WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Abbas Zuberi Mtemvu, kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, huduma za msingi kwenye vituo vya kutolea huduma za afya ni pamoja na uchunguzi wa wagonjwa na tiba. Inapofika hatua ya kumlaza mgonjwa, anahitajika kupata matibabu na uangalizi wa karibu zaidi kutoka kwa Wauguzi na Madaktari ili kufuatilia maendeleo ya kuimarika kwa afya ya mgonjwa.

Mheshimiwa Spika, ili kuwawezesha Wauguzi na Madaktari kutoa huduma zenye ubora unaotakiwa, hospitali zimejiwekea utaratibu na ratiba na mpango kazi kuwawezesha kutekeleza majukumu yao kwa tija. Majukumu hayo ni pamoja na kutoa dawa kwa wagonjwa, kufanya usafi wa wodi, kuandaa wagonjwa kwa ajili ya kuangaliwa na kusikilizwa na Wataalam (*Ward Rounds*) na kuchukua vipimo kwa wagonjwa kwa ajili ya kukamilisha uchunguzi.

Mheshimiwa Spika, kazi nyingine muhimu ni kupeana taarifa kuhusu hali za maendeleo ya Wagonjwa baina ya Wauguzi waliokuwa zamu ya usiku na wale wanaoingia zamu ya asubuhi. Kazi hii huanza saa moja asubuhi baada ya muda wa kuona wagonjwa kumalizika. Ratiba inayopangwa ya muda wa ndugu kutembelea wagonjwa ni vyema izingatiwe ili kutoa nafasi kwa Wataalam wa Afya kutoa huduma stahiki kwa kuzingatia ratiba za kitatibu. Ni dhahiri kwamba, mpangilio huu ukianza mapema, ratiba ya matibabu inazingatiwa na kuchangia katika mafanikio ya matokeo ya wagonjwa (*Treatment Outcome*). (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo ni muhimu ratiba zinazopangwa na hospitali katika maeneo yote izingatiwe ipasavyo. Hata hivyo, hospitali zote zina utaratibu wa kutoa ruhusa kwa ndugu wa mgonjwa nje ya muda uliowekwa endapo kutakuwa na umuhimu au udharura wa kufanya hivyo.

**MHE. ABBAS Z. MTEMVU:** Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza.

Kwa kuwa Dar es Salaam tumekuwa na wingi wa wageni kutoka kila Mkoa wanahudumiwa na hospitali zetu za Temeke, Ilala na Mwananyamala; na kwa kuwa tuna upungufu mkubwa wa Madaktari na Wauguzi; je, Serikali sasa haioni ni muhimu kutusaidia katika suala hilo?

**SPIKA:** Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu kwa kifupi!

**NAIBU WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII:** Mheshimiwa Spika, kutokana na mpango na kupata watumishi stahiki katika maeneo mbalimbali ya kazi nchini, ni mpango ambao unakwenda vizuri, mwaka jana tumeweza kuajiri watumishi wapatao 10,129 na mwaka huu bahati nzuri tumepata kibali cha kuajiri watumishi wapatao 9,345. Katika hao, kutokana na maombi ya wenzetu Wilaya ya Temeke, watapangwa watumishi kulingana na maombi jinsi yalivyo kwenye kibali. Kwa hiyo, naomba mawasiliano yafanyike kwa karibu tuweze ku-*fast track* maombi hayo.

Na. 157

### **Fursa za Mkongo wa Taifa Wilayani Manyoni**

**MHE. KAPT. JOHN Z. CHILIGATI** aliuliza:-

Mkongo wa Taifa unapita kwenye maeneo mengi katika Wilaya ya Manyoni:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuwawezesha Wananchi wa Manyoni na Taasisi za Afya, Elimu, Mawasiliano na kadhalika kutumia fursa zinazotokana na kuwepo kwa Mkongo huo?

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA** alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kapt. John Zephania Chiligati, Mbunge wa Manyoni Mashariki, kama ifuatavyo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano umekamilika kwa awamu mbili na unatumika kutoa huduma za TEHAMA. Kukamilika kwa awamu hizo kumewezesha kuunganisha Mikoa 23 ya Tanzania Bara kwenye Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano na nchi jirani za Kenya, Uganda, Burundi, Rwanda, Malawi na Zambia.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea na awamu ya tatu ya ujenzi wa Mkongo wa Taifa ambayo imegawanyika katika sehemu mbili na sehemu ya kwanza utekelezaji wake umeshaanza na unahusisha ujenzi wa Kituo Mahiri cha Kutunzia Kumbukumbu (*Data Centre*), ujenzi wa mtandao wa *Internet* wa *IP/MPLS* na kuunganisha Unguja na Pemba kwenye Mkongo wa Taifa, vilevile mradi huo unaendelea. Sehemu ya pili itahusisha kuunganisha Wilaya zote za Tanzania katika Mkongo wa Mawasiliano wa Taifa. Utekelezaji wa awamu ya tatu ukikamilika, utawezesha kufikisha huduma za Mkongo katika Wilaya na hivyo kuwa rahisi kwa Taasisi za Afya na Elimu, kutumia huduma za Mkongo.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeingia katikwa makubaliano na Kampuni ya *Viettel* kutekeleza Mradi wa kufikisha huduma za mawasiliano vijijini, ili kuhakikisha kwamba, huduma zinapatikana kwa urahisi na kwa ubora katika vijiji vyote vya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, kulingana na mpango wa utekelezaji huu, unaanza kuunganisha vijiji 4,000 nchi nzima hadi ifikapo mwaka 2017. Kwa kuanzia, awamu ya kwanza itaanza na vijiji 1,500 vikiwemo Vijiji vya Aghondi, Winamila, Mbugani, Majiri, Makutupora, Mwanzi, Mitundu, Ngaiti, Gurudu, Saranda na Sasajila, vilivyopo katika Wilaya ya Manyoni, vyenyewe vitaunganishwa katika Mkongo huu wa *Viettel* ifikapo mwezi Julai 2015.

Mheshimiwa Spika, ni mipango yetu kuhakikisha kwamba, Wananchi wanafaidika kutokana na kuwepo kwa Mkongo wa Mawasiliano, kukamilika kwa ujenzi wa Mkongo Awamu ya Tatu na ule Mradi wa Ushirikiano na Kampuni ya *Viettel*.

**MHE. KAPT. JOHN Z. CHILIGATI:** Mheshimiwa Spika, kwanza, nipongeze juhudi za Serikali za kuusambaza huu Mkongo wa Taifa mpaka vijijini. Pamoja na pongezi hizi, nina swali moja la nyongeza.

Wakati tunasubiri Mkongo kuzambazwa vijijini Wilaya ya Manyoni kupitia Kampuni ya *Viettel*, Wizara imeshatunadikia barua mara mbili ikituarifu kwamba, Kampuni ya *Vodacom* imeshapewa fedha kupitia Mfuko wa Mawasiliano kwa wote kujenga minara katika Kata ya Sanza na Kata ya Makanda, lakini mpaka sasa *Vodacom* hawajaonekana.

Nataka Mheshimiwa Waziri atuhakikishie je, wanatumia mbinu gani kuwasukuma hawa *Vodacom* waje wajenge minara kama Serikali ilivyoahidi?

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Kapt. John Zephania Chiligati, Mbunge wa Manyoni Mashariki, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli huko nyuma katika utekelezaji wa Mradi wa Mawasiliano kwa Wote (*UCAF*), Kampuni ya *Vodacom* ilipewa zabuni ya kupeleka mawasiliano katika Kata za Sanza na Makata. Kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo upungufu wa fedha na matatizo ya Wakandarasi, kampuni hiyo ilichelewa kufanya kazi hiyo. Kwa hiyo, sisi Wizarani tuliwaita makampuni haya ambayo tuliyapa kazi na kuwauliza kwa nini wamechelewa kupeleka mawasiliano kama tulivyokubaliana. Kwa hiyo, tukafikia makubaliano mapya ikiwemo makampuni haya kutafuta wakandarasi wa ziada (*Sub-Contracting*) ili kazi ya kupeleka minara ifanyike kwa haraka. Mheshimiwa Spika, ifahamike kwamba, kazi za ujenzi wa minara zimekuwa na Wakandarasi wachache kwa sababu zimekuwa zinafanyika kidogo kidogo katika kipindi cha miaka 15 iliyopita. Kwa hiyo, tulivyoamua kuongeza kasi ya ujenzi wa minara katika miaka miwili iliyopita, Wakandarasi wameelemewa, kwa hiyo, kumetokea ucheleweshaji, lakini ni imani yetu kwamba, sasa hivi kasi itaongezeka.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Waziri wa Wizara ya Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia, alikutana na wenye makampuni wakatoa ahadi mpya na tukawaandikia barua Waheshimiwa Wabunge katika maeneo haya kwamba, ile barua ya mwanzo tunaomba radhi tarehe ile haikuweza kutimbia, lakini tunayo tarehe mpya ambayo makampuni ya simu yametuhakikishia kwamba, yatafikisha minara huko.

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, tumevuka mno muda na yote ni kwa sababu ya maswali marefu na majibu marefu.

Sasa naomba niwatambue baadhi ya wageni tulionao humu ndani; kuna wageni wa Mheshimiwa Dkt. Titus Kamani, Waziri wa Maendeleo ya Mifugo na Uvuvi, ambao ni familia yake. Yupo Mrs. Magdalena Titus Kamani, asimame huko aliko! (Makofi)

Yupo Ndugu Sabunada Titus Kamani, mtoto wake na yupo mtoto wake mwingine Guyas Dotto Makanyanga. Sijui wapo, kama wapo wasimame hapo walipo; ahsanteni, karibuni sana. (Makofi)

Tuna wageni wanane wa Mheshimiwa Dokta Kebwe Stephen Kebwe, Naibu Waziri wa Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii kutoka *Fantastic Team Members*, Kikundi cha Muungano wa Wasanii. Hawa *Fantastic Team Members* wasimame. Aah, ahsante sana, nadhani mnafanya mambo *fantastically*; karibuni sana. (Makofi)

Tuna wageni wa Mheshimiwa Godfrey Zambi, Naibu Waziri wa Kilimo, Chakula na Ushirika, ambao ni wanafunzi wanne kutoka Chuo cha Mipango Dodoma, wakiongozwa na Ndugu Joseph Kibona. Hawa nao wasimame walipo kama wapo. Wasimame wote kwa pamoja; ahsanteni sana, naona wamefika wachache.

Tuna wageni wa Mheshimiwa Dkt. Charles Tizeba, Naibu Waziri wa Uchukuzi kutoka Jimboni kwake. Yuko Ndugu Ntabaguzi Angelo, yuko Ndugu Thomas Tangulili na Ndugu Daudi Zakayo. Naomba msimame mlipo; ahsanteni sana karibuni sana. (Makofi)

Tuna mgeni wa Mheshimiwa Gosbert Blandes, ambaye ni Ndugu Audax Kizenga, Mwenyekiti wa Serikali ya Kijiji cha Ihende Namba 2 Karagwe, Kagera. Mwenyekiti huyu asimame alipo! Ahsante sana, karibu sana. (Makofi)

Halafu tuna Ndugu Majaliwa Kassim Junior. Yuko wapi Junior Kassim, mtoto wa Naibu Waziri? Aah, yuko hapa, *standard five kid*. Yuko darasa la tano, huyu ni Junior Majaliwa Kassim. Haya karibu sana bwana mdogo. (Makofi)

Tuna wageni waliopo kwa ajili ya mafunzo Bungeni. Tunao wanafunzi 30 kutoka Chuo cha Serikali za Mitaa Hombolo Dodoma; naomba wasimame wanafunzi wa Hombolo! Ahsanteni sana, tunawatakia masomo mema, karibuni sana. (Makofi)

Tuna wanafunzi wengine 45 kutoka Chuo cha Mipango Dodoma. Naomba wasimame walipo ni pamoja na wale wengine; karibuni sana na ninyi ndiyo hasa mipango vijijini tunawategemea, ahsante sana. (Makofi)

Tuna Ndugu Dorkas Monyo kutoka Dodoma. Ndugu Dorkas yeye yuko wapi? Ahsante, karibu sana.

Waheshimiwa shughuli za kazi:-

Tuna Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Bajeti, Mheshimiwa Dkt. Festus Limbu, anaomba niwatangazie Wajumbe wa Kamati yake kwamba, leo tarehe 1 Aprili 2015, saa 7.00 mchana, kutakuwa na Kikao cha Kamati katika Ukumbi wa Msekwa B, Kamati ya Bajeti.

Baada ya kusema hapo, Mheshimiwa Jafo!

**MWONGOZO WA SPIKA**

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Mheshimiwa Spika, naomba mwongozo wako wa kutaka kutoa hoja kwa mujibu wa Kanuni Namba 47(1) mpaka cha (4), ambayo inasema: *“Baada ya muda wa maswali kwisha, Mbunge yeyote anaweza kutoa hoja kuwa Shughuli za Bunge kama ilivyooneshwa kwenye Orodha ya Shughuli ziahirishwe, ili Bunge lijadili jambo halisi la dharura na muhimu kwa umma.”*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa mwongozo wako wa kutoa Hoja kwamba, Kura ya Maoni isogezwe mbele baada ya kupatikana kwa Katiba ya Mpito itakayopitishwa na Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, Taifa letu lipo katika Kipindi muhimu sana cha zoezi la uandikishaji wa Wananchi katika Daftari la Wapiga Kura. Kwa taarifa tulizozipata inaonesha kwamba, Wananchi wamejitokeza kwa wingi sana katika zoezi hili la wapiga kura. Katika taarifa tunazozipata ni kwamba, zoezi hili la uandikishaji linaendelea vyema japo kuna changamoto za hapa na pale ambazo zinalikabili, hususan upungufu wa vitendea kazi. Kutokana na umuhimu wa zoezi hilo, dalili inaonesha kwamba, itakuwa ni vigumu kukamilika zoezi hilo kwa nchi nzima kabla ya tarehe 30 Aprili 2015, ili kuwawezesha Wananchi kupiga Kura ya Maoni kama ilivyopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, zoezi la Kura ya Maoni linatarajiwa kutanguliwa na zoezi la utoaji wa elimu. Kwa mtazamo wangu naomba kupendekeza kutoa hoja ya kwamba, zoezi la Kura ya Maoni, Bunge lako la Jamhuri ya Muungano katika Kikao kinachokuja, Kikao cha 20, kwa sababu sisi tuna dhamana ya Watanzania hali sasa hivi ya nchi tunaiona! Zoezi la uandikishaji bado linaendelea!

Mheshimiwa Spika, naomba ikiwezekana, Bunge hili tutumie Kikao cha 20 kinachokuja ambacho ni Kikao cha mwisho, tuhakikishe Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Serikali ilete Muswada kwa Hati ya Dharura...

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, taarifa kwenye maelezo marefu haya!

**SPIKA:** Endelea Mheshimiwa Jafo!

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Mheshimiwa Spika, Serikali...

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Mheshimiwa Spika, anakiuka Kanuni!

**SPIKA:** Mheshimiwa Jafo endelea!

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Serikali ilete Muswada kwa Hati kwa Hati ya Dharura...

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Mheshimiwa Spika, muwafundishe basi wajue kutumia Kanuni vizuri.

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Kwamba, Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, lipitishie Katiba ya Mpito. Katiba ile ikihakikishwa kwamba, inapita kutumia hii Katiba iliyopendekezwa, ilimradi tubebe yale mambo manne ambayo tunajua katika mwezi wa kumi yanahitajika. Mambo hayo ni kupatikana kwa Tume Huru ya Uchaguzi, Matokeo ya Rais Kupingwa Mahakamani, lakini hali kadhalika tupate eneo la kupata Mgombea Binafsi na vilevile umri wa Bunge ambao sisi tunaona lazima Mbunge umri wake uwe miezi 60.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja hii kwa sababu Taifa hivi sasa tunaona kuna hali tetel! Kuna matamshi ya aina mbalimbali.

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Hiyo ni nini?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Endapo tutafanya hivyo, kitakachotokea ni nini? Tutakuwa na Katiba ya Mpito ambayo tutapendekeza *whether* kati ya miezi 6 au mpaka miezi 12, ambapo itaturuhusu tuweze kufanya uchaguzi...

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Huu siyo utaratibu bwana!

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Baadaye sasa watu wataenda katika Kura ya Maoni wakati Wananchi wameshapata elimu ya kutosha kwa Katiba wanayoihitaji. *(Makofi)*

**SPIKA:** Naomba ukae chini!

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Anaongea nini sasa huyu?

**MHE. SELEMANI S. JAFU:** Hii tutainusuru sana Tanzania yetu hii tunayoihitaji, kulikoni kuingia leo hii katika Kura ya Maoni wakati Taifa lina mkanganyiko mkubwa sana! Wakati watu hawajajua hatima ya Daftari la Kudumu; tutakuwa tumefanya nini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. Naomba mwongozo wako. *(Makofi)*

**MHE. MCH. PETER S. MSIGWA:** Mheshimiwa Spika, huu siyo utaratibu!

**SPIKA:** Muendeshe ninyi, njooni hapa mkae wote!

**MHE. MCH. PETER S. MSIGWA:** Tupe nafasi. Tutakuja kama unataka! Ule siyo utaratibu!

**SPIKA:** Kwa sababu alichokisoma ni Kifungu cha 47. Kifungu cha 47 kinasema kwa kirefu chake, naomba kwanza mkae wote!

**MHE. MCH. PETER S. MSIGWA:** Mheshimiwa Spika, ile siyo hoja ya dharura!

**SPIKA:** Mkae chini!

**MHE. MCH. PETER S. MSIGWA:** Aah unaonea!

**SPIKA:** Tatizo lenu ninyi kila siku siyo wavumilivu! Huyu ameanza kwa kusema, nasoma Kifungu 47 kinasema; *"Iwapo Spika, ataridhika kwamba, jambo hilo ni la dharura, kwanza, atampa dakika tano na lina maislahi kwa umma, basi ataruhusu hoja hiyo itolewe kwa muda usiozidi dakika tano na mjadala wa hoja unawezekana kama Spika ataridhika."* *(Makofi)*

Sasa kwa sababu Waziri Mkuu anafunga Hotuba yake leo, hatulijadili hili suala. *(Makofi)*  
Mheshimiwa Mnyika!

Naomba msome Kanuni na kuwepo na uvumilivu. Kanuni ya 47, Mheshimiwa Halima soma Kanuni ya 47.

Mheshimiwa Mnyika!  
Una wasiwasi wakati wote! Mheshimiwa Mnyika!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Nimesimama kupata idhini yako kwa mujibu wa Kanuni ya 47(1), ili shughuli za Bunge kadiri zilivyopangwa kwenye Orodha ya Shughuli za leo zisitishwe, badala yake katika Mkutano huu huu wa Bunge leo, kabla ya kufungwa kwa Bunge leo, sasa hivi tujadili jambo halisi na la dharura la kwamba, tunavyozungumza hivi sasa zoezi la uandikishaji wa wapiga kura nchi nzima...

*(Hapa Wabunge walipiga kelele kuonesha kutoridhika na maelezo ya mzungumzaji)*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**SPIKA:** Naomba...

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Naongea na Mheshimiwa Spika!

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, acheni fujo, nimempa nafasi Mheshimiwa Mnyika!  
Naomba uendeleo Mheshimiwa Mnyika!

Sasa nitawataja mmoja mmoja wanaopiga kelele na ninaomba *Sergeant At Arms* aje awachukue. *(Kicheko)*

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, nashukuru. Mpaka sasa tunavyozungumza, zoezi la uandikishaji halijakamilika hata kwa Mkoa mmoja tu wa Njombe! Watanzania nchi nzima wako kwenye sintofahamu, lini hasa wataandikishwa kabla ya Kura ya Maoni ya Katiba Mpya! *(Makofi)*  
Mheshimiwa Spika, jambo hili ni la dharura kwa sababu ilikwishatolewa hoja ya dharura juu ya jambo hili kwenye Mkutano uliopita wa Bunge, ukaagiza Kamati ya Bunge ishughulikie, majibu yatolewe kwenye Mkutano huu wa Bunge. Sasa leo Mkutano unaenda kufungwa bila majibu kutolewa! Tusitisha shughuli zote tuhakikishe tunajadili majibu yapatikane leo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika Mkutano huu wa Bunge nimeomba Miongozo juu ya jambo hili mara mbili na mara zote Serikali kupitia kwa Waziri Mkuu, naamini umeipa maelekezo ya kutoa majibu, lakini inakwepa kutoa majibu! *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika mazingira kama haya, hakuna sababu yoyote ya kuendelea na majadala wowote mwingine kwenye Kikao hiki cha Bunge, wala kusubiria chochote. Tupate majibu kwenye Mkutano huu wa Bunge, ili tuweze kufanya kazi ya kuishauri na kuisimamia Serikali kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba ya Nchi yetu. Waziri Mkuu yuko hapa, anaweza kutoa majibu na tukajadili jambo hili hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Spika, naafiki.

**SPIKA:** Hoja hii inafanana na ile ya kwanza.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, haifanani! Haifanani!

**SPIKA:** Tunaendelea!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, haifanani! Haifanani!

**WABUNGE FULANI:** Mheshimiwa Spika, haifanani! Haifanani!

**SPIKA:** Katibu, tunaendelea!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, hiyo nyingine ni ya Mkutano wa 20, Hii ni ya Mkutano huu. Waziri Mkuu yuko hapa atoe majibu. Haifanani kabisa kabisa!

**MHE. MBUNGE FULANI:** Mheshimiwa Spika, haifanani!

**SPIKA:** Katibu, hatua inayofuata!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, hizi hoja mbili hazifanani! Hiyo nyingine ni ya Katiba ya Mpito na masuala yanayohusiana na uchaguzi Mkutano wa 20, hii nyingine ni ya Waziri Mkuu kutoa majibu hapa sasa hivi!

**SPIKA:** Sijui unamwambia nani maana mimi nimefunga?

## ***Nakala ya Mtandao (Online Document)***

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, hizo hoja mbili hazifanani!

**SPIKA:** Nimesema zinafanana na mtajibiwa!

**WABUNGE FULANI:** Hazifanani!

**SPIKA:** Katibu endelea!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, hili jambo la dharura!

**SPIKA:** Mtapata majibu jioni!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Kampeni ya Kura ya Maoni imeanza jana tarehe 29, hili jambo la dharura.

**SPIKA:** Katibu endelea!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, hatuwezi kuendelea na shughuli nyingine mpaka tupate majibu ya jambo hili.

**SPIKA:** Katibu endelea! Endelea!

*(Hapa Wabunge fulani walisimama kuonesha kutoridhika na maelezo ya Spika)*

**SPIKA:** Mnaweza kuondoka!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, tunataka majibu hatuondoki!

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, hatuondoki!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, tunataka majibu! Hatuondoki!

Mheshimiwa Spika, hatuondoki tunataka majibu! Hili jambo litolewe majibu, Waziri Mkuu, Kiongozi Mkuu wa Serikali yuko hapa, atoe majibu!

**SPIKA:** Atatoa majibu nimeshawaambieni!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Spika, asimame yuko hapa, atoe majibu!

**SPIKA:** Mheshimiwa Mkosamali zima, Mheshimiwa Mnyika zima!

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, tuambie kwanza majibu!

**SPIKA:** Mtapata majibu, haya!

Katibu endelea! Endelea!

**WABUNGE FULANI:** Mheshimiwa Spika, tunataka majibu!

## **MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI**

*(Kusomwa Mara ya Kwanza)*

### **Muswada wa Haki ya Kupata Habari wa Mwaka 2015 (The Access to Information Bill, 2015)**

*(Muswada Uliotajwa hapo juu Ulisomwa Bungeni kwa Mara ya Kwanza)*



**Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*(Hapa Wabunge fulani waliendelea kupaza sauti za kudai majibu)*

**SPIKA:** Katibu!

**Muswada wa Sheria ya Vyombo vya Habari wa Mwaka 2015 (The Media Services Bill, 2015)**

*(Muswada Uliotajwa hapo juu Ulisomwa Bungeni kwa Mara ya Kwanza)*

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, majibu kwanza!

**MHE. MOSES J. MACHALI:** Mheshimiwa Spika, tunataka majibu! Tumechoka kuburuzwa, tunataka majibu!

**SPIKA:** Anayeburuzwa nani? Nimewaambia kwamba, suala lile litajibiwa leo!

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Mheshimiwa Spika, saa ngapi? Sasa hivi! Jambo muhimu sana hili, tunataka majibu!

**SPIKA:** Nafuata *Order Paper* na nimekwambia kwamba, hilo siyo jambo la dharura!

**MHE. FELIX F. MKOSAMALI:** Hamna kitu cha namna hiyo!

**SPIKA:** Msemaji kutoka Kambi ya Upinzani!

**MHE. MOSES J. MACHALI:** Mheshimiwa Spika, hatukubali! Unailinda Serikali sana! Kwa nini unailinda Serikali sana?

Mheshimiwa Spika, watoe majibu, Waziri Mkuu yuko hapa!

**MBUNGE FULANI:** Mheshimiwa Spika, unatuburuza sana!

**SPIKA:** Nawaburuza kwa sababu hamfuati Kanuni!

**MBUNGE FULANI:** Unaharibu Bunge! Mara Miswada ya Dharura ambayo haina kichwa wala miguu.

**SPIKA:** Msemaji wa Kambi ya Upinzani!

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, naahirisha Kikao cha Bunge mpaka baadaye.

**MBUNGE FULANI:** Eeh, ndiyo ahirisha!

*(Saa 5.00 asubuhi Bunge lilisitishwa hadi litakapoitishwa tena)*

*(Saa 10.00 jioni Bunge lilirudia)*

**MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI**

*(Kusoma Mara ya Kwanza)*

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Ushindani wa Mwaka 2015 (The Fair Competition (Amendment) Bill, 2015)**

**Muswada wa Sheria ya Tume ya Walimu wa Mwaka 2015 (The Teachers Service Commission Bill, 2015)**

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(Miswada iliyotajwa hapo juu ilisomwa Bungeni kwa Mara ya Kwanza)

### **Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa Mwaka 2015 (The Electronic Transaction Bill, 2015); na**

### **Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa Mwaka 2015 (The Cybercrime Bill, 2015)**

(Kusoma Mara ya Pili)

(Majadiliano yanaendelea)

**SPIKA:** Jana Wenyeviti wanaohusika na Miswada hii walishamaliza, bado Wasemaji kutoka Kambi ya Upinzani. Sasa nitamwita Msemaji kutoka Kambi ya Upinzani kuhusu Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa Mwaka 2014 (*The Electronic Transaction Bill, 2014*).

**MHE. HAROUB MUHAMMED SHAMIS (K.n.y. MSEMAMI MKUU WA UPINZANI KWA WIZARA YA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA):** Mheshimiwa Spika, napenda nimshukuru Mwenyezi Mungu, *Subhanahu Wata'ala*, kwa kunijalia kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha Maoni ya Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni katika Wizara ya Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia, kuhusu Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki ya mwaka 2015 (*The Electronic Transaction Act, 2015*) kwa mujibu wa Kanuni ya 86(6) ya mwaka 2013.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki ulisomwa kwa Mara ya Kwanza hapa Bungeni tarehe 27 Machi 2015. Umegawanyika katika sehemu nane na kifungu cha tisa kinafanya marekebisho katika sheria zingine, ambazo kwa njia moja au nyingine zinahusiana na Muswada huu wa Sheria. Aidha, una jumla ya vifungu 37 na vifungu 13 vinarekebisha sheria zingine ambazo ni Sheria ya Miamala ya Mikataba, Sura ya 345; Sheria ya Ushahidi, Sura ya 600; Sheria ya Utunzaji wa Kumbukumbu, Sura ya 309; na Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha, Sura ya 342. Mheshimiwa Spika, madhumuni ya Muswada huu ni kupendeleza kutungwa kwa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki ambayo itaweka masharti kuhusiana na utambuzi wa miamala ya kielektroniki, huduma za Serikali mtandao, matumizi ya teknolojia habari na mawasiliano katika ukusanyaji wa ushahidi, kukubalika kwa ushahidi wa kielektroniki, matumizi salama ya sainsi za kielektroniki na mambo mengine yanayohusiana na biashara ambazo zinaweza kufanyika kwa njia ya mtandao.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inapenda Kifungu cha 28(3) kinachosema kwamba; *"Where a supplier contravenes this section, the consumer may, within fourteen days of receiving the goods or services, cancel the transaction."* Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kifungu hiki kifutwe au kitolewe maelekezo kwa kuwa hakileti maana kwa kuwa mtumiaji ameshapokea huduma au bidhaa kutoka kwa mtoa huduma, inawezekanaje tena kufuta muamala?

Mheshimiwa Spika, aidha, Kifungu cha 26(3)(b) kinachosomeka *takes reasonable steps, to comply with instruction by the other part to return the goods or services received as a result of the error, or to destroy the goods or services, or to cancel the input error.* Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kifungu hiki kifutwe au kitolewe maelezo ya kutosha kwani bidhaa zimeshapokelewa na huduma imeshakamlika hataka kama umeagiza kimakosa inawezekanaje tena kuharibu bidhaa au huduma ambayo haina matatizo!

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 29(3) kinachosomeka; *"Where a supplier is unable to perform the contract on the grounds that goods or services ordered are unavailable, the supplier shall within thirty days notify the consumer and the supplier shall refund any payment that has been made."* Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kifungu hiki kitolewe ufafanuzi wa kina, kwani thamani ya pesa Duniani inapanda na kushuka na mfumko wa bei unaongezeka kila siku. Hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri kuwa, hata kama mtoa huduma atarudisha pesa kwa mtumiaji, lazima tuzingatie kupanda na kushuka kwa shilingi na mfumko wa bei.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 32(1) kinachosomeka; *commercial communication* au mawasiliano ya kibiashara katika Muswada huu hayajatolewa. Kifungu cha 32(1) maneno

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

“commercial communication” au mawasiliano ya kibiashara katika Muswada huu hayajatolewa ufafanuzi. Hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani kwa kuangalia malengo ya Taasisi za Kisiasa pale zitakapotumia mitandao ya mawasiliano kuhamasisha Wanachama au wasio Wanachama kununua vifaa vya uenezi wa vyama vyao au kuhamasisha Wananchi kuchangia taarifa zihusuzo taasisi zao kwa malipo. Kambi Rasmi ya Upinzani inahitaji kupata ufafanuzi kwa kuwa je, mawasiliano hayo yatahesabika katika kundi lipi la mawasiliano? Tukumbuke kuwa usajili wa taasisi hizo siyo wa kibiashara.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo machache, kwa niaba ya Kambi Rasmi ya Upinzani, naomba kuwasilisha. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante Mheshimiwa Haroub. Sasa nimwite Msemaji wa Kambi ya Upinzani kuhusu Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa Mwaka 2015 (*The Cybercrime Bill, 2015*), Mheshimiwa Lucy Owenya!

**MHE. LUCY F. OWENYA – MSEMAMI MKUU WA UPINZANI KWA WIZARA YA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, namshukuru Mwenyezi Mungu, kwa kunisimamisha mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha Maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bunge kuhusu Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao ya Mwaka 2015 (*The Cybercrime Act, 2015*).

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao, 2015 (*The Cybercrime Act, 2015*), ulichapishwa kwenye Gazeti la Serikali la tarehe 20 Februari 2015. Muswada huu unaletwa kwa Hati ya Dharura, ikiwa ina maana kwamba hakutakuwa na mjadala wowote kwa maana ndani na nje ya Bunge lako Tukufu. Kama tutakavyoonyesha katika maoni haya, Muswada huu ni muhimu kwa kiasi ambacho hatutalitendea Taifa letu haki kwa kuujadili chini ya kivuli cha Hati ya Dharura.

Mheshimiwa Spika, TEHAMA ya zama mpya ya habari; kwa mujibu wa *State of Broadband Report* ya Mwaka 2014, iliyotolewa hivi karibuni nchini Marekani, watumiaji wa mitandao walikadiriwa kufikia watu bilioni 2.3 katika mwaka 2013. Hadi kufikia mwisho wa mwaka 2014, watumiaji hao walitarajiwa kufikia bilioni 2.9 kwa sababu ya kupanuka kwa matumizi haya ya teknolojia za mawasiliano, upatikanaji wa habari mbalimbali zinazohusu masuala mbalimbali umeongezeka kwa kiasi kikubwa. Aidha, kwa sababu hiyo hiyo, mipaka ya habari, yaani *information barriers*, imevunjwa na kudhoofishwa. Uwezo wa Serikali na mamlaka nyingine za umma au za binafsi kwa kudhibiti au kuficha habari zinazohusu matukio muhimu kwa Wananchi na nchi umefiishwa na uhuru na uelewa wa Wananchi wa masuala mbalimbali yanayowahusu umepanuka.

Hakuna tena uwezekano uliokuwepo zamani wa serikali za kimila kuzuia Wananchi kupashana habari kwa kupiga marufuku magazeti, majarida na vitabu wasivyovitaka watawala. Vilevile kwa sababu ya maendeleo ya teknolojia za mawasiliano, imewezekana sasa kwa *whistle-blowers*, yaani raia wema wenye ujasiri wa kuvujisha siri za matendo ya kihalifu yanayofanywa na Serikali na Watendaji wake, kuweka taarifa za siri za uhalifu unaofanywa na Serikali.

Hapa nchini, bila kuwepo kwa teknolojia za habari na mawasiliano, ingekuwa vigumu sana na pengine isingewezekana kabisa kwa Wananchi kupata taarifa za uhalifu mkubwa wa wizi wa mabilioni ya fedha za umma, uliofanywa na Viongozi na Watendaji wa ngazi za juu Serikalini kutoka kwenye Akaunti ya Malipo ya Nje (*EPA*), Rada na *BAE System, Richmond, Dowans* na wizi wa juzi wa mabilioni ya fedha za Akaunti ya *Tegeta Escrow*. Ni wazi kwa sababu hiyo kwamba, siyo tu uhuru halisi wa maoni chini ya Ibara ya 18 ya Katiba yetu umewezekana, bali pia Bunge lako Tukufu na Wananchi kwa ujumla wameweza kwa kiasi fulani kuwawajibisha Viongozi na Watendaji wa Serikali waliohusika na uhalifu huo na hivyo kutimizia ahadi ya Ibara ya 18(1)(c) ya Katiba juu ya Serikali kuwajibika kwa Wananchi.

Mheshimiwa Spika, mlipuko na uhalifu wa kimtandao; sambamba na kuongezeka kwa matumizi ya teknolojia ya mawasiliano Duniani, kumekuwepo pia na ongezeko kubwa la uhalifu kupitia teknolojia hiyo. Kwa mujibu wa Ripoti ya Shirika la Mawasiliano Duniani (*International Telecommunications Union – ITU*) ya Mwaka 2013, kumekuwepo na ongezeko kubwa la uhalifu wa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kimtandao ambao umeathiri zaidi asilimia 30 ya mitandao Duniani. Ongezeko hili la mitandao hii ya kihalifu limeathiri takribani nusu ya vijana wenye umri kati ya miaka 13 hadi 17 ulimwenguni kote kwa kile kinachoitwa kama unyanyasaji wa kimtandao (*cyber bullying*). Unyanyasaji wa aina hii umewaitea vijana madhara mengi ikiwemo kujua, kudhuriwa na kadhalika.

Mheshimiwa Spika, maendeleo haya makubwa ya teknolojia ya mawasiliano yamepanua pia wizi wa kimtandao. Hivyo, kwa mfano, tafiti zilizofanywa *The World Federation of Exchanges* na *The International Organization of Securities Commissions* zimeeleza kuwa, nusu ya Taasisi za Fedha Duniani zimekumbwa na uhalifu wa kimtandao ikiwemo wizi wa fedha. Hadi kufikia mwaka 2013, wizi huo ulikuwa umeathiri sana Uchumi wa Dunia. Ripoti ya Utafiti wa Kampuni ya Kimataifa ya Teknolojia ya Mawasiliano ya Kompyuta (*IDC*), ikishirikiana na Chuo Kikuu cha Singapore, inaonyesha kuwa, kwa mwaka 2014 peke yake, Dunia ilipoteza kiasi cha Dola za Marekani bilioni 500 kwa ajili ya kukabiliana na wizi wa mitandao.

Mheshimiwa Spika, kupanuka kwa matumizi ya sayansi na teknolojia ya mawasiliano kumesababisha kuongezeka kwa tatizo lingine kama usambazaji wa lugha za matusi, picha chafu na za udhalilishaji na matumizi mengine yasiyofaa ya teknolojia hiyo ya mawasiliano. Aidha, kwa sababu ya matumizi haya ya teknolojia ya mawasiliano, haki ya kuwa na faragha inakabiliwa na hatari kubwa ya kutoweka.

Kila mmoja wetu, mkubwa kwa mdogo, tajiri au maskini, maarufu au asiye maarufu, anaishi kwa hofu kubwa na dhahiri ya faragha yake kuvamiwa na watu wasiojulikana na picha zake za siri au za watu wanaomhusu kusambazwa Dunia nzima kwa kutumia mitandao ya kijamii ya kila aina ambayo imelipuka kwa kasi kubwa katika miaka ya karibuni. Hata picha za watu waliofikwa na mauti au waliopata ajali mbaya, zimekuwa zikisambazwa bila kujali athari za kijamii.

Mheshimiwa Spika, ni wazi, katika mazingira haya mapya, kuna haja na umuhimu wa kuwa na Sheria itakayoratibu matumizi ya mitandao ya mawasiliano. Vilevile, ni wazi kwa kuzingatia umuhimu wa mitandao ya kijamii katika kujenga jamii yenye uhuru, uwazi na uwajibikaji, sheria hiyo lazima ilinde haki ya Wananchi ya kutafuta, kupata na kusambaza habari kwa njia za mitandao ya mawasiliano kwa nguvu zote dhidi ya tishio la wale ambao wasingependa uhalifu wao dhidi ya umma kujulikana kwa kutumia mitandao hiyo. Katika mazingira ambayo nchi yetu imekumbwa na kansa ya ufisadi wa aina ya Tegeta Escrow na EPA na Chenji ya Rada na Richmond na Dowans unaohusisha Viongozi na Watendaji wa ngazi za juu Serikalini, watoa siri kwa njia ya kimtandao lazima wapate ulinzi wa kisheria.

Mheshimiwa Spika, TEHAMA, *Cybercrime* na Muungano; Moja ya mambo yanayojitokeza mapema kabisa kwenye Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao ni suala la Muungano. Hii ni kwa sababu, aya ya 2 ya Muswada inatamka kwamba, Sheria hii itatumika Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar. Hata hivyo, licha ya posta na simu kuwa mojawapo ya Mambo ya Muungano, kwenye Nyongeza ya Kwanza ya Katiba yetu, masuala ya teknolojia za habari na mawasiliano siyo mambo ya Muungano. Ndiyo sababu Wizara ya Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia siyo mojawapo ya Wizara za Muungano na Zanzibar ina Wizara yake inayoshughulikia masuala hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa vile masuala yahusuyo Muswada huu siyo Mambo ya Muungano, Katiba yetu imeweka masharti mahususi ya namna ya na mamlaka za kutunga sheria kwa ajili yake. Hivyo, kwa mfano, kwa mujibu wa Ibara ya 4(3) ikisomwa pamoja na Ibara ya 64(1), mamlaka ya kutunga sheria kwa ajili ya Mambo ya Muungano na juu ya mambo mengine yote yahusuyo Tanzania Bara yatakuwa mikononi mwa Bunge. Kwa upande mwingine, mamlaka yoyote ya kutunga sheria katika Tanzania Zanzibar juu ya mambo yote yasiyo ya Muungano yatakuwa mikononi mwa Baraza la Wawakilishi.

Sasa kwa vile masuala ya TEHAMA siyo Mambo ya Muungano, mamlaka halali ya kutungia sheria itakayotumika Zanzibar kwa mujibu wa Katiba siyo Bunge lako Tukufu, bali ni Baraza la Wawakilishi Zanzibar. Katiba yetu imeweka wazi madhara ya kupuuzwa msimamo huu wa kikatiba.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Endapo sheria yoyote iliyotungwa na Bunge inahusu jambo lolote ambalo liko chini ya mamlaka ya Baraza la Wawakilishi, sheria hiyo itakuwa batili na itatenguka.

Mheshimiwa Spika, Katiba yetu imeweka masharti mengi kuhusu utaratibu wa kutunga sheria zitakazotumika Zanzibar. Hivyo, kwa mfano, Katiba inaelekeza kwamba ili sheria yoyote iliyotungwa na Bunge lako Tukufu iweze kutumika Zanzibar, ni lazima sheria hiyo iwe imetamka wazi kwamba, itatumika Tanzania Bara na vilevile Tanzania Zanzibar au inabadilisha, kurekebisha au kufuta Sheria inayotumika Tanzania Zanzibar.

Kwa maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako Tukufu, Ibara ya 64(2) inayolipa Baraza la Wawakilishi mamlaka ya kutunga sheria kwa mambo yote yasiyokuwa ya Muungano ya Zanzibar, ndiyo *the controlling provision* inayodhibiti masharti mengine ya Ibara ya 64 kwa upande wa Zanzibar. Hii ina maana kwamba, Sheria zinazotajwa katika Ibara ya 64(4) ni zile ambazo Bunge lako Tukufu lina mamlaka ya kuzitunga, yaani sheria zinazohusu Mambo ya Muungano.

Endapo tafsiri hiyo itakubaliwa, basi Bunge lako Tukufu halitakuwa na mipaka katika mamlaka yake ya kutunga sheria na mfumo mzima wa mgawanyo wa madaraka katika ya mamlaka za Muungano na mamlaka za Zanzibar utakuwa umepinduliwa. Hiyo ikitokea, Muundo mzima wa Muungano ulioangikwa juu ya Mapatano ya Muungano ya Mwaka 1964 utakuwa umepinduliwa, na Zanzibar itakuwa imemezwa na Tanganyika; kwa sababu Bunge lako Tukufu halitakuwa na kizingiti cha kutunga sheria yoyote juu ya jambo lolote la Zanzibar ambalo liko nje ya Katiba ya sasa na nje ya Mapatano ya Muungano. Kwa vyovyote vile, Kambi Rasmi ya Upinzani inaamini hii haiwezi kuwa tafsiri sahihi ya Ibara ya 64(4) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa masharti mengine ya kikatiba, hata kama ikiamuliwa kwamba masuala ya TEHAMA ni sehemu ya posta na simu na kwa hiyo ni mambo ya Muungano, Katiba yetu imeelekeza kwamba, Muswada wa Sheria kwa ajili ya kubadilisha masharti yoyote ya Sheria yanayohusika na jambo lolote kati ya mambo yaliyotajwa katika Orodha ya Pili kwenye Nyongeza ya Pili, utapitishwa tu iwapo utaungwa mkono na kura za Wabunge ambao idadi yao haipungui theluthi mbili ya Wabunge wote kutoka Tanzania Bara na theluthi mbili ya Wabunge wote kutoka Tanzania Zanzibar.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha Bunge lako Tukufu linafahamu fika mipaka yake ya kutunga sheria kwa Mambo ya Muungano, Katiba yetu imefafanua maana ya maneno kubadilisha masharti ya Katiba hii au masharti ya Sheria. Maana ya maneno hayo kwa mujibu wa Ibara ya 98(2), ni pamoja na kurekebisha au kusahihisha masharti hayo kwa kufuta na kuweka masharti mengine badala yake au kusisitiza au kubadilisha matumizi ya masharti hayo.

Katika mazingira haya, Kambi Rasmi ya Upinzani inapendekeza kwamba, ili kutimiza matakwa na masharti ya Katiba yetu, aya ya 2 ya Muswada irekebishwe ili isomeke kwamba; Sheria hii itatumika Tanzania Bara tu. Vinginevyo, kama pendekezo hili haliwezekani, basi masharti ya Ibara ya 98(1)(b) ya Katiba yafuatwe katika kupitisha Muswada huu. Nje ya hapo, masharti ya Ibara ya 64(5) yatakata nguvu. Katiba hii itakuwa na nguvu ya sheria katika Jamhuri nzima ya Muungano na endapo sheria nyingine yoyote itakiuka masharti yaliyomo katika Katiba hii, Katiba ndiyo itakuwa na nguvu na sheria hiyo nyingine, kwa kiasi inachokiuka Katiba itakuwa ni batili. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, hata kama masharti ya Ibara ya 98(1)(b) yatafuatwa kikamilifu katika kupitisha Muswada huu, bado kuna masharti ambayo yamewekwa katika Katiba ya Zanzibar, 1984, kama ilivyorekebisha mwaka 2010. Kwa mujibu wa Ibara ya 132(1) ya Katiba hiyo, hakuna sheria yoyote itakayopitishwa na Bunge la Muungano ambayo itatumika Zanzibar mpaka sheria hiyo iwe kwa ajili ya Mambo ya Muungano tu na ipitishwe kulingana na maelekezo yaliyo chini ya vifungu vya Katiba ya Jamhuri ya Muungano.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha kwamba, Bunge lako Tukufu linazingatia mamlaka yake, Ibara ya 132(2) imeweka masharti ya ziada kwamba, Sheria kama hiyo lazima ipelekwe mbele ya Baraza la Wawakilishi na Waziri anayehusika.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hizi, endapo Bunge lako Tukufu litapitisha Muswada huu bila kujali mapendekezo ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuhusu utaratibu mahususi wa kuupitisha, ifahamike kwamba, uwezekano wa Muswada huu kukataliwa kutumika Zanzibar utakuwa mkubwa sana.

Mheshimiwa Spika, Makosa ya Kimtandao. Kama jina lake linavyopendekeza, Muswada huu unatengeneza makosa ya kimtandao. Sehemu yote ya Pili ya Muswada inahusu makosa na adhabu zake. Sehemu hii ina orodha ndefu ya makosa ya kimtandao.

Mheshimiwa Spika, aya ya 4(1) inatengeneza kosa la kuingia kinyume cha sheria na inakataza mtu yeyote kuingia au kusababisha kuingiliwa mfumo wa kompyuta kinyume cha sheria na kwa makusudi. Aya ya 4(2) inapendekeza adhabu ya faini ya kiasi ambacho ni kikubwa kati ya kiwango kisichopungua shilingi milioni tatu au mara tatu ya thamani ya faida iliyopatikana kinyume cha sheria, au kutumikia kifungo kwa kipindi kisichopungua mwaka mmoja au vyote.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo haya yana upungufu ufuatao:-

Kwanza, kosa linalopendekezwa haliangalii sababu au nia ya mkosaji. Kosa linalopendekezwa ni aina ya makosa yanayojulikana kwa lugha ya kisheria kuwa makosa ya *strict liability*, yaani makosa ambayo hayaangalii sababu au nia ya mkosaji. Mfano mzuri wa makosa haya ni makosa ya usalama barabarani kama vile kuendesha gari bila leseni au kwenda mwendo kasi katika maeneo ambayo mwendo kasi umedhibitiwa. Haijalishi kama dereva asiye kuwa na leseni ameendesha gari kwa lengo jema la kuokoa maisha ya mgonjwa au kwa sababu leseni yake imeibiwa, anahesabika kuwa ametenda kosa la jinai na anastahili adhabu iliyowekwa na sheria. Makosa ya aina hii ni *departure* kutoka kwa kanuni kuu ya uwajibikaji wa kijinai, yaani ili kitendo chochote kihesabike kuwa kosa la jinai ni lazima mwenye kutenda kitendo hicho awe pia na nia mbaya, *mens rea* kwa lugha ya kisheria, katika kutenda kitendo hicho. Kisheria bila kuthibitika uwepo wa *mens rea*, kitendo chochote hata kiwe kibaya namna gani, hakiwezi kuwa kosa la jinai.

Mheshimiwa Spika, kosa la kuingia kinyume cha sheria linalopendekezwa katika aya ya (4) litawahusu pia *whistle-blowers*, wapuliza vipenga, yaani raia wema wanaoingia au kusababisha kuingiliwa kwa mfumo ya kompyuta kwa malengo ya kupata ushahidi wa wizi au ufiisadi au makosa mengine yanayofanywa na viongozi na watendaji wakuu wa Taasisi na Idara za Serikali na Mashirika ya Umma na hata makampuni binafsi.

Mheshimiwa Spika, ni muhimu kwa Bunge lako Tukufu kutambua kwamba kashfa kubwa za wizi na ubadhirifu mkubwa wa fedha na mali nyingine za umma ambazo zimetikisa nchi yetu katika miaka ya karibuni kama vile EPA, Akaunti ya *Tegeta Escrow, Richmond, Dowans*, chenji ya rada na nyinginezo zilianzia kwa *whistle-blowers* kuingia katika mfumo ya kompyuta ya wahusika au ya kibenki na kuvujisha siri za wahalifu hao. Bila ya hivyo, kashfa hizo zisingejulikana, wahusika wasingegundulika na kuwajibishwa na Taifa letu lisingepona kwa ulafi wa mafisadi hao.

Mheshimiwa Spika, kwa mapendekezo ya aya ya (4), wapiga vipenga dhidi ya mafisadi na wahalifu wanaotumia nyadhifa zao za umma kulihujumu Taifa na kujitajirisha binafsi nao watafanywa kuwa wahalifu na watastahili kuadhibiwa kwa kifungo cha miaka mitatu au faini isiyopungua shilingi milioni tatu au vyote kwa pamoja. Kwamba raia wema hawa wanafanya hivyo kwa nia njema ya kuokoa mali ya umma na kufichua mafisadi na wahalifu wengine waliojificha katika mavazi ya utumishi wa umma haitakuwa utetezi mahakamani.

Mheshimiwa Spika, kwa mapendekezo haya, hata kama sio lengo lake, watoa taarifa za uhalifu ndiyo watakuwa wahalifu na watastahili adhabu zinazopendekezwa, wakati wezi wakubwa, mafisadi na wahalifu wa aina hiyo wanaoficha taarifa zao kwenye mfumo ya kompyuta watapata ulinzi wa sheria. Hili haliwezi kuwa mojawapo ya malengo ya sheria ya kupiga vita makosa ya kimtandao kama wanavyojinasibu watetezi wa Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hiyo, Kambi Rasmi ya Upinzani inapendekeza kwamba, aya ya nne (4) ifanyiwe marekebisha kwa kuongeza aya ndogo ya (3) itakayolinda *whistle-blowers*

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

wanaopuliza vipenga pale wanapopata taarifa za, au ushahidi wa uhalifu unaofichwa katika mifumo ya kompyuta na hivyo kuwezesha uhalifu huo kufichuliwa na wahalifu husika kuwajibishwa.

Mheshimiwa Spika, upungufu wa aya ya (4) ya Muswada huu unahusu pia makosa ya matumizi ya mfumo wa kompyuta kinyume cha sheria, kuingilia mawasiliano kinyume cha sharia, kuingilia *data* kinyume cha sheria na ujasusi *data*. Aidha, makosa ya kuingilia mfumo kinyume cha sheria, kifaa kisicho halali, kutoa taarifa za uongo, taarifa zinazotumwa bila ridhaa na ukiukaji wa haki bunifu usiohusiana na masuala ya kibiashara, nayo pia yanahusika na msimamo kuhusu aya ya (4). Kwa mapendekezo haya pia, mapendekezo ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuhusu ulinzi wa wapiga vipenga dhidi ya wahalifu yanahusika vile vile.

Mheshimiwa Spika, upungufu wa pili wa mapendekezo ya aya ya (4) ni kwamba kuna dhana kwamba kila anayetenda kosa hilo anafanya hivyo kwa lengo la kujinufaisha binafsi kifedha. Dhana hii ni ya makosa. Sio kila anayetenda kosa la kuingia kinyume cha sheria anafaidika na kitendo hicho. *Whistle-blowers* wengi wanaotoa taarifa za uhalifu unaofichwa kwenye mifumo ya kompyuta wanafanya hivyo bila kufaidika kifedha kwa kutoa siri za uhalifu unaofanywa na wakubwa. Hata mapendekezo ya aya ya 24(2)(a) yanaelekea kutambua suala hili.

Mheshimiwa Spika, ukweli ni kwamba wapiga vipenga hawa wanajiweka katika hatari kubwa ya maisha yao ama ajira zao kwa kufichua uhalifu unaofanywa na wakubwa na kuhifadhiwa katika mifumo ya kompyuta. Kwa sababu hiyo, sambamba na mapendekezo ya kuwapa kinga ya kisheria wapiga vipenga hao, Kambi Rasmi ya Upinzani inapendekeza kwamba adhabu za faini zinazopendekezwa zisitolewe pale ambapo wakosaji hawakunufaika kifedha na vitendo vilivyokatazwa.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapinga mapendekezo ya aya za 15 na 16 za Muswada vile vile. Aya ya 15 inakataza mtu yeyote kujifanya kuwa mtu mwingine kwa kutumia mfumo wa kompyuta na inapendekeza adhabu ya faini ya kiasi ambacho ni kikubwa kati ya kiwango kisichopungua shilingi milioni tano au mara tatu ya thamani ya faida iliyopatikana kinyume cha sheria, au kutumikia kifungo kwa kipindi kisichopungua miaka saba au vyote.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wake, aya ya 16 inafanya kosa kwa mtu yeyote kutoa taarifa, *data* au maelezo kwa njia ya picha, maandishi, alama au aina nyingine yoyote kwenye mfumo wa kompyuta. Endapo taarifa, *data* au maelezo hayo ni ya uongo, yanapotosha au yasiyo sahihi, adhabu inayopendekezwa kwa kosa hili ni faini isiyopungua shilingi milioni tatu au kutumikia adhabu ya kifungo kwa kipindi kisichopungua miezi sita au vyote.

Mheshimiwa Spika, kwa maoni ya Kambi Rasmi, makosa haya na adhabu zake hayajafanyiwa tafakuri ya kutosha. Kwanza, kuna tatizo la kukosekana kwa *mens rea* au nia mbaya katika kitendo kinachokatazwa, ambalo limejadiliwa kwa kirefu kuhusiana na aya ya (4) ya Muswada. Sio kila mtu anayefanya *impersonation* mtandaoni anafanya hivyo kwa malengo haramu au kwa nia mbaya. Pia sio kila mtu anayetengeneza picha ya uongo ya mtu mwingine, mfano kiongozi wa nchi, kwa kutumia *photoshop* mtandaoni anafanya hivyo kwa malengo au nia haramu.

Mheshimiwa Spika, watu wengi wanafanya hivyo kwa malengo mbalimbali ikiwemo kufikisha ujumbe kwa jamii juu ya matendo au kauli au tabia za watu hao. Vitendo hivyo havina tofauti sana na uchoraji na usambazaji wa katuni katika magazeti, ambalo ni jambo la kawaida kabisa katika taaluma ya uandishi habari. Kwa maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bungeni, vitendo vyote hivi vinalindwa na haki ya uhuru wa mawazo na maoni chini ya ibara ya 18 ya Katiba ya nchi yetu na hakuna haja wala sababu yoyote ya maana ya kuvijinaisha.

Mheshimiwa Spika, yapo mapendekezo mengine ambayo pia yanakiuka haki ya uhuru wa mawazo na maoni na kwa sababu hiyo, yanapingana na Katiba. Kwa mujibu wa aya ya 19(1) ya Muswada, mtu hatachapisha au kusababisha kuchapishwa vitu vinavyochochea, kukanusha, kupunguza au kuhalalisha matendo yanayopelekea mauaji ya kimbari na makosa dhidi ya ubinadamu kwa kupitia mfumo wa kompyuta. Adhabu ya kosa hilo inapendekezwa kuwa faini

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

isiyopungua shilingi milioni kumi au kutumikia kifungo kwa kipindi kisichopungua miaka mitatu au vyote. Mapendekezo haya yana upungufu mkubwa ufuatao:-

Kwanza, hakuna tafsiri ya matendo yanayopelekea mauaji ya kimbari wala ya makosa dhidi ya binadamu. Je, ni matendo kama yale yaliyofafanuliwa katika Mkataba wa Roma ulioanzisha Mahakama ya Kimataifa ya Jinai? Muswada huu uko kimya. Muswada uko kimya pia kuhusu mauaji ya kimbari ambayo ni makosa kuyakanusha kwa mapendekezo ya aya ya 19. Je, ni Mauaji ya Kimbari ya Rwanda ya mwaka 1994? Au mauaji ya kimbari ya Wayahudi yaliyofanywa na utawala wa Nazi wa Adolf Hitler kabla na wakati wa Vita Kuu ya Pili ya Dunia? Au ni mauaji ya kimbari yaliyofanywa na Wazungu dhidi Wenyeji wa Asili wa Amerika ya Kaskazini ambao ulipelekea wenyeji wa asili kutoweka kabisa katika uso wa dunia?

Mheshimiwa Spika, maneno mengine tafsiri pana katika Muswada huu, taarifa zinazotumiwa bila ridhaa ambayo yametumika katika aya ya 20. Kwa mujibu wa aya ya 20(3), maneno hayo yana maana ya taarifa au *data* za kielektroniki ambazo hazijaombwa na mpokeaji. Maana ya tafsiri hii ni kwamba mtu yeyote hata Mbunge anayetuma *sms* au picha ya *WhatsApp* juu ya jambo lolote kwa Mbunge au mtu mwingine yeyote bila kuombwa na mpokeaji anafanya kosa la taarifa zinazotumwa bila kuombwa na akipatikana na hatia atawajibika kulipa faini ya kiasi ambacho ni kikubwa kati ya kiwango kisichopungua shilingi milioni tatu au mara tatu ya thamani ya faida iliyopatikana kinyume cha sheria, au kutumikia kifungo kwa kipindi kisichopungua mwaka mmoja au vyote.

Mheshimiwa Spika, hata neno kuingilia ambalo limetumika mahali pengi katika Muswada huu lina maana isiyokuwa na kikomo. Kwa mujibu wa aya ya tatu, kuingilia kuhusiana na utendaji kazi wa kompyuta inajumuisha upatikanaji, utazamaji, usikilizaji au kunukuu *data* yoyote ya mawasiliano ya kompyuta au mifumo ya kompyuta kwa njia yoyote ya kielektroniki. Hivyo, kwa mfano, mtu yeyote anayetumia *earphone* kusikiliza muziki kutoka kwenye simu ya mkononi au kompyuta anadakwa na wavu wa kosa hili na anastahili adhabu iliyotajwa katika aya ya (4) ya Muswada.

Mheshimiwa Spika, kwa tafsiri hii vitendo vyote ambavyo Waheshimiwa Wabunge na wananchi kwa mamilioni nje ya Bunge hili Tukufu wanavifanya katika maisha yao ya kila siku kwa kutumia simu zao za mkononi au kompyuta za maofisini au majumbani kwao, vinahesabika kuwa ni kuchapisha na kwa hiyo ni makosa ya jinai yenye kustahili adhabu kubwa zinazopendekezwa na Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada inahusu Mamlaka ya Mahakama na inapendekeza utaratibu wa kusikiliza kesi za makosa ya mtandao. Kwa mujibu wa aya ya 30(1), Mahakama zitakuwa na uwezo wa kusikiliza shauri lolote chini ya Sheria hii pale ambapo kosa au sehemu ya kosa limetendeka ndani ya Jamhuri ya Muungano; au kwenye meli au ndege iliyosajiliwa Tanzania; au limetendwa na Mtanzania au Mtanzania anayeishi nje ya Tanzania.

Aya ya 30(2) inatafsiri neno Mahakama kumaanisha Mahakama yenye mamlaka. Tafsiri hii ni ya hovyoyote na haina maana yoyote kisheria. Je, Mahakama kwa minajili ya makosa ya mtandao ni pamoja na Mahakama ya Mwanzo, au Mahakama ya Wilaya, au Mahakama ya Hakim Mkazi, au Mahakama Kuu ya Tanzania au ya Zanzibar, au Mahakama ya Rufani ya Tanzania? Au ni Mahakama ya Mkoa kwa Zanzibar? Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge haiamini kwamba inawezekana Muswada huu umeandaliwa na mtaalam mwelekezi asiyekuwa na ufahamu wowote wa mfumo wa kimahakama wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu zote hizi, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haiwezi kuunga mkono Muswada wenye upungufu kama Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao. Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo yangu, naomba niwatakie Wabunge wote safari njema na kheri na fanaka ya Baraka za Pasaka.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha. Ahsanteni kwa kunisikiliza. (Makofi)



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**SPIKA:** Ahsante sana kwa kuwakilisha. Sasa tutaanza kujadili. Mheshimiwa Zungu ataanza, atafuatiwa na Mheshimiwa Saleh Pamba na Mheshimiwa John Cheyo na Mheshimiwa Dkt. Goodluck Ole-Medeye.

**MHE. MUSSA Z. AZZAN:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi kuwa mchangiaji wa kwanza. Kama kawaida sina michango mingi, nakuja na *technical issues* nyingi ambazo zisaidie Serikali. Kwanza naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja, ni Muswada mzuri sana. (Makofi)

**SPIKA:** Samahani kidogo. Tumeunganisha mjadala wa hizi hoja pamoja kwa sababu kuna mambo mengi yanayoingiliana, lakini itakapofika wakati wa kupitisha hii Miswada, tutapitisha mmoja mmoja. Kwa hiyo, mnachangia tu kadri utakavyoona, watoa hoja watajua hili ni lipi na hili ni lipi.

**MHE. MUSSA Z. AZZAN:** Mheshimiwa Spika, narudia tena naunga mkono hoja, ni Muswada mzuri, isipokuwa unataka uangalifu mkubwa sana wakati wa utekelezaji wake kwa maana baadhi ya vyombo kama havikudhibitiwa au havikuwekewa utaratibu wa kanuni wananchi, wanaweza wakajikuta wanaumizwa sana na hawa watu ambao watakuwa na nafasi ya kupora simu za watu na kuchunguza mambo bila taratibu za msingi. Hofu ndiyo iko hapo.

Mheshimiwa Spika, Waingereza mwaka 1966 waliweka *Wilson Doctrine* na nafikiri hata Waziri atajua. Uingereza sheria hii bado, hii sheria hii imeleta mgogoro mkubwa sana. Sasa *Wilson Doctrine* waliweka 1966 ili kuzuia vyombo vya habari kutoa taarifa za uongo za viongozi. Waliona kama viongozi wananyimwa fursa fulani ya kuweza kujadili mambo yao kwa faragha ili waje na maamuzi.

Kwa hiyo, waandishi wakawa mara nyingi wanakimbilia na wakikimbilia *by that time* mitandao kama hii ilikuwa hakuna, lakini walikuwa wanatumia magazeti. Kwa hiyo, uhuru wa mwananchi umelindwa na Katiba na mara nyingi mitandao hii ina *abuse technology* ambayo iko kwenye simu zetu hasa hizi *smart phones* kurushiana picha ambazo hazina ridhaa za yule ambaye anayepigwa.

Mheshimiwa Spika, sasa kwa sheria hii hata mtu ukiwa Pwani unakoga, mtu akitumia picha yako kuirusha bila wewe mwenyewe kuridhia itakuwa ni kosa. Kwa hiyo, itaweka kidogo nidhamu, itaweka nidhamu ya kunini. Isipokuwa katika sheria hii kuna habari ya kuchunguza, kukamata, vitu hivi lazima kuwe na chombo ambacho kitasimamia utaratibu huo. Kwa mfano, nchi nyingi ni Mahakama, bila amri ya Mahakama au amri ya Waziri husika huwezi ukaenda uka-*invade privacy* ya mtu au ukaanza kunini. Hata vyombo vya usalama, vyombo vya usalama vile havina fursa, nazungumzia uzoefu wa Kimataifa ya kufanya, kuingia katika *system* ya mtu bila Mahakama au bila utaratibu maalum wa kuwekwa ili vyombo hivi viheshimu.

Mheshimiwa Spika, sababu liko tatizo la watu kutafutana hivi hivi tu, kama sasa hivi kipindi hiki cha uchaguzi, watu wengi wameshaanza kupigiana simu. Bwana sisi tuna taarifa zako hapa basi tukutane sehemu fulani. Vitu kama hivi mara nyingi ni *story* zinatengenezwa, kuna *photoshop* picha zinaunganishwa. Tumeona picha za watu zinaunganishwa wakifanya mambo ambayo wala hawakufanya lakini zinaunganishwa, sababu *technology* inaruhusu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hii itasaidia sana kuleta nidhamu katika matumizi ya simu kama hizi, lakini Serikali nayo ichukue tahadhali, nchi nyingi zimepata matatizo hasa viongozi. Hivi karibuni kuna mmiliki wa gazeti la *News of the World* alishtakiwa kwenye Bunge la Uingereza kwa kutumia waandishi wake kutafuta habari kwa njia ya *ku-hack* na kuingia katika *system* za hao na *ikam-cost* gazeti kufungwa na yeye mwenyewe alipewa adhabu kubwa sana na Mahakama.

Mheshimiwa Spika, mkikumbuka siku za nyuma Rais Dickson alifukuzwa madarakani sababu ya *scandal* hii ambayo ilikuwa inaitwa *Watergate*. Kwa hiyo, walikuwa wanatafuta taarifa za watu wengine. Sasa hii nayo iwe tahadhali, hairuhusiwi mtu kuchukua taarifa ya mtu bila yeye mwenyewe kujua. Kwa hiyo, hii sheria itasaidia kuweza kudhibiti kama hivyo.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, lakini nipongeze kwa hilo, nilikuwa napiga kelele sana kwenye matumizi mabaya ya message za simu ambazo zinakuja kwa mteja bila yeye mwenyewe kutaka. Nimezungumzia sana *for almost three years* na Waziri alikuwa anasema wanasubiri sheria, wanasubiri sheria, sasa sheria imekuja, ni vizuri.

Mheshimiwa Spika, nitakupa mfano mdogo, wateja wa simu sasa hivi Tanzania wako zaidi ya milioni 25/28 *at the moment* na katika hawa ukichukua milioni sita kwa siku kwa gharama ya shilingi 150 kwa kila mteja kupewa wimbo au kupewa message au tangazo asilolitaka na kuchajiwa shilingi 150 ni milioni 900 kwa siku, ni bilioni 27 kwa mwezi, ni bilioni 300 na ushehe kwa mwaka. Pesa kama hizi zinabaki kwenye Makampuni ya Simu bila yule mteja mwenyewe kutaka. Sasa watu wengi hawaoni athari yake kwa sababu anaona kakatwa sh. 150, lakini ukichukua *magnititude* ya watu wanaokatwa pesa hizi ni kubwa mno. Kwa hiyo, kwa hili niipongeze Serikali kuwa sasa itasaidia nini. Mheshimiwa Spika, vilevile juzi nilichangia kwenye Muswada wa Waziri wa Fedha kwenye masuala, ku-*intergrate* hizi *software* pamoja na TRA. Nasema tena Mheshimiwa Waziri tuliwahi kuteta naye, nashukuru sana Waziri ni msikivu sana, kujaribu ki-*intergate system* ya simu hizi wakati wa ku-*credit* pamoja na TRA, EFD zisiwe tu kwa wafanyabiashara wa maduka na sehemu nyingine, hata hawa makampuni ya simu lazima wa-*display*, uki-*top-up* kadi yako ioneshe 30 percent.

Mheshimiwa Spika, nazungumzia 30 percent *excise duty* pamoja na VAT, wala siko katika mahesabu ya *corporate tax*. Hii ndiyo halali kabisa ya Serikali ambayo nayo haikusanyi kwa sababu *mechanism* ya TRA kuweza kuingia katika *network corporating center* ya ma-operators hawa inakuwa ni ndogo sana kutokana na wao kutokuweza. Kwa hiyo, naomba hilo.

Mheshimiwa Spika, najua Serikali inajua *future development* ya Ssmu ni data. Hii kumpigia mtu kupokea sasa hivi hai-make pesa. Kwa hiyo, unaweza ukaingiza *bundle* yako ya shilingi elfu ishirini ukaambiwa utapewa mwezi mmoja, unajikuta baada ya siku nne limekwisha. Kwa hiyo, vitu kama hivi sheria hii itajaribu kudhibiti, lakini sheria itakuwa haina maana kama haitaweza kuingia katika *system* na kufanya *forensic audit* ya malalamiko ya Mteja. *Forensic audit* ya malalamiko ya mteja wanaweza kuifanya TCRA. TCRA najua wana uwezo mkubwa sana.

Kwa hiyo, tunaomba wajjendeleze zaidi na wao wawe na mitambo zaidi ya kuweza kuingia katika kitu kinaitwa ARPU (*Average Revenue Per User*) ya kila mtu, operator anajua, lakini kipindi cha nyuma TCRA walikuwa hawajui. Najua kuna mtambo umeletwa hapa sasa hivi wa *caller accounting system* ambao niliupigia debe sana, lakini napata taabu kuona kama *effectively* unafanya kazi au kuna *underdeclaration* ya *traffic* za hawa operators. Kwa hiyo, bado nina *question mark*, nataka baadaye Waziri anisaidie kuniambia kweli mtambo huu una-*capture incoming* na *outgo calls* zote. Kwa hiyo, nilikuwa niliseme hilo.

Mheshimiwa Spika, lakini katika masuala ya miamala ya *transfer, risk management* zake ni kubwa sana. Kwa hiyo, ni lazima Serikali kwenye kanuni *risk management* za miamala hii muangalie. Kuna matatizo makubwa sana ya namna gani pesa hizi zinaweza kuibiwa. Watu wanalingia kwenye *firewall*, watu wana *hack* mpaka *firewall* ambazo zipo na *especially* pale ambapo *saver* hizi si *ownership* ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, mara nyingi *saver* zikiwa za *foreigners*, hapo ndipo wizi unakuwa mkubwa sana kwa sababu wigo ule wa watu kuingia ndani ya *system* unakuwa ni mkubwa sana. Watu wanajaribu sasa hivi kunini. Kuna *Western Union* sasa hivi wameanzishwa...

*(Hapa kengele ya pili ililia kuashiria kumalizika muda wa mzungumzaji)*

**MHE. MUSSA Z. AZZAN:** Mheshimiwa Spika nakushukuru na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

**SPIKA:** Ahsante, Mheshimiwa Saleh Pamba atafuatiwa na Mheshimiwa Cheyo!

**MHE. SALEH A. PAMBA:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi. Niseme mwanzo kabisa kwamba naunga mkono hoja hii kwa asilimia mia kwa mia. *(Makofi)*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, jambo la kwanza ambalo nataka kusema ni kwamba Muswada huu umekuja kwa wakati wake na ultakiwa uje jana si leo. Kwa sababu Muswada huu umekuja kutuondolea matatizo ambayo tunayo hapa nchini. Matatizo ambayo yanatokana na mitandao, matatizo ya kukashifiana, matatizo ya kutukanana, matatizo ya kuiba nyaraka za siri za Serikali kwa njia ya mtandao na matatizo mengi ambayo madhumuni ya Muswada huu imeyazungumzia.

Mheshimiwa Spika, maeneo muhimu katika Muswada huu ukiangalia kuna maeneo ambayo yanahusu *pornography* za watoto, kuna *pornography* kama kawaida, kuna matumizi ya kibaguzi (*race system xenophobic material*), kughushi, udanganyifu, unyanyasaji kupitia mitandao, mauaji ya kimbari.

Mheshimiwa Spika, haya maendeleo ambayo tunayazungumzia sasa hivi, maendeleo ambayo yanatokana na TEKNOHAMA ni kwamba, lazima tuwe waangalifu sana. Kuna nchi ambazo zimeingia katika matatizo makubwa sana kwa sababu ya kutumia mitandao hii. Kwa mfano, leo kuna nchi kwa mfano Yugoslavia, ilisambaratika kwa sababu ilianza tu kwenye mitandao ya simu, watu wakapeleka *message* za kibaguzi, *message* za kidini, baada ya hapo watu wakauana na viongozi wale wako *The Hague* kwa sababu ya kutumia tu mitandao hii.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nasema kwamba, sheria hii imekuja kwa wakati wake na sisi kama Watanzania lazima tuwe waangalifu na kuhakikisha kwamba maendeleo haya ya teknolojia na TEKNOHAMA ambayo tunayapata hayatupeleki huko.

Mheshimiwa Spika, mauaji ambao yametokea kwa mfano, Rwanda ya mwaka 1994 yalianza tu kwa simu simu hizi kidogo kidogo, baadaye Wahutu na Watutsi wakaanza kushambuliana na baadaye mnaona zaidi ya watu laki tisa wamepoteza maisha yao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, haya mambo ambayo tunasema ni mambo ya kisasa, mambo ambayo yanatuletea maendeleo lazima tuwe waangalifu, lazima tufike mahali kwamba *democracy*, uhuru wa mtu, uhuru wa binafsi lazima uwe na mipaka yake. Kwa hiyo, tunachosema kwamba haya mambo ya TEKNOHAMA kwamba mtu anaweza kutumia simu yake, anaweza kuingia, anaweza kutupa picha yoyote na kadhalika ni maeneo ambayo lazima tufike mahali kama *society* lazima tuyaweke *break* ili tuweze kufikia na kuhakikisha kwamba maeneo haya yanawekewa *break* na wananchi wetu wanakuwa salama katika kutumia vifaa hivi ambavyo ni vifaa vya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Muswada wote umeandikwa vizuri sana. Kuna maeneo mawili ambayo nilitaka Waziri atutolee ufafanuzi. Ukisoma kwenye mwanzo wa Muswada huu unazungumzia juu ya vitendo vile vya uharamia au vitendo vya uhalifu wa *cybercrime*, vitendo vya uhalifu wa mitandao, lakini ukisoma katika sheria yenyewe na mwanzo hasa katika *interpretation na definitions* hupati *cybercrime* maana yake nini.

Mheshimiwa Spika, hivyo, nafikiri kwamba hilo ni eneo mojawapo ambalo lazima litolewe ufafanuzi. Pamoja na kwamba wanasema hakuna *standard definition ya cybercrime*, lakini nafikiri kwamba kwa sababu Muswada huu unazungumzia *cybercrime* ni vizuri ufafanuzi wake ukatolewa katika *interpretation* katika Sehemu ya Kwanza kabisa ambayo ni utangulizi wa Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu ukiwekwa saina utaanza kufanya kazi na ni jambo zuri sana na utatuondolea matatizo haya ambayo tunayaona. Hata hivyo, Muswada huu hauwezi kufanya kazi kama kuna mambo ambayo sisi kama Taifa hatujayakamilisha. Kwa sababu vitendo hivi vya kihalifu vinavyofanywa na wananchi vinafanywa na wananchi wetu. Kwa hiyo, ili uweze kumjua mwananchi aliyetekeleza au aliyetenda kitendo fulani cha uhalifu kupitia mtandao, kwanza lazima umjue, lazima umjue yuko wapi, lazima umjue jina lake, lazima umjue anakaa wapi na kadhalika.

Mheshimiwa Spika, kwa misingi hiyo basi, Serikali imeanza kutoa vitambulisho vya Tifa. Kwa hiyo, ili Muswada huu uweze kufanya kazi, lazima uende pamoja na kuhakikisha kwamba wananchi wote wanapewa vitambulisho vya Taifa ili uweze kuwatambua, *otherwise* utamtambua mhalifu vipi

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kama kitambulisho chake na humjui huyo aliyetenda uhalifu ni nani. Kwa hiyo, kuna haja ya kuwa na *linkages* kubwa na kuhakikisha kwamba mradi huu wa vitambulisho unakwenda haraka ili kila anayetenda kosa unamwona katika *database* yako na unamwona vile vile katika vitambulisho vyako.

Mheshimiwa Spika, la pili, ili Muswada huu uweze kufanya kazi ni lazima tuwe na anwani ya makazi na *symbol*, kwa sababu lazima umjue huyu mtu aliyetenda uhalifu anakaa Manzese, anakaa mtaa fulani, nyumba fulani, anakaa eneo fulani ili kusudi uhalifu ukitokea lazima yule mtu mnakwenda kumkamata kwa urahisi zaidi.

Mheshimiwa Spika, hilo ni eneo ambalo nalo liko chini ya Wizara hii na kuhakikisha kwamba anwani ya makazi na *symbol* za makazi zinatekelezwa haraka sana ili kuhakikisha kwamba masuala haya na sheria hii inafanya kazi, *otherwise* utawakamata watu, utamkamata mtu kwenye mtandao lakini hujui anakaa wapi, hujui jina lake ni nani, ana kitambulisho, unajua jina tu; kwa hiyo, hii haitatusaidia sana. Kwa hiyo ni eneo mojawapo ambalo kwa Serikali yote kwa ujumla wake lazima wahakikishe kwamba vitambulisho hivi pamoja na anwani za makazi na kujua kila mwananchi anakaa wapi na vitambulisho hivi vinafanya kazi.

Mheshimiwa Spika, suala la tatu ambalo naiomba Serikali ilifanyie kazi, ni kwamba masuala haya ya mtandao na uhalifu huu unafanyika kila mahali nchini kwetu. Unafanyika Vijijini, unafanyika Wilayani, unafanyika katika Mikoa na sehemu mbalimbali. Kwa hiyo, lazima vile vyombo vinavyohusika lazima vipewe uwezo na mafunzo. Kule Wilayani, kule katika Kata zetu vyombo hivi vipewe nafasi ya kuhakikisha kwamba wanaweza kutekeleza sheria hii. Tusiweke *cybercrime unit* peke yake ikawa chini ya Makao Makuu ya Polisi, lazima OCD wa Pangani pale apewe vyombo, apewe vifaa, apewe na wafanyakazi ambao anaweza vile vile akatekeleza sheria hii kwa makini na kwa ufanisi zaidi.

Mheshimiwa Spika, hilo ni eneo muhimu sana ambalo lazima lifanyiwe kazi. Kwa hiyo, Serikali lazima iwekeze, ihakikishe kwamba hata kule vijijini, hata katika Kata zetu vyombo vya usalama vyote vinapewa nafasi, vinapewa vifaa vya kuhakikisha kwamba wao nao wanaweza waka-*tackle* suala hili. Tusiachie *Cybercrime Unit* peke yake ya Jeshi la Polisi iliyoko Dar es Salaam ifanye kazi kwa nchi nzima.

Mheshimiwa Spika, la mwisho, ambalo nataka kuzungumzia kuhusu Muswada huu, Muswada huu ni mzuri, umekuja kwa wakati wake, lakini ni vizuri Wizara inayohusika na Serikali kwa ujumla wake wakatoa elimu kwa umma ili wananchi waweze kujua *don't and dos* katika masuala haya ya *cybercrime*. *Otherwise* kama wananchi wetu hawatapewa elimu na kujua kwamba hapa ni nimefanya kosa, hapa sikufanya kosa, hapa nimefanya kosa kwa bahati mbaya sikujua, *then* watu wengi wataingia katika mtego ambao si sahihi na wala si madhumuni ya sheria hii.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kazi kubwa inayotakiwa kwa kutumia vyombo vyetu vyote, kwa kutumia na hiyo mitandao lakini si kwa crime hapana, kwa kutumia hiyo, mitandao vizuri lazima tutoe elimu kwa wananchi wetu na kuhakikisha kwamba wananchi hawa wanaifahamu sheria hii vizuri ili kusudi waondokane na matatizo.

Mheshimiwa Spika, naamini kabisa kwamba sheria hii imekuja kwa wakati mzuri, itatusaidia sana, haya masuala ya wizi wizi, masuala ya *fraud*, masuala ya *forgery*, masuala ya *hacking*, ya kuingia kwenye mitandao bila ruhusa na kadhalika ni maeneo ambayo tutakwenda kwa wakati mzuri na kuhakikisha kwamba tunasonga mbele ili hii teknolojia ambayo ni ya karne ya 21 inatufikisha kwenye maendeleo siyo itufikishe kwenye majanga.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja kwa asilimia mia kwa mia. Ahsante sana. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa John Cheyo atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Goodluck Ole-Medeye!

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. JOHN M. CHEYO:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia katika sheria zote mbili.

Mheshimiwa Spika, jambo la kwanza kabla sijakwenda kwenye Muswada, nataka kulipongeza Bunge hili Tukufu kwa kazi nzuri lililoifanya kupitisha Muswada wa bajeti. Nchi hii lazima twende tufike mahali ambapo tunaishi na heshima ya kutotegemea wafadhili. Namna ya kufike kule ni kuwa na Bunge imara na Kamati imara ya Bajeti. Hongera sana Mheshimiwa Spika kwa sababu na wewe umekuwa mstari wa mbele katika kutufikisha hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Miswada hii miwili na kwanza nitaanza na Muswada wa miamala. Miamala hii kwa sasa hivi ndiyo benki ya wanyonge. Kwa upande wa sisi Wabunge ni tatizo, maana zamani mtu ungeweza ukajificha kwamba unaombwa shilingi 30,000/= ukasema ngoja kwanza niende benki, watu siku hizi wanasema nirushie tu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kila mmoja anategemewa ni kama vile anatembea na pesa kwenye simu yake na ukikataa si ajabu ukakosa hata kura. Kwa hiyo, ni tatizo kwa kweli, lakini ukweli ni kwamba imerahisisha sana katika utumaji wa pesa katika sehemu mbalimbali na pia kwa wanyonge.

Mheshimiwa Spika, wito wangu hapa kwa Mheshimiwa Waziri, watu ndiyo wanaochukua sasa hivi *risk*. Yaani mtu unapeleka hela zako kwa kujua ikipotea ni bahati mbaya au ni potelea pote. Naona kwa sababu *transactions* hizi ni kubwa mno, naambiwa hela inayozunguka kwenye mtandao ni zaidi ya mara tatu ya pesa ambayo inazunguka kwenye mabenki. Kwa hiyo, ni lazima tutafute njia ya kuwabana hawa watu ambao ni *operators* kuhakikisha kama mimi napoteza hela yangu, angalau labda kuna bima ya kuhakikisha kwamba pesa yangu kweli itarudi.

Mheshimiwa Spika, sasa hivi ukipoteza kwa kuweka namba tofauti basi ukipiga simu kwa wale *Vodacom* na watu wengine unaambiwa, basi kama mtu hajaichukua labda tutakurudishia baada ya siku mbili tatu, hii haitoshi. Watu wahakikishiwe kuwa kama atakosea basi pesa yake itarudi.

Mheshimiwa Spika, lakini pia mtandao lazima tukubali kwamba hata kwa upande wa pesa ambazo zinakwenda kwa Serikali, sasa hivi tumeweka mitambo mbalimbali *IFMS*, tunapeleka pesa kwa elektroniki na mambo kama hayo. basi tungependa kwamba pia utaratibu huu ukubaliwe basi na *Controller and Auditor General* kuwa kwamba pawepo na *electronic signatures* ili tusianze tena kuulizana kwamba mbona sijaona hapa vocha na nani kasaini. Kama tumeamua kwenda kisasa basi tu-*guide* usasa wetu ili tuhakikishe kwamba hata kwa upande wa uwajibikaji, basi nyaraka zile ambazo kwa kawaida zinaulizwa na zionekane zina mkono *electronic signatures* ziweze kukubalika.

Mheshimiwa Spika, lakini baada ya hapo, nataka nitoe *contribution* juu ya *cybercrimes*, haya makosa ya mtandao. Yaani kusema kweli mtandao ni mzuri, kweli unaweza ukawafikia watu kwa haraka, lakini sasa hivi ni kama vile Mheshimiwa Mwinyi alivyosema, unafungua madirisha unaingiza kila kitu, mbu, inzi, nyuki na kila kitu. Sasa hivi mitandao inavyotumiwa, hata na wanasiasa ni matusi. Yaani nchi gani hii, wewe unasema nakwenda kumshughulikia bwana Cheyo, *immediately* unanza kusambaza habari ambazo siyo za kweli; unanza kumtukana mpaka matusi yanaisha; ana kipara, sijui nini, yote hii ni utamaduni usiotufaa ambao tunajenga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, watoto wetu sasa; wengine wanashindwa mitihani kwa sababu kila asubuhi wanaangalia mitandao. Ukichungulia pale wewe mwenyewe utashindwa kuangalia, vitu vinavyokwenda kwa *whatsApp*, picha zinazokwenda kwa *whatasApp*. Naona kwa hali kama hii, Serikali imefanya vizuri kuleta Muswada wa kuhakikisha tunakomesha ujinga huu. Hii si njia ya kutumia mtandao vizuri. Mtandao utumiwe kwa kutoa habari, habari njema. Serikali ambayo siku nyingi nimeshawaambia, tawaleni na sasa tawaleni kisasa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mara nyingi mambo mengi yanasemwa kwa mtandao, lakini Serikali haitumii mtandao kuweza kujibu. Tumekuwa sasa hivi na matatizo kwamba Katiba

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

inayopendekezwa kuna Kadhi, nani kaweka ibara ya Kadhi ndani ya Katiba inayopendekezwa? Mbona Serikali hamwamki mkaweka kwenye mtandao, mkasema kwamba hakuna hiyo ibara.

Mheshimiwa Spika, zamani ambapo tulikuwa tunaangalia mambo mbalimbali tunajua wazi kuwa kila baada ya taarifa ya habari, kulikuwa na mazungumzo baada ya habari na wakati huo tulikuwa hatujapata mtandao. Sasa tafuteni njia ya kuhakikisha kwamba kila panapokuwa na jambo, basi baada ya taarifa ya habari pawepo na mazungumzo baada ya habari. Muwaambie watu mambo ambayo yako sawa sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, leo hii tumepata matatizo hapa, lakini kama *information*, habari ingekuwa imekwenda kwamba tatizo la mambo ya uchaguzi, tatizo la mambo ya *referendum* imo ndani ya mamlaka ya Tume ya Uchaguzi, nani angesimama hapa kuweza kusema jambo lolote. *Information* haiendi. Tumieni mtandao kuhakikisha nchi hii mnaifikisha salama Oktoba, 2015, hiyo ya kwanza.

Mheshimiwa Spika, hiyo ndiyo rai yangu, lakini kama mtatumia mitandao kuachia tutukanane tu, mtu anatoa matusi juu ya chama, anatoa matusi juu ya Serikali, anatoa matusi juu ya viongozi na huwezi ukampata. Kuna mtu mmoja nilimfuatilia, nikamwambia wewe kama una maneno kama haya, hebu tukutane ana kwa ana. Akasema Mheshimiwa wewe ni Mbunge wangu nakujua basi sitakutumia tena, nikasema koma! Sasa hali kama hii haiwezi kuachiwa ikaendelea mwaka hadi mwaka. Tutajenga utamaduni wa kuharibu uhuru wetu, umoja wetu na tutajenga utamaduni wa kufarakana.

Mheshimiwa Spika, naiomba Serikali, hebu mjitahidi kidogo, wewe utakuwa na Serikali inayogombana na wakulima hawajawalipa, inagombana na wafanyabiashara wadogowadogo na wenyewe wanadai mambo yao, inagombana na Mkanisa, kila mahali ni ugomvi tu, tutafika wapi na ugomvi? Hebu tumieni mitandao kujenga mshikamano na umoja katika Taifa letu ili tunapokwenda kwenye uchaguzi tuwe Taifa moja kuliko kwenda kwenye uchaguzi tukiwa vipande vipande na chuki nawaambia inauzika kuliko kuuza upendo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, watu wameuza chuki sasa makanisa yanagombana, watu wameuza kwa mitandao Waislam wanagombana, wagombea urais wanagombana, kwa mfano, akinamama unawaambia mmefanya nini miaka mitano ninyi mmekaa pale tu, mkionyesha sura, wanagombana na wa pande zote mbili, wanawake wa upande huu wanasemwa hivyo na upande mwingine pia wanasemwa hivyo. Tumieni mtandao kujenga Taifa lenye umoja, upendo na mshikamano. *(Makofi)* Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

**SPIKA:** Hizo zinaitwa busara za wazee. *(Makofi)*

Mheshimiwa Dkt. Goodluck Ole-Medeye atafuatiwa na Mheshimiwa Lolesia Bukwimba, atafuatiwa na Mheshimiwa James Mbatia atafuatiwa na Mheshimiwa Tundu Lissu!

**MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa fursa.

Mheshimiwa Spika, naomba nianze kwanza kwa kuipongeza sana Serikali na hususan Waziri na Naibu Waziri wa Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia pamoja na wataalam wake kwa kuandaa na kuwasilisha Miswada hii muhimu sana. Ukweli ni kwamba tumechelewa sana kuwasilisha Miswada hii, lakini bora kuchelewa kuliko kuacha kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nianze na Sheria ya Miamala. Kwanza niseme kwamba, faida ya kuwa na sheria hii ni kwamba tunafungua milango kwa ajili ya watu wetu ambao ni wananchi wa Taifa hili kufanya biashara ndani na nje ya nchi pasipo kutembea au kusafiri. Utaagiza bidhaa na kulipia popote ndani na nje ya nchi bila wewe kulazimika kusafiri. Hivyo, faida za kuwa na sheria hii ni kubwa sana.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, lakini kwa kuwa sheria hii inazungumzia pia umuhimu wa Serikali kuanza kufanya shughuli zake au kutoa huduma kupitia mtandao. Naamini kabisa kwamba wananchi ambao wamekuwa wakisafiri kutoka Kigoma, Rukwa, Arusha kwenda hadi Dar es Salaam hawatalazimika kufanya hivyo tena. Kutakuwa sasa na uwezekano wa Ofisi ya Waziri Mkuu kufanya shughuli za ku-review bajeti za Halmashauri pasipo watumishi wa Halmashauri kulazimika kusafiri toka Mikoa au Wilaya walipo hadi Dodoma ama Dar es Salaam kwa sababu kazi zao wataweza kuwasilisha kwa njia ya mtandao na zikaheshimika kwa sababu sahihi watakazokuwa wametoa zinaaminika hivi sasa.

Mheshimiwa Spika, faida kubwa ya sheria hii ni kwamba, sasa inawahakikishia wananchi kwamba, shughuli ambazo wamekuwa wakifanya kwa muda mrefu hivi sasa pasipo kutambuliwa rasmi na Serikali yao sasa zinatambuliwa. Kwa msingi huo nyaraka ambazo wangeweza kuziwasilisha kwenye Idara ya Serikali, Serikali itatambua na kufanyia kazi na kuweza kumjibu mhusika bila yeye kulazimika kusafiri.

Mheshimiwa Spika, TRA imekuwa ni (*bellwether*) maana yake ni kondoo yule anayetangulia kundi kuwaongoza njia. Imekuwa ni *bellwether* na *bellwether* maana yake ni Kondoo anayetangulia kundi kuwaongoza njia, imekuwa ni *bellwether* katika eneo hili kwamba hivi sasa hulazimiki kwenda TRA ku-renew leseni yako ya udereva au *road license* wala kulipia kwani sasa unalipia popote ulipo. Kama umeagiza bidhaa kutoka nje unawasilisha nyaraka zako kupitia mtandao na unapata gharama ya kwamba unatakiwa kulipa nini bila wewe kufika TRA.

Mheshimiwa Spika, faida kubwa ya kufanya hivi ni kwamba, hakuna Afisa wa TRA anayeonana na muombaji wa leseni wala mtu anayewasilisha nyaraka za bidhaa alizoagiza kutoka nje. Faida yake kubwa ni kwamba, tunapunguza uwezekano wa Maafisa wa TRA kujaribiwa au kutiwa kwenye majaribu ya kutaka kuhongwa na hivyo kuharibu uadilifu wao katika kazi. (*Makofi*) Mheshimiwa Spika, naomba Bunge lako Tukufu liwe mfano kwa kutumia *E-Government*, kama haiwezekani kwa Mkutano wa 20 wa Bunge, basi Bunge la Kumi na Moja lianze kupata taarifa kupitia mtandao badala ya kila siku kuchapisha makaratasi yaani *order paper* ambao tunatumia fedha nyingi sana na karatasi hii tunaisoma mara moja tunaiacha Ukumbini na hatuendi nayo popote pale, matokeo yake zinakwenda kufungiwa maandazi. (*Makofi*)

Kwa hiyo, naomba sana Waheshimiwa Wabunge wawezeshwe kwa kupewa *lpad* au *Laptop* ili taarifa hizo wawe wanapelekewa kwa mtandao badala ya kuanza kuchapishiwa makaratasi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Serikali imezingatia zaidi upande wa *E-Government* kwa maana ya Serikali Mtandao, lakini kuna eneo muhimu sana *E-Commerce* na hapa ushirikishwaji wa wafanyabiashara katika kuchambua Muswada huu haukufanyika kwa mujibu wa taarifa ya Kamati na pengine upungufu huu ambao nausema wa kutokuwepo kwa kifungu au vifungu vinavyozungumzia biashara mtandao ndiyo sababu pengine haikuweza kuonekana.

Mheshimiwa Spika, ni muhimu sana tukawa na vifungu katika sheria hii vinavyowezesha wafanyabiashara, vinavyotambua biashara ambayo itafanyika kwa njia ya mtandao, siyo kusema tu kwamba tunatambua sahihi peke yake bali hata biashara ambayo itafanyika kwa njia ya mtandao itambuliwe na Serikali. Hii ni pamoja na manunuzi ya Serikali, Zabuni za Serikali ziruhusiwe sasa zifanyike badala ya zabuni kuwasilishwa kwa makaratasi ziwasilishwe kupitia mtandao na uchambuzi ufanyike kwa njia hiyo na wahusika wajulishe matokeo kwa njia hiyo ili kuondoa mianya ya rushwa na itapunguza mianya ya rushwa tukifanya hivyo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kwa sababu ya muda nadhani nitakimbilia upande wa Sheria ya pili ya *Cybercrimes*. Faida kubwa ya Sheria ya *Cybercrimes*, kwanza ni kuwawezesha watumiaji wa huduma za mtandao kuwa na uhakika kwamba shughuli wanazofanya kupitia mtandao ni halali na wanalindwa kwa mujibu wa sheria na kwa hiyo, mtu yeyote atakayeingilia shughuli wanazofanya atapata adhabu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, ukiacha faida hizo kuna masuala ya msingi ambayo tunapaswa kuyaangalia katika sheria hii. Yako maeneo ambayo kidogo labda niseme kuna upungufu kidogo katika maeneo kadhaa. Ukiangalia ibara ya 24 ya Muswada huu inazungumzia juu ya kutambua makosa na adhabu zitakazotolewa kwa mtu ambaye ameiga ama kuchukua kazi za wasanii na kuufanyia biashara pasipo kibali. Tunashukuru kwa hilo.

Mheshimiwa Spika, lakini kifungu hiki kingetegemewa kwamba kingeweka uwezekano wa mmiliki wa kazi inayonakiliwa au kuuzwa bila ridhaa yake kufidiwa. Mwezi uliopita familia ya Marvin Gay Marekani, Mahakama ilitoa amri kwamba ipewe fidia ya dola milioni saba karibu na nusu kwa sababu kuna wasanii waliochukua kazi ya baba yao na kwenda kuiuza wakapata zaidi ya dola milioni 15. Kwa hiyo, wakaamriwa kwamba wailipe familia ile dola milioni 7.4. Sasa nafikiri ni wakati muafaka kwa kupitia Sheria hii tuweke tozo ambalo kwamba yule aliyenufaika na kazi za msanii alipe fidia kwa msanii mhusika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vile vile ibara ya 47, ina mkanganyo kidogo, ningeomba nadhani iangaliwe na kurekebisha kwa sababu katika sehemu ndogo ya (1) inazungumzia kwamba mhusika ambaye atakakuwa mtumishi anayeshughulika na *enforcement* ikiwa amefanya kosa atakuwa *liable* yeye binafsi, lakini katika kifungu kidogo cha (2) kinasema hapana hatakuwa na adhabu yoyote atakayochukuliwa. Sasa nadhani moja ya vifungu hivi na nadhani kifungu cha (1) mngeangalia uwezekano ama mkiondoe ama mkifafanue basi kwamba kina maana gani.

Mheshimiwa Spika, katika ibara ya 49 inazungumzia makosa yaliyotendwa na taasisi au Mashirika, imeainisha makosa lakini hakuna adhabu. Kwa hiyo, ni vizuri tukaweka adhabu yaani iwe wazi kabisa adhabu ambayo Mashirika au Makampuni watapewa kwa kukiuka sheria hii.

Mheshimiwa Spika, kuna suala la usimamizi wa utekelezaji wa Sheria, Sheria katika tafsiri *enforcement Officer* imetambua kazi ya Polisi pamoja na Afisa wengine wanashughulika na utekelezaji wa Sheria.

Mheshimiwa Spika, nasema hapa tumefungua *Goldmine* tukawakabidhi Polisi, yaani tumewapa *Goldmine* nyingine. Ukiacha ile ya barabarani waliyonayo, sasa tumefungua nyingine tumewakabidhi. Nasema *regulator* wa mawasiliano lazima apewe nafasi kubwa katika kusimamia utekelezaji wa sheria hii. Kwa sababu ndiyo jukumu lake la msingi kwa mujibu wa sheria iliyoanzisha Mdhidhi wa Mawasiliano.

Mheshimiwa Spika, tukiwaachia Polisi kazi hii hakika tutaendelea kulia machozi kama ambavyo tunalia barabarani tunavyolizwa. Hii siyo kazi ya kuwaachia Polisi tunaowajua kwa hivi. Najua kwamba sheria tunatunga kwa ajili miaka mingi ijayo, lakini *there is immediate situation* ambayo tupo, Polisi tulionao sasa hivi hawana maadili na nasema hawana maadili kwani wanadai na kupokea rushwa, kwa hiyo, wasipewe kazi hii kwamba wao ndiyo wasimamie kazi hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana na naunga mkono hoja hii. *(Makofi)*

**SPIKA:** Ahsante. Sasa Mheshimiwa Bukwimba atafuatiwa na Mheshimiwa James Mbatia na Mheshimiwa Tundu Lissu!

**MHE. LOLESIA J. M BUKWIMBA:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa nichukue nafasi hii kuipongeza Serikali kwa kuleta Muswada kwa wakati huu. Hii ni kwa sababu kwa kipindi kirefu, sasa tumeanza kutumia mambo ya mtandao na bila ya kuwa na sheria haiwezekani kabisa kuweza kufanya vizuri katika sekta hiyo. Kwa hiyo, naipongeza Serikali lakini pia naunga mkono hoja na Muswada huu umekuja kwa wakati mzuri na muafaka na kwamba naomba wote tupitishie sheria hii muhimu ya kutuongoza katika shughuli zetu za kila siku. *(Makofi)*



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, nasema hivyo kwa sababu kuna *E-Government* ambapo Serikali inatumia mtandao katika shughuli zake mbalimbali. Tukiweza kupitisha sheria hii itaiwezesha Serikali kutumia mtandao hata katika kupitisha masuala mbalimbali Serikalini.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, hivi sasa kwa upande wa kupitisha masuala ya mambo ya barabara unakuta lazima mikataba yote ipelekwe kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dar es Salaam. Kitu ambacho mtu anahitajika asafiri kutoka kwenye Halmashauri moja kwenda mpaka Dar es Salaam ili kushughulikia masuala ya mikataba.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tutakapopitisha Sheria hii nina uhakika kwamba *E-Government* itafanyika, kwa hiyo, mikataba tutaweza kupitisha kwa njia ya *computer*. Pia, itakuwa imekubalika kwa sababu tayari kuna sheria ambayo itakuwa inaongoza katika suala hili tutakuwa tayari na sheria kamili ambayo tumeipitisha ndani ya Bunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo basi, niwaombe Waheshimiwa Wabunge, kwa sababu hii, ni vyema basi tuchukue fursa hii kupitisha Muswada huu kwa sababu ni Muswada muhimu sana hasa kwa sababu tunapoelekea katika masuala ya mtandao, nina uhakika kwamba inarahisisha utendaji kazi wetu wote kwa sababu haitakuwa tena na kusafiri kutoka sehemu moja kwenda sehemu nyingine. Tutakuwa tunatumia tu mtandao kwa njia ya *computer*. Kwa mfano, katika mishahara tunaona kabisa jinsi ambavyo Hazina inawasiliana na Halmashauri kwa njia ya mtandao na mfanyakazi akienda kuangalia malipo yake wanaangalia kwenye mtandao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kilichokuwa kinapungua ni sheria na hivi leo tumeletewa sheria hii, naomba tuiipitishie ili basi iweze kurahisisha kazi hizi ili kwamba hata watu wanaokiuka sharia, nina uhakika wataweza kuchukuliwa hatua kuliko ilivyokuwa hapo awali, kwamba matatizo yote yaliyotokana na utandawazi hakukuwa na sheria yoyote ambayo ilikuwa inasimamia suala hili, kiasi kwamba hata Mahakamani ilikuwa siyo rahisi kuyafanyia kazi matatizo kama haya. Kwa Sheria hii ambayo tunaipitisha Bungeni itasaidia kuondoa changamoto zilizopo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, baada ya kusoma na kuangalia manufaa yaliyopo kutokana na sheria hii, naona Sheria hii ni ya muhimu kabisa na naomba tuiipitishie ili basi tuirahisishie Serikali iweze kufanya kazi yake vizuri, lakini hata sisi wananchi tuweze kunufaika kutokana na sheria hii kwa sababu mtu yeyote akikiuka sheria hii ataweza kuchukuliwa hatua kulingana na jinsi ambavyo Sheria inazungumza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na sheria ya Uhalifu wa Mtandao; ni kweli kwamba kwa kipindi kirefu sasa masuala ya utandawazi watu wengi wanatumia vibaya. Unakuta mtu anasemwa vibaya kwenye mtandao, anaweza akazuliwa hata mambo ya uongo ambayo siyo ya kweli.

Mimi mwenyewe ni shuhuda kabisa nimeona jinsi ambavyo ukiangalia kuna baadhi ya mitandao unakuta wanamtukana mtu fulani bila hata sababu yoyote ya msingi.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa na Sheria hii nina uhakika kwamba tutaweza kupunguza baadhi ya changamoto na migawanyiko ndani ya jamii. Kwa sababu unapomtukana mtu mwingine lazima kunakuwa na hasira au mtu anajijuliza kwa nini ametukana, lakini kwa kuwa na sheria hii itapunguza changamoto kama hizi na watu wengi wataweza kufanya kazi zao kwa maadili kwa kutumia hii mitandao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naunga mkono hoja kabisa kwamba sheria hii kwamba imeletwa kwa wakati muafaka kabisa ili Watanzania basi tuweze kufanya shughuli zetu katika maadili kulingana na maadili yetu ya Kitanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninachoomba sasa, kwa sababu mitandao inarahisisha utendaji kazi katika jamii. Kuna sehemu zingine ambapo mpaka sasa hatuna mawasiliano vizuri, hatuna mitandao hasa vijijini.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, niombe sasa Serikali pamoja na kupitisha Muswada huu wa Sheria niombe wawekeze zaidi, Serikali iangalie maeneo ambapo hayafikiki wala simu hazikamati, kwa hiyo, hata tukianzisha mawasiliano ya mtandao haitawezekana kwa sababu mawasiliano ni tatizo. Kwa hiyo, niombe kupitia kipindi hiki kwamba Serikali ichukue hatua kupitia Mfuko wa UCAF ifanye utaratibu wa kuweza kuongeza utandawazi hasa mawasiliano kwa njia ya simu ili kurahisisha pia hata vijijini wananchi waweze kunufaika na sheria hii ambayo tunaipitisha.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hata kama tukiipitisha sheria hii bila wananchi wengi kufikiwa na mawasiliano ya uhakika, naona kwamba sheria hii pia itanufaisha watu wachache. Kwa hiyo, naiomba Serikali iangalie uwezekano wa kuboresha hasa maeneo ya wananchi ambako hawana mawasiliano ya kutosha. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja hii pia kwa sababu kupitia Sheria hii ya Uhalifu, imezungumzia changamoto hizi, lakini vilevile imependekeza kwamba mtu akitenda kosa hili adhabu yake ni nini.

Kwa hiyo, tukishapitisha Sheria hii, naomba sasa Serikali itoe elimu kwa wananchi ili tuweze kuelewa sasa kiundani Sheria hii inazungumza nini? Kwamba mtu akitenda kosa hili, adhabu yake ni kitu fulani. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, hii itaturahisisha pia wananchi kufanya vizuri na kuweza kuona kabisa Sheria hii inazungumza hivi. Kwa hiyo, elimu ni ya muhimu zaidi kwa wananchi ili waweze kuitumia Sheria hii kikamilifu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nimeshazungumza kuhusu mtandao ambao unaitwa *E-Government*. Kwa mfano, katika masuala ya *procurement*, yaani manunuzi ya Serikali; naona kabisa kuwa tukishapitisha sheria hii, itarahisisha zaidi kwa sababu mara nyingi fedha nyingi za Serikali zimepotea kwa njia ya *procurement*. Kwa kutumia *E-Government* tutapunguza zaidi gharama zinazotokana na upotevu wa fedha kwa matumizi ya kawaida ya *procurement* kwa hali hii ya kawaida. (Makofi)

Kwa hiyo, naomba Serikali kwamba hebu tukipitisha Sheria hii tuone jinsi ambavyo Serikali inaweza kujikita pia katika matumizi ya *E-Government*, yaani kutumia mtandao katika kufanya kazi zake nyingi katika Serikali hasa katika mawasiliano kati ya Halmashauri labda na TAMISEMI, Hazina pamoja na sehemu mbalimbali katika nchi hii. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tunajua nchi hii ni kubwa, haiwezekani kabisa kuweza kufanya kazi bila ya kuwa na mitandao hii. Kwa hiyo, tukiimarisha matumizi ya mtandao huu, nina uhakika tutaweza kuwa na *efficiency*, tutaweza kufanya kazi zetu vizuri na wananchi wengi tutaweza kupunguza gharama mbalimbali ambazo nyingi tulikuwa tunazitumia pengine kwa kutokuwa na mtandao huu muhimu wa utandawazi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kwa maneno hayo, naunga mkono hoja hii kwamba tupitisha Sheria ili Serikali iweze kufanya kazi vizuri na wananchi tuweze kunufaika na utandawazi ambao upo. Ahsante sana. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa James Mbatia, atafutiwa na Mheshimiwa Tundu Lissu, Mheshimiwa Peter Serukamba, Mheshimiwa Mohammed Chombo na Mheshimiwa Halima Madee ajiandae.

**MHE. JAMES F. MBATIA:** Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipatia nafasi nami nitoe mchango wangu kwenye Sheria hii iliyopo mbele ya Bunge letu.

Mheshimiwa Spika, kasi ya mabadiliko duniani ya sayansi na teknolojia ni makubwa sana; na kizazi chetu hiki kwa kiasi kikubwa tumeachwa, lakini kizazi kinachoibukia sasa hivi kinakwenda kwa kasi kubwa sana na hii ni ujuzi wa mwanadamu ambayo ameweka kwenye teknolojia ya namna hii.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, baada ya kuisoma sheria hii kwa mapana, nimejaribu kufanya utafiti wenzetu duniani wamewezaje kupambana kwa kasi au kuweza kukinga, yaani kuwa *pro-active* badala ya kusubiri kuwa *reactive* kwenye mambo ya uhalifu hasa kwenye mitandao. Ukichukua nchi ya Singapore, Malaysia na Korea ya Kusini zinaongoza kwenye kinga ya uhalifu wa kimitandao. Sasa najjuliza, hapa kwetu tumejiandaa kwa kiasi kwa kiasi gani katika uwezeshaji wa wataalamu wetu kwenye masuala haya ya uhalifu wa kimitandao? Ukisema Jeshi la Polisi peke yake, halitaweza.

Mheshimiwa Spika, naishauri Serikali, nchi zote tatu nilizozitaja zimeshirikisha kwa kiasi kikubwa wataalam wa sekta binafsi, wakashirikiana na vile vyombo vya dola katika kupambana na uhalifu wa namna hii.

Mheshimiwa Spika, hapa Tanzania kuna kesi zaidi ya 15 ambazo zilitokea hivi karibuni lakini unakuta zinahusisha nchi zaidi ya tatu. Sasa kama huna wataalamu ambao wamebobeza katika upelelezi, wataalam waliobobeza katika taaluma hii, wataalamu ambao umeshawaandaa tayari kuweza hata kushirikiana na Jeshi la Polisi, Makapuni ya humu ndani tuliyonayo sasa hivi yenye teknolojia hii wakawezesha Jeshi la Polisi na Maafisa wengine wakashirikina pamoja kwa ajili ya kuendana na kasi ya mabadiliko ya dunia; nashauri *let us think globally but act locally*; duniani kukoje *globally* katika uhalifu huu ambao unakwenda kwa kasi kubwa sana?

Mheshimiwa Spika, kwasababu tunaweka sheria leo, lakini utekelezaji unakuwaje? Tunaweka Sheria leo, lakini wengine ambao wana ubunifu wa hali ya juu zaidi, wanaojiandaa zaidi, wanabuni mbinu nyingine mpya. Sasa ni lazima sisi twende kwa kasi zaidi ili kuweza kutumia kama ile Kanuni ya (3) ya Issac Newton ya kwamba, "katika kila kani mkabala, kuna kani iliyo mrejeo sawa na kinyume."

Sasa tukiweza kwenda kwa kasi hiyo, tutaweza kwa kasi kubwa sana au kwa kiasi kikubwa kama Taifa au kama nchi Tanzania hapa kuweza kupambana kwa kiasi kikubwa na uhalifu huu.

Mheshimiwa Spika, lakini tujulize: Je, tunajitambua katika kutumia mitandao hii? Kama mwanadamu anajitambua, hawezi kutumia mitandao hii hasi, kwasababu mitandao hii iko ulimwenguni kwa ajili ya kurahisisha maendeleo endelevu, kupata taarifa sahihi, kuitumia kwa wakati sahihi na kuitumia chanya, yaani *positive*. Lakini kwa kiasi kikubwa taarifa hizi au mitandao hii inatumika hasi zaidi, yaani tunakuwa malimbukeni katika kutumia mitandao hii. Badala ya kuitumia na kufanya duniani pawe mahala salama zaidi pa kuishi, tunaitumia kuifanya dunia iwe ni mahali ambapo siyo salama pa kuishi.

Mheshimiwa Spika, ili itusaidie, inabidi Serikali ikubali kuwekeza kwa kiasi kikubwa kuelimisha Umma wa Watanzania. Leo hii tutaweka Sheria hapa, kesho mimi natumiwa ujumbe, halafu na *u-forward* kwa mwingine sijitambui, kumbe nami nimeshaingia kwenye kosa. Kwa hiyo, ni jambo muhimu na la hekima tu kuhakikisha kwamba tunawekeza vya kutosha kushirikisha sekta binafsi. Tunaingiza PPP hapa, *Public Private Partnership* katika kutoa elimu hii katika kutumia vyombo vya habari, kuweka hata kwenye mitaala ya shule zetu, kizazi kinachoibuka sasa hivi waweze kuelewa na kujitambua kwamba kumbe mitandao hii kasi yake inavyokwenda inatumika namna gani ikiwa na chanya.

Mheshimiwa Spika, elimu hii inawezekana, hata sasa hivi ikianza tu. Jeshi la Polisi, wakati IGP Said Mwema alipokuwepo, namna gani ya kuweza kupambana na majanga yanayotokea ndani, tuliweza kushirikiana na tukayazungumza kwa mapana tu. Unaanza kidogo kidogo, unashirikisha, tunashirikishana, tunajua kwamba *globally* iko hivi, hapa ndani pako hivi na kuonekana kwamba kila raia wa Tanzania unamfikiria chanya zaidi badala ya kumfikiria hasi. Hii inatuwezesha sote kwa pamoja sasa kuangalia jambo hili kwenye ukanda huu wa Afrika ya Mashariki, Tanzania tuko eneo gani katika matumizi bora chanya ya mitandao hii?

Mheshimiwa Spika, ushirikishwaji wa wadau, ukiangalia hata uaandaaji wa Sheria hii, kwa kiasi kikubwa ulishirikisha Makampuni kwa mfano VODACOM. Ukiangalia kampuni nyingine nadhani ni SIKIKA, lakini kwa kiasi kikubwa wadau wengine hawakuweza kutoa michango yao ya kutosha. Sasa ukimaliza sheria hii kuna mambo ya kanuni, kasi yake ya utekelezaji wake itakuwaje?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nakubaliana na Waheshimiwa Wabunge wenzangu kwamba tabia hii ya kukiuka utamaduni wetu, utaratibu wetu, kupakaziana, kuchafuana, kudhalilishana, ni utamaduni wa kishenzi tu, wa kijinga tu! Siyo utamaduni wa Kitanzania! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tunatakiwa tutumie utamaduni wetu, yaani kuifanya Tanzania tukishindana na wenzetu kuonyesha yale mazuri zaidi ya Tanzania. Sasa hili litawezekana kama tutarudisha udugu wetu na kuona utu wetu tukauweka mbele zaidi. Hii kwa pamoja tutashinda, lakini tusionekane tu kwamba hii ni kwa upande wa Serikali; lakini kwa kiasi kikubwa ukiangalia Serikali wataalamu walionao wa kielektroniki katika kusimamia haya, bado sana.

Mheshimiwa Spika, angalia mapato ambayo tungeweza kupata kutokana na mifumo ya hii mitandao, mapato tunayapataje? Yule mlaji analindwaje? Mlaji ambaye anaitumia, bima yake ikoje? Miamala ambayo inatumia fedha nyingi tu katika kuhamisha hapa na kwenda pale haki za mtumaiji huyu ambaye ni mlaji wa mwisho, zinalindwaje?

Mheshimiwa Spika, hili ni jambo shirikishi na kujengeana uwezo, wanasema *capacity building* ya sisi wenyewe katika sekta zote na hasa tukianza na viongozi. Kwasababu itakuwa ni kashfa kubwa, kiongozi unaanza kila siku kuomba msamaha, sikujua, sikujua! Kwanza na sisi wenyewe Bunge hili ni muhimu tukapewa elimu ya kutosha kujua athari za namna bora ya kutumia mitandao hii. Hii itatuwezesha sisi wenyewe kujiaminisha kama Taifa la Tanzania kwamba kitu chochote kitakapozidi kuendelea kwa mwendo ule ule, japokuwa hakijaguswa na kitu kingine, kitaweza kuleta mafaniko ambayo ni chanya.

Mheshimiwa Spika, ambayo hii ni kanuni ya kwanza ya Issac Newton; *“everbody continuous in its state of rest of uniform motion unless it is comprised some external force to act otherwise.* Tukizitumia hizi taaluma za namna hii ambazo ni chanya kwa Taifa letu, ninaamini hapa tulipofikia, sheria japo ina upungufu kidogo umo ndani, lakini ni vizuri tukauboresha na zile *amendments* zitakazokuja, tuzione ni chanya vilevile na kwa kuwa Serikali haikutushirikisha, imekuja hati ya dharura, wakubali waweze kupanuka zaidi wasifikirie tu ndani ya boksi, watoke zaidi. Hizi *amendments* nyingi zimekuja hapa ni nzuri, tuweze kushirikiana kwa pamoja kwa maslahi endelevu ya Mama Tanzania.

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa nafasi uliyonipatia. (Makofi)

**SPIKA:** Nilisema nitamwita Mheshimiwa Tundu Lissu, Mheshimiwa Peter Serukamba, Mheshimiwa Mohammed Chombo na Mheshimiwa Halima Mdee naye ajiandae.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipatia nafasi nami kuchangia. Naomba nichangie kwenye Muswada wa Sheria ya Makosa ya Kimtandao. Mheshimiwa Spika, Waingereza wanasema, *“the road to hell is paved with the best of intentions.”* Barabara ya kuelekea Kuzimu au Jehanam, imepambwa kwa nia njema. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao umezungumzwa kwamba ni wa nia njema; na nia njema yenyewe ni kupiga vita uchafu ulioko kwenye mitandao yetu. Naomba niseme kwamba katika mawasiliano ya kimtandao ya leo, kuna uchafu mkubwa kweli kweli. Kwa hiyo, sheria inayotaka kupiga vita huo uchafu, ni jambo jema. Lakini Sheria inayopitiliza, hiyo nia njema ya kupiga vita uchafu mtandaoni ni sheria ambayo inahitaji kupigwa vita yenyewe. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, hoja yangu ni kwamba nia njema ya Muswada huu haiendani na lugha iliyotumika, maneno yaliyotumika kwenye Muswada wenyewe. Ni muhimu Waheshimiwa Wabunge tuelewe, unaposoma maneno ya Sheria siyo sawa na unaposoma gazeti la *Daily News* au unaposoma Mtanzania au Nipashe.

Mheshimiwa Spika, kila neno lililotumiwa katika sheria lina maana yake. Sasa maana ya maneno ambayo yametumiwa katika Muswada wa makosa ya kimtandao, itatupeleka kuzimu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, naomba nijitete ili watu wasije wakanielewa vibaya. Ukiangalia kwenye kifungu mbalimbali vya Muswada huu, yametumika maneno “kuingia.” “Hataingia kwenye mtandao wa kompyuta.” Hilo neno “kuingia” maana yake ni nini? Maana yake ya kisheria, ya Kiswahili tunaifahamu. Maana yake ya Kisheria ni nini?

Mheshimiwa Spika, kifungu cha (3) kinatafsiri neno “kuingia.” “Kuingia” kuhusisiana na mfumo wa kikompyuta maana yake ni kuingia, kutoa maelekezo, kuwasiliana, kuhifadhi *data* au kupokea *data* kutoka katika mfumo wa kompyuta.

Mheshimiwa Spika, ukitumiwa picha kwenye simu yako, hizi simu ni *computer divices*, hizi *smart phones*. Ukitumiwa picha kwenye simu yako, sio wewe uliyeituma; umetumiwa, umeipokea, unakuwa umefanya kosa la kuingia, kwa maana ya tafsiri ya neno “kuingia” iliyopo kwenye Muswada huu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, “kuingialia” kuna maneno yametumika mengi! Ni marufuku kuingilia mtandao. Sasa “kuingilia” maana yake ni nini? Kifungu hicho hicho cha (3) kinasema, “kuingilia kuhusiana na utendaji wa kazi wa kompyuta, inajumuisha upatikanaji, utazamaji, usikilizaji au kunukuu *data* yoyote ya mawasiliano ya kompyuta au mifumo ya kompyuta.”

Mheshimiwa Spika, ukichukua hizi *ear phones*, kama hii ukaingiza kwenye simu ya kwangu ukasikiliza muziki uliopo kwenye hii *ear phone*, utakuwa umefanya kosa la kuingilia, kwa maana ya neno “kuingilia” la kifungu hiki.

Mheshimiwa Spika, “kuchapisha,” maneno yametumika mengi hapa. “Kuchapisha” maana yake ni nini? “Kuchapisha kwa Muswada huu,” maana yake ni usambazaji, uwasilishaji, uwekaji wazi, kubadilishana, uchapishaji au usambazaji wa aina yoyote.

Mheshimiwa Spika, nikikutumia picha kwenye simu yako, iwe ya matusi, isiwe ya matusi kwasababu tafsiri haisemi usambazaji wa picha ya matusi; nikikutumia picha yangu na Mheshimiwa Mnyika nyumbani kwetu na wewe ukaituma hiyo picha kwa mtu mwingine, umefanya kosa la kuchapisha, kwasababu umetumia mfumo wa kikompyuta. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nenda kwenye kifungu cha 20, taarifa zinzotumwa bila ya ridhaa.

Mheshimiwa Spika, wewe ni Mkatoliki mzuri sana na sisi wakatoliki na ninaamini waislamu na watu wa madhehebu mengine tunatumia meseji kila siku za *quotation* kutoka kwenye Biblia, kutoka kwenye Qurani Tukufu, kutoka kwenye maandiko ya Martin Luther King au maandiko ya Mwalimu Nyerere, tunatumia bila kuomba. Sasa kifungu cha 20 kinasema, mtu hataanzisha usambazaji wa taarifa zinazotumwa bila ya ridhaa. *The catch word is*, taarifa zinazotumwa bila ya ridhaa. Hivi ni vitu gani? Tafsiri yake kwa Kifungu cha 20(3) kwa madhumuni ya kifungu hiki, taarifa zinazotumwa bila ya ridhaa, maana yake ni taarifa au *data* za kielektroniki ambazo hazijaombwa na mpokeaji.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, *next time* ukitumiwa yale maneno ya kwenye Biblia ukasali, hujayaomba, huyo anayekutumia amefanya kosa kwa mujibu wa mapendekezo haya kwa lugha ya maneno haya.

Mheshimiwa Spika, ndiyo maana nimesema, “*the road to hell is paved with good intentions.*” Nia njema ya Muswada huu kwa lugha iliyotumika kwenye Muswada, *consequences* zake ni hizo. Tunayataka haya?

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 19 cha Muswada kinasema hivi, “mtu hatachapisha au kusababisha kuchapishwa vitu vinavyochochea, kukanusha, kupunguza au kuhalalilisha matendo yanayopelekea mauaji ya Kimbari na makosa dhidi ya binadamu kwa kupitia mfumo wa kompyuta.”

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, ni vitu gani ambavyo ni matendo ambayo yanapelelea mauji ya Kimbari? Haijatafsiriwa! Mauaji yenyewe ya Kimbari ni vitu gani, kwa sababu haya ni maneno ya kisheria, siyo maneno ya gazetini, mauaji ya Kimbari hayana tafsiri. Je, ni mauji ya Rwanda? Je, ni mauaji ya Wayahudi wakati wa Vita ya Pili ya Dunia? Je, ni mauaji ya Wahindi Wekundu wa *North America* ambao wamemalizwa na Wazungu? Je, ni mauaji ya watu waliouawa wakati wa Majimaji ya Wanama na Waherero waliomalizwa na Wajerumani miaka 100 iliyopita? Mauaji ya Kimbari yanayozungumza hapa ni yapi?

Mheshimiwa Spika, Muswada haujafafanua, haujatafsiri. kwa hiyo, tunazungumzia nia njema, lakini fikiria *consequences* za maneno haya. Tuendeleo.

Mheshimiwa Spika, fikiria watu wanaokaa kwenye mitandao wanafanya uhalifu, wanaiba pesa kwenye mablenki kwa kutumia mtandao. Ni kosa la jinai! Je, ukiingilia *computer* zao ukakamata huo ushahidi wao kutaka kuiba kwenye mablenki; umefanya kosa au hujafanya kosa? Kwa mujibu wa Muswada huu, ukiingilia mifumo ya *ki-computer* ya wahalifu kwa lengo la kutoa taarifa; hao wahalifu wanaotaka kutuagamiza, unakuwa umefanya kosa la kuingilia mifumo ya *ki-computer*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, fikiria mabilioni yanayoibiwa kila mwaka na tunazungumza hapa, ukiingia kwenye *computer* ambazo zina taarifa za hao wanaoiba mabilioni hayo, ukayafichua, ukasema hawa wezi wameiba Shilingi bilioni 300 za Umma, umeingia kwenye mfumo wa *ki-computer* umefanya kosa. (Makofi)

(Hapa kengele ililia kuashiria kumalizika muda wa Mzungumzaji)

**SPIKA:** Muda umekwisha. Mheshimiwa Serukamba, Mheshimiwa Mohamed Chomboh, Mheshimiwa Halima, halafu Mheshimiwa Shibuda.

**MHE. PETER J. SERUKAMBA:** Mheshimiwa Spika, naomba nichukue nafasi hii kwanza kuipongeza sana Serikali. Muswada huu umechelewa sana. Nina hakika sasa safari yetu ya kujenga Taifa lenye heshima, Taifa lenye kuheshimu binadamu wenzake, Taifa *responsible*, imeanza na Muswada huu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nasikitika sana, nikiwasikiliza baadhi ya watu wanaopinga Muswada huu, kuna maneno muhimu sana wanayakwepa kuyasema. Ni kwa makusudi tu! Ukienda *provision* ya (4) wanasema *illegal access*; “A person shall not intentionally unlawful access.” The catch word ni “intentionally unlawful.” Tunachosema atakayeingilia kwenye mtandao wowote kwa nia mbaya, kwa kutaka kuharibu, huyu ni mkosaji. Atakayetuma *message* za matusi akijua ni matusi, hili ni jambo baya. Atakayetuma picha za *pono* kwa watu kwa makusudi, hili ni jambo baya. Atakayeanza *blog* yake, kazi yake ni kutukana watu, ametengeneza *account* 10 zake mwenyewe, anatumkana watu, hili siyo sawa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nami naiomba Wizara ifanye kazi ya kuwaelimisha watu. Mimi siyo Mwanasheria; ukiusoma Muswada huu, umejieleza vizuri sana. Unasema, mtu amechukua *system* anaiba kwenye mablenki; unakwenda ku-*interfere* ili upate ushahidi, hiyo ni nia mbaya? Inawezekanaje? Unataka kumkamata mwizi, inakuwaje nia mbaya? Mwenye nia mbaya ni huyu aliyeingia kwenye mtandao akaiba. Huyu ndio mwenye nia mbaya! Huyu ni lazima tumshughulikie! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, umeambiwa hapo, ukipata *message* tayari hiyo meseji uliyoletewa ni kosa, hapana! Umeletewa *message* kwa nia njema, *message* yenyewe ni ya Mungu, linakuwaje kosa? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini wewe ulitumiwa *message* za kutukanwa hapa na watu usiowajua; haya ndiyo makosa! Tena wengine waliotoa namba yako utukanwe, wako humu ndani. Walienda kwenye mkutano wa hadhara, wakasema namba ya Spika hii hapa, anzeni kumtukana. Watu

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

wakafanya hivyo! Leo umebadilisha namba zako za simu. Haya tunataka tuyakomeshe! Haliwezi kuwa Taifa ambalo siyo *responsible*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, yuko binti mmoja anaitwa Betty Ndenjemi amejiua kwa sababu ya kunyanyaswa kwenye mtandao. Halafu anasimama mtu hapa, anasema hii sheria gani? Amesimama hapa mtu wa Upinzani anasema, unajua picha zikatumwa za hovy, ni kutaka abadilishe tabia. Kweli? Mnataka kuniambia picha zilizotengenezwa za Mheshimiwa Lema zilikuwa njema? Wale waliomdhalilisha Mheshimiwa Lema tusiwashughulikie leo? Nataka msimame msem hapa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kama kweli sisi tunaamini tunayoyasema, tusimame tusime alichofanyiwa Mheshimiwa Lema ilikuwa ni sahihi, tulitaka kubadilisha tabia yake. Maana ndiyo *argument* inajengwa hapa. (Kicheko/Makofi)

**MBUNGE FULANI:** Hapo sasa!

**MHE. PETER J. SERUKAMBA:** Watu gani sisi? Tunasema kwenye mitandao, kama ninapinga Sera ya Kilimo, nitakwenda kwenye mitandao, Waziri wa Kilimo was *wrong*, kwenye hili jambo siyo sahihi, na hata nikiitwa nitasema. Rais leo umetangaza jambo baya, unatangaza kuna njaa; mimi nasema hapana, nchi hii haina njaa. Hakuna atakayekushika. Lakini ukienda kwenye mitandao, unatukana, tena hutumii *account* yako. Maana mara mia moja mnekuwa mnamumia *account* zenu. Leo watu wanatukana, unaweza kukuta unatukanwa na watu wamo humu humu ndani. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, leo watu wameanzisha *blog* za kutukana watu. Ukienda kwenye *instagram* huko, kuna watu kazi yao ni kutukana watu. Halafu mnataka Taifa hili tuache! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, siwezi kuwa sehemu ya jambo hili! Haliwezi kuwa Taifa. Mitandao ni jambo jema! Tunapata habari! *Freedom of speech* hamna anayeikataa, lakini ina mipaka. Hatuwezi kuwa na *freedom of speech* ambayo haina mipaka. Hata nyumbani kwetu wanao hawawezi kufanya kila kitu unasema sawa, ni *freedom*. Taifa gani hili? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, leo hii hali yetu ni mbaya sana kwenye mitandao. Juzi kuna mtu ame-post kwamba Mama Maria Nyerere amekufa, na ana-post akijua huyu mama yuko hai. Nia yake ni nini? Juzi wame-post Mheshimiwa Zitto Kabwe amepigwa mapanga. Saa 7.00 usiku nikipiga simu nikamuuliza, Mheshimiwa Zitto *are you alive!* Akasema niko hai. Nikamwambia angalia kwenye *facebook*, mtu ameweka picha ya mtu kakatwa mapanga kwamba umekatwa mapanga. Watu hawa mnataka tusiwashughulikie? Kweli! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tunasema, mitandao tuitumie kuwa *responsible*. Kama unatuma *message* nzuri, shida iko wapi? Kama unanitemia picha nzuri, shida iko wapi? Lakini cha msingi, tunayoyafanya, kesho tukiulizwa, tuwe *responsible* nayo.

Mheshimiwa Spika, sisi siyo wa kwanza. Uganda wamefanya, Kenya wamefanya, Ghana wamefanya, Mauritius wamefanya, India wamefanya, kwani sisi ni nani? Kwa kweli Taifa letu tunaenda kubaya sana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna watu humu kwenye *facebook* akiingia, anaweza akakaa anaanza kuandika *scenario* ya kwake, haipo, uongo! Tunataka watu hawa wawe *responsible*. Naiomba Serikali, itunge kanuni haraka sana na waanzishe kitengo pale Wizarani ama TCRA cha kufuatilia yanayotokea kwenye mitandao ili watu hawa wakamatwe haraka sana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tulikuwa na mtandao hapa wa "*Ze Utamu*," ulimtukana *everybody*. *I thank God*, TCRA wakasimama wakahakikisha wanauzima Tanzania. Mliataka hayo yaendeleo kweli! Tunakuja hapa kusifia haya, sisi wanasiasa! Mtu anachukua simu yake anaji-tape anamtukana mtu weee, anatuma kwenye *whatsapp*, kweli tumwache! Hapana, siyo Taifa la Tanzania.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, nakuomba na niwaombe Serikali, Muswada huu umekuja umechelewa. Nami niseme, mtu yeyote anayesema, ukiusoma Muswada huu, kila jambo limeambiwa *intentionally unlawful*. Ukiamua kufanya jambo huku unajua umekosea, lazima ushughulikiwe. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naiomba Serikali, Mahakama, Polisi, kwenye jambo hili, vita hii tuitangaze iwe vita ya kweli kweli ili tujenge *society* yenye heshima, tujenga jamii yenye heshima. Kama nimefanya makosa, sema! Si nimefanya? Hata mtu akikuita, nasema alifanya haya. Tunaambiwa, unajua kuna *whistle blower* wa nia njema, wanazuia ufisadi. Nani kasema? Kama *whistle blower* anajua jengo hili limejengwa kwa rushwa, asema! Hata akiitwa, atasema, *you guys* mmekula hapa! Ndiyo *whistle blowers* tunaowataka hao. Tunawataka *whistle blower* ambao wanasema, jana

Mheshimiwa Spika, umepitisha *tender* kinyume cha haki na umekosea sheria moja, mbili, tatu. Nani atamgusa huyo? Kwa sababu nia yake ni njema.

Mheshimiwa Spika, tusitumie kigezo eti kwamba watazuiwa *whistle blowers*, ndiyo maana sheria hii ni mbaya. Hakuna *whistle blower* atakayezuiwa, nami naomba *whistle blowers* wote waendeleo kusema maovu ndani ya jamii yetu lakini maovu hayo wawe *responsible* nayo. Haiwezekani tunajificha *under* neno "mtandao."

Mheshimiwa Spika, nenda kwenye *facebook*, kwenye *instagram*, *twitter*, kuna vitu! Mtu mmoja ameanzisha *account* tano! Leo mtu anaweza akachukua picha ya Mama Spika, akafungua *account* ya *twitter* as *if* ni Mama Spika; unatukana watu wote humu!

**MBUNGE FULANI:** Kweli!

**MHE. PETER J. SERUKAMBA:** Wanafanya! Akaunti za watu zimefunguliwa, watu wanatukanwa! Yote haya tuyaache! Hapana!

Wizara naomba mje *serious*, mwanzishe kitengo, mfuatilie mambo haya ili tukomeshe uovu, tujenge *society* yenye heshima. (Makofi)  
Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana, naipongeza Serikali kwa kuleta Muswada huu, umechelewa sana. Ahsante. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Muhammad Chomboh, Mheshimiwa Halima Mdee, atafuatiwa na Mheshimiwa Shibuda.

**MHE. MUHAMMAD AMOUR CHOMBOH:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi nami nitoe mchango mdogo katika Muswada uliokuwa mbele yetu.

Mheshimiwa Spika, kwanza nashukuru na ninaipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kuileta sheria hii kwa wakati ambao kiukweli hatujachelewa sana kwa sababu baada ya kuona matatizo na makosa ambayo yamejitokeza ndiyo tutaweza kujua njia za kupita kuweza kuyakinga haya, lakini pia ni namna gani ya kuweza kuwakamata na kuwaadhibu wale ambao wanafanya makosa haya.

Mheshimiwa Spika, kitu kimoja ambacho nashauri au naiomba Serikali kupitia Wizara hii ya Mawasiliano na Teknolojia, ni kitu muhimu sana kujenga uwezo wa kusimamia sheria hii; na kwa sababu ninyi wenyewe mmeona sasa hivi hapa kilichojitokeza, Mawakili kama hawa watakuja kutetea wahalifu. Sasa kama kutakuwa hakuna Mawakili wa Serikali ambao wanaweza kulisimamia jambo hili, kiukweli tutakuja kuwa tumetwanga maji ndani ya kinu. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Spika, ni lazima wasimamizi hasa wa sheria hii, ili itekelezeke vizuri, Wizara iwe na kitengo maalum ambacho kitawaandaa vijana wenye uwezo wa kuweza kusimamia sheria hii kiufundi, kiteknolojia, lakini pia kisheria zaidi ili wajue tu. Kwa sababu tu kwamba kuna Wanasheria, ndiyo kama hao watakuja kutetea jambo ambalo kiukweli hata mtoto mdogo akiambiwa, atamwona huyu mtu, hata sijui nisemeje, *anyway*. (Makofi)



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, jambo lingine naipongeza Serikali kwa kutengeneza sheria hii, kwa sababu kama tunavyojua sasa hivi nchi nzima tunataka kuiunganisha kwa Mkongwa wa Taifa na tuna nia kwamba Serikali ifanye *E-Government*. Bila kuwa na sheria ambayo ina-govern vizuri na kuweza kulinda mtandao ule, basi ni jambo ambalo lingekuja kutupa shida hapo mbele baada ya kwamba kila nchi nzima iko katika mtandao.

Mheshimiwa Spika, tukiangalia pia kwamba kuna mradi huu wa Vitambulisho vya Taifa, vyenyewe pia kwa kupitia kwenye mtandao huo, ndiyo tutafanya kazi ile hasa iliyokusudiwa, kwa sababu utakapokuwa na Kitambulisho cha Taifa, jambo lako lolote popote ulipo litakuwa linaonekana kupitia mtandao. Bila kuwa na sheria maalum inayolinda namna hii, itakuwa bado ni kazi bure ya vile vitambulisho. Faida yenyewe hasa itakuwa haikupatikana vile inavyotakiwa. Kwa hiyo, ni jambo zuri.

Mheshimiwa Spika, sasa hivi Tanzania kuna kikundi au kuna watu wanajiita *BBC (Born Before Computer)*, wao kazi yao, kile kinachotengenezwa, wao hukigeuza vingine. Sasa ni lazima tuwe na watu wenye uwezo huo wa kuweza kusimamia sheria hii lakini pia kuwa na uwezo wa teknolojia itakayokwenda na wakati wa kisasa.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, kuna kitu kinaitwa *radar*. *Radar* kazi yake ni kuangalia kitu ambacho aidha kitakuwa kinakuja katika mazingira ya uadui, lakini kuna watu wengine wanatengeneza *anti-radar*, inakwenda chini ili ile *radar* isionekane. Sasa sisi tutengeneze *anti-radar*, tuwakamate na wale ambao wanakimbia kwenye *radar* yetu, kwa maana ya kwamba ni watu wenye ujuzi kabisa ambao wanajifanya wao wanajua zaidi ya kile ambacho kitakuwa kiko katika mtandao ili kusudi sheria hii iweze kufanya kazi vizuri; na wakati wa kuwakamata tuwe tuna ushahidi na uwezo wa kuweza kujua ni namna gani wamefanya makosa yao ili tusije tukawa tunazongana wakaja kupata Mawakili wa kuja kutubabaisha na kazi yote ambayo tunaifanya sasa hivi ikawa ni bure. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu ulikuwa ni mdogo tu. Cha msingi zaidi naisisitiza Serikali kuhakikisha kwamba wanaweka kitengo ambacho kina vijana wenye uwezo wa kuweza kusimamia sheria hii nchi nzima, mikoani kote; siyo lazima iwe Makao Makuu kwa sababu mambo haya yatakuwa yanakwenda nchi nzima; na kama tunavyojua kwamba hili ni suala la Muungano, tuhakikishe kwamba na upande wa pili wa Muungano nako kunakuwa na kitengo kama hiki kwa kupitia Wizara hii ya Mawasiliano na Teknolojia.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana. (*Makofi*)

**SPIKA:** Sasa namwita Mheshimiwa Halima Mdee, atafuatia Mheshimiwa Shibuda, atafuatia Mheshimiwa Zarina Madabida na Mheshimiwa Dkt. Mary Mwanjelwa ajiandae.

**MHE. HALIMA J. MDEE:** Mheshimiwa Spika, nashukuru. Nawapongeza wote waliochangia kuanzia Mtoa Hoja mpaka Kambi ya Upinzani.

Mheshimiwa Spika, nadhani watu wana-*panic* bure kwa sababu hakuna mtu aliyepinga Muswada huu, ila tunachokisema ni kwamba Muswada uwe bora na wenye nia ya kutibu tatizo na siyo tunaleta Muswada hapa, tunapata sheria na hatimaye sheria inakuwa kandamizi. Kwa hiyo, hiyo ndiyo *concept*. Kwa hiyo, sidhani kama kuna haja ya watu kutoa sauti kubwa sana wakiamini kwamba watu wanapinga. Tunataka kitu kitoke kilicho bora. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Lissu alirejea kifungu cha 20(1), lakini vilevile akarejea kifungu cha 20(3). Kifungu cha 20(1) kinasema: "Mtu hataanzisha usambazaji wa taarifa zinazotumwa bila ridhaa, hatarusha tena au kusambaza upya taarifa zinazotumwa bila ridhaa." Ukija tafsiri ni kwamba "kwa madhumuni ya kifungu hiki, taarifa zinazotumwa bila ridhaa maana yake ni taarifa au *data* za kieletroniki ambazo hazijaombwa na mpokeaji." Maana yake ukituma taarifa bila ridhaa, maana yake umefanya kosa.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, swali linakuja, ingekuwa katika mfumo wa *email*, mawasiliano ya mtu mmoja mmoja, inawezekana hilo suala likawa *controlled*. Lakini katika mazingira ya sasa ambayo una *twitter*, *facebook* na *instagram*, mpokeaji hajaomba, lakini *in the real fact* kwamba mimi nimeku-forward wewe, taarifa inanifikia moja kwa moja ukiituma. Sasa ridhaa hapo inatokea wapi? Kwa hiyo, ndiyo maana tunasema tunaweza tukawa tunatunga hizi sheria tukiamini kwamba tunatatua tatizo, lakini tukajikuta kwamba kuna watu wengine wanakuwa *victimized* kutokana na hizi sheria.

Mheshimiwa Spika, ni muhimu vilevile wakati hizi sheria tunazipitisha, tuhakikishe kwamba kila kifungu, yeyote ambaye anakuja kuhukumiwa, ionekane kwamba kulikuwa kuna nia ovu. Vifungu vingi hapa ni vya *strict liability*, yaani umefanya hivi, inaaminika kwamba umetenda kosa. Sasa matokeo kama hayo, tusipoangalia nia ovu ya mtendaji na kujithibitishia kwamba huyu mtu ambaye alipewa taarifa aliisambaza pasipo kujua; kwa sababu tunaweza tukawa tunakaa tuna-assume kwamba Halima akiletewa taarifa ama akae nayo halafu akijiaminisha kwamba hii taarifa labda ni mbaya, mpaka atafute uthibitisho. Kwa hiyo, kuna vitu ambavyo ni muhimu tuviangalie na lengo likiwa tutunge sheria ambayo itakuwa ina tija.

Mheshimiwa Spika, naungana na waliotangulia, kwa sababu mimi ni muhanga wa hili. Kifungu cha 15 kinazungumzia mtu kujifanya mtu mwingine. Leo ukienda kwenye akaunti za *facebook*, utakuta kuna Tundu Lissu sita. Lakini nikimwuliza leo Mheshimiwa Tundu Lissu kama ana *account* ya *facebook*, atakwambia hana. Utakuta kuna akina Halima Mdee watano.

Mheshimiwa Spika, leo tunavyozungumza, kuna watu wametapeliwa kwa sababu kuna watu wanasema wameanzisha SACCOS ambazo zinatoa mikopo bila riba. *Halima Mdee Community Loan, Zitto Kabwe Community Loan*, wengine ilikuwa *ITV*. Lakini swali linakuja, kweli tunatunga sheria, vyombo vyetu vya kusimamia hizi sheria viko imara? Viko tayari?

Mheshimiwa Spika, naungana na watu waliosema, tukiachia Jeshi la Polisi hapa, peke yake, imekula kwetu. Mimi nimefungua jalada *Oysterbay*, huu ni mwaka, wananchi wanapigwa shilingi milioni moja, shilingi milioni mbili mpaka tatu, kwa mtu tu kwa kujitambulisha yeye ni Halima, anatoa mkopo! *Oysterbay* pale, ni mwaka sasa! Namba za simu nimewapa, *TCRA* ambayo iko chini yako Mheshimiwa Makamba ambao ndiyo tunaambiwa ni *regulator*, namba za simu wanazo, *they don't act! (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, leo kuna kijana amekwenda pale, anaambiwa ili tuweze kwenda ku-print out, tupe shilingi 150,000/=, shilingi 200,000/= twende Makampuni ya Simu, kijana ameibiwa pesa!

Mheshimiwa Spika, sasa ndiyo maana tunasema, wakati tunatunga hizi sheria, tumeandaa vyombo vya kuweza kwenda kufanya kazi? Kama vyombo havipo, tunapoteza muda! *(Makofi)*  
Mheshimiwa Spika, hivi ni nini nafasi ya Makampuni ya Simu kwenye hili? Kulikuwa kuna maana gani na mantiki gani kwa sisi kuambiwa tutazisajili *sim card* zetu? Kwa sababu dhana ya kusajili *sim card* ni kwamba, mwenye jina lake, mwenye *particulars* zake ndio halisi! Lakini leo hakuna kitu kama hicho! *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa watu wamezungumza masuala ya kuwa na *permanent address*, lakini tunajua hiyo ni historia, yaani mpaka tufike huko, hiyo ni ndoto.

Mheshimiwa Spika, sasa mtuambie, nini nafasi ya kule mlipotusumbua na kutuambia tuanze kujisajili upya katika kuweza ku-track hiki kitu? Mtu amesajili namba, kweli amesajili anaitwa Halima Mdee; mtu akiangalia M-Pesa akituma inaenda kwa Halima Mdee! Nafasi ya Makampuni ya Simu ni ipi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni kweli kuna watu ambao wanatumia majina ya watu kwa nia njema. Inawezekana kwamba anajitambulisha yeye ni fulani kwa lengo la kutoa taarifa za mtu fulani. Lakini lazima hii sheria kama mnakataza watu kutumia na mna uhakika wa kuweza ku-control, *fine!* Lakini kama mnadhani hamna uwezo wa kuzuia watu kutumia majina ya wengine, basi kuwe na utaratibu

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

wa kuweza kudhibiti. Kama unatumia jina langu, nijue nani anatumia jina langu, wakati gani na niwe na access na hizo *informations*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna mtu jana aliniambia nasikia Halima Mdee kwenye *facebook* unakusanya wanachama *ACT!* Nikasema hee! Mimi tena! Wakati mimi ni *CHADEMA* damu, yaani kufa na kupona! Lakini kuna mtu amejitambulisha huko! Kuna wananchi wametaharuki! Wanajua kiongozi wao waliyemkuza sasa hivi anaenda wapi? Ana-*recruit* watu kwenda kwenye hiki chama kipya! (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni imani yangu kabisa kwamba, kutakuwa na hiyo *mechanism*. Tunazungumzia *Child Pornography*. Leo ni jambo la kawaida kabisa, wakati sisi tunasoma, tulikuwa hatuna taarifa mbalimbali za kidunia katika vidole vyetu. Watoto wa sasa hivi ni watoto ambao wanatakiwa wawe na taarifa pana, waweze ku-*perform* vizuri kwenye mitihani yao. Lakini *they are doing worse* kwa sababu wako *busy* na *smart phone*, ngono! Je, tuna utaratibu gani tutakaouandaa kwa kutumia Makampuni hayo ya simu, kama watoto wana hizi simu, washindwe kuwa na access na hizi taarifa? Nini nafasi ya mzazi katika hili? Kwa sababu hili suala siyo la Serikali! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kiukweli mimi kama mwathirika, na sio mimi tu, wameathirika wengi katika hii mitandao. Mbaya ni kwamba, habari ikiwa mbovu, inasambaa kwa kasi kubwa sana kuliko habari ikiwa njema. Tuboreshe! Tuboreshe huu Muswada, kwenye upungufu tunyooshe ili tuweze kufika mahali. Tusipoanza na hili, hatuwezi kwenda. Lazima tuijenge Tanzania yenye nidhamu. Nchi imechafuka! Uchafu una-*prevail*, vitu vyenye mantiki vinawekwa pembeni. Lakini siyo tunatunga, mnaenda mnaweka kabatini kama nyingine! (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tutunge, tufuatilie, tutekeleze, tusimamie; tupanue wigo wa watu ambao watakuwa na jukumu la kutekeleza hii Sheria kama ambavyo wameshauri. Tukiacha Jeshi la Polisi; narudia, tukiacha Jeshi la Polisi, imekula kwetu, itakuwa haina faida yoyote! (Makofi)  
Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante sana. Sasa namwita Mheshimiwa Shibuda, atafuatiwa na Mheshimiwa Zarina Madabida na Mheshimiwa Dkt. Mwanjelwa ajiandae.

**MHE. JOHN P. SHIBUDA:** Mheshimiwa Spika, nashukuru nami kupata fursa niweze kusema machache na hususan katika masuala yanayoelekeza masuala ya adhabu, ambayo yapo katika lbara ya 18. Awali ya yote, napenda kukiri kwamba Muswada huu ni mzuri sana na umekuja wakati muafaka kwa sababu unatunusuru na kukunjua wapiga fitina na wazushi na wazandiki ambao kazi yao ni kuchafua wenzao na kuzusha hila na visa na wamekuwa wakifanya majambo hayo kama ni harusi ya maisha yao. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nafarijika sana na naomba kabisa Muswada huu uendelee na utungiwe kanuni haraka iwezekanavyo. Nimesema hayo kwa sababu, mimi ni mmojawapo wa wahanga kwa kuwa kila siku naandikwa na kuzushiwa majambo mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, naomba nitumie fursa hii kuwaambia wananchi wa Maswa kwamba mimi John Paul Shibuda, sitahamia Chama cha *ACT*. Sihamii huko na sitakwenda huko licha ya kusema ya kwamba nimetangaza sitagombea Ubunge 2015 kupitia Chama cha *CHADEMA*. Kwa hiyo, wazushi na wanaopitapita, vizabizabina, nawaomba mwache kusherehesha tabia na kauli ambazo sijazitamka mwenyewe!

Mheshimiwa Spika, mimi ndiye nitakayetangaza hatima ya maisha yangu na ninapenda kuwahakikishia wananchi wa Kanda ya Ziwa, Maswa, watani zangu popote walipo na marafiki zangu walipo Tanzania hii, nitakuwa katika mustakabali wa kuhakikisha Taifa la Tanzania nashirikiana nalo kwa maslahi ya ustawi wa maendeleo ya jamii na utawala bora. (Makofi)

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, nimeona niyaseme hayo. Nikijielekeza katika Muswada huu, tunatunga sheria na kuweka viwango vya *fine* tukitambua ya kwamba Tanzania ina matabaka matatu. La kwanza, kuna mabwanyenye. Ukimwambia *fine* ya Shilingi isiyopungua milioni tatu ni mchezo kwake. Kuna naizesheni ambao wana vipato; lakini kwa walalahoi, wavuja jasho, unapomwambia *fine* siyo chini ya shilingi milioni tatu, unamwangamiza na hata ukoo huo wakichanga pesa, unaleta janga la umasikini. Naiomba Serikali pamoja na Kamati ya Bunge, mpunguze viwango hivyo ili angalau iwe *fine* isiyopungua milioni moja! Hivyo tuweze kuwapa Mahakama wigo mpana wa kukaa na kuchambua jambo lililoko mbele yao.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu kuna mwendesha mashitaka, kama mtu ni sugu, mwenye tabia chafu, haambiliki, hana upatanifu na mazingira ya kijamii, huyo atapewa adhabu kali. Kwa hiyo, naomba sisi Bunge tuwe na sare ya kushirikiana na Mahakama kuwapa wigo mpana wa kuweza kujitana kuangalia jambo lililo mbele ya macho yao, mbele ya Mahakama na Mwendesha Mashitaka anatambulisha vipi?

Mheshimiwa Spika, niliona hili nilisisitize kwa sababu walalahoi kwa kweli wako katika hali ngumu sana.

Mheshimiwa Spika, katika tabaka la makabwela, naomba kusema ya kwamba kuna watu wazuri, lakini makabwela wanaishi katika hali ngumu sana ya maisha. Wanaishi katika maisha ambayo yamejaa shinikizo la msongo wa mawazo. Hali hiyo ni ngumu sana kwa maisha yao. Mtu yeyote aliye na msongo wa mawazo, huyo tayari yuko katika mfereji wa kuingia katika ghadhabu na anaweza akamrushia mwenzake maneno ambayo siyo mazuri! Akimpelekea maneno ambayo siyo mazuri, akipeleka Polisi, adhabu na Sheria hii tuliyotunga kwa kweli, atakuwa tayari ameshaangamia.

Mheshimiwa Spika, nawaomba ndugu zangu, Serikali pamoja na Kamati na wana *Sosholojia* wote, mkae mwelewe ya kwamba Tanzania iko katika hali ngumu ya kipato. Kwa hiyo, naomba adhabu zinazotolewa zitambue hali halisi ya kipato cha wananchi kiko kiasi gani katika jamii yetu. Kama wewe unataka kutoa adhabu ya shilingi milioni tatu, jilize kipato cha mwanakijiji kiko kweli leo shilingi milioni tatu au zaidi? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, vilevile tujiulize wakulima wanakopwa, wanaishi wamekondeana, wajasiriamali wamekondeana, wavuvi wamekondeana; maisha yao hayo unapomwambia mtu ameghadhibika; wanatembea na mfereji ambao ni wa kuteleza na kuingia katika kurushiana maneno kwa sababu ya simu hizi walizonazo!

Mheshimiwa Spika, naiomba sana Serikali na ninaiomba Kamati ikubali kupunguza viwango. Narejea tena, adhabu isiwe chini ya Shilingi milioni moja. Mnaweza mkasema isizidi shilingi milioni 20; tuipe sasa Mahakama uchambuzi na uwezo wa kuwa na hekima ya kwamba mtu aliye mbele yao pale; je, ni lofa au mlalahoi au mvuja jasho ambaye alipata hamaki kwa sababu ya usongo wa mawazo ya kukosa chakula, akarusha *message* ikawa na ghadhabu? Tukumbuke ya kwamba hata kwenye taarabu kuna mipasho. Je, mawifi wakigombana, wakarushiana mipasho, ukiwapeleka Mahakamani shilingi milioni tatu au milioni tano watazitoa wapi?

Mheshimiwa Spika, tukubaliane na mila za kijamii tulizonazo na msongo wa maisha tulionao katika nchi yetu. Naomba sana Serikali na Kamati mpunguze hizo adhabu. Bunge na Serikali naomba tujikite kutunga sheria kali kwa wale ambao ni werevu ambao kwa kweli wanafanya mambo kwa makusudi kuhakikisha wanadhaliisha watu ambao ni masikini. Mtu masikini anaweza akanyang"anywa haki zake na mtu tajiri. Kwa ghadhabu akamrushia tajiri maneno ambayo siyo mazuri. Akipeleka kule Mahakamani, huyo mtu alikuwa ni boi ndani ya nyumba, sasa anaambiwa ulirusha maneno ya ghadhabu ambayo yanapingana na Sheria ya matakwa namba 18, unamhukumu miaka mitano jela, masikini huyo! Je, Mahakama tunaisaidia kupunguza watu kwenda jela? Je, Magereza tunazisaidia?

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, naomba Waheshimiwa Wabunge, historia inasema ya kwamba, hakuna mahali popote sheria kali zimeweza kuwa ndiyo ufunguo wa mapinduzi ya fikra. Angalieni kwenye Sheria kali ya Ubakaji: Je, tumekomesha nini? Tumepunguza au tumefanyaje?

Mheshimiwa Spika, naishauri Serikali ipange mkakati vilevile wa kwenda kuwahabarisha jamii na kuwaasisha jamii kuhusu mambo mbalimbali ya uongozi na utawala bora. Mnapokuwa mmekaa mnatunga sheria, kwa kweli, ni vigumu sana jamii kujitambua kwamba sasa kuna mageuzi ya aina fulani.

Mheshimiwa Spika, naweza nikasema kwamba kuna ombwe la kuhabarisha jamii na Watanzania. Kwa hiyo, nashauri ya kwamba, tusiweke adhabu ambazo haziki kengele ya kuwaamsha Watanzania kujikosoa na kujisahihisha, bali tunatoa sheria za kuwaangamiza.

Naiomba Serikali na Kamati ya Bunge washirikiane katika kuhakikisha kwamba wanarekebisha hili. CCM mnaelewa ya kwamba ni sikio la wanyonge. Sasa kama CCM mnataka sheria za kudhulumu watu masikini zitekelezwe, ni mahali kama hapa; na mtakuwa mmefungua ukurasa wa kwamba wapinzani wakiingia madarakani watabatilisha sheria gandamizi ambazo ni dhulumati kwa maisha ya wanyonge. Kwa hiyo, naomba mjikosoe na kujisahihisha na mkubali kushauriwa.

Mheshimiwa Spika, naomba vilevile kuzungumzia kwamba, viboko hata siku moja haviwezi kuwa ni suluhu ya kuibua vipaji. Sijawahi kusikia mtu amechapwa viboko akawa Injinia mzuri; na sijawahi kuona mtu kachapwa viboko, akawa Profesa. Sasa tuelewe ya kwamba kuwa na sheria kali bila kuwa na mahubiri ya kujenga mageuzi ya mawazo ili tuweze kuwa na mapinduzi ya fikra potofu na imani potofu, ni kazi bure. Ndiyo maana unakuta Kanda ya Ziwa tunatuhumiwa mauaji ya vikongwe, ya imani potofu dhidi ya ndugu zetu *Albino*, lakini ni lini mmesikia Vyama vya Kanda ya Ziwa ama Vyama vya Kisiasa vimeungana kwenda kutoa mahubiri? Lakini mnasema tutunge sheria za kunyonga.

Mheshimiwa Spika, sijawahi kuona adhabu au viboko vinamgeuza mtu anakuwa Mswalhina au Mlokole! Kama mtu ni mpagani hamjui Mwenyezi Mungu, ukimcharaza viboko, akitoka pale anaenda tena kwenye imani yake, kwenye matambiko. Kwa hiyo, naomba tujitambue kwamba, tusiwe watu wa mikato ya kufikiria kwamba, Sheria ndio mapinduzi ya kuleta ustawi na maendeleo ya jamii.

Mheshimiwa Spika, naomba tuhakikishe ya kwamba tunazisaidia Mahakama kuwa na wigo mpana. Wale wajivuni wa mapesa, wapo ambao ni wajivuni wa mapesa; hao sina huruma nao na ninaridhika kabisa na Serikali kuchukua hatua kali. Lakini sheria kali sasa zitolewe na Mahakama! Hekima ya Mahakama izingatiwe!

Kwa hiyo, namwomba Mwanasheria Mkuu, kunjua moyo wako, tafadhali nakuomba uhakikishe mnawanasua walalahoi ambao wanalala wamegandiana na gundi ya jasho na mavumbi. Tuwasaidie waweze angalao kulipa *fine* ya shilingi elfu 50 akimuudhi mwenzake. Ahsante. (*Kicheko*)

**SPIKA:** Haya, ahsante! Mheshimiwa Zarina, atafuatiwa na Mheshimiwa Kibona!

**MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru nami kwa kuweza kunipa nafasi hii niweze kuchangia Muswada huu wa *Electronic Transaction* pamoja na *Cybercrime*. Awali ya yote, naomba nitoe pole nyingi sana kwa familia ya Marehemu Mheshimiwa Kepteni John Komba, shemeji yangu, mume wa dada yangu Salome Mwakangale.

Mheshimiwa Spika, katika Muswada huu wa *Electronic Transaction*, biashara hii ya mtandao, awali ya yote naomba sana niipongeze Serikali kwa kuleta Muswada huu ambao ni wa muhimu sana. Wengi hapa tumesikia, Waheshimiwa Wabunge wengi wamechangia kupongeza Muswada huu kutokana na umuhimu wake ukizingatia kwamba tuko katika zama hizi ambazo ni za *dot com*.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, suala hili la *Electronic Transaction* siyo tu kuuza na kununua. Hili suala la huduma za Serikali mitandao, lina maana kubwa sana, kwa sababu inaondoa ukiritimba mbalimbali, inaondoa masuala ya rushwa, masuala ya kuchakachua yanakuwa yameondoka, lakini vilevile ukizingatia kwamba kuna suala zima la zabuni; likiwa *online*, mambo yatakwenenda barabara.

Mheshimiwa Spika, wengi wamesema hapa masuala ya Halmashauri, mishahara pia, ukiritimba utaondoka! Kuchakachua kutaondoka! Pia hata Hatimiliki! Kamati yetu imekwenda Kampala juzi, tumejifunza, tumeangalia jinsi gani Hatimiliki inavyoweza kutolewa kwa siku moja tu! Hii yote ni katika kuboresha na kuondoa rushwa.

Hii ukiangalia hata Wizara ya Ardhi, Hatimiliki zinakuwa na ukiritimba, inaweza ikachukua hata miezi. Kwa hiyo, suala hili zima la *Electronic Transaction* litakuwa limeondoa matatizo yote mbalimbali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, vilevile naomba niseme kwamba, pamoja na Serikali mtandao, ni vizuri Serikali ikafikiria suala zima la *E-Commerce*. Kwa nini nasema hivyo? Kizazi hiki kinakwenenda na ulimwengu wa kisasa.

Kwa mfano, leo hii nanunua gari mtandaoni, kama mimi na wengine hapa tumenunua magari yetu kupitia kwenye mitandao. Kwenye mtandao gari itaonekana ni zuri sana kwa picha na kila kitu na utatuma pesa! Lakini ajabu lile gari likishafika, unakuta kitu ni tofauti kabisa na hizi pesa umeshalipa! Sasa huyu mtumiaji unamlindaje? Huyu *sender* na *recipient* unamlindaje?

Mheshimiwa Spika, au kwa upande mwingine, unakwenenda Benki; kuna hizi *electronic signature*, hakuna sheria ya kusimamia hili, unafanyaje? Mfano unalipia LUKU, umeshamaliza kulipa *electronically*, lakini haijawa *credited*, utaratibu wa kuwa *refunded*, unakuwaje?

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo tunapaswa kulijua pia ni kuhusu suala zima la hawa watu wa TCRA. TCRA ndio *regulator* na hili jukumu ni la kwao. Hili ni lazima tuliheshimu, na lazima tulitambue! Hawa watu wa TCRA wasiwe *sideline*. Wenyewe wana vitendea kazi vingi sana! Wana masuala yote haya ya *forensic investigation*. Kwa hiyo, hili jambo Serikali ni lazima ilizingatie. Waheshimiwa wengi hapa wamesema, hili jambo likikabidhiwa kwa Polisi itakuwa ni balaa. Kwa hiyo, ni vizuri TCRA wakapewa meno kwa sababu wenyewe ndiyo wenye utaalumu wa haya mambo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo sasa nataka nilizungumzie ni suala zima la kuhusu *Cybercrime*. Siyo siri, hapa ndani wengi ni wahanga wa hili jambo na ninashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wengi wamezungumza. Masuala ya *computers* haya, *e-mails*, masuala ya *sim banking* sijui; kuchafuana mitandaoni sasa imekuwa ni jadi. Nampongeza sana Mheshimiwa Serukamba hapa ameongea kwa hisia kubwa sana! Mheshimiwa Halima Mdee ameongea kwa hisia kubwa sana. Asilimia kubwa ya Wanasiasa na walio wengi wameshachafuliwa mitandaoni!

Mheshimiwa Spika, masuala haya ya *pornography* za uwongo, mtu anajiita "X" na kumbe yeye jina lake ni "Y!" Sasa utamwachaje mtu kama huyu, maana huu ni uhalifu! Anazungumza vitu vya kumchafua mwenzie kwa kujifanya siyo jina lake! Haya mambo ya *identity crime* ni kosa kubwa sana, lazima lichukuliwe hatua kali za Kisheria.

Vilevile mambo ya *cybercrime* yanaleta ugaidi mitandaoni. Kuna mambo ya *money laundering*, inawalindaje watumiaji hawa?

Mheshimiwa Spika, kwa kweli mimi ninasema sheria hizi zilichelewa sana na huu sasa ni wakati muafaka umefika wa kuzifanyia kazi hizi sheria ili zianze mara moja. Taifa letu la Tanzania limekuwa ni Taifa lenye siasa za amani na utulivu, lakini kupitia mitandao hii, inatumika vibaya. Kwa maana hii, Serikali inatakiwa tunapotunga hii sheria leo, ianze kulifanyia kazi jambo hili moja na sheria kali sana ziweze kutumia. (Makofi)

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, vilevile angalizo, wataalam wetu hawa wajengewe uwezo. *Law enforcement* inatakiwa ifanyike kwa hali ya juu sana.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, naomba nisigongewe kengele na ninaunga mkono Muswada huu. Ahsante sana. *(Makofi)*

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Haroub Shamis, atafuatia Mheshimiwa Kibona.

**MHE. HAROUB MOHAMMED SHAMIS:** Mheshimiwa Spika, ahsante sana kunipa nafasi kuchangia Muswada huu ulio mbele yetu. Namshukuru Mwenyezi Mungu kunijaalia afya njema kusimama mbele ya Bunge lako hili Tukufu.

Mheshimiwa Spika, kwa kweli, jambo hili ni muhimu katika Taifa letu. Maendeleo ya teknolojia ya TEHAMA sasa hivi, Habari na Mawasiliano ni lazima katika maisha yetu ya sasa. Maendeleo ya TEHAMA, yamebadilisha mfumo wa maisha kwa kweli, yamerahisisha pale yanapotumiwa vizuri.

Mheshimiwa Spika, nchi nyingi zimefaidika na zimepiga hatua kubwa ya maendeleo kwa kutumia vizuri mawasiliano ya teknolojia ya habari. Pia madhara yake ni makubwa ikiwa yatatumika vibaya. Jamii kama tulivyoona au tunavyoshuhudia kuona, inaharibika, maadili yanaporomoka, heshima, hadhi, haiba na utamaduni wa nchi unapotea kutokana na teknolojia hii ya habari na mawasiliano kuwa imeachwa bila ya uchungu.

Mheshimiwa spika, kwa hiyo, kuja kwa sheria hii kwa upande mmoja inaleta faraja, lakini jambo muhimu la kuzingatia, wamesema Waheshimiwa Wabunge wenzangu wengi waliotangulia, ni ile nia njema ya Serikali ionekane kwa dhati, isiwe sheria hii ikawa na mtego ndani yake wa kuja kuwabana baadhi ya watu pale ambapo wanafanya mambo ya mawasiliano yao ya kueneza sera zao au kujulishana habari katika mambo ya maendeleo yao ya kijamii.

Mheshimiwa Spika, mimi ni mjumbe wa Kamati hii ya Miundombinu ambayo kwa kweli tulikaa katika tukapitia sheria hii na wataalam wa Wizara waliokuja. Sheria hii ni sheria nzuri, lakini pia upungufu upo, kwa sababu, kama walivyosema Waheshimiwa Wabunge wenzangu waliotangulia kwamba waliopewa kusimamia sheria hii ni Askari Polisi ambao tunatambua uwezo wao bado haujawa mahiri kupambana na uhalifu huu wa kimtandao. Ingawa Mheshimiwa Waziri anasema kama Polisi watakaokuja watakuwa wazuri, lakini sheria hii itatumika muda mfupi nadhani baada ya kupitishwa na Bunge hili na kusainiwa.

Kwa hiyo, jambo la muhimu ni Serikali kuweka nguvu juu ya kuweka miundombinu au kuwapa uwezo wale wasimamiaji wa sheria hii. Ushauri wangu mkubwa ni kwamba TCRA ambao ndiyo wanaoratibu au wanao-*regulate* mawasiliano katika nchi hii, kuwe na kitengo maalum ambacho wao wana utaalum mzuri, kwa hiyo, wanaweza wakasaidia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile *service providers*, haya makampuni makubwa ya kimitandao na wao lazima wapewe majukumu, japo siyo ya moja kwa moja lakini wawe wanatazama zile taarifa kwa namna moja au nyingine zile za kiuhalifu. Lakini pia kuna taarifa ambazo zimesemwa hapa kama za kuzuia uhalifu ambazo watu huwa wanaziingilia kwenye mtandao, sasa inakuwa siyo nia mbaya, ni nia njema.

Mheshimiwa Spika, mara nyingine ile nia njema au nia mbaya inaangaliwa yule mtu anayefanyiwa; ikiwa nia njema ile anaifanya mtu mdogo na anayefanyiwa ni mtu mkubwa, basi inaweza ikatafsiriwa kama ni nia mbaya. Kwa hiyo, ni lazima Bunge hili Mheshimiwa Waziri anapokuja ku-*windup* hoja yake hii, atupe ufafanuzi wa kutosha kama ilivyoielezwa kwamba mitandao hii ukiingilia kwa kutafuta wahalifu au wezi, inavyoonekana hapa ni nia njema unatenda, lakini kwa sababu wahalifu hawa wana mamlaka katika nchi pengine, basi wewe uliokuwa unatafuta kwa sababu huna nguvu, ukaonekana nia yako ni mbaya, kwa sababu unaotaka kuwatolea habari zile ni watu wenye mamlaka.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri tunakuomba hapa utakapokuja ku-*windup* hoja yako hii utuwekee wazi jambo hili ili tuweze kufaidika nalo na mkanganyiko huu uweze kuondoka.

Mheshimiwa Spika, biashara mtandao sasa hivi ndiyo imetamalaki katika ulimwengu. Lakini pia upo wizi mkubwa katika biashara ya mtandao. Wizi huu upo ule wa moja kwa moja kama zinavyoibiwa Benki kwenye ATM na *transactions* nyingine kubwa kubwa. Pia upo wizi huu mdogo mdogo ambao watu wanaibiwa katika kununua vocha au kusafirisha fedha kwa njia ya TIGO Pesa au kupitia Benki kumtumia mtu fedha. Upo ushahidi kwamba watu wengi wanaibiwa fedha wanapotumwa fedha kutoka Benki kwa kutumia simu kumtumia mtu mwingine, fedha zile hazifiki zinakokwenda, lakini katika akaunti inakuwa zimetoka na hakuna utaratibu wa fedha zile kurudi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri pia hapa leo akija kujibu hoja hizi, atupe majibu yenye mshiko juu ya vipi fedha hizi watu zinaibiwa. Wakati tukipewa semina hii katika ukumbi wa Msekwa Jumapili iliyopita, nilisema hoja hii na nilitoa hesabu ya juu juu tu kwamba zaidi ya Shilingi trilioni moja zinaibiwa kwa mwaka na wanaoibiwa hawa ni watu masikini. Kwa hiyo, utakuta fedha hizi hazilipiwi hata kodi, lakini watu wanadhulumika. Kwa hiyo, jambo hili ni lazima Serikali ilizingatie na hawa wanaowaibia Watanzania ambao tayari wameshapigika waweze kuwa na utaratibu wa kurudisha hizi fedha.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine mmesema kuhusu biashara ya mtandao; pia inatokea mtu unaagiza bidhaa nje; na katika mtandao kwa kweli kitu unavyokiona kwenye mtandao ni tofauti na kile unachokiona kihalisia. Yapo mambo mengi yametokea na wamesema wenzangu Waheshimiwa Wabunge waliotangulia kwamba, yule mlaji atalindwa vipi inapokuwa mtu kanunua kitu, halafu kinakuja kitu siyo chenyewe?

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, mtu anaagiza gari; unaliona gari zuri nje na unafungua ile *bonnet* unaiona *engine* yake. Lakini likifika lile gari, kumbe *engine* iliyowekwa mle ni tofauti, siyo *engine* ya gari ile na halafu wewe ndiyo umeshaagiza na fedha umeshazituma. Kwa hiyo, lazima Serikali jambo hili iliingalie na tuweze kujua kama ni vipi watu hawa ambao watakuwa wanawaibia watu kwa njia kama hizo wataweza kurudisha zile fedha zilizoibiwa ambazo zitakuwa zilishafika kwa yule mtu ambaye ameua. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nadhani kwa mchango huu, nitosheke na hapa, niwaachie wenzangu kwa sababu mambo mengi tumechangia kwenye Kamati. Nakushukuru, ahsante. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante. Mheshimiwa Kibona!

**MHE. ALIKO N. KIBONA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii niweze kujumuika nami kuchangia Muswada uliopo mbele yetu. Kwanza kabisa, kabla ya kusema lolote, napenda kutangaza kwamba naunga mkono hoja iliyopo mbele yetu na ni-*declare interest* kwamba mimi ni mmoja kati ya Wajumbe wa Kamati ya Miundombinu ambao wamekuwa wakihangaika kwa muda mrefu kuhakikisha kwamba sheria hii au Muswada huu unafika hapa kusaidiana na Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lingine, nimesikia wataalam, wanazuoni waliobobea, wanasheria, wametutahadharisha kwenye vipengele mbalimbali vilivyoko kwenye sheria tunayojadili muda huu. Nilikuwa nafikiri pengine wana nia nzuri, pale ambapo tunaona kwamba kwa hakika kunahitaji marekebisha, basi najaribu ku-*book* wenzangu wawe tayari kurekebisha kwa maana ya kwamba Muswada huu, jambo hili ni letu sote.

Mheshimiwa Spika, wengi wameongea kuhusu hatari, matatizo tunayoyapata katika mitandao. Kwa hiyo, yanayopatikana katika mitandao, hayabagui, yanamkuta yeyote yule miongoni mwetu Watanzania. Kwa hiyo, jambo hili ni la kwetu sote. Pale ambapo tutahitaji kurekebisha, tafadhali, hima nawashauri wenzangu tuwe tayari kukubali na kuvunjika kwamba hapa panahitaji marekebisha kwa faida yetu sote. (Makofi)



## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, nilichofurahi kwenye sheria hii ni kipengele kimoja tu. Vipo vipengele vingi, haiwezekani kuvisema vyote, lakini niseme uagizaji au biashara mtandao. Nimefurahi kwamba sasa umefika wakati ambapo mtu ataagiza bidhaa kwa mfano China au mahali pengine au Japan na kadhalika kwa njia ya mtandao, ataagiza, ataletewa *invoice*, kwa mtandao na atalipa kwa mtandao.

Mheshimiwa Spika, ninachofaidika na kufarijika ni kwamba biashara zetu sasa zitachangamka. Wananchi, wafanyabiashara katika nchi yetu, shughuli zao zitakwenda kwa kasi na vivyo hivyo kwa maana hiyo, ni mpaka Serikalini. Ilikuwa ni shida! Unakuta mtu malipo yake ameomba kulipwa, ameza bidhaa yake, lakini inapita miezi mitatu mpaka minne mpaka mitano, hajalipwa. Tumeona kwenye vyuo mbalimbali watu wanadai. Nadhani kwa njia hii sasa Serikali itabanwa na watu binafsi watabanwa; sisi sote tutalazimika kufuata taratibu na sheria kama zilivyo katika sheria hii.

Mheshimiwa Spika, kingine ambacho naipongeza Serikali tumeenda kwa muda mrefu sasa bila sheria hii. Nafahamu wanasema, kawia ufike. Mimi nasema wale wanaosema tumechelewa sana, hapana. Tujipe moyo, tujipongeze kwamba sasa tumefanya. Tumekuwa tukifanya shughuli zetu watu wanaagiza magari, wakiwa *risk taker*, yaani mtu anaamua hivyo hivyo anasema potelea mbali lolote litakalotokea na litokee, anaagiza gari Japan, anayewasiliana naye hamfahamu, hamna ushahidi wowote.

Mheshimiwa Spika, huwezi kuamini kule Mbeya kuna mzee wangu mmoja ameagiza magari karibu 50, baada ya muda, mawasiliano yamekatika. Baba yangu yule, leo niliposoma sheria hii nikataka kupiga simu nione kama yuko hai, bahati mbaya sikumbuki namba yake. Lakini ni baba aliyepoteza *billions of money*, kwa sababu ya kutokuwa na mawasiliano ya hakika, kutokufanya biashara kwa njia ya sheria na taratibu zinazofahamika kisheria. Kwa hiyo, sheria hii naipongeza Serikali kwa kutuletea kwa wakati huu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kingine ambacho ningeweza kusema, tutaona wote katika simu zetu tunanunua kifurushi, watu wananunua kifurushi hawaelewi chochote. Angalau nishukuru wenzetu wa *Airtel*, ukiweka pesa yako ukipiga ukaongea baada ya muda kadhaa, ukimaliza maongezi wanakuletea taarifa kama wanavyofanya kule Benki; ambao ukichukua pesa yako, wanasema Shilingi kadhaa zimechukuliwa kutoka kwenye akaunti namba kadhaa, kama hauna uhakika, wasiliana na Benki. Lakini kuna makampuni mengine yanaendeshwa kiujanja ujanja.

Mheshimiwa Spika, sheria hii imekuja wakati mzuri, itawasaidia Watanzania, itawasaidia wanyonge waweze kutumia pesa yao sawasawa na ilivyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, sheria hii kama nilivyotangaza awali, mimi ni mdau namba moja, naomba wote tuiunge mkono, lakini tuwe radhi kurekebisha pale ambapo itahitaji kurekebisha. Ahsante sana kwa kunipa nafasi. (Makofi)

**SPIKA:** Ahsante sana. Naomba niwatambue wageni wetu hapa; ni wageni wa Mheshimiwa Diana Chilolo. Ni Mheshimiwa Jenifa Miyano, Mwenyekiti wa UWT Iramba; na yuko Ndugu Consolata Mziray, ni Mwenyekiti wa UWT Singida Mjini. Karibuni sana na wengine karibuni sana.

Mheshimiwa Naibu Waziri wa Sayansi, Mawasiliano na Teknolojia, dakika 30.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa fursa nami nichangie Muswada huu. Kwanza, nakupongeza kwa kazi nzuri unayoifanya mpaka kuwezesha leo jioni tumetulia, tunajadili, tunapitisha Muswada huu, tunafunga Bunge na tunaenda nyumbani kwa ajili ya Pasaka.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuwapongeza sana wataalam wa Wizara pamoja na wadau wote walioshiriki katika uandishi wa sheria hii.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, mchakato wa kuandika sheria hii umeanza tangu mwaka 2006 zaidi ya miaka tisa iliyopita. Katika kipindi chote hicho, mabenki, makampuni ya simu, watoa huduma za mitandaoni, Polisi, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam pamoja na wataalam katika tasnia hii ya usalama mitandaoni, wameshiriki katika kuiandika na kuiboresha sheria hii. Tangu mwaka 2013 tumekaa na wadau, mikutano zaidi ya 26 na kwa kweli tumeandika pamoja sheria hii na wadau muhimu wanaohusika katika suala hili.

Kwa hiyo, wadau wote ambao wanajua jambo hili na linawahusu na ni wadau muhimu katika kuhakikisha kwamba usalama wa mitandaoni upo, wameshiriki. Vilevile naipongeza sana Kamati yetu ya Miundombinu na yenyewe kwa kufanya jitihada za kuwashirikisha wadau mbalimbali ambao walikuja na bahati nzuri katika wale waliokuja kwenye Mkutano wa Kamati ya Miundombinu, hawakuwa na cha kuongeza kwa sababu walisema tulishashirikishwa kwa kina huko nyuma. Kwa hiyo, Muswada huu licha ya kuletwa kwa hati ya dharura, haujakosa fursa ya ushiriki wa wadau wote muhimu katika suala hili.

Mheshimiwa Spika, sheria hii inakabiliana na mambo makubwa mawili; maendeleo mapya mawili katika uharifu. Kwanza ni makosa yale yale ambayo tunayajua siku zote, lakini yanafanyika kwa mbinu mpya na yanawezesha kwa mbinu mpya za kimtandao. Lakini pili, kuna makosa mapya ambayo yanafanywa sasa aidha kwa kutumia mifumo ya simu, mifumo ya *computer* au dhidi ya mifumo ya *computer*.

Mheshimiwa Spika, katika kuandika sheria hii tumezingatia misingi mikubwa miwili. Kwanza, tumeweka *balance* kati ya kulinda uhuru wa watu kutoa maoni, lakini vilevile kulinda utu na hadhi na heshima ya watu. Kwa sababu haya mambo mawili lazima yaende pamoja; kulinda uhuru wa watu kutoa maoni yao, lakini kulinda hadhi ya heshima na utu wa watu ambao wanaathirika na mambo yanayoendelea mitandaoni.

Mheshimiwa Spika, msingi wa pili wa sheria hii ni kulinda uchumi wa nchi yetu kwa sababu katika 10, 15 iliyopita, sehemu kubwa ya uchumi wa nchi yetu, aidha, ni kwenye Sekta ya Benki na mambo mengineyo, inafanyika zaidi kwenye mitandao. Kiasi kikubwa sana cha fedha kinapita mtandaoni. Kwa hiyo usalama wa mtandao ni jambo kubwa katika usalama wa uchumi wa nchi yetu. Ni jambo ambalo hatuwezi kulichukulia kwa mzaha. Uharaka wa sheria hii unatokana na uharaka wa kuhakikisha usalama katika uchumi wetu.

Mheshimiwa Spika, vilevile msingi mwingine wa kuandika sheria hii, ni kulinda hadhi, heshima na utamaduni wa Taifa letu. Mtapitia vifungu kadhaa na Mheshimiwa Waziri naye atakuja kupitia vinginevyo, lakini kabla ya hapo, naomba nami niseme ambayo nimeyaona na ambayo ni *experience* yetu sote katika suala hili.

Mheshimiwa Spika, wiki kadhaa zilizopita, alinipigia simu mama yangu mzazi, ni mtu mzima, Mkatoliki mzuri; alipiga akiwa na kwikwi na huzuni kubwa na akawa anasema poleni kwa msiba mkubwa na kwamba ametoka kusali kumwomba Marehemu. Sasa nilikuwa sijui ni msiba gani, nikamwuliza mama ni msiba gani unazungumzia? Akasema, wewe hujasikia Mama Maria Nyerere amefariki? Unajua watu wazima na Watanzania wengi ni watu *innocent!* Akipata *message* hana haja ya kutia shaka yoyote kuhusu ukweli wa ule ujumbe. Basi nikamwambia nami nimesikia lakini hiyo *message* siyo ya kweli kwa sababu nami nimesikia kwamba ni ya kuzusha. Ilichukua muda mrefu kumshawishi kwamba *message* ile siyo ya kweli.

Mheshimiwa Spika, wenzetu ambao wanapinga sheria hii, wanamaamini kwamba yule mtu aliyekaa na kutunga ule uongo na kusababisha taharuki na kuiumiza familia ya Mwalimu, ni uhuru wa maoni, kwamba hatuna sababu yoyote ya kumfanya kitu chochote. Sisi katika Serikali tunaamini kwamba watu wanaotunga *message* za aina ile, lazima tutafute utaratibu wa kuwaadhibu. Sheria hii inaweka utaratibu wa kuwaadhibu. Kwa hiyo, hatuwezi kukubali watu wajipongeze kwa taharuki wanazosababisha kwenye jamii na kwa maumivu wanayoyatoa kwa familia mbalimbali.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, jambo la pili ambalo nililishuhidia wiki kadhaa zilizopita, kuna mama mmoja alitunga ujumbe mwenyewe; amekaa nyumbani akasema kwamba kuna watoto walikuwa wanatazama sinema wakaona watu wananyongana na wenyewe wakatoka wakaenda nje wakafanya mchezo wa kuigiza wa kunyongana na baadaye wakazidiwa kwamba katika ule mchezo mtoto mmoja kweli akanyongwa na akafa.

Mheshimiwa Spika, ule ujumbe ukaenea sana kwamba kuna mtoto amekufa kwa kunyongwa na wenzake wakati wanafanya mchezo baada ya kuangalia sinema. Sasa kuna mama mwingine akachukua picha ya mtoto wa mwenzake akatengeneza *message* mpya akabandika ile picha katika ule ujumbe. Kwa hiyo, *message* ikaenea kwamba na mtoto mwenyewe aliyekufa ni huyu.

Mheshimiwa Spika, sasa ule ujumbe ukasambaa sana na kwa sababu ni ujumbe unaogusa, ukamfikia mpaka mzazi wa yule mtoto ambaye picha imeonyeshwa, ukawafikia Walimu wa yule mtoto ambaye picha imeonyeshwa na wakaanza kupiga simu; pole kwa kupotelewa na mtoto wako na wale Walimu wakawaambia watoto, mwenzenu amefariki.

Wenzetu wanapinga sheria hii wanataka mtu wa aina ile tuseme ana uhuru wa maoni wa kufanya jambo lile. Sisi tunaamini kwamba mambo kama hayo, siyo sawa. Hatuwezi kuwa na jamii ambayo inaumiza watu.

Mheshimiwa Spika, kesi hiyo, kilichoishia ni kwamba kwa sababu hatuna sheria na utaratibu wa kuadhibu mambo hayo, yule akaambiwa tu kwamba mwombe msamaha, basi mambo yaishe. Kwa hiyo, tunatunga sheria hii sasa kudhibiti vitu kama hivyo. Wenzetu ambao wanaamini kwamba tuwe na jamii ambayo inaruhusu vitu kama hivyo kwa kivuli cha uhuru wa maoni, siyo sawa. Uhuru wa maoni unaishia pale haki ya mwingine inapoanza.

Mheshimiwa Spika, juzi kuna binti mmoja alikuwa anaenda kuomba kazi; kuna rafiki zake walikuwa hawamtakii mema, kwa makusudi wakaanzisha akaunti ya *Facebook* na wakafungua akaunti zaidi ya 20, wakabandika picha yake, wakasema hebu tueleze jeshini tabia za huyu binti. Wakaandika vitu vya hovyoy kumchafua, kumdharirisha, kum-*humiliate* ili asifanikiwe katika kupata kazi ile. Kwa kweli hakufanya vizuri kwenye *interview* na hakupata kazi ile. Sasa wenzetu wanataka kusema kwamba huo ndiyo uhuru wa maoni na kwamba vitu kama hivyo tuiache viendele. Sisi tunaamini kwamba, siyo sawa.

Mheshimiwa Spika, mfano wa mwisho, kuna mjasiriamali namfahamu, yeye alianza na biashara ya *Lorry* la kubeba mchanga. Alikuwa na *Lorry* moja bovu na analiendesha mwenyewe. Akahangaika kwa muda mrefu, akajenga uwezo, akanunua la pili, akanunua la tatu, akanunua la nne, akafungua ofisi, akaajiri, akawa na *computer* pale ofisini kwake na akapata uwezo sasa wa kuwa anaagiza China. Sasa kuna wakati akaamua kuagiza magari matano kwa mkupuo, akawa anawasiliana na kampuni kule China ambayo tayari huko nyuma alishafanya nayo biashara. Kumbé uhalifu wa mtandaoni, walishaweka kitu kinaitwa *malware* kwenye *computer system* yake, ambapo mawasiliano yake anayofanya yote wanayaona na wanayataifisha.

Mheshimiwa Spika, sasa wakati anafanya majidiliano na ile kampuni, wakakubaliana atume dola laki nane. Kule China wakasema hapana, akaomba *discount* ya *percent 10*, wale wakamwambia hatuwezi, tutakupa *percent* tano. Kuanzia hapo wale wahalifu wakateka yale mawasiliano na wao ndio wakawa wanawasiliana naye, wakasema basi na sisi tumekubali hiyo asilimia kumi, tuma pesa katika akaunti hii.

Bahati mbaya kwa sababu akaunti ni tofauti, yule bwana akauliza; mbona akaunti hii ni tofauti? Wakasema, hii ni kampuni yetu dada na kwa sababu walikuwa wanawasiliana nao na ule mlolongo wa *email* za nyuma walifanikiwa kuuteka na ukawa unaonekana, yule bwana hakutia shaka. Akaenda pale *Bank of India*, Dar es Salaam, akatuma pesa dola laki nane na wiki iliyofuatiwa akawa amegundua kwamba sasa ameibiwa. Mtu aliyeanza na *Lorry* moja na kufikia uwezo wa kuagiza magari mapya matano, kwa sababu ya uhalifu wa mtandaoni, akawa amepoteza kabisa.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, sisi tunaleta sheria, sasa hivi kwenye nchi yetu hatutambui kuwepo kwa *malware*, hatutambui *computer virus*, hatutambui kwamba kilichofanyika ni kosa, sasa tunataka tufanye kwamba haya ni makosa. Katika kila siku inayopita, watu kama hao ni wengi mno ambao wamejenga maisha yao kwa muda mrefu, lakini ghafla wanaibiwa, wanafilisiwa na wahalifu wa mtandaoni. Kwa hiyo, sisi tunatunga sheria hii ili kuwasaidia watu wa aina hii na hatuamini kabisa kwamba wenzetu ambao wanaipinga sheria hii wanataka mambo haya yaendeleo.

Mheshimiwa Spika, tumesukumwa sana na wenzetu wenye mabenzi hasa Benki Kuu ambao wanasema kwamba, moja ya sababu ya kwamba *interest rate* katika nchi hii ni kubwa, ni kwa sababu *insurance* kwenye mabenzi ni kubwa. *Insurance* kwenye mabenzi ni kubwa kwa sababu Benki zetu ziko *vulnerable* zaidi. Ziko *vulnerable* kwa sababu hatuna sheria ya kukabiliana na wizi wa mitandaoni. Kwa hiyo, tunasukumwa vilevile na *interest* za uchumi wa nchi yetu.

Majuzi kuna bwana mmoja, kiongozi, yeye alikuwa anapokea simu nyingi za malalamiko kwamba Mheshimiwa, Message gani hii imenitumia? Yeye hakuwa ametuma hiyo message. Ni kwamba kulikuwa na bwana mmoja, alipata namba ya simu, akatuma message kwa viongozi wa dini kuwatukana. Alivyomaliza kutuma zile message kuwatukana viongozi wa dini, aka-*divert* ile simu kwenda kwa simu ya Mheshimiwa na akazima.

Kwa hiyo, wale viongozi wa dini walipopokea ile message wakaamua kupiga ile simu kwamba huyu ni nani ananitumia hii message ya hovyoyote? Kupiga ile simu kwa sababu imekuwa *diverted* anapokea yule Mheshimiwa. Anasema, Mheshimiwa, message gani hii? Mheshimiwa anajibu, mbona mimi sikutuma message yoyote! Mpaka uje uaminiwe kwamba kweli hukutuma ile message, ni kazi!

Kwa hiyo, sasa wenzetu wanataka kutuaminisha kwamba uhuru wa maoni ni kuruhusu vitu kama hivyo. Sisi hatuamini kama vitu hivyo ni sawa. Tunataka tuvikomeshe, kuwe na nidhamu katika nchi yetu, kuwe na ustaarabu, kuwe na utu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sisi tumefundishwa na Waasisi wa Taifa hili kwamba moja ya wajibu wetu ni kuthamini utu wa mtu. Kila mtu ana haki ya kuthaminiwa utu wake. Mambo yanayofanyika mitandaoni ni kuudhalilisha utu wa watu. Ni kinyume cha Utanzania ambao sisi tunaujua. Kweli tunataka tuyakomeshe mambo hayo!

Mheshimiwa Spika, watu wanaoibiwa ni hata wenye *Nokia torch* ili mradi tu ukiwa na akaunti ya M-Pesa au ya *Airtel Money* au ya Z-Pesa au Tigo-Pesa, basi ujue wewe ni mhanga mtarajiwa. Kama siyo mhanga tayari, ni mhanga mtarajiwa wa uhalifu wa mitandaoni. Hali ni mbaya sana. Hali ni mbaya kuliko tunavyojua. Ukiwauliza watu walioko kwenye sekta yenyewe, wanaogopa.

Mheshimiwa Spika, wenzetu kila siku kuna teknolojia mpya ya uvamizi. Huko Ulaya, kama ambavyo watu wanavumbua teknolojia mpya chanya kila siku, ndiyo kila siku hivyo hivyo watu wanavumbua vitu hivi, *virus* na *malware* kwa ajili ya wizi. Utaratibu ulivyo, ni kwamba kule wakigundua, haraka wanagundulika. Kwa sababu vyombo vya usalama kule na vyenyewe vina teknolojia kubwa. Wakishagundulika, ile teknolojia inahamia kwetu huku, kutumika. Katika kipindi cha mwaka uliopita, kumekuwa na teknolojia kubwa sana, *malware* kubwa sana za kuingia kwenye mifumo ya Benki na kuiba pesa. Nataka niwahakikishie, mifumo hiyo inakuja kwetu sasa hivi.

Mheshimiwa Spika, taarifa ni nyingi, nadhani tukifanya utafiti, tutajua yanayotokea. Kwa hiyo, sisi tunaojua ambao tuko kwenye tasinia, tunao uwoga mkubwa kuhusu usalama wa mifumo ya fedha na mifumo ya simu. Tumeleta sheria hii haraka ili tuweze kudhibiti mambo hayo. Hata hili jambo tunalozungumza la *BVR*, aidha litafanyika kwenye Katiba au haitafanyika, lakini ukweli ni kwamba *BVR* ni *computer system* na uwezo wa mtu kuingia kwenye ile *database* na kuifanya ile *database* na *computer system* iwe a *zombie* na kuilekeza inavyofanya, uwezo huo upo. Sasa tunatunga sheria hii kulinda vitu vya msingi ambavyo vitalifanya Taifa letu liwe salama.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba nijielekeze kwenye vifungu kadhaa ambavyo Waheshimiwa Wabunge wamevizungumzia. Kwanza ni suala hili la *search and seizure*; kuna dhana kwamba sheria hii imetoa madaraka makubwa sana kwa Jeshi la Polisi kuingilia mifumo ya watu kuchukua simu zao na *computer* zao.

Hoja ni kwamba, tupeleke madaraka hayo kwa Mahakama, kwamba lazima tupate kibali cha Mahakama; na kwamba siyo sawa kwa Polisi kwenda ku-*search* na kuchukua vitu ambavyo wanadhani vina ushahidi.

Mheshimiwa Spika, katika sheria hii hatujaleta kitu kipya, kwa sababu ukitazama Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai kifungu namba 38, Polisi wanapewa madaraka katika nyakati mahsusi kufanya *search* na kukusanya ushahidi bila kibali cha Mahakama. Ingekuwa tunafanya kitu kipya ambacho hakipo sasa, hapo tungesema kuna tatizo. Kwa hiyo, hilo ni la kwanza.

Mheshimiwa Spika, la pili, ni uhalisia wa makosa ya mtandao. Makosa ya mtandao yanafanyika kwa usiri wa hali ya juu na uharaka wa hali ya juu. Dakika kumi zinatoshwa kwa mtu kufuta ushahidi wote aliokuwa nao. Kwa hiyo, umuhimu wa kuwa na *flexibility* kwenye sheria kuwezesha kama ilivyo kwenye kifungu cha 38, cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, kwa Polisi kuweza katika nyakati mahususi kufanya jambo hili ni muhimu katika sheria zetu. Nchi nyingi ambazo tumetazama wakati tunaandika sheria hii, zinao utaratibu huu, ikiwemo Uingereza, Singapore, India na kwingine.

Mheshimiwa Spika, sote tunajua hapa utaratibu wetu wa kuomba Hati ya Mahakama; kwanza unawasilisha maombi Masijala ili yaweze kusajiliwa na kufanyiwa tathmini ya malipo; pili, unawasilisha nakala ya maombi hayo Idara ya Uhasibu ili ufanye malipo; tatu, maombi yanawasilishwa kwa Hakimu au Jaji ili kupangiwa Hakimu na Jaji kusikiliza ombi; nne, maombi kuwasilishwa kwa Hakimu aliyepangiwa ili kuweza kusikiliza amri hiyo. Sasa mlolongo wote huo na kwa *nature* ya makosa haya, sisi tunaamini kwa kuwa hatufanyi jambo jipya, tunaamini kwamba tuko sawa.

Mheshimiwa Spika, vilevile makosa haya ya mtandao mara nyingi ni *cross boundary*. Tunashirikiana na wenzetu wa nchi nyingine; na kuna nyakati mnapata taarifa kutoka Kenya au *South Africa* kwamba huku kuna watu tunawachunguza lakini tunaambiwa wako Dar es Salaam, na tumefanikiwa ku-*allocate* wako Mbangala na tunaomba ushirikiano wenu tuwakamate kwa sababu huwa wanahamama. Sasa mkipata taarifa hiyo, halafu uende kwanza kwa mtu wa Masijala, baadaye uende sijui ukapangiwe Hakimu, muda unakuwa mdogo. Kwa hiyo, tunaomba tuendelee na utaratibu ule ule kwa sababu kile kifungu cha 38 kimeweka kinga kwa mambo haya kutotumika vibaya.

Mheshimiwa Spika, vile vile licha ya hivyo, sisi katika sheria yetu madaraka haya hatukuwapa Polisi wa kawaida, tumesema kwamba ni Mkuu wa Kituo cha Polisi. Tumefanya hivyo kuweka wajibu mkubwa zaidi katika kutoa ruhusa ya kufanya *search and seizure*. Ili mjue umuhimu wake, ni kwamba Dar es Salaam yenyewe pamoja na ukubwa wake ina Vituo vya Polisi vitatu tu. Kwa hiyo, huwezi kumchukua Polisi wa Barabarani ukamwambia twende tuchukue *tax*, nina mhalifu, nadhani anafanya uhalifu kwenye *computer*, hilo haliwezekani. Kwa hiyo, sisi tunaamini kwamba tumesimamia vizuri haya madaraka na jambo hili ni jema na haki ya Mtanzania inalindwa kikatiba na haitavunjwa katika kifungu hiki cha sheria.

Mheshimiwa Spika, kifungu kingine ninachotaka kukiongelea ni kifungu cha 7(2) (b) ambacho kinasema, mtu akipokea ujumbe tu au *data* ambayo hajiaidhinishwa, basi anakuwa amefanya makosa. Sisi tunakubali na kwamba hatuamini kwamba kwa mtu kupokea ujumbe tu anakuwa amefanya makosa. Kwa hiyo, tumefanya marekebisho katika kifungu hiki; tumesema akipokea ujumbe *intentionally and unlawfully* kwa makusudi na kinyume cha sheria, hapo ndiyo anakuwa amefanya kosa.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, tunafanya hivi kwa sababu kuna utaratibu pale Mjini Dar es Salaam wa watu kuuza na kununua *passports* mbalimbali; aidha, *password* za ATM, *password* za *computer* za watu au na mambo mengineyo. Sasa sisi tunaamini kwamba aliyeituma ile *password* kwako, amefanya makosa na wewe uliyeipokea na ukaitumia kwa uhalifu na wewe pia umefanya makosa. Kwa hiyo, tunataka tuseme lazima uwe umejua na umefanya kinyume cha sheria. Ukipokea *pornography* ya watoto ukaa nayo na ukajua na ukawa umei-*solicit* hilo linapaswa kuwa kosa.

Mheshimiwa Spika, *concept* ni ile ile, kwamba inawezekana wewe sio mwizi lakini ukikutwa na vitu vya wizi, basi unapaswa kutoa majibu.

Mheshimiwa Spika, mambo mengine yamezungumza hapa, naona mengine yapo kwenye vifungu tutayajibu, lakini kuna suala kwa mfano la mauaji wa Kimbari alilosema Mheshimiwa Tundu Lissu, kwamba hatujalipa tafsiri kwenye sheria. Mimi ni mbumbu wa sheria, lakini kwa uelewa wangu mdogo wa sheria, nafahamu kwamba kwenye uandishi wa sheria unatafsiri jambo kama unataka kupanua maana yake au kupunguza maana yake. Kwa hiyo, mauaji ya Kimbari sisi tafsiri yetu ni ile ambayo inafahamika, ambayo iko kwenye 1948 *Genocide Conventions*, ambapo sisi ni Wanachama katika ule Mkataba Dhidi ya Mauaji ya Kimbari. Kwa hiyo, *unless* tungetaka kupunguza maana ya tafsiri ya *Genocide Convention*, ndiyo tungeiweka hapa. Lakini kwa kuwa sisi tulitaka kwenda na ile ile, hakukuwa na haja hiyo.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine lililozungumziwa na Mheshimiwa Lissu na wengine, ni hii dhana kwamba turuhusu mtu aingilie mifumo ya *computer* na kukamata wahalifu kwa maslahi ya Taifa. Kwamba kama kuna wahalifu wanafanya uhalifu, lakini mtu akaiingilia ile na kuwakamata, basi tuseme ni sawa.

Mheshimiwa Spika, tukiruhusu sasa hivi hiyo inaitwa *vigilante*, ni *slippery slope*, tutasema kwamba kuna Benki ile inadhulumu watu, kwa hiyo, lazima tukaivamie kwa maslahi ya Taifa. Tutaruhusu kwenye nchi yetu kuwe na vurugu kubwa ya *vigilante groups* ambao wanajifanya wanalinda maslahi ya Taifa na wanafanya uhalifu. Wewe kama unafahamu kosa linafanyika, zipo mamlaka za kwenda kushitaki, kutoa taarifa na zenyewe zitafanya kazi yake. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine nilitaka kulizungumza, amezungumza Mheshimiwa Mary Mwanjelwa kuhusu suala la bidhaa. Sisi kwenye ule Muswada wa *electronic transactions* kuna mambo mengi mazuri ikiwemo uwezo na sheria ya kuweza kurudishiwa bidhaa ambayo umeiagiza mtandaoni na haijakidhi makubaliano na matarajio wakati unaiagiza. Kwa hiyo, sheria tuliyoiweka, imewalinda katika mambo hayo.

Kuna suala lingine limezungumzwa na Mheshimiwa Mwanjelwa, Mheshimiwa Medeye na Mheshimiwa Mdee kwamba tutoe mamlaka kwa TCRA na kwamba Polisi hawaaminiki. Sisi hatukutaka kujifunga, tumeweka Polisi, lakini ukisoma kile kifungu, mbele utaona *any other person authorized in any written law*. Usimamizi wa sheria hii ni mtambuka, unahusu taasisi nyingi, kwa hiyo, lazima tutoe *flexibility* ya ushiriki wa taasisi nyingi ikiwemo usalama wa Taifa, Polisi, TCRA na wengineo. Tutaandika kanuni za kuonesha kabisa kwa mfano, Mamlaka ya Mawasiliano inapaswa kufanya kazi katika nyakati gani.

Mheshimiwa Zungu, Mheshimiwa Mdee na wengineo wamezungumza kuhusu utayari na Mheshimiwa Pamba vile vile; *capacity* yetu ya kusimamia sheria hii.

Sisi kama Wizara tumejipanga. La kwanza, tutaandika kanuni hizi haraka. Wale vijana ambao wako hapa, tunao vijana wazuri sana, nami kwa kweli nimejivunia, najisikia fahari sana kwamba kwenye Serikali wako vijana wazalendo, wazuri wanaoipenda nchi yao, hawalali usiku, wameshiriki kwenye kuandika sheria hii na wamejitoa. Sisi tutaomba kwamba kabla hatujamwagika kila mtu kwenda kwake, basi Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, kwa sababu baadhi yao ni vijana wako, tuombe waanze kuandika kanuni hizi haraka ili ndani ya wiki mbili tuwe nazo, na ndani ya mwezi sheria hii ianze kufanya kazi na tuanze kuonesha mifano kwamba tuko *serious* sasa katika kubadilisha hali ambayo inaendelea. Kwa hiyo, sisi imani yetu kwanza ni hiyo. (*Makofi*)

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

La pili ambalo nilitaka kuhakikishia Waheshimiwa Wabunge ni kwamba wakati tunaandika sheria hii, tulifanya *needs assessment*, mahitaji kama nchi, kama Serikali ya kuweza kutekeleza sheria hii. Mahitaji ya kirasilimali, kiuweledi, rasilimali watu, fedha na vifaa; yote hayo tunayo. Tutaomba Bunge kwa sababu ninyi ndio mnaidhinisha fedha, tutakapoleta maombi sasa kwa ajili ya kujenga uwezo wa kutekeleza sheria hii, basi mtukubalie ili tuweze kutekeleza sheria hii kwa ufanisi mzuri.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja, nawashukuru wote waliochangia, ahsanteni sana.  
(Makofi)

**SPIKA:** Ahsante, naomba Waziri wa Nchi, atoe hoja kwamba tuendelee mpaka tutakapomaliza shughuli za leo.

**WAZIRI WA NCHI OFISI YA WAZIRI MKUU SERA URATIBU NA BUNGE:** Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kanuni ya 153, naomba nitoe hoja ili shughuli ambazo ziko sasa katika Bunge lako, mjadala na ajenda ambazo zimepangwa katika siku hii ya leo ziweze kujadiliwa na Bunge liahirishwe pale ambapo shughuli hizo zote zitakuwa zimekamilika kujadiliwa katika kikao hiki cha leo.

Mheshimiwa Spika naomba kutoa hoja.

**WAZIRI WA MAJI:** Mheshimiwa Spika, naafiki.

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge wote wameafiki isipokuwa watatu. Kwa hiyo, tutaendelea mpaka tutakapomaliza kazi iliyoko kwenye *Order Paper* ya leo. Mheshimiwa Mtoa hoja, dakika 30!

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, kwanza napenda kuchukua fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kunijalia, kunipa nguvu na kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu nami kuchangia hoja iliyoko mbele yetu.

Mheshimiwa Spika, pia napenda kuishukuru sana Kamati ya Miundombinu kwa kusimamia jambo hili vizuri na kuweza kutoa mawazo yao kwa makini na umahiri kwa muda mfupi, hasa ukiangalia walikuwa wamepeva siku tatu tu, lakini kazi hiyo wameifanya vizuri na wameifanya kwa umahiri mkubwa.

Mheshimiwa Spika, pia nawapongeza sana Waheshimiwa Wabunge waliochangia leo michango yao mizuri na wametoa mapendekezo mazuri ambayo tutayachukua na kuyafanyia kazi ili kuhakikisha kwamba inaboresha hoja yetu hii.

Mheshimiwa Spika, pia napenda kuwashukuru sana wadau kuanzia taasisi za Serikali, Sekta Binafsi, taasisi za Serikali huko Zanzibar, Baraza la Wawakilishi kwa maoni mazuri ambayo walitoa ambayo yamefanya Muswada huu uwe mzuri na ambao utaweza kutusaidia kupambana na changamoto hizi zinazotukabili.

Mheshimiwa Spika, hoja yetu hii imechangiwa na watu 25, kati ya hao, 11 wameleta michango hao kwa maandishi na 14 waliobaki wamechangia kwa kuzungumza.

Mheshimiwa Spika, kwanza napenda kuzungumzia kuhusu ukuaji wa Sekta ya Mawasiliano. Sekta ya Mawasiliano ni moja kati ya sekta inayokua kwa kasi hapa nchini. Kwa zaidi ya miaka mitano sasa, sekta hii imekuwa ikikua kwa kasi baina ya asilimia 21 na 25; na imefanya kuwe na ongezeko kubwa sana la watumiaji kwenye Sekta ya Mawasiliano.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2005 kulikuwa na watumiaji wapatao milioni 3.5, leo hii ninaposimama mbele yako, kuna watumiaji wapatao milioni 32. Kwa upande wa *internet* mwaka 2008 tulikuwa na watumiaji wapatao milioni 3.1, leo hii tuna watumiaji wapatao milioni 11.6.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Kwa upande wa watumiaji wa M-Pesa, Tigo Pesa, Makampuni ya Simu yamesaidia sana katika kuleta ubora kwenye huduma za Benki. Leo hii ninapoongea, tuna watumiaji wapatao milioni 12.3 wenye akaunti za kutuma na kupokea pesa kupitia mitandao ya M-Pesa, TiGO-Pesa, Airtel Money pia na Z-Pesa.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka mmoja, yaani kuanzia Julai, 2013 mpaka Julai, 2014, takriban Shilingi trilioni 28.3 zimekuwa zikitumwa kwenye mtandao. Hizi ni pesa nyingi sana, nafikiri ni zaidi ya asilimia 1.2 au asilimia 100 hivi ya pesa za bajeti yetu ya Tanzania.

Mheshimiwa Spika, vile vile tumeendelea kushuhudia kwamba Makampuni ya Simu yamefanya kazi kubwa, hasa katika kuimarisha biashara ya mtandao. Leo hii unaweza kulipia LUKU, Maji, Ada ya Shule na bidhaa mbalimbali unaweza kulipia kwenye mitandao ya simu.

Mheshimiwa Spika, pia Makampuni ya Simu yamechangia sana kwenye ajira za Watanzania. Leo hii tuna Watanzania wapatao 200,000 wanafanya kwenye Kampuni za Simu ambazo hizo kazi za moja kwa moja na pia tuna Watanzania wapatao milioni 1.5 ambao wameajiriwa (*indirect employment*) kutoka Makampuni ya Simu.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa uchangiaji, Sekta ya Mawasiliano inachangia sana kwenye pato la Taifa. Kwa hivi sasa, tunachangia kupitia Sekta ya Mawasiliano, karibuni asilimia 3.6 ya GDP ya Tanzania.

Mheshimiwa Spika, mbali ya mafanikio yote hayo, lakini kuna changamoto nyingi sana ambazo zimejitokeza. Changamoto ya kwanza ambayo imejitokeza katika kutumia mitandao hii ya simu, ni wizi wa mitandaoni. Wizi wa mitandaoni umegawika katika sehemu mbili.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya kwanza, ni wizi wa kupitia simu za mkononi ambao wenyewe vile vile umegawanyika katika sehemu mbili. Sehemu ya kwanza ni ile ya simu ya wizi mdogo mdogo, halafu sehemu ya pili ni wizi unaotokea ndani ya Makampuni ya Simu.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, leo hii hapa ninaposimama, zaidi ya watu kama nane tokea tumenza *speech*, hii tayari wameshaibiwa kupitia mitandao ya simu.

Mheshimiwa Spika, wizi huu unakua kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, sasa hivi anaweza kunipigia mtu kutoka kule kwetu Pemba akaniambia Mheshimiwa Waziri, mtoto wangu yuko hapa hospitali anaumwa, naomba unisaidie shilingi 300,000/=. Kwa nia njema na kwa upendo namtumia shilingi 300,000/=. Baada ya nusu saa ananipigia simu tena, Mheshimiwa Waziri, mtoto wangu ameshamwona Daktari, lakini ana shida ya dawa. Tena kwa upendo wangu na imani yangu namtumia shilingi 100,000/=. Baada ya nusu saa tena, ananipigia simu, Mheshimiwa Waziri, sasa naomba unisaidie shilingi 50,000/= ili niweze kupata usafiri kwenda nyumbani.

Mheshimiwa Spika, baada ya matendo yote hayo, baada ya kushituka kumbe nimeshaibiwa, nikijaribu kumtafuta kwenye simu, simpati tena. Hivyo ndivyo inavyotokea. Watanzania wengi sana wameibiwa kwa njia hii. Njia nyingine ambayo Watanzania wengi wanaibiwa ni ile njia ambayo inafanywa na wafanyakazi wenyewe wa makampuni ya simu. Vijana wale ambao sio waaminifu, wanaingia kwenye akaunti zetu, wanaiba halafu wanapotea. Hii ni njia ya pili.

Mheshimiwa Spika, njia nyingine ambayo inatokea sana kwenye wizi, ni wizi wa mabenki. Pia kwenye wizi wa mabenki, unagawanyika katika sehemu mbili.

Sehemu ya kwanza ni ule wizi ambao unafanywa kupitia *ATM machine*, halafu wizi wa pili unafanywa ndani ya Benki na wafanyakazi wa Benki. Sitazungumzia sana huu wizi wa *ATM machine*



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kwa sababu niko kwenye *public* na nitawapa faida watu wengi ambapo siyo jambo zuri. Lakini watu wengi sana wameibiwa pesa zao kupitia kwenye *ATM machines*.

Mheshimiwa Spika, wizi mwingine kwe *Banks* ni wizi ambao tumeona umefanyika sana hasa kupitia ndani ya mabanki yenyewe. Wafanyakazi ambao sio waaminifu wanaingia kwenye akaunti zetu wengine, wanaiba pesa, mwisho wanaacha kazi na wanapotea. Hili ni tatizo sugu ambalo limewakuta watu wengi hapa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, wizi mwingine unaotokea hapa Tanzania siku hizi, ni wizi ambao unatokea kwamba, kuna watu wanajifanya ni watu wenye uwezo kwa kupitia mitandao ya *computer*. Kwa mfano, unaweza kupata *email* leo, kuna kijana anasema yeye baba yake alikuwa ni Gavana Mkubwa wa Liberia, anasema ana biashara kubwa sana na anatafuta mtu waweze kufanya biashara pamoja ama waingie ubia.

Mheshimiwa Spika, kama tunavyojua, sote tunataka tufanye biashara, tunaanza kuwasiliana na mtu yule, baada ya wiki mbili au tatu, anakwambia mimi niko tayari, nitakuletea pengine Dola milioni tatu, lakini kwanza naomba unitumie akaunti yako. Wewe unamtumia, baada ya kumtumia akaunti yako na jina lako, baada ya muda unakuta ameshakuibia kwenye akaunti yako. Huu ni wizi ambao umeshamiri sana siku hizi, na ni muhimu sana tuwe waangalifu na wizi kama huu. Suala lingine ambalo napenda kuchangia ni kuhusu suala la biashara ya mtandao. Biashara ya mtandao ni kitu muhimu sana na kitatutoa hapa tulipo, kutupeleka mahali ambapo uchumi wetu unaweza kukua kwa kiasi kikubwa. Leo hii ukiangalia hapa Bungeni petu pamejaa makaratasi kila mahali. Kama tungekuwa tumehamia kwenda kwenye Bunge Mtandao, leo hii pasingekuwa na karatasi hata moja.

Mheshimiwa Spika, nikiwambia bajeti yangu ya mwaka kwa ajili ya makaratasi tu na wino kwenye Wizara yangu, ni karibu shilingi milioni 500. Hiyo ni Wizara ya Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia. Kama leo hii tutaamua twende kwenye Serikali Mtandao, bila shaka tutaweza ku-save pesa nyingi za Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, leo kumekuwa na changamoto kubwa katika manunuzi. Wakati wa bajeti zetu, Waheshimiwa Wabunge mmepiga kelele sana kulalamika kuhusu manunuzi. Watu wanafanya manunuzi kitu cha Shilingi mbili, kinanunuliwa kwa shilingi 10/= au shilingi 15/=. Kama tutatumia manunuzi Mtandao, matatizo yote haya yanaweza kuepukika. Hili amelizungumza vizuri Mheshimiwa Ole-Medeye kwa vile ni suala zuri na sisi kama Serikali tukishirikiana na taasisi ya *PPRA*, tumeshaianza hiyo kazi na tunaamini kuanzia mwakani, tutakwenda kwenye manunuzi mtandao.

Mheshimiwa Spika, pia watu wengi wa Tanzania sasa hivi wameanza kununua vitu mbalimbali kupitia kwenye mitandao. Leo hii kama Mheshimiwa Dkt. Mary pale alivyosema, watu wananunua magari kupitia mtandao; leo hii watu wananunua nguo kupitia mtandao kwenye *e-bay*, *Alibaba*, watu wote wananunua vitu vyao hivyo. Lakini bahati mbaya sana wakati wa kukiangalia kitu kwenye *internet*, unaletewa gari, unaletewa picha sita; mbele, nyuma, kila mahali, unaridhika nayo kwamba ni gari nzuri, unalipa hela, lakini bahati mbaya baada ya kupata gari hiyo unakuja kuangalia injini yenyewe pengine ni ya miaka kumi; na biashara umeshafanya, huwezi ukarejeshewa pesa zako, kwa sababu hakuna taratibu, hakuna kanuni na vile vile hakuna sheria ambayo inamlinda mtumiaji. Tunaamini kama Bunge lako Tukufu leo litapitisha sheria hizi mbili, tutakuwa na uhakika kwamba Watanzania watakuwa salama sasa kufanya biashara mtandao.

Mheshimiwa Spika, pia kuna watu sasa hivi wanajaribu kufanya *forgery za digital signature* kujifanya kama ndizo *signature* zao sahihi na wanaendelea kuwadanganya wananchi. Kwa vile sheria hii tunaamini ikipita, sasa tatizo hili tutaweza kulizuia vizuri sana.

Mheshimiwa Spika, naomba vilevile nizingumzie kwamba sasa hivi kumekuwa na mtindo ambao unafanywa na makampuni mengi, hasa Makampuni ya Simu, yanawaletea watu *message* halafu yanawakata pesa bila ridhaa yao. Hili ni kosa na kwa bahati mbaya kwa sababu hakuna sheria ambayo inasimamia jambo hili, watu wengi au makampuni hayo yamechukua hii kama ni

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*advantage* na wanafanya wanavyotaka. Lakini baada ya kupita sheria hii, tunaamini kwamba tatizo hilo litasimamiwa vizuri sana.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Naibu Waziri amezungumza sana hapa mambo ya *messages* ambapo siku hizi tumekuwa tukitumiwa *messages* chafu za kuchafuliana, za kutukanana. Mimi mwenyewe nina mfano mzuri sana.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2013, tarehe 25 Desemba, nilikuwa niko nyumbani pangu pale na mke wangu, tumeshashiba pilau vizuri tunafurahia Krismasi; bahati mbaya au bahati nzuri *immediately* nikapata *message* ambayo inatoka kwa mtu mmoja anajitua Mwanahalisi. Ilikuwa ni *message* ya *internet*. *Message* ile iliandika kwamba Profesa Mbarawa, unafanya hivi, na tutahakikisha kwamba tutakuua. *Message* kali sana kwa kweli! Sipendi niizungumze sana.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuisoma kama kawaida, nikamwonesha mke wangu, akaisoma halafu akanipa nikaisoma tena, mara mbili, mara tatu, sikupata jibu. Nikampigia mtaalam mmoja akaja nyumbani, tukaanza kufanya *search* kwenye *internet*. Tukajua kwamba *messages* zile zimetumiwa mitandao, kwamba zimepitia kwenye mtandao wa *TTCL* na *Smile Communication*. *Messages* zile moja imetumwa Mwenge na moja imetumwa sehemu nyingine. Tukajaribu ku-*trace* kufika mpaka pale ilipotumwa, kufika pale ilipotumwa, kweli *message* imetumwa lakini tumeshindwa kumpata mtu ambaye alihusika na uovu huo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, baada ya kufikiria sana, nikaona iko haja sisi kama Serikali tuandike kanuni ambazo zitatoa mwongozo kwa ajili ya *Internet Café*. Mtu yeyote anayefika kwenye *Internet Café*, lazima kuwe na *web camera*. *Web camera* ni *camera* ndogo ambayo kabla ya ku-*login* kwenye *Internet Café* inakuchukua picha yako; na kama litatokea tatizo kama lile, mtu akirudi tena pale anaweza kukujua kwa kutumia picha. Kwa vile jambo hili lipo na tunalifanyia kazi; na tunaamini kabisa kuna watu wengi wamepata kadhia hii, lakini dawa yao ipo na karibuni tutalisimamia jambo hili na kuhakikisha kwamba linakwisha kabisa.

Mheshimiwa Spika, kuna mambo mengi siku hizi, *message* za kuchafuana, ama watu wanakata picha za watu, wanajifanya wao. Kwa mfano, hapa tumeleta picha nyingi, watu wamejibadilisha sura, wamemtukana mtu. Hili ni kosa, na ni lazima lisimamiwe.

Mheshimiwa Spika, picha za ngono, ni jambo ambalo limekithiri sana hapa Tanzania sasa hivi, hata sisi Waheshimiwa Wabunge tumeona picha humu ndani ambazo kwa kweli hata kuzitazama unaona ni uchafu. Wewe kama binadamu mwenye akili timamu huwezi kuangalia picha kama zile. Hivyo basi, itakapopita sheria hii, mambo hayo ni uchafu, halafu hilo ni kosa na lazima itolewe adhabu kali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia napenda nichangie kwenye mambo ya *cyber bullying*. Sasa hivi watu wengi kabisa wanatumia mitandao ya *internet* kuwatisha watu kwa vitisho mbalimbali. Huwatisha watoto hasa wa umri wa kati ya miaka 15, wamefariki kwa sababu ya *cyber bullying*. Hili pia ni kosa na kwenye sheria, hili limezungumzwa vizuri na tunaamini kabisa kwamba sheria hii kama itapitishwa na Bunge lako na nina hakika itapitishwa, tutakomesha jambo kama hili.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa nijikite kidogo kwenye hoja ambazo zimeletwa na Kamati yetu ya Miundombinu, halafu niende kwenye maoni ya Kambi ya Upinzani. Kwenye Kamati yetu ya Miundombinu, kuhusu miamala ya kielektroni kulikuwa na hoja; kwanza, kifungu cha (6), maoni ya Kamati ni kuainisha aina za saina za kielektroniki kama ni saina ya *digital* au nyingine.

Mheshimiwa Spika, saina za kielektroniki zipo za aina nyingi, lakini kwenye sheria hiyo, sisi tumesema *electronic signature*. *Electronic signature* zinakuwa za aina nyingi; kuna nyingine ni *very simple* na nyingine ni *very complex*. Hapa Tanzania kwa mfumo ambao tunatayarisha sasa hivi, sisi tutakwenda kwenye *digital signature*.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, tayari Wizara ya Mawasiliano, Sayansi na Teknolojia imeshalifanyia kazi suala hili na tunataka kujenga mtambo pale TCRA ambao kazi yake utaanza kutoa *digital signature*. Wataalamu wengi wameshafanya mafunzo mwezi Novemba, 2014; tulifanya semina moja pale ambayo tuliitisha wataalamu kutoka sekta binafsi na watu kutoka taasisi za Serikali ya Tanzania, Taasisi za Jamhuri ya Muungano na vilevile Taasisi kutoka Zanzibar, zote zilishiriki kwa ajili ya semina hiyo. Hivi karibuni tutawapeleka baadhi ya waatalamu Korea ili kuhakikisha wanapata uelewa mzuri wa *digital signature*.

Mheshimiwa Spika, pia kulikuwa na maoni ya Kamati yetu ya Miundombinu, kifungu cha (7) ambacho kinasema, "Kamati ilipendekeza marekebisho kwa kuondoa neno "of" lililokuwa likitokea kati ya neno "signs" na "the electronic." Mapendekezo ya Kamati yamezingatiwa.

Pia kulikuwa na kifungu kingine (13), Kamati ilipendekeza kuongeza maneno "in consultation with Minister responsible for E-Government" kati ya maneno "may" and "by notice." Mapendekezo ya Kamati yamezingatiwa katika jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, pia, kuna hoja kutoka Kambi ya Upinzani kuhusu *electronic signature*. Kambi ya Upinzani inapendekeza kifungu cha 28(3) kifutwe au kitolewe maelezo kwa maana gani mtoa huduma anaweza kufuta muamala. Kifungu cha 28 kwa ujumla ni kwa ajili ya kumlinda mnunuzi wa bidhaa au huduma za mtandaoni kwa kuweka wajibu wa mtoa huduma kutoa taarifa au maelezo ya kutosha juu ya bidhaa au huduma anazouza. Iwapo muuzaji atakiuka masharti yaliyowekwa katika kifungu hiki, mnunuzi ana haki ya kufuta muamala na kurudishiwa bidhaa yake.

Mheshimiwa Spika, hili siyo jambo jipya. Waheshimiwa Wabunge, nyote mnasafiri kwenda nchi za nje; ukienda dukani, unanunua shati, unakwenda kujaribu nyumbani, unaona hili siyo zuri, unalirejesha na hela yako inarudishwa. Hili ni jambo la kawaida ambapo kwa utaratibu wa kawaida linafanyika, nami naamini ni vizuri kama tunaweka kanuni na sheria kwenye biashara ya mtandao na hili liwe linasimamiwa vizuri. Hii ni kutokana na kwamba katika mazingira ya TEHAMA, muuzaji na mnunuzi huwa mbali na hivyo mnunuzi huwa na nafasi ndogo ya kufanya maamuzi juu ya bidhaa anayoinunua pasipo maelezo ya kutosha juu ya bidhaa hiyo. Nafikiri maelezo haya yanatosha.

Mheshimiwa Spika, pia kuna hoja katika kifungu cha 32(1), Kambi Rasmi ya Upinzani inahitaji kupatiwa ufafanuzi iwapo mawasiliano yatakayofanywa na Taasisi za Siasa na kwamba mawasiliano hayo yatahesabika katika kundi hili la mawasiliano, yaani *messages* zinazotumwa bila ridhaa. Lengo kuu la kifungu cha 32 ni kuzuia utumiaji au utumaji wa ujumbe au mawasiliano kwa wananchi kwa kupitia mitandao pasipo idhini ya wanaotumiwa ujumbe huo. Hii ni pamoja na *message* fupi fupi, barua pepe, upigaji wa simu kwa Umma na mawasiliano mengineyo ambayo hufanywa bila ridhaa ya mtumiwaji.

Mheshimiwa Spika, kifungu hiki hakizui Taasisi za Siasa kuwasiliana na wananchi wao, bali mawasiliano hayo yawe ni kwa ridhaa ya wanaotumiwa mawasiliano hayo. Siyo kosa kwa chama cha siasa kutuma ujumbe kwa wanachama wake kwa kuwa tayari kuna uhusiano baina ya Vyama vya Siasa na wanachama wao. Lakini itakuwa ni kosa kwa mtu yeyote, hata kama ni chama cha siasa kutuma jumbe za jumla; barua pepe au kupiga simu kwa wananchi bila kufuata taratibu zitakazoonyeshwa kwenye sheria na kanuni.

Kwa hiyo, kwenye jambo hili tutaweka kanuni ambazo zitatungoza, kuhakikisha kila mwananchi anapata fursa ya kutuma *message* kutokana na utaratibu utakaowekwa.

Mheshimiwa Spika, pia, kulikuwa na hoja za Kamati ya Kudumu ya Miundombinu kuhusu Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandaoni. Kifungu cha 1(1), maoni ya Kamati yanasema, "sheria itambue sehemu nyingine ambazo zitatumiwa na Makampuni ya Simu kuhifadhi taarifa *data*, yaani *storage*, hii ni kutokana na *data* kuwa zinaongezeka kila siku kwenye mfumo, kwa hiyo kuwe na utaratibu wa kutambua jambo hili." Kifungu kilichopo kwenye sheria, kimezingatia suala hili na halitakuwa kosa kwa mtoa huduma kuhifadhi *data* zake.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Mheshimiwa Spika, kuna hoja nyingine kwenye kifungu cha 11, maoni ya Kamati ni kwamba kifungu hiki kifutwe kwa neno *“for legally purposes.”* Maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 16, maoni ya Kamati ni kuongezwa kwa adhabu kutoka miezi sita na kuwa miaka mitatu na faini kutoka shilingi 2,000,000/= na kuwa shilingi 5,000,000/=. Maoni haya yamezingatiwa na yamefanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 20, maoni ya Kamati ni kuongeza neno *“on institution”* baada ya neno *“person.”* Kifungu hicho kinabaki hivyo hivyo, kwani maana ya neno *person* inajumuisha *institution*.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 21, maoni ya Kamati ni kuongeza neno *“knowingly”* kati ya neno *“not”* na *“disclose.”* Maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, pia Kamati inapenda kwenye kifungu cha 23(2) kuongeza adhabu kutoka mwaka mmoja kuwa miaka mitatu na faini kutoka miaka mitatu kuwa miaka mitano. Maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 35, Kamati inapendekeza kufutwa neno *“Ploce”* na badala yake lisomeke neno *“police.”* Maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 39, maoni ya Kamati yanasema kufutwe neno *“no”* ambalo lipo katika mstari wa pembeni na badala yake isomeke *“monitoring obligation.”* Vile vile (b) kifungu kidogo 1(a) yafutwe maneno *“be obliged to”* na isomeke *“to monitor the data which the service provider transmits or store.”*

Mheshimiwa Spika, maoni ya Kamati yanapendekeza kifungu kidogo cha (4), neno *“actual”* lifutwe na isomeke, *“where a service provider has a knowledge of illegal information, or activity he shall.”* Maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, kifungu namba 45(1) maoni ya Kamati ni kuongeza maneno *“the regulator or”* kati ya neno *“notify”* and *“service.”* Kifungu hiki kisomeke kama ifuatavyo: *“A person may, through a take-down notification, notify a regulator or service provider of.”*

Mheshimiwa Spika, kifungu hiki kibaki kama kilivyo kwa sababu *regulator* bado hajajulikana na matokeo yake kitaboreshwa kwa kuweka kifungu kidogo cha 5(b) ambacho kitasomeka: *“Any person who communicates and take down notification to a service provider and the service provider fail to act upon the notification, the person may be notify a competent authority of the failure to take down and the competent authority may take down or order the service provider to act on the take-down notification or take any necessary measures to resolve the matter.”*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 45, maoni ya Kamati ni kuongezwa kifungu kidogo cha (4) na kisomeke kama ifuatavyo: *“A service provider who fails to take action on the take-down notification received under this Act, is liable for the unlawful activity contained in the take-down notification.”*

Mheshimiwa Spika, maoni haya yamezingatiwa na kufanyiwa kazi kama ilivyo kwenye jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, katika maoni ya jumla, Kamati inapendekeza elimu kwa Umma na kuwajengea uwezo wataalamu. Wizara imejipanga juu ya jambo hili na tayari utekelezaji wa jambo hili umeanza kufanyika kwa kuandaa semina na warsha zinazojumuisha wadau mbalimbali. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na *United Nation Office on Drugs and Crimes* wanaangalia mahitaji ya mifumo na kiutendaji juu ya mifumo ya masuala ya uhalifu wa mtandao. Hata hivyo, mpango wa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kuwajengea uwezo wataalamu wetu tayari umetayarishwa na kama alivyosema Mheshimiwa Waziri, hivi karibuni kazi hiyo itaanza.

Pia kuna hoja mbalimbali ambazo zilitolewa na Kambi ya Upinzani kuhusu *Cyber Crime Act*. Hoja ya kwanza inasema; aya ya (4) ya Sheria ya Makosa ya Mtandao hayaangalii nia wala sababu ya mkosaji. Sheria hii itawazuia *whistle blowers* kuingilia mifumo ya *computer* kwa lengo la kupata ushahidi. Majibu yetu ni kama ifuatavyo: siyo kweli kwamba sheria hii imeweka *strictly liability* katika sentensi ya kwanza kabisa ya aya hiyo, inatumia maneno kinyume cha sheria na kwa makusudi, "*intentionally and unlawfully.*"

Hivyo basi, naweka wazi kwamba wahalifu walikuwa wanafahamu kwamba ni kinyume cha sheria na kuingilia kwenye mfumo lakini wakaingia kwa makusudi. Ni dhana iliyo wazi kwamba kosa ni kosa; na kama unataka kuingia kwenye mfumo fulani, basi ufuate njia sahihi za kuingia kwenye mfumo huo ambazo zitawekwa na sheria, siyo vinginevyo.

Hoja ya pili, neno "kuingilia" ina maana isiyo na kikomo kwa mujibu wa aya ya tatu kiasi kwamba mtu yeyote anayetumia *earphone* kusikiliza muziki kutoka kwenye simu yake atakuwa amefanya kosa, siyo sahihi. Pale umeingia kwenye simu yako, una haki ya kutumia simu yako.

Naomba Waheshimiwa Wajumbe mjue, hili siyo kosa.

Vile vile kuna hoja ya nne inayoonyesha kuna dhana ya kwamba kila anayetenda kosa chini ya aya hii, anafanya hivyo kwa lengo la kujinufaisha binafsi kifedha. Dhana hii ni kosa, kwani siyo kila anayetenda kosa la kuingia kinyume cha sheria anafaidika na kitendo hicho. Hiyo ilikuwa ni hoja ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

Mheshimiwa Spika, majibu yetu ni kama ifuatavyo: nakubaliana kabisa na hoja hii kwamba sio kila anayeingia kinyume cha sheria kwenye mfumo wa *computer* anafanya hivyo ili kujinufaisha kifedha, ndiyo maana sheria hii inatoa adhabu za aina tatu. Moja, ni faini; pili, ni faini mara tatu ya faida aliyoiipata kama ameipata; na tatu, ni kifungo. Hivyo basi, kwa wale ambao waliingia kwenye mifumo na kujipatia faida, kwa mfano wale walukuzi, wanaingia mifumo ya kibenki na kujipatia faida yoyote, aidha, kwa taarifa alizoiipata, au kiasi cha fedha, basi Mahakama inaweza kuamua walipe mara tatu ya faida waliyoipata. Kama hajapata faida yoyote na ametiwa hatiani, basi hizo adhabu zilizobaki zinaweza kutolewa na Mahakama kama Mahakama itakavyoamua.

Mheshimiwa Spika, kuna hoja nyingine ya aya ya 14 inaingiza dhana ya maadili ya kidini na vilevile neno *pornography* halijatafsiriwa popote kwenye Muswada huu. Kwa mfano, Kamusi ya *Oxford Advance* imetafsiri neno hilo la *pornography*. Nafikiri hapa ndugu zetu wa Kambi ya Upinzani kidogo wamekwenda mbali, mpaka kuamua kusema haya na yanaingiza mambo ya dini, siyo kweli! Hii ni dhana ya utamaduni wetu zaidi wa Kitanzania na siyo wa dini hata kidogo. Dhana hii inatakiwa itafsiriwe kama ilivyo na siyo kuleta tafsiri ya kimaghariki au tafsiri ya neno hili kwa kuchukulia hisia za watu kama ambavyo anasema, kuna watu wanaamini. Wataalamu wa uandishi wa sheria wanasema neno linapewa tafsiri ndani ya sheria kama limebeba maana zaidi ya maana yake ya kawaida.

Mheshimiwa Spika, hapa neno "*pornography*" limechukuliwa kwa maana yake ile ile kama ambavyo Kambi ya Upinzani imetusidia kulileta kutoka Kamusi ya *Oxford*. Maana ya neno "uchi" lilitafsiriwa kwa maana ya kawaida kabisa na siyo kwa hisia za watu wala kuangalia utamaduni wa watu wengine; na kuna sheria za Tanzania ambazo zinazungumzia jambo hili kwa vile jambo hili ni la kawaida.

Katika aya ya 15 Kambi ya Upinzani inaipinga, ambapo inakataza mtu yeyote kujifanya mtu mwingine kwa kutumia mfumo wa *computer*. Makosa haya yana tatizo la kukosa nia mbaya. Sio kila mtu anayefanya *impersonation* mtandaoni anafanya kwa nia mbaya. Vitendo hivyo havina tofauti sana na uchoraji wa katuni; vitendo hivi vinalindwa na haki ya uhuru wa mawazo na maoni chini ya Ibara ya ya 18 ya Katiba ya nchi. Haya ndiyo maoni ya Kambi ya Upinzani.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Majibu yetu kuhusu hoja hii, nadhani dhana ya makosa kuhusu utambulisho wa mtu imeeleweka vibaya hapa. Mtu anayechora katuni ya mtu fulani, sio mlengwa wa aya hii hata kidogo. Aya hii inawalenga watu kwa mfano wale ambao wanaingia kwenye mtandao wa jamii wanaweka picha na jina lako kwenye *profile* na kusababisha watu waamini kwamba jambo hilo umelifanya wewe. Au watu wanaochukua *card* ya benki na *password* bila ya ridhaa yako na kwenda kwenye *ATM machine* kujaribu kufanya uhalifu. Hii ndiyo tunayoizungumzia kwenye sheria hii.

Mheshimiwa Spika, pia kuna hoja kwenye aya ya 16 inayosema, "itakuwa kosa kwa mtu yeyote kutoa taarifa au *data* au maelezo kwa njia ya picha, maandishi, alama au aina nyingine yoyote kwenye mfumo wa *computer* endapo taarifa, *data* au maelezo hayo ni ya uongo, yanapotosha na siyo sahihi. Aya hii inakosa suala la nia mbaya kama ambavyo imejadiliwa kwenye aya ya nne hapo awali." Hayo ndiyo maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

Mheshimiwa Spika, sisi tunasema, aya hii imefanyiwa marekebisho na kuongeza maneno, "huku ukifahamu kwamba taarifa, *data* au maelezo ni ya uongo kwa lengo la kuumiza, kuchafua au kwa nia ya kuhadaa au kupotosha Umma." Hivyo basi, ile *element* ya kuwepo "kwa nia mbaya" limefanyiwa kazi, tayari na tunashukuru kwa hilo, tulilionga. Kwa ujumla kipengele hiki kinalenga kushughulikia tabia inayoendelea ya watu kutumia taarifa au *data* zisizo za kweli kwa lengo la kuhadaa au kupotosha Umma wakiwa wanafahamu kuwa taarifa hizo siyo za kweli.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, hivi karibuni kama Mheshimiwa Naibu Waziri alivyosema kuwa watu walitangaza kifo cha Mama Maria Nyerere, jambo halikuwa kweli. Pia, kulikuwa na taarifa kwamba Askofu Gwajima amefariki, zilikuwepo kwenye mitandao ambapo taarifa hizi zote siyo kweli. Pia hii inawalenga wale wote wenye tabia ya kutengeneza au kuhariri picha halisi kwa kubadilisha sura ili hali kiwiliwili ni cha mtu mwingine.

Mheshimiwa Spika, kuna *issue* ya mwisho ambayo hakuna tafsiri ya neno yanayoelekea mauaji ya kimbari, Mheshimiwa Naibu Waziri ameishalijibu hili. Nafikiri hoja zote za Kambi ya Upinzani nimekwenda kuziangalia.

Mheshimiwa Spika, kuna baadhhi ya hoja ambazo zimeletwa na Wabunge, mmoja mmoja, hoja ya kwanza ilikuwa ni ya Mheshimiwa Zungu, tumechukua hoja yako, kila mara unatupa ushauri mzuri. Wewe ndiyo ulitupa ushauri wa kuanzisha *machine* ya *TTMS* na leo hii *machine* hiyo inafanya, na tutauchukua ushauri wako huu.

Mheshimiwa Spika baada ya maeleo yangu hayo machache, sasa ninaomba kutoa hoja.

**WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII:** Mheshimiwa Spika, naafiki!

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono. Hatua inayofuata, tunaingia kwenye Muswada wa Kwanza.

## **KAMATI YA BUNGE ZIMA**

### **Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa mwaka 2015 [The Electronic Transaction Bill, 2014]**

Ibara ya 1  
Ibara ya 2  
Ibara ya 3  
Ibara ya 4  
Ibara ya 5  
Ibara ya 6

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 7

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 8

Ibara ya 9

Ibara ya 10

Ibara ya 11

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 12

Ibara ya 13

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 14

Ibara ya 15

Ibara ya 16

Ibara ya 17

Ibara ya 18

Ibara ya 19

Ibara ya 20

Ibara ya 21

Ibara ya 22

Ibara ya 23

Ibara ya 24

Ibara ya 25

Ibara ya 26

Ibara ya 27

Ibara ya 28

Ibara ya 29

Ibara ya 30

Ibara ya 31

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 32

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ningeomba kupata ufafanuzi wa Serikali kabla ya kupitisha kifungu hiki, kwa sababu ya muda haikuwezekana kwa hali ya dharura kuleta marekebisho.

Nimesikiliza majibu ya Mheshimiwa Waziri, na naomba nisome Kifungu cha 32(1) kinachohusu kwenye tafsiri; bidhaa, huduma au mawasiliano ambayo hayaombwa kinasema;

“Mtu yeyote hatatuma mawasiliano ya kibiashara au taarifa za kibishara kuhusiana na bidhaa au huduma ambazo hazijaombwa na mlengwa isipokuwa kama yamewekwa masharti kwamba; (a) mtumiaji anaridhia mawasiliano hayo.” Kipengele cha tatu kinasema, “mtoa taarifa atakayekiuka masharti ya kifungu hiki atakuwa ametenda kosa na atawajibika pale atakapotwa hatiani kulipa faini isiyopungua shilingi milioni 10 au kutumikia kifungu cha kipindi kisichopungua mwaka mmoja au vyote.”

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Kambi Rasmi ya Upinzani katika hotuba yake, ilihoji iwapo kifungu hiki kinahusu vyama vya siasa na huduma za uenezi, iwe ni mauzo ya bidhaa za uenezi au ni za kuhamasisha wananchi kujiunga kwenye taarifa ambazo zina gharama kutoka kwenye vyama vya siasa. Mheshimiwa Waziri wakati anajibu amesema, kwa upande wa vyama vya siasa kama mawasiliano yanahusu wanachama, masharti haya hayahusiki kwa sababu tayari kuna makubaliano baina ya chama na mwanachama kwa kujiunga kuwa mwanachama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini amesema kwa upande wa mawasiliano hata kama ikiwa ni vyama vya siasa na wananchi, basi kifungu hiki kinahusika.

Sasa ningependa hakikisho kutoka kwa Serikali, sisi vyama vya siasa, vyama vyote na Wabunge wanaotokana na vyama vya siasa, ukifanya mkutano wa hadhara, ukaweka vipaza sauti, ujumbe wako unakwenda kwa wananchi wote na hakuna mipaka juu ya ujumbe kwa wananchi. Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini, kwa kifungu hiki na kwa tafsiri aliyoitoa Mheshimiwa Waziri, ukituma ujumbe kwa wananchi juu ya jambo lile lile ambalo ukifanya mkutano wa hadhara huwekewi masharti, kwa kifungu hiki unafanya makosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, na Waziri amenishitua zaidi, amesema kwamba utaratibu wa masuala yote haya utaenda kuelekezwa kwenye kanuni. Lakini ukipitia kifungu chote hiki hakina mahali kinaposema kwamba kutakuwa na kanuni zitakazowekwa za utaratibu huu; na kile kifungu kipana cha kanuni hakijapanuliwa wigo wa kuweza kujumuisha yote haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa kupata ufafanuzi kutoka kwa Serikali, kwa sababu kwa vyovyote vile kama tafsiri ndiyo hiyo, kifungu hiki kinakinzana na masharti ya Sheria ya Vyama vya Siasa katika haki za vyama vya siasa kuhusiana na uenezi wa vyama vya siasa na huduma za vyama vya siasa siyo tu kwa wanachama wake, bali hata kwa wananchi kwa ujumla.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nauona umuhimu wa hoja ya Mheshimiwa Mnyika. Lakini Ibara ya 37 ya Muswada huu inampa Mheshimiwa Waziri kutengeneza kanuni hizi; na kwenye suala la vyama vya siasa, ni vizuri tumpe Mheshimiwa Waziri fursa hii kusudi pengine mnaweza kukutana vyama vyote huko mtajadiliana ni namna gani, kwa sababu yanawahusu wote humu ndani isipokuwa mimi ambaye siyo mwanachama wa chama cha siasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo Ibara ya 37 inasema hivi, *“the Minister may make regulations generally or with respect to any matter which by this Act required to be prescribed or which is necessary for giving effect to this Act.” And this I think it takes care of Honorable Mnyika...*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ibara hii jinsi ilivyo na kwa maelezo ambayo Mheshimiwa Waziri ameyatoa, tuache hivi ili itoe fursa zaidi kwenye vyama vya siasa mtakapokutana na kanuni hizi zinatungwa kwa kushirikisha wadau.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila ya mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 33  
Ibara ya 34  
Ibara ya 35  
Ibara ya 36  
Ibara ya 37  
Ibara ya 38  
Ibara ya 39  
Ibara ya 40  
Ibara ya 41  
Ibara ya 42



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Ibara ya 43  
Ibara ya 44  
Ibara ya 45  
Ibara ya 46  
Ibara ya 47  
Ibara ya 48  
Ibara ya 49  
Ibara ya 50

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

*(Bunge Lilirudia)*

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, naomba kutoa taarifa kwamba, Kamati ya Bunge Zima imepitia Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki ya mwaka 2015 *(The Electronic Transaction Act, 2015)* kifungu kwa kifungu na kukubali pamoja na marekebisho yake.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada huu sasa ukubaliwe rasmi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

**WAZIRI WA UCHUKUZI :** Mheshimiwa Spika, naafiki.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja na iliamuliwa na kuafikiwa)*

### **Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa mwaka 2015 [The Electronic Transaction Bill, 2015]**

*(Kusomwa Mara ya Tatu)*

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, Muswada wa Sheria unaoitwa Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa mwaka 2015 *(The Electronic Transaction Bill 2015)* sasa umekuwa ni Muswada.

Tunawapongeza wale wote waliofanya kazi katika Muswada huu, na kama walivyosema Waheshimiwa Wabunge, Kanuni zitengenezwe haraka na mambo haya yatekelezwe kimatendo.

### **KAMATI YA BUNGE ZIMA**

### **Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa mwaka 2015 [The Cybercrimes Bill, 2015]**

Ibara ya 1

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 2

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, katika aya ya 2 ya Muswada nimependekeza marekebisho ya hiyo aya ya 2 kwa kuondoa maneno *save for section 50* ambayo yananzia kwenye hiyo aya. Vilevile nimependekeza kwamba, maneno *as well as Tanzania Zanzibar* ambayo ni ya mwisho katika hiyo aya yaondolewe.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Muswada huu unahusu masuala ya sayansi na teknolojia, masuala ya mtandao. Masuala haya siyo masuala ya Muungano, hayako katika Orodha ya Mambo ya Muungano ambayo ipo katika Nyongeza ya Kwanza ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Sasa kama hayapo katika Orodha ya Mambo ya Muungano, maana yake ni kwamba, mambo ya sayansi na teknolojia kama haya kwa upande wa Tanzania Bara, mamlaka ya kuyatungia sheria ni Bunge lako Tukufu. Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa upande wa Zanzibar, mamlaka ya kuyatungia sheria masuala haya yasiyokuwa ya Muungano ni Baraza la Wawakilishi Zanzibar. Na Katiba yetu imejieleza vizuri sana katika Ibara ya 64(3), kwamba yale mambo ambayo yako chini ya Mamlaka ya Baraza la Wawakilishi yakitungiwa sheria na Bunge, hiyo sheria itakuwa batili; na vilevile yale mambo ambayo yako chini ya mamlaka ya Bunge yakitungiwa sheria na Baraza la Wawakilishi, hiyo sheria itakuwa batili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa masuala ya sayansi na teknolojia ambayo tunayatungia sheria hapa, sheria hii inatakiwa iwe inahusu Tanzania Bara peke yake kwa sababu ambazo nimezisema.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu ni hilo kwamba, twende kulingana na matakwa ya Katiba yetu. Kuna Waziri anayeshughulikia masuala ya sayansi na teknolojia Zanzibar na tuna Mheshimiwa Mbarawa hapa na Mheshimiwa Makamba, hawawezi wakapeleka mamlaka yao Zanzibar kwa sababu Katiba imeelekeza wazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nimalizie kwa kusema, kama tunafikiria kwamba Bunge hili lina mamlaka ya kutunga sheria kwa mambo yote ambayo hata siyo ya Muungano, tukumbuke maneno yaliyoko katika Ibara ya 132(1) ya Katiba ya Zanzibar, Bunge hili litatunga sheria kwa mambo ya Muungano, kwa mujibu wa masharti yaliyoko kwenye Katiba ya Muungano peke yake na hata haya likiyatungia sheria za Muungano, bado kwa mujibu wa Ibara ya 132(2) ya Katiba ya Zanzibar yanapaswa yapelekwe kwenye Baraza la Wawakilishi Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa haya ninayoyasemea siyo ya Muungano, hayahitaji hata kwenda Zanzibar, kwa hiyo tunahitaji kufanya marekebisha ambayo nimeyapendekeza, tuondoe maneno *as well as Tanzania Zanzibar* na tuondoe maneno yale ya *save for section 50* ambayo ukishaondoa Zanzibar, maana yake haya ya kwanza yatakuwa *superfluous*, hayatakuwa na maana sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo ndiyo hoja yangu, nashukuru sana.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nashauri Ibara hii jinsi ilivyo ibaki hivyo hivyo, kwa sababu Ibara ya 64 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania imeweka utaratibu wa Bunge lako Tukufu namna ya kutunga sheria hizi na namna gani zitakavyotumika Zanzibar. Sasa mimi nitasoma tu Ibara ndogo ya (4) ya Ibara ya 64 inasema; Sheria yoyote iliyotungwa na Bunge kuhusu jambo lolote haitatumika Tanzania Zanzibar ila kwa mujibu wa masharti yafuatayo:-

(a) Sheria hiyo iwe imetamka wazi kwamba itatumika Tanzania Bara na vilevile Tanzania Zanzibar au iwe inabadilisha, kurekebisha au kufuta sheria iliyokuwa inatumika Tanzania Zanzibar. Sheria hii tayari imeishatamka hivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, (b) na (c) ndiyo inakuja kufafanua hata hizo sheria za Muungano. Kwa mfano, sisi tunasema sheria hiyo iwe inahusu Mambo ya Muungano. Kwa hiyo, Ibara ya 64 jinsi ilivyoandikwa ilikuwa inatoa pia fursa ya kutungwa sheria inayoweza kutumika pande zote mbili ilimradi kuwe na maridhiano ya pande hizi mbili, na kwenye suala hili, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar imekuwa *consulted*, lakini pia na hata Baraza la Wawakilishi walifanya semina na wameandika barua zipo hapo kwa mujibu wa hii sheria. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kwamba ibara hii ibaki jinsi ilivyo na sisi Waheshimiwa Wabunge hatuwezi kuwa wasemaji wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na jibu zuri la Mwanasheria Mkuu wa Serikali, na mimi nataka kuweka wazi kidogo. Hatutungi sheria inayohusiana na mambo ya sayansi na teknolojia hapa. Hapa tunatunga sheria ambayo inahusiana na makosa kwenye mitandao ya mawasiliano. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la mawasiliano tunazungumzia mawasiliano kwenye *computer*, tunazungumzia makosa yanayofanyika kwenye mitandao ya simu, tunazungumzia makosa yanayofanyika kwenye Ipad, na popote pale penye mawasiliano *mna-need network*, na *network* ni sehemu ya *telecommunication* (simu) ambapo suala la simu kwa Katiba hiyo hiyo ni jambo la Muungano. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, simu siyo minara, simu ni *frequency* na *frequency* za Tanzania hazikutolewa kwa ajili ya Zanzibar, hazikutolewa kwa ajili ya Tanzania Bara, zinatolewa *ITU* kwa ajili ya Tanzania. Hili suala ni Muungano. (Makofi)

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesikiliza hizi hoja, naomba nizijibu kama ifuatavyo:-

(Hapa Mbunge fulani aliongea nje ya kipaza sauti)

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Ndiyo! Mimi ndiyo mwenye hoja kwa bahati mbaya!

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, nimekupa mimi nafasi.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ni kweli kama anavyodai Mheshimiwa Waziri kwamba, masuala haya ni masuala ya Muungano kwa sababu ya Posta na Simu. Kwenye hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani, vilevile tumeliona hili ndiyo maana tuliuliza je, masuala haya ni masuala ya Posta na Simu ambayo yapo katika Orodha ya Mambo ya Muungano? Tukasema kama jibu ni ndiyo, ni sehemu ya Mambo ya Posta na Simu ambayo ni Mambo ya Muungano, *then*, masharti ya kutunga sheria kwenye masuala haya ni yale yaliyoandikwa katika Ibara ya 98(1)(b) ya Katiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama tunakubaliana ni masuala ya Muungano, *then* twende kwa mujibu wa Ibara ya 98(1)(b): "Bunge laweza kutunga sheria kwa ajili ya kubadilisha masharti yoyote ya Katiba hii kwa kufuata Kanuni zifuatazo:-

(b) Muswada wa sheria kwa ajili ya kubadilisha masharti yoyote ya Katiba hii au, masharti yoyote ya sheria yoyote yanayohusika na jambo lolote kati ya mambo yaliyotajwa katika orodha ya pili kwenye Nyongeza ya Pili iliyopo mwishoni mwa Katiba hii utapitishwa tu iwapo utaungwa mkono kwa kura za Wabunge ambao idadi yao haipungui theluthi mbili ya Wabunge wote kutoka Tanzania Bara na theluthi mbili ya Wabunge wote kutoka Tanzania Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, 98(1)(b) inazungumzia Muswada wa kubadilisha masharti ya Katiba na Muswada wa kubadilisha masharti yoyote ya sheria yoyote inayohusu jambo lolote katika yale yaliyoko mwishoni mwa Katiba. Orodha ya Pili, *item 7*, Orodha ya Mambo ya Muungano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kama tunakubaliana kwamba Posta na Simu ni Mambo ya Muungano, *then* kwa sababu tunatunga sheria ya mambo hayo, inabidi twende na masharti ya 98(1)(b) ya Katiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naomba nimalizie kwenye hoja hiyo. 98(2) inazungumza maana yake ni nini kufanya hayo mabadiliko tunayoyazungumza. Hiki ambacho tunakizungumza, huu Muswada huu uko ndani ya hayo masharti ya 98(1)(b) na masharti ya 98(2) ambayo yanafafanua maana ya kutunga sheria ya hayo mambo yanayohusu Muungano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hoja ni hiyo, kama tunakubali ni suala la Muungano, masharti ni hayo, theluthi mbili ya Tanzania Zanzibar na theluthi mbili ya Tanzania Bara. Kama

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tunasema kwamba haya siyo mambo ya Muungano, *then tuondoe as well as Tanzania Zanzibar. You cannot eat your cake and still have it.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi tukasema kwamba ni mambo ya Muungano, halafu tunapoyatungia sheria, tuseme aah, hatutafuata masharti ya kutunga sheria kuhusu Mambo ya Muungano. Kama ni Mambo ya Muungano, twende kwa masharti ya Katiba.

**MWENYEKITI:** Hujajibu Ibara ya 64(4) ya Katiba.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu amesema kwamba 64(4) inaturuhusu kutunga sheria yoyote ile itakayokwenda Zanzibar ili mradi tu sheria hiyo imetamka na itatumika Zanzibar.

**MWENYEKITI:** Hakusema, Mwanasheria amesoma.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo na mimi nimeisoma ipo kwenye hotuba yetu. Hii hoja imetokea kwetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitafsiri 64(4) kama anavyoitafsiri Mwanasheria Mkuu wa Serikali maana yake ni kwamba, Bunge hili halitakuwa na mipaka yoyote ya kutunga sheria kwa Zanzibar, na maana yake ni kwamba ile *scheme* ya mapatano ya Muungano ya mwaka 1964 na *scheme* ya Katiba hii ambayo imesema Bunge lina mamlaka yake kwa mambo ya Muungano, Baraza la Wawakilishi lina mamlaka yake kwa mambo yasiyokuwa ya Muungano, ya Zanzibar, hiyo *scheme* itakuwa imeharibiwa kabisa, hatutakuwa tena na Jamhuri ya Muungano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna Jamhuri ya Muungano kwa sababu tuna *separation of powers between Parliament of the United Republic na House of Representatives of Zanzibar*. Sasa hoja ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ni hoja ya hatari kweli kweli kwa Muungano, *it does away with Zanzibar autonomy*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tafadhali hoja hiyo haina mashiko yoyote kwenye tafsiri ya Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano. Tukifuata hiyo, Zanzibar, hilo Baraza la Wawakilishi lifunge kazi, kazi ya kutunga sheria za Zanzibar lifanywe na Bunge hili.

**MWENYEKITI:** Aah, hiyo siyo sahihi. Tunaomba ufafanuzi Mwanasheria Mkuu. Kwanza, naomba asimame Mheshimiwa John Cheyo.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti...

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, nimempa Mheshimiwa John Cheyo kwanza.

**MHE. JOHN M. CHEYO:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi namheshimu sana ndugu yangu Mheshimiwa Tundu Lissu. Lakini kuna mambo mengine anatupeleka mbali. Kama kuna tatizo, hivi *complainant* katika shughuli yoyote ni nani? Je, Serikali ya Zanzibar ime-*complain* juu ya jambo hili? Mbona tunajiletea mambo yasiyokuwa na maana! (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili, jambo hili ulishalitolea uamuzi tulipokuwa tunapiga kura kwa ajili ya *Tax Administration, Statistics* na tumepita kule, kwa nini tunarudi nyuma? (*Makofi*)

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, ufafanuzi, nilikuika kabla ya Mheshimiwa Cheyo!

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nirudie Ibara ya 64(4) ili kusudi tusijenge dhana hapa kwamba sheria zinazopaswa kutamkwa hapa ni zile za Muungano tu. Ibara ndogo ya (4) inasema hivi; Sheria yoyote iliyotungwa na Bunge kuhusu jambo lolote haitatumika Tanzania Zanzibar ila kwa mujibu yafuatayo:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

(a) Sheria hiyo iwe imetamka wazi kwamba itatumika Tanzania Bara na vilevile Tanzania Zanzibar, au iwe inabadilisha, kurekebisha au kufuta sheria inayotumika Tanzania Zanzibar au;

(b) Sifaisoma;

(c) Sheria hiyo iwe inahusu mambo ya Muungano na kila inapotajwa Tanzania katika sheria yoyote ifahamike kuwa sheria hiyo itatumika katika Jamhuri ya Muungano kwa mujibu wa ufafanuzi uliotolewa katika sharti hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa (a) ile *ina-foresee, it takes care the possibility* kwamba, mambo haya yanakua, Muungano unakua, kuna mambo mengine mtafika mtashirikiana, ndiyo hii hapa. Utaratibu uliowekwa unapokuja kutunga sheria hii mpaka itamke hivyo, Serikali hizi mbili zina-consult. Ndiyo, ni lazima i-consult Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, lakini hapa tumeenda zaidi hata Baraza la Wawakilishi wameenda wamefanyiwa semina na mimi nina barua hapa, wamekubali. *That is one. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, la Pili, mimi nilishasema hapa Wabunge wote hapa wana akili, hakuna Mbunge asiye na akili hapa. Hata ukisoma Ibara ya 98 ya Katiba hii ya Jamhuri ya Muungano, tusome hii 98 (b) *does it make reference to the first schedule? Inafanya reference to the second schedule, second list.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ukiyasoma haya yaliyoorodheshwa mwishoni hapa, kuwepo kwa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kuwepo kwa Ofisi ya Rais ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, madaraka ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano, kuwepo kwa Bunge la Jamhuri ya Muungano, madaraka ya Serikali ya Zanzibar, Mahakama Kuu ya Zanzibar, Orodha ya Mambo ya Muungano, idadi ya Wabunge kutoka Zanzibar. Unayaona haya kwenye orodha ya kwanza, nyongeza ya kwanza ya Katiba hii hii ambayo inaorodhesha mambo ya Muungano, haipo! Ni kwa nini? Haya ni zao la Katiba na ndiyo unaona kwenye kitu cha kwanza kabisa, kwenye nyongeza ya kwanza ni Katiba ya Jamhuri ya Muungano. Kwa hiyo, haya sasa ni kama unaletwa Muswada mahsusi wa kufanya mabadiliko ya Katiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kupitisha Muswada huu huhitaji *two third of either members* kutoka Zanzibar, Wabunge wote au hapa inapitishwa tu kwa *not less than two third* ya Wabunge wote, lakini pia mtaenda huko kuhesabu kama kwanza ume-attempt hii *acclamation*, hii ambayo ipo kwenye Kanuni imeshindikana, ndiyo sasa inaenda kwenye kupiga kura.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba kushauri kwamba ibara hii kama ilivyo kwenye Muswada na sisi Serikali ya Jamhuri ime-consult Zanzibar *to the extend* hata kwenda kwenye Baraza la Wawakilishi, ipite jinsi ilivyo. Naomba kushauri. *(Makofi)*

**MWENYEKITI:** Ahsante. Tupige kura.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Anayefunga hoja ni nani?

**MWENYEKITI:** Alishajibu, nimeomba ufafanuzi!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Aliyetoa hoja!

**MWENYEKITI:** Hapana! Nilitaka ufafanuzi.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Hapana.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Hajafunga.

**MWENYEKITI:** Sikiliza Mheshimiwa, wewe umeingiza suala jipya. Naomba mnisikilize, naomba mnisikilize!

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Umetoa jambo jipya ndiyo nikasema tufafanue, lakini ulishajibu.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mtu wa mwisho ni mtoa hoja, na ufafanuzi wake siyo sahihi.

**MWENYEKITI:** Mtoa hoja yupo hapa.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mtoa hoja ni mimi.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mtoa hoja kwenye jedwali la marekebisho.

**MWENYEKITI:** Kwanza, Mheshimiwa Mnyika, siku hizi umekuwa huna hata adabu kwa Mwenyekiti. Unasimama wakati mimi nimesimama! Sasa tunaendelea.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

**MWENYEKITI:** Hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu imekwisha na nilitolea ufafanuzi hata kabla ya hapo.

*(Ibara lliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yeyote)*

Ibara ya 3

**MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria inayotungwa ni mahsus kwa ajili ya kulinda watumiaji wa huduma za mawasiliano. Katika tafsiri ama sheria hii imetoa mamlaka kwa Maafisa wa Jeshi la Polisi, Usalama wa Taifa na wengineo kusimamia utekelezaji wa sheria hii ikiwa ni pamoja na kutambua na kuwakamata wale waliohusika kuvunja sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kifungu cha 5(b) cha Sheria ya Mamlaka ya Mawasiliano Na. 12 ya mwaka 2003, kinatoa jukumu kwa Mamlaka ya Mawasiliano ya Tanzania kusimamia na kulinda maslahi ya watumiaji wa huduma zinazotolewa na wale ambao wanadhibitiwa na Mamlaka hayo. Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa sheria hii haiitambui uwepo wa Mamlaka ya Mawasiliano na jukumu hilo la msingi ambalo Mamlaka inayo na hivyo kufanya kwamba, Maafisa wa Mamlaka wawe na jukumu la kwanza (*primary obligation*) ya kusimamia utekelezaji wa sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo, napendekeza ya kwamba kifungu hicho kirekebishwe ile tafsiri ya neno *enforcement officer* kirekebishwe ili kutambua Maafisa wa Mamlaka ya Mawasiliano ambao wanalo jukumu la kulinda maslahi ya watumiaji wa huduma za mawasiliano, kwamba wanalo jukumu la kusimamia utekelezaji wa sheria hii na kuchukua hatua pale ambapo sheria imevunjwa kwa kushirikiana na vyombo vingine vya dola.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninakushukuru.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tumepokea mapendekezo ya Mheshimiwa Goodluck Ole-Medeye. Ukitazama tafsiri ya sheria inasema kwamba ni Afisa Polisi mwenye cheo cha Mkaguzi Msaidizi wa Polisi, Upelelezi, Usalama wa Taifa, Mwendesha Mashitaka au mtu aliyeidhinishwa chini ya sheria yoyote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi tunadhani kwamba kwa ilivyoandikwa, *any other person authorized in any written law*, ikiwemo sheria ambayo ameifanyia *reference* Mheshimiwa Ole-Medeye. Tunachelea kukubali kuwa *prescriptive*, kuweka kabisa jina la taasisi, kwa sababu TCRA inaweza ikawepo kama ilivyo leo kwa jina lake au kesho ikawepo katika *formation* nyingine. Kwa hiyo, tunataka kwamba ikibadilika isitulazimu turudi hapa kubadilisha sheria.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunakubaliana na Mheshimiwa Ole-Medeye kuhusu msingi wa mamlaka kuwa na wajibu na ndiyo maana tumetoa fursa hiyo kwa jinsi tulivyoandika.

**MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, maelezo ya Mheshimiwa Waziri nimeelewa, lakini sikubaliani nayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sababu ya msingi kwa nini sikubaliani nayo, kama unataja Polisi, unataja Afisa Usalama wa Taifa, unaona kigugumizi kipi kutaja mamlaka ambayo ndiyo sasa hivi inayofanya kazi hiyo? Kwa nini wasitajwe katika sheria hii, kuna tatizo gani kuwataja?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hawa ndiyo wenye jukumu la kwanza la kulinda maslahi ya watumiaji wa huduma hizi za mawasiliano, kwa nini wawekwe kama ni *by the way* kwa kusema kwamba afisa mwingine yeyote? Kwa nini tusitamke wazi kwamba maafisa mamlaka pamoja na wengine? Hiyo ya wengine haija-cover hawa ambao ndiyo wenye jukumu hilo la msingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi nashauri kwamba kifungu hicho kirekebishwe ili kwamba maafisa wa Mamlaka ya Mawasiliano wahusishwe moja kwa moja kwa kuwataja hapa. Kurekebisha sheria pale ambapo Mamlaka ya Mawasiliano haitakuwpo haitakuwa ni tatizo kama ambavyo jina la Tanzania *Intelligence Service* litakavyobadilika nayo itabadilishwa pia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, ufafanuzi.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, unajua katika uandishi wa sheria kuna *natural person* halafu na *legal person*. sasa kwenye sheria hii inaposema kwamba *any other person authorized in any written law, this includes even this TCRA*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, huwezi ukaandika sheria ambayo unasema kwamba, kwa sababu, hii imetajwa, *any other person... law enforcement officer means a police officer of the rank of the Assistant Inspector or above or an Investigator of equivalent rank of Inspector and above, prosecutor or any other person authorized in any written law. Sheria inapaswa iwe general!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa unaposema *any other person, this includes* hii taasisi ya TCRA! So *this becomes so all inclusive*, huhitaji mpaka utaje! Na kesho itabadilika! Hii shughuli hapa ni *multi-disciplinary!* Wao wenyewe hawa TCRA wana mambo yao wana hukumu yao, lakini hawawezi wakawa polisi, hawawezi wakawa hakimu, hawawezi wakawa Mwanasheria wa Serikali!

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi nilikuwa naomba kumshauri Mheshimiwa Medeye, tuna *appreciate* hiyo *concern* yake, lakini hili lingebaki jinsi ilivyo, lina-*take care even of the future eventualities* kuliko tu unataja TCRA, TCRA!

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri! *At any rate* hii haizuii sasa, kwa sababu, sheria hii haisemi TCRA hawatafanya kazi! Ee, *this does not prevent TCRA to exercise the lawful duties*, wanabaki na mamlaka yao haya haya hapa. Sasa kama hii sheria ingekuwa inasema kwamba, yenyewe ina-*take precedence of all other laws* au kwamba, sasa hawataweza kufanya majukumu yao, *that could be a concern!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kwenye hii naomba kushauri kwamba, jinsi ilivyo, sisi kwenye mapendekezo ya Serikali tunaona kwamba, inatoa *room* kubwa ya *enforcement* ya sheria hii kitoa fursa kwa watu wengine na taasisi nyingine. Lakini pia, tukichukulia kwamba, katika kutunga sheria a *person also* inamaanisha mtu wa asili kama nilivyo mimi, lakini pia, inaweza ikamaanisha a *legal personality*, yaani taasisi.

**MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa maelezo ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Lakini, tunao mfano ulio wazi juu ya *involvement* ya

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

polisi katika utekelezaji wa sheria ambayo kuna chombo kingine cha Serikali kinachofanya kazi hiyo, SUMATRA na polisi juu ya usalama barabarani!

Mheshimiwa Mwenyekiti, maafa ya Watanzania wanaokufa kila siku kwa sababu ya ajali, polisi wametanda barabarani, ndio wanaosimamia utekelezaji wa sheria ambayo SUMATRA pia inasimamia kimsingi, ndio yenye *primary obligation* ya kusimamia! Lakini polisi kwa sababu ya tabia yao kwamba, badala ya kuzuia ajali, wanasubiri ajali itokee ili wapate pesa kwa wale waliotenda kosa!

Mheshimiwa Mwenyekiti, naogopa tukiacha kwamba, polisi ndio wenye jukumu la kwanza la kutekeleza usimamizi wa utekelezaji wa sheria hii, tutaishia kama tulivyo sasa hivi. Nilisema wakati nachangia hoja hii kwamba, hapa tunatengeneza *gold mine* na kuwapatia polisi kama ambavyo sasa hivi wanatumia usalama barabarani kujineemsha kwa kujipatia fedha!

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nashauri Mamlaka ya Mawasiliano iwe na jukumu la kwanza la kusimamia utekelezaji wa sheria hii, halafu Polisi washirikishwe na Mamlaka! (Makofi)

**SPIKA:** Nadhani tunasema kitu kimoja! Tunasema kitu kimoja, tunafuta hapa, *any other person including the TCRA!* Mheshimiwa Tundu Lissu!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana. Hiyo tafsiri ya *any other person* ambayo amesema Mwanasheria Mkuu wa Serikali, haiingizi TCRA!

Mheshimiwa Mwenyekiti, maneno ambayo yametumika kwenye hiyo tafsiri, *law enforcement officer means a police officer of the rank of Assistant Inspector or above or an Investigator of equivalent rank of Inspector and above, member of Tanzania Intelligence Service, prosecutor and any other person authorized in any written law. Any other person wanaozungumzwa hapa ni natural persons, siyo legal persons, siyo makampuni, siyo taasisi!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye tafsiri za sheria, maneno ya aina moja yanatafsiriwa kwa aina moja, *sui generis*. Kama sheria imesema ofisa wa Polisi, ofisa wa TAKUKURU na wengine wa aina hiyo, maana yake ni maafisa wengine wa aina hiyo! Sasa haiwezi ika-cover! Hiyo tafsiri haiwezi ika-cover Mamlaka ya Mawasiliano!

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani, *with all respect*, Mheshimiwa Ole-Medeye ana hoja, ana hoja kabisa na siyoni kwa nini kuna ubishi hapa! (Makofi)

**MHE. ANDREW J. CHENGE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Niwashukuru sana wale waliojaribu, Mheshimiwa Ole-Medeye, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu na Mheshimiwa Tundu Lissu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani kama tunataka tufikie kule ambako ndiyo mwenye hoja..., tufikirie tu kuongeza maneno. Sasa hivi *law enforcement officer*, tutumie maneno ambayo baada ya neno, ningelipenda yale maneno, *or any other person authorized in any written law* yabaki mwishoni, lakini kabla ya hapo tufikirie basi kuweka maneno, "..., *or any authorized officer of the authority responsible for regulation of communication,...*" halafu unaendelea kumaliza. (Makofi)

**SPIKA:** Tunaomba urudie maneno hayo!

**MHE. ANDREW J. CHENGE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, "..., *or any authorized officer of the authority responsible for regulation of communication,...*" unamalizia na maneno yalivyo. (Makofi)

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, alivyoshauri Mheshimiwa Change ni sawa kwa sababu, ya kuondoa huu mvutano usiyokuwa na sababu, lakini *interpretation* ya sheria inasema hivi, *person means any word or expressiyon descriptive of a person and includes a public body, company or association or a body of persons, corporate or an incorporated.* Na hata



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kwenye hiyo *authority* siyo kila mtu anaenda ana-enforce tu! Yaani lile litaasisi lenyewe majengo haya-enforce ni *a person, a particular officer* ndiye anayeenda ku-enforce.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mimi naomba kushauri, tunaweka *precedent* ambayo kila tukitunga sheria lazima utaje kila kitu! Ila tu-adopt hii aliyopendekeza Mheshimiwa Chenge, tuendelee. (Makofi)

**MHE. DKT. GOODLUCK J. OLE-MEDEYE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naridhika na ushauri wa Mheshimiwa Chenge. (Makofi)

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

**SPIKA:** Yaani ile *amendment* ya kwako! Uko kwenye orodha ya *amendment*!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye kifungu hicho hicho cha 3 kinachohusu tafsiri, kuna mapendekezo ya kutafsiri neno *unsolicited message*. Nimependekeza, *ignore* kosa la uchapaji kwenye mstari wa kwanza, itumike sentensi ya chini, *any electronic message which is not solicited and sent to the recipient intentionally with false information*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika sheria hii...

**SPIKA:** Hatuko wote! Hebu tuanze tena!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye kifungu cha 3 cha sheria kinachohusu tafsiri, ukipitia orodha ya tafsiri za maneno zilizopo utaona kwamba, inaishia kwenye tafsiri ya neno *service provider*, kwenye upande wa tafsiri ya maneno mbalimbali.

Sasa, napendekeza kuingizwe neno jipya na tafsiri yake ndio hiyo, *any electronic message which is not solicited and sent to the recipient intentionally with false information*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili neno limetumika maeneo mengi sana na ni eneo ambalo ndio tumekuwa tukibishania juu ya kumtumia mtu ujumbe au taarifa au chochote kile bila ridhaa au taarifa ya ridhaa ya huyo anayetumiwa. Lakini hayo maneno taarifa ya ridhaa hayajatafsiriwa popote maana yake ni nini hasa!

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa, ili kuondoa utata ni vizuri kukawa na tafsiri ya haya maneno na ningependa Serikali itoe majibu juu ya hii tafsiri kama inaikubali, lakini kuna haja ya kutafsiri haya maneno kwa sababu yametumika maeneo mengi sana, lakini hakuna tafsiri ya hili neno muhimu sana ambalo ndio watu wataadhibiwa nalo kwa kutuma taarifa bila ridhaa, sasa kutuma taarifa bila ridhaa haijatafsiriwa tafsiri yake ni nini hasa.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ukisoma kifungu 20(3) inaeleza maana ya *unsolicited messages* inasema, *means any electronic message which is not solicited by the recipient*. Sisi Serikali, tunadhani kwamba, tafsiri hiyo inatoshia.

**MWENYEKITI:** Ipo *translation*!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna maneno ambayo yapo kwenye tafsiri na huku ndani ya sheria yameelezewa. Niliisoma hiyo tafsiri na ndio msingi wa hili pendekezo pamoja na *caveat* ya mwisho, tunapaswa tuihamishe hiyo tafsiri ije kwenye tafsiri, kwa sababu neno hili limetumika kuanzia kabla hata ya kifungu hicho, kuna maeneo kadhaa ambayo neno hilo limetumika! Wachukue hiyo tafsiri waipenyeke kwenye sehemu ya tafsiri ili kuwe na mfululizo rahisi; kuanzia kwenye tafsiri mtu anaiona tafsiri na kila neno hilo linapotumika kama ambavyo imefanyika kwa maneno kadhaa mengine.

**MWENYEKITI:** Huu ni ufundi wa kuandika! Haya.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tumefundishwa kwamba, kama neno au *phrase* haikutumika kila pahala, haikutumika mara nyingi kwenye sheria inaruhusiwa kuitafsiri katika kifungu kile ambacho imetumika. Kwa hiyo, kwa sababu, tunacho kifungu mahsusi cha *unsolicited messages* ndio maana tafsiri yake imetolewa hapo na tafsiri hii inajitosheleza na inaeleweka.

**SPIKA:** Waheshimiwa, Mheshimiwa, nadhani tuendelee!

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisha yake)*

Ibara ya 4

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, katika aya ya 4 nimependekeza kwamba, kuwe na aya ndogo ya (3) ambayo itakuwa na maneno yafuatayo:-

*"The provisions of sub-section (1) shall not apply to any person who accesses a computer system with the intent of obtaining or disclosing any information relating to the commission of a criminal offence stored in the computer system."*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 4 kama kilivyo sasa hivi kinakataza vitendo vyote vya kuingilia, vya kuingia au kuingilia mfumo wa *computer* kinyume cha sheria na kwa makusudi, ndivyo kinavyosema kwenye *versiyon* yake ya Kiswahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hayo maneno yaliyoko kwenye kifungu cha 4(1) sasa hivi maana yake ni kwamba, hayatoi ulinzi wowote kwa mtu yeyote ambaye anaweza kuingia katika mfumo wa *computer* akapata taarifa zinazoonsha kosa la jinai limefanyika! Hairuhusu *possibility* yoyote ya mtu yeyote kupata *access* kwenye..., na hizi *computer systems* tunazozungumzia ni pamoja na *computer systems* za watu ambao wanaweza wakafanya uhalifu!

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa lengo la mapendekezo yangu ni kufanya *exception* kwamba, wale ambao kwa sababu ya kuingia kwenye *computer systems* hizo wanakutana na ushahidi wa makosa ya jinai wasije wakabanwa na huo mtego wa *Section 4(1)*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nimemsikia Mheshimiwa Naibu Waziri amesema kwamba, mapendekezo ya aina hii tunatengeneza mfumo wa *vigilante* (sungusungu kwa neno la mtaani), tunatengeneza sungusungu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatutengenezi sungusungu, tunaweka utaratibu ambao unajulikana katika sheria za nchi nyingi zinazofahamu mambo haya zaidi yetu. Tunatengeneza mfumo unaoruhusu watu wanaoitwa wapiga vipenga (*whistle blowers*)! *Whistle blowers* ni watu ambao kwa sababu ya nafasi zao wanapata *information*, mara nyingine *illegally*, ni kweli, mara nyingine *illegally*! Lakini, wanazitoa hizo taarifa walizozipata *illegally* na zinawezesha kugundua makosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria nyingi, Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria tulikwenda Uingereza mwezi uliopita, Uingereza inatambua na inalinda *whistle blowers*, watu ambao wanagundua kuna makosa yanafanyika kwenye kampuni au ndani ya Serikali, wanayatoa! Tusipokuwa na kifungu cha aina hiyo, kama ambavyo hatuna sasa hivi, maana yake ni kwamba, mtu yeyote anayegundua kuna uvunjifu wa sheria na ushahidi huo uko kwenye mfumo ya *computer* hataweza kutoa, akitoa ataambiwa umeingia, na sheria inakataza kuingia! Kuingia kwa tafsiri niliyoisema siyo kuingia mlangoni! Kuingia maana yake ni pamoja na kupokea hizo taarifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mapendekezo haya lengo lake ni kuwezesha kupanua wigo wa kuweza kupata taarifa zitakazoweza kugundua uhalifu, na uhalifu siyo lazima uwe wa pesa, siyo lazima, unaweza ukawa uhalifu huu huu ambao tumeutungia sheria wa watu wanaotumia mitandao kuchafua wenzao.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mapendekezo yangu ni hayo. Naomba kama inawezekana yakubaliwe. Nashukuru.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi hatukubaliani na hoja ya Mheshimiwa Lissu, kwa sababu siyo sahihi kumpa mtu access kwenye computer hata kama yeye ni *whistle blower*, lakini kuna utaratibu ambao umewekwa kisheria lazima aufuata kabla ya kufanya kazi hiyo. *Otherwise* kila mtu atakuja kusema yeye ni *whistle blower* halafu kwenda kuingia kwenye *data* anafanya anachotaka! Hiyo siyo sahihi, hatukubaliani na pendekezo lake.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sababu za Waziri hazitoshelezi hata kidogo. Mapendekezo yangu yako *very limited*, yanazungumzia mtu ambaye anapata taarifa zinazohusu utendaji wa kosa la jinai! Hazizungumzii mtu mwingine anayeingia huko anakutana na vitu ambavyo siyo kosa la jinai. Inalinda *whistle blowers, nothing else, ee!* Sasa ukisema itaruhusu...!

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi, kwa sababu hatuna vifungu vya aina hii, makosa mengi yanafanyika, mengi yanayoligharimu Taifa hili mabilioni. Tumetoa mifano tu kwamba, hata hii habari ya *Tegeta Escrow* juzi, imejulikana kwa sababu ya *whistle blowers* ambao leo hawana *protection!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawa waliotuwezesha kupata taarifa za mabilioni ya *Escrow* hawana *legal protection!* Sasa tunataka sheria hii iwape hiyo *legal protection*, Serikali inakataa! Maana yake ni kwamba, watu wakiona uhalifu umetunzwa katika *computer systems* wanyamaze au wapeleke taarifa kwa polisi wakae mwaka mmoja, kama alivyosema Mheshimiwa Halima Mdee asubuhi! Hiyo haiwezi ikawa sawa sawa! Haya mapendekezo ni *quite reasonable*, yako *very limited* to taarifa zinazo-relate to commission of a criminal offence, basi!

**SPIKA:** Haya, tupate ufafanuzi tena! Mwanasheria?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki kimsingi ndio msingi wa hii sheria. Ukileta mapendekezo ambayo Mheshimiwa Tundu Lissu, Kiongozi wa Upinzani Bungeni, anachokileta, umeua *the spirit of this entire law! That is it! Ee*, ndivyo ilivyo! (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mimi naomba kushauri, nchi hii inayo Sheria inaitwa *The Prevention and Combating of Corruptions Act, 2007*. Kwenye kifungu cha 51 maana anazungumza habari za ufisadi, *exactly* kinazungumza juu ya *protection* ya hao *informers, the other name* wanaitwa *whistle blowers*, licha ya kwamba Serikali inaleta Muswada hapa *one of these days, Protection of Whistle Blowers*. Lakini, kifungu hiki kinasema hivi, ngoja nikisome kwa muda mfupi tu; *"No information relating to commission of an offence under this act shall be admitted in events in any civil criminal or proceedings and no witness in civil or criminal proceeding shall be obligated to (a) disclose his name..."* lakini, sitaki kusoma yote, hapana muda hautoshi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ni sheria nimeisema hapa, waende wasome kifungu cha 51, kama ukiniruhusu nitasoma, lakini sitaki kupoteza muda wa Bunge na mimi siwezi kusimama hapa nikadanganya, hii sheria ipo, ilitungwa na Bunge hili mwaka 2007.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hawa wanaosema kwamba sijui kupambana na ufisadi, tayari kuna sheria inawalinda hawa *whistle blowers* wanaitwa *informers*. Ukishaondoa hiyo na kwanza sisi tutajuaje, huwezi kuhararisha uhalifu kwa uhalifu mwingine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi naomba kushauri kwamba, kifungu hiki kibaki jinsi kilivyo, yaani kikibadilishwa kwa namna ambayo Mheshimiwa Tundu Lissu anasema, utakuwa umeua *the entire law*, huna haja ya kuwa na hii sheria tena. (*Makofi*)

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, tumalize.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Kokote duniani, *hacking is an offense*. Anachoki-propose Mheshimiwa Tundu *in essence it is hacking*.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, tumalize.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwanasheria Mkuu wa Serikali tukizingatia zingatia viushauri vyake tutapotoshwa sana.

**MWENYEKITI:** Aa, wewe jibu hoja.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Hoja amesema...

**MWENYEKITI:** Wewe jibu hoja yake.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Amesoma kifungu cha 51 amefika katikati akasema hana muda, kwa sababu amegundua alichokuwa anakisema hakina mashiko hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, anasema vilevile kuna Sheria ya *whistle blowers* inakuja, maana yake haipo sasa hivi. Sasa kifungu kinachotuwezesha kugundua makosa kinauwaje *spirit* ya hii sheria? *Spirit* ya hii sheria ni kupiga vita ya kimtandao. Sasa kama kuna mtu, raia mwema amegundua kwenye *computer*, nimesema siyo lazima iwe ya ofisini kwako au ya Benki Kuu wanakoiba, kwenye *computer* mitandao ya kihalifu akagundua kuna ushahidi kosa limefanyika, anatoa taarifa. Kwa Muswada ulivyo sasa hivi hana ulinzi, na pendekezo langu ni kumpa mtu huyo ulinzi. Sasa huyo ambaye anasaidia utekelezaji wa sheria hii anauwaje *spirit* ya hii sheria? *It is only the exception to the general rule! General rule* ni kwamba tunakataza kila mtu *except* wale ambao wanapata taarifa za matendo ya kihalifu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie. Pendekezo langu kama unavyoona linazungumzia *information relating to a commission of a criminal offense*, pendekezo langu halisemi makosa ya ufisadi tu, ni makosa yoyote ya jinai kwa mujibu wa sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Mwanasheria Mkuu wa Serikali anakataa, lakini naomba Waheshimiwa Wabunge walipime hili pendekezo kwa *merits* zake, lengo lake ni kusaidia watu ambao watatupa taarifa za kihalifu, linakuwaje baya? Linakataliwaje? Ni hayo tu.

**MWENYEKITI:** Ni mahali pake tu nataka tumalize maana tutaenda kubishana mpaka asubuhi hapa tunabishana. Mtoa hoja, Naibu.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi naelewa *spirit* ya Mheshimiwa Tundu Lissu na kwa kweli katika jamii yetu lazima tuwe na utaratibu unaotoa hamasa na shauku ya watu kufichua maovu, hiyo haina mjadala. Lakini mapendekezo kwa alivyoyaandika, maana yake ni kwamba, inaruhusiwa mimi nikiamka asubuhi nikiwa na dhana kwamba inawezekana Mheshimiwa Tundu Lissu anafanya uhalifu, kwa hiyo, ngoja nifanye utundu wangu niingie kwenye *computer* yake ili niupate uhalifu huo; na kwamba sisi tukubali kama jamii, kama Serikali kuruhusu utaratibu huo kwamba, watu wenye uwezo na ufundi wa *computer* tuseme bwana wewe ili mradi una uwezo huo basi hebu fulani fulani huko tuna shaka naye basi ruksa kuingia kwenye *system* yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukiruhusu hilo pamoja na kuelewa kabisa *spirit* ya Mheshimiwa Tundu Lissu, na *I hope* kwamba siku zijazo tutakuwa na utaratibu wa jumla ambao una-cover kuwalinda watu wa aina hii, siyo tu kwa taarifa za mtandaoni, hata za jumla. Lakini kwa jinsi mapendekezo yake yalivyowekwa, tutaruhusu hapa mtu kuingia kuwe na *hacking spree* hapa kwa kisizingio cha kwamba tunatafuta ufisadi huku. Mimi nadhani uandishi wake haukuzingatia hatari hiyo.

**MWENYEKITI:** Sasa tumalize, tumalize Mheshimiwa Tundu Lissu, jibu tuendeleo.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naomba nimalizie, nifunge hoja kama inavyotakiwa na 88(7).

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo yangu yamezingatia Muswada huu. Mheshimiwa Makamba anasema kwamba itaruhusu *hacking*, wala! Anaweza akazungumza hivyo tu kama anasahau maana ya neno kuingia! Kuingia kuhusiana na mfumo wa *computer* maana yake ni kuingia, kutoa maelekezo, kuwasiliana, kuhifadhi *data* au kupokea *data*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ukipokea *data* zinazoonesha uvunjaji wa sheria umeingia, ukiwasiliana na mtu akakupa *data* zinazoonesha kuna kosa la jinai limefanyika umeingia kwa mujibu wa tafsiri hii na tafsiri ya kifungu cha 4 ndiyo hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Mheshimiwa Makamba, usiwe na wasiwasi kabisa na *drafting skills* zangu, nimezingatia sheria, hilo neno kuingia maana yake nini, siyo ku-*hack* tu, ni pamoja na kupokea, pamoja na kuwasiliana na nini. Lakini hoja ya msingi ni hiyo. Fikiria sasa kama kuingia ni pamoja na kupokea, kwa hiyo, mimi nikipokea mahela yamepigwa mahali, ninyamaze kwa sababu tu... ndiyo maana yake, maana ya maneno haya ya sheria nyie siyo wanasheria nyamazeni...ooh yes! (Kicheko)

**MWENYEKITI:** Aaa! Haya maliza.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Ooh! Yes, haya maneno yana maana, neno kuingia lina *technical meaning*, siyo *common meaning*, siyo maana ya kwenye gazeti la udaku, ni maana ya kisheria. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, sasa hoja ni hiyo, huyu mtu ambaye anapata mawasiliana *relating to commission of an offense* analindwaje na sheria hii ambayo ni mtego wa panya, akingia panya anapigwa, akiingia paka anapigwa, akiingia binadamu anapigwa. Hii sheria ni mtego wa panya, tunataka iache wale ambao siyo panya, iache wale ambao wanapata taarifa za mitandao zinazoonesha makosa halafu wanazitoa kwa mamlaka husika, watu wanakamatwa wanaofanya uhalifu. Ndiyo hiyo tu.

(Hoja ilitolewa na iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)

**MWENYEKITI:** Kuna hoja ya Mheshimiwa Mnyika, hiyo hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu imeshindwa. Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nina pendekezo mbadala ambao baada ya kuwa tu umefanyika uamuzi wa kukataa pendekezo la Mheshimiwa Tundu Lissu ambalo na mimi nilikuwa naliunga mkono, unaweza kutupa njia ya katikati ya ku-*accommodate* mazingira yote na njia hii ya katikati...

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa, samahani! Kwa mujibu wa kanuni zetu ungekuwa unachangia kama tulivyochangia ya Mheshimiwa Ole-Medeye tukapata *in between* ingekuwa sawa, lakini, kama hii tumeimaliza, tena tunaifumua, siyo sawa, kwa hiyo, siyo sawa.

Mheshimiwa Mnyika, siku hizi kwa nini huwa unasimama wakati Spika hajakaa! Yaani umekuwa mwepesi wa kusimama tu. Haya.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Kunakuwa na sababu!

**MWENYEKITI:** Hakuna sababu, unavunja Kanuni tu. Haya tuendele.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Suala la utaratibu, kwa kuwa mimi nazungumzia kifungu cha 4(1), sizungumzii kuingiza kifungu kidogo cha (3), uamuzi uliofanyika ni wa juu ya pendekezo la

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Tundu Lissu la kuongeza kifungu kidogo cha (3) na Bunge bado halijahojiwa juu ya kifungu cha nne kwa ujumla wake.

**MWENYEKITI:** Hiyo sawa!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Kwa hiyo, naomba kuendelea.

**MWENYEKITI:** Maana wewe umesema unataka *in between* ile ya Mheshimiwa Tundu, ndiyo nikasema hapana, ndiyo nikasema tueleze ya kwako.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Nimesema mjadala utakaotutoa katika huo mtanziko kwenye hiyo...

**MWENYEKITI:** Tueleze ya kwako.

**MHE. JOHN M. MNYIKA:** Kifungu cha 4(1) kinachosomeka mtu hataingia au kusababisha kuingiliwa mfumo wa *computer* kinyume cha sheria na kwa makusudi. Mapendekezo yangu ni katika kipengele hicho hicho kwa kufuta neno "na" mara baada ya neno "sheria" na kuweka alama ya mkato na kuongeza maneno "na kwa nia mbaya" mara baada ya neno "makusudi" ili kifungu hicho cha sheria sasa kosomeke 4(1) "Mtu hataingia au kusababisha kuingiliwa mfumo wa *computer* kinyume cha sheria, kwa nia mbaya na kwa makusudi."

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naongezea dhana ya nia ya kutenda uovu, kwamba kusipokuwa na nia ya kutenda uovu, yaani suala lisiwe tu masharti ya sheria na makusudi, bali uwepo wa nia ova katika kutenda jambo ndiyo limfanye mtu ahesabike kuwa amekosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naamini hili pendekezo ni la kawaida sana Serikali italikubali, ili pale ambapo masuala haya yamefanyika kwa nia njema, masharti mengine yamezingatiwa, isiwe makosa, na mtu akipelekwa Mahakamani kushitakiwa, kipimo cha Mahakama cha kumhukumu mtu kiwe ni sharti la sheria kufanya kosa kwa makusudi na kulifanya hilo kosa kwa nia ova ya kulifanya hilo kosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha pendekezo hilo.

**MWENYEKITI:** Hebu soma tena, maana tuna Kiingereza chake. Soma tena kwa Kiswahili.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Tufungue sheria upande wa Kiswahili kwa sababu jedwali lipo kwa Kiswahili.

**MWENYEKITI:** Ndiyo sasa usome kwanza, mimi hapa maana naona Kiswahili hapa inasema; "mtu hataingia au kusababisha kuingiliwa mfumo wa *computer* kinyume cha sheria na kwa makusudi."

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Makusudi peke yake haimaanishi nia ova. Neno makusudi peke yake halimaanishi nia ova na ndiyo maana napendekezo sentensi isomeke; "mtu hataingia au kusababisha kuingilia mfumo wa *computer* kinyume cha sheria, kwa nia ova na kwa makusudi.

**MWENYEKITI:** Haya, tusikilize haya, ahsante, maana yake maneno ya Kiswahili ni kuzunguka tu, kingine Kibena, kingine ni kitu...Haya Mwanasheria Mkuu wa Serikali!

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ulivyosema, ukisoma hii ibara kwa Kiingereza hata haitofautiani sana na Kiswahili, kwa sababu hata kwenye Kiswahili wanasema kinyume cha sheria halafu na kwa makusudi. Kwa hiyo, Mahakama itakuwa na fursa ya kumwagalia huyu mtu, hivi kweli hii alikuwa nia njema au alikuwa namna gani. Wanavyofanya hivyo wana-consider hiyo.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilisikia wakati ule wanasema hii inakuwa *strict liability offense*. Hii siyo *strict liability offence* kwa sababu hapa wanaangalia dhamira wanaangalia dhamira ya huyu mtu mwenyewe, ndiyo maana wanasema *a person shall not intentionally and unlawfully access or cause a computer system to be accessed*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, so Mahakama katika kufikia maamuzi itakuwa inaangalia dhamira ya huyu mtu, kwa hiyo, wataangalia huyu ana nia njema. So *the neno intention* na ile *unlawfully* ile ndiyo itaangalia kwamba huyu bwana... Hii hatuwezi, kama tukitunga sheria kwa namna ambayo Mheshimiwa Mnyika anapendekeza, *once again* umeua *spirit* ya ile nanii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi naomba kushauri, na si mara ya kwanza tunaandika sheria hizi na hii sheria iko *so much friendly, in fact* inam-protect huyu mtu. Na nisaidie; kosa la jinai lina vipengele viwili, kipengele cha kwanza ni dhamira ya mtu inaitwa *state of mind* kwa Kilatini wanaita *mens rea* ndiyo hii inayotazamiwa hapa na humo ndani ndiko utakapopata na nia ovu (*malice*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini sehemu ya pili ya kosa ni kitendo chenyewe, kwa Kilatini kinaitwa *actus reus*. Kwa hiyo, kwenye sheria hii inavyopendekezwa kwenye Muswada huu siyo kwamba wataangalia tu kitendo *that is actus reus*, wataenda tena waangalie dhamira ya huyu mtu (*state of mind*) hivi huyu mtu alikuwa anafanya nini, ndiyo maana wanachosema *intentionally and unlawfully*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi nilikuwa naomba kushauri kipengele hiki jinsi kilivyo. Kwenye Kiswahili napata shida mimi, mimi sijui sana Kiswahili kwenye mambo haya, maana sheria tunaziandika kwa Kiingereza pale.

**MWENYEKITI:** Kiswahili kiko vizuri, jamani tumalize. Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, katika majumuisho ya Waziri juu ya kifungu cha 16 cha sheria wakati akijibu juu ya dhana ya *strict liability* alisema kwamba, kwa sababu ya hofu iliyokuwepo kuwa kifungu hiki kina wigo mpana, tumeweka mazingira ambayo yataruhusu pale ambapo makosa hayajafanyika kwa nia mbaya yasiweze kuingia katika makosa; na ukiangalia Jedwali la Serikali wameamua kuingiza hiyo dhana kwa Kiingereza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tutaona kwenye Marekebisho ya 16 ya Serikali yenyewe wakati wana-improve kifungu cha 16 wameingiza dhana *with intent to defame, threaten, abuse*. Dhamira ya kutenda kosa, ile nia ya kutenda kosa, Serikali kwenye *amendment* yake imeingiza dhana hii. Ndiyo dhana hii hii ambayo napendekeza iingizwe kuanzia kifungu cha 4.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama Serikali inaikubali hiyo dhana kwenye kifungu cha 16 ambayo tutaiona baadaye kwenye marekebisho ya sheria ya Serikali yenyewe, ni kwa nini kwenye kifungu cha 4 hii dhana ya *intent to commit crime* haitumiki? Tukitaka marekebisho ya Kiingereza tutapeleka kwenye Kiingereza. Lakini kwa sababu sheria iko Kiswahili na Kiingereza tumeweka kwenye Kiswahili.

**MWENYEKITI:** Mbona imekaa vizuri tu, tuendeleo.

(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila ya mabadiliko yoyote)

Ibara ya 5

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kifungu cha 5 kinatengeneza kosa linaitwa matumizi ya mfumo wa *computer* kinyume cha sheria, ndiyo *marginal note* inavyosema. Sasa kosa linasema hivi, mtu hatatumia au kuendelea kutumia mfumo wa *computer* kinyume cha

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

sheria na kwa makusudi baada ya kuisha kwa muda ambao aliruhusiwa kutumia mfumo wa *computer*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ili Waheshimiwa waelewe maana ya haya maneno, fikiria mtu aliyeko kwenye *internet café*, huwa tunalipia kwa nusu saa au kwa saa nzima. Umelipia *internet café* kwa nusu saa, umepitiliza dakika 35 au 40, umepitiliza ule muda ulioruhusiwa kutumia mfumo wa *computer*; na sheria hii inasema ukipatikana na hatia, utalipa faini ya kiasi ambacho ni kikubwa kati ya kiwango kisichopungua milioni moja au mara tatu ya thamani faida iliyokuwa inapatikana kwenye nanii... Umepitiliza muda uliopewa kwenye *internet café*. Nilisema maneno ya kwenye sheria yana maana, sasa maana yake ni hiyo, fikiria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa pendekezo langu la marekebisho linasema hivi, tuweke kifungu ambacho kitalinda yule ambaye ameongeza muda kwa bahati mbaya, au amekuta kuna kitu mle, kuna makosa yamefanyika ameongeza muda *internet café* au mahali pengine alipokuwa ameruhusiwa. Kama amekuta kitu ambacho kinaonyesha kosa la jinai limefanyika asiadhibiwe ndiyo hiyo tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Waheshimiwa wafikirie tunapozungumzia muda ulioruhusiwa kutumia kwenye mfumo wa Komputa ni pamoja na mifano hiyo. Tutakuwa tunafunga watu kwa ku-*extend ten minutes* kwenye *internet café* au kwenye *computer systems* nyingine, hata kama watu hao kwa kuongeza huo muda wametuwzesha kugundua makosa ya jinai? Hiyo ndiyo hoja yangu na naomba ipimwe kwa *merits* zake *again*.

**MWENYEKITI:** Kama tulikataa kile kifungu kingine, hapa ni *automatic* hakikubaliki.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, na mimi nakubaliana nawe kwamba kifungu hiki kwa jinsi kilivyo, kwa sababu kinasema *intentionally and unlawfully*.

Kwanza, kama hiyo *internet café* labda ni ya mtu binafsi, ukizidi umeiba, *unless* sasa uwe umekubaliana naye. Sasa yeye mwenyewe *in fact* ndiye atakayekupeleka, atakayeku-*report* na kama atakuwa amekubaliana naye, hiyo kesi haitaenda hata polisi wala Mahakamani. Lakini kule Mahakamani ndiyo huko utaenda kusema mimi nilifanya hivi, tulikuwa tumekubaliana, kwa hiyo, *intention* ile itathibitika, hivyo hawawezi ku-*convict*.

Lakini ukiacha tu ule muda ule, maana yake unakuwa unatumia muda ule kinyume na makubaliano yenu, kwa hiyo, unapaswa umlipe au ume-*commit offence*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa nashauri kwamba ibara hii nayo kama ilivyoletwa na mapendekezo ya Serikali ibaki jinsi ilivyo.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa mtoa hoja! Waziri!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunatunga...

**MWENYEKITI:** Nimempa huyu kwanza!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Umesema mtoa hoja na mtoa hoja ni mimi!

**MWENYEKITI:** Nimekosea! Haya, Mheshimiwa Waziri.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki tunapendekeza kama kilivyo, kwa sababu hapa hatuzungumzii *internet café*, hapa tunazungumzia *system* kubwa. Mfano, mtu alikuwa anafanya kazi Benki Kuu na ana *system* zote na *password* ya kuingilia kule, leo amefukuzwa ama kuna tatizo limetokea, tuendelee tena kumpa *access*? Hiyo



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

inakuwa ni kitu cha ajabu sana. Hapa hatuzungumzii *internet café*. Ukifanya kazi kwenye *internet café* muda wako ukiisha, *automatically* kule anayesimamia *internet café* anaongeza bila kukuuliza halafu unamilipa pesa yake. Hapa tunazungumzia jambo zaidi ya hilo.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, mwenye hoja!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Kwa mara nyingine tena maneno yaliyotumika kwenye sheria. Waziri anasema tunapozungumzia huo mfumo wa *computer* tunazungumzia jambo kubwa zaidi, lakini maneno mfumo wa *computer* yametafsiriwa kwenye sheria na tafsiri inasema maana yake ni kifaa, kifaa kama *computer* au mchanganyiko wa vifaa, *computer* nyingi ikijumuisha mtandao, vifaa vya kuingizia na vya kutolea na ambavyo vinaweza kutumika pamoja na majalada yaliyo na *program* za *computer*, maelezo ya kielektroniki, *data* za kuingizia na *data* za kutolea zinazotunza *data* za hesabu za miongo, la, la, la!

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, *computer* moja iliyoko kwenye *internet café* ni mfumo wa *computer*, zikiwa mbili au tatu na zimeunganishwa na nini ni mfumo wa *Computer*. Kwa tafsiri waliyotuletea Waheshimiwa hawa na hawajasema kwamba tafsiri hii ya mfumo wa *computer* haihusu *internet café*, ni mtego wa panya unakamata kila kitu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Waheshimiwa, tunatengeneza, ndiyo maana nilisema mapema tuna nia njema tuangalie hii nia njema isije ikawa balaa, na namna ya kuifanya isiwe balaa ni kuweka *caveat*, kwamba wale ambao wanakuwepo kwenye hii mifumo ya *computer* kama ilivyotafsiriwa wakitupatia taarifa za uvunjaji wa sheria wapate ulinzi, ni hiyo tu.

**MWENYEKITI:** Haya tulishakataa ile nyingine sasa tunawahoji.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)*  
*(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

**MWENYEKITI:** Kwa hiyo, hiyo nayo imeondoka. Halafu naomba Serikali muweke hapo tano moja 5(1). Haya tunaendelea.

Ibara ya 6

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Katika kifungu cha 6 - kuingilia mawasiliano kinyume cha sheria, "mtu ambaye kinyume cha sheria na kwa makusudi anaingilia kwa kutumia njia za kiufundi na kadhalika..." Na kwamba mtu huyo, kipengele cha (2) kinasema atakuwa ametenda kosa na akitiwa hatiani atawajibika kulipa *fine* isiyopungua shilingi milioni tano na kutumikia kifungu kwa kipindi kisichopungua mwaka mmoja au vyote."

Mheshimiwa Mwenyekiti, nasisitiza kupendekeza kwenye kifungu cha 6(1) kwamba, baada ya neno "sheria", tufute neno "na" tuingize maneno hapo katikati ili sentensi hii isomeke; "mtu ambaye kinyume cha sheria, na kwa nia mbaya halafu maneno kwa makusudi yaendelee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natambua kwamba kwa upande wa Kingereza, sentensi inasema "*a person shall not intentionally and unlawfully...*" na makatazo mengine yanaendelea. Lakini neno "*intentionally does not necessarily mean intent to commit crime*". Neno "*intentionally does not necessarily mean intent to commit crime*". Kama kwa upande wa Kiingereza sheria ingesema "*a person who shall enter with intent to commit crime and unlawfully*", ningeelewa hii dhana ya "*intent to commit crime*" ingekuwa imeingizwa moja kwa moja, nisingekuwa na tatizo la kuleta mapendekezo, lakini hii dhana haijitokezi hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, pendekezo langu hapa hii "nia ovu" iingizwe kwenye sheria kama ambavyo Serikali yenyewe ilitambua kifungu cha 16 ilivyokiandika, kwa sababu

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kililalamikiwa sana, ikakirekebisha, ikaongezea hiyo dhana ya “*intent to commit crime*”, lakini kwenye vifungu vingine ambavyo vina uzito wa makosa na makatazo kwenye masuala hayo hayo ambayo yanagusa watu ambapo wengine watayatenda hayo makosa siyo kwa nia mbaya, siyo kwa nia ya kufanya uhalifu, Serikali haijazingatia marekebisho hayo. Kwa hiyo, bado napendekeza kwamba haya maneno yaongezwe.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika, kweli tunaongeza nini hapa? *Shall not intentionally and unlawfully...* Tena hiyo nyingine tunaongeza nini? Sijaelewa. Maana yake iko hapa, *a person shall not intentionally and unlawfully (a) Intercept the technical...* Bado unachokisema hakijakaa vizuri.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeona kwamba kuna wakati ambapo kinyume kabisa cha utaratibu wa kawaida mawasiliano yanaingiliwa kama kuna uhalifu unatendeka. Tusipoiweka hii dhana ya kuruhusu hatua kama hizo kuweza kuchukuliwa, tunaminywa siyo tu *whistle blowers* kama ambavyo Mheshimiwa Lissu amekuwa akizungumza katika hatua mbalimbali, tunaminywa haki nyingine ambazo kimsingi zikiruhusiwa zitatusaidia kama Taifa.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama vifungu hivyo tulivyomaliza hiyo tunasema ibaki hivyo hivyo kwa sababu mtu anaanza kutumia ujanja uleule tena kuingia kwenye *system*.

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

**MWENYEKITI:** Haya, hoja ya Mheshimiwa Mnyika imetoka. Mheshimiwa Tundu Lissu!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho yangu yanahusu kifungu hicho hicho cha 6. Naomba sana, tunapozungumzia vifungu hivi, tuelewe maana ya haya maneno yanayotumiwa. Kifungu cha 6 kinasema mtu ambaye kinyume cha sheria na kwa makusudi anaingilia, anaingilia! *What does kuingilia mean?* Kuingilia maana yake ni nini?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuingilia maana yake inajumuisha upatikanaji, utazamaji, *think again* kwa mfano wa kwenye *internet café*, mtu yuko kwenye *internet café* anatazama kwenye *computer screen* kuna kitu kimefanya nini, kimekuwa *flashed* pale, amekitazama, siyo! Sasa, kifungu hiki kinasema huyu mtu ambaye anaingilia kwa maana hiyo ya kutazama au kusikiliza au kunukuu anafanya kosa, adhabu shilingi milioni tano au kifungu cha mwaka mmoja au vyote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mkifikirie huyu mtu ambaye ameingilia kwa maana hiyo ametazama, amekuta kuna kosa la jinai; analindwa wapi na sheria hii?

Pendekezo langu ni kwamba huyu mtu anayeingilia, *technical meaning* ya kuingilia, anayeingilia hivyo apate ulinzi kwa sababu huyu ni mtu anayetuwzesha kugundua kosa la jinai. Mapendekezo yangu yanalenga kuhakikisha watu wanaopata ushahidi wa watu wanaovunja sheria wanalindwa. Sina maana nyingine, haitaruhusu haki, itaruhusu hawa ambao wako kwenye *computer systems*, ile *internet café* au hata idara ya Serikali tu, anaona kuna ushahidi wa kosa la jinai. Sasa hivi hana ulinzi, hana ulinzi. Pendekezo langu apate ulinzi wa kisheria.

**MWENYEKITI:** Haya, Naibu Waziri au Waziri mwenyewe.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama utasoma kuanzia kifungu cha 6(1), anayeingilia kwa kutumia njia ya kiufundi (*technically*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, huwezi kwa kutazama tu kwenye *screen* ikawa unatizama kiufundi, mtu huyo ameingilia kwa njia ya kiufundi. Pengine mawasiliano ya *Airtel* ameweza kuingilia *technically* amesababisha mawasiliano yote ya Watanzania wanaotumia *Airtel* yamesimama.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*Technically*, lakini kwa kutazama hivi huwezi kufanya hivyo. Hapa anazungumzia *technically*, kifundi kabisa. Kwa hiyo, suala hili halitawezekana.

**MWENYEKITI:** Haya maliza mtoa hoja.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Waziri sina hakika kama hata amesoma hicho kifungu anachokisema. Kuingilia maana yake kutumia njia ya kuifundi au kwa njia nyingine yoyote. Hayo ndiyo maneno ya kifungu cha 6(1)(a); Mtu yoyote ambaye anaingilia kwa kutumia njia ya kiufundi anayoisema Waziri au kwa njia nyingine yoyote, ametazama ni njia nyingine yoyote, amesikiliza ni njia nyingine yoyote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa huyu ambaye hajafanya *hacking* kwa sababu fikra zenu ni kwamba tunaruhusu *hackers, we are not! We are preventing, we are enabling* watu ambao *either by looking*, kwa kutazama, kwa kusikiliza, kwa kuoneshwa, kwa njia nyingine yoyote inayozungumzwa na 6(1)(a) wanagundua makosa, waweze kutuambia kuna makosa hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni hayo.

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)*

Ibara ya 7

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ni msingi ule ule ambao umekwishakataliwa na naona nikirudia itaendelea kukataliwa kwa sababu kuna dhamira ya kuendelea kukataa tu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ningefurahi sana kukata tamaa kama rafiki yangu, lakini lazima tuweke kumbukumbu. Tuweke kumbukumbu kwamba tulipendekeza kwamba watu wanao-*communicate, disclose, transmit or receive any computer data with the intent of obtaining or disclosing any information relating to the commission of the criminal offence stored in the computer system*, tumeomba walindwe. *I wish I could give up like my friend, I will not, I will not.*

Pendekezo langu ni hili, hawa watu wapate ulinzi wanaostahili wa sheria, kama mnakataa kuwapa ulinzi wa sheria na iwe. *I will stand alone. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru.

**MWENYEKITI:** Haya! Nadhani majibu bado ni yale yale. Haya wanaofikiria hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu ipite waseme ndiyo.

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, turuhusiwe tuchangie.

**MWENYEKITI:** Nimesema wanaofikiria hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu isipite waseme siyo.

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba kuchangia!

**MWENYEKITI:** Hoja hii imeondolewa pia.

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 8

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nirudie kusema tu kwamba, inaelekea kuna dhamira ya kuendelea kupitisha hivi vifungu vya hii sheria mbovu, kwa hiyo nisiendeleo kupoteza muda, tupige kura.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kifungu cha 8 kifanyiwe marekebisho ili kulinda wale ambao kwa lengo la kupata na kutoa taarifa zinazohusu utendaji wa makosa ya jinai zilizoko kwenye mifumo ya *computer* walindwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 8 kama kilivyo sasa hivi hakiwapi ulinzi wowote. Taifa letu linaangamizwa na watu wanaoiba mabilioni, taarifa zao ziko kwenye mifumo ya *computer*.

Sasa kama kuna mtu ambaye anaweza akapata taarifa hizo, akazitoa za watu wanaoiba, wanaohujumu uchumi, wanaofanya makosa ya jinai, mtu huyo alindwe. Ndiyo pendekezo la aya ya nane. Halihusu *hacking*, halitazuia *hacking*, *it will only provide a mechanism for whistle blowers*, itatoa utaratibu utakaowezesha wapiga vipenga vya uharamia unaofanyika na kufichwa kwenye mitandao ya simu kupatikana, utatuwezesha kukamata Tegeta *Escrow* zingine na *EPA* zingine na *Richmond* zingine na uchafu mwingine. Watu hawa wapate ulinzi.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi wakati mwingine napata shida kwamba *either* tunafanya hotuba za siasa au kweli tunataka kurekebisha hii sheria. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu kuna nchi mbili duniani hapa ambazo zinaongoza kwa sheria kali za kulinda *whistle blowers*, Marekani na Sweden, sana na tena kwenye mambo haya haya, lakini kuna *cases* kubwa nyingi, lakini kubwa mbili; Moja ya *Wikileaks*, nyingine ya Edward Snowden, na wote waliingia kwenye mitandao wakachukua taarifa za ulinzi na usalama na mambo mengineyo wakazitoa, wakazisambaza, na wote sasa hivi ni *fugitive*, wanatafutwa na Ulimwengu mzima. Hata wale ambao tunaamini sisi ndio mababa wa demokrasia, ndio mababa wa uhuru wana mipaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kama Mheshimiwa Lissu, mimi kuna mambo hatuelewani lakini kuna mambo tunaelewana. (*Kicheko*)

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Aa, hatuelewani! Hakuna hata moja!

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Kuna mambo ambayo tunaelewana, mojawapo..., basi labda tunatofautiana, mojawapo ni kumuheshimu Baba wa Taifa, nadhani tunatofautiana hapo. Lakini mimi naamini kabisa kwamba nchi yetu lazima iwe na utaratibu, kwani sisi tunataka kuwa wakatoliki kuliko hata Papa!

Mheshimiwa Spika, kama mwenzetu anaamua kufanya hivi kwa ajili ya kuhutubia Taifa sawa, lakini utaratibu kote duniani kuna mipaka. Hauwezi ukasema watu waruhusiwe kufanya *hacking* kwa sababu tu wanatafuta taarifa ambazo inawezekana kuna uhalifu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, samahani nitachukua muda, katika kuandika sheria hii moja ya *conventions* ambazo tulifuata ni za Jumuiya ya Ulaya ambao ni moja ya Jumuiya zinazoheshimu sana uhuru na haki za watu. Na ukitazama sheria zao zimeandikwa kama hivi hivi kwa kujua kwamba kuna mipaka katika mambo haya.

Kwa hiyo, sisi, Mwanasheria Mkuu, nadhani utaratibu wa kuleta ile sheria uharakishwe, lakini hatuwezi kuruhusu uingiliaji wa mifumo ya *computer* ya taarifa za watu binafsi, taarifa za mabenki, taarifa za simu kwa sababu tu ya kwenda kufanya uvuvi wa uhalifu.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, na mimi naomba kuongezea alipoishia Naibu Waziri. Unajua hii habari iko *protected* hata kwenye Katiba ya nchi yetu. Tukishafanya maamuzi hapa, nadhani ndipo tunaweza sasa tuka-*make progress*. Kwa sababu hizi

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

computer watu wana haki, zile faragha zao zimelindwa kikatiba. Na hii sheria nimewasomea muda mrefu uliopita kidogo, hii Sheria inayoitwa ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa, kifungu cha 51 kinawa-protect hawa watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 16 ya Katiba ya Jamhuri inasema hivi, kila mtu anastahili kuheshimiwa na kupata hifadhi kwa nafsi yake, maisha yake binafsi na familia yake na unyumba wake na pia heshima na hifadhi ya maskani yake na mawasiliano yake binafsi. Halafu, Ibara ndogo ya (2) inasema, kwa madhumuni ya kuhifadhi haki ya mtu kwa mujibu wa Ibara hii, mamlaka ya nchi itaweka utaratibu wa sheria kuhusu hali, namna ya kiasi ambacho haki ya mtu ya faragha na usalama wa nafsi yake, mali yake na maskani yake yaweza kuingiliwa bila kuathiri ibara hii. Na ndiyo kwa sababu hiyo tumeweka sasa sheria, ile sheria ya *National Security Act* na *TISS (Tanzania Intelligence and Security Service Act of 1996)*. Sheria hizi tunazotunga, yaani hii hifadhi siyo kwamba unaficha tu uhalifu, ndiyo maana hawa wanaruhusiwa kuingia mle ndani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nasema kwa sababu ya kutafuta huo ufisadi, hivi kweli wewe unakuwa unajua kila mtu ana ufisadi humu ndani! Kwa hiyo, tukishajibu hili tukitambua kwamba hili tuna mwongozo wa masuala ya kikatiba, mimi naomba kushauri Mheshimiwa Tundu Lissu hili nalo aliache. Nadhani ameisha-make a case kubwa sana kwa public. *It's now high time*, kwa sababu haya ninayoyasema hayaingii kwenye sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ngoja nishauri, hakuna sheria, hizo *penal laws* za Tanzania ninazozifahamu mimi ambayo iko so much friendly kama hii. Kila sehemu tumeweka *intentionally unlawfully*, tunakwenda kwenye *state of mind*, kwenye dhamira ya huyu mtu, na ndiyo maana sisi wenyewe Serikali tuli-take initiative tulipokuwa tunaangalia Ibara ya 16 tukasema hii mbona tumeifunga, tutaumiza watu wengi sana pale, tukairekebisha sisi wenyewe *on our own initiatives*. Sasa cha ajabu ni kwamba leo tunatunga sheria, hatutaki sheria pia inayotoa fursa ya kumlinda mtu. Mheshimiwa Mwenyekiti, ngoja niwasaidie, kama kuna sheria ambayo mtu yuko so much protected in Criminal Justice and the standard of proofs is proof beyond reasonable doubt, yaani unathibitishaje lile kosa bila kuacha shaka yoyote, na ndicho tunachoweka hapa kwenye matumizi ya *intentionally* na *unlawfully*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Waheshimiwa Wabunge wanasema, kwanza haya maneno yanayoitwa *intent*, twende tusome kwenye *Black's Law Dictionary* tuone maana yake ni nini na *intention* maana yake ni nini, kwa sababu tunacheza tu hapa na maneno na tunatunga sheria hii ambayo inatumika duniani kote kwa Kiingereza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani ukitumia Kiswahili hapa hutapata shida, nadhani tutumie *version* ya Kiingereza, yes, kwa sababu hii ndiyo watasoma na wataangalia na huku Wamarekani na wapi wanasoma sheria hii ambayo Naibu Waziri ametuambia kwamba tumeangalia hata *Convention ya European Union* ndiyo sisi tumeangalia hii hapa. Lakini, ukitumia hii ya Kiswahili ya kungia ya kuingia, kwenye Kiingereza tunasema *access*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba kushauri hii, tukubaliane, na mimi namuomba ndugu yangu Mheshimiwa Lissu, msomi mwenzangu huyu na Mheshimiwa Mnyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *there are cases have been already made*, tunatunga sheria as a Nation we are so much serious about this and so much keen. Kwa sababu asubuhi mimi nilisikiliza mchango wa Wabunge wote walivyokuwa so much about this thing ya wizi, matumizi mabaya mpaka watu wakatoa mifano. Hivi kweli tunataka kusema kwamba muda mfupi tu tumeyasahau haya? Na mimi nimemsikia Mheshimiwa Mdee akizungumza watu wanafungua *twitter* wanaweka majina yake kumbe hata siyo yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba hii sheria ilivyo tuiweke tu iendelee jinsi ilivyo.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, haya maneno mengi haya hayajibu hoja ya msingi. Ni maneno mengi, lakini hoja ya msingi inabaki. Kifungu cha 8 kama kilivyo hakina

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*protection yoyote, hakina ulinzi wowote kwa watu ambao kwa sababu ya kuwa kwenye mitandao, wanakuta makosa ya jinai, hawapati ulinzi wowote.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Mheshimiwa Makamba anazungumza habari ya Edward Snowden, na *Julian Assange*, tunayafahamu haya, ukisoma hotuba yetu *we had something to say about Wikileaks and Edward Snowden*. Kwa hiyo, siyo kwamba *we are not alive to what is going on worldwide*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, na niseme, haya ambayo tunayapigia kelele sasa hivi, kuna Sheria inaitwa *Information Technology Act ya India*, vifungu vingi ambavyo tunavipigia kelele hapa leo vinafanana na vifungu vya *Information Technology Act ya India*; na kwa sababu ambazo nazipigia kelele hapa, Mahakama ya Juu ya India (*The Supreme Court of India*) wiki iliyopita, siku ya Jumanne imetangaza vifungu vingi vya sheria hiyo vinakwenda kinyume cha Katiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hatuzungumzi kwa sababu tunafanya siasa, tunazungumza kwa sababu tunataka kutunga sheria yenye mashiko. Hatutaki kutunga sheria kesho na keshokutwa watu wakatuona hivi ninyi mlikuwa mnafanya nini, mnatunga sheria ya ajabu namna hii! Sheria ya aina gani ambayo haina ulinzi kwa watu wanaoweza kusaidia kupata taarifa za *commission of offenses*, ni sheria ya aina gani!

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hayo ya Mwanasheria Mkuu sina haja hata ya kuyazungumza. Hoja yangu tulinde wale ambao watatusaidia kukamata wakoaji. Nashukuru.

**MWENYEKITI:** Hii hoja tumeikataa *all through*, kwa hiyo, na hapa wanaokubaliana na Tundu Lissu waseme ndiyo...

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tahadhari kidogo...

**MWENYEKITI:** Niko kwenye hoja, wanaokataa...

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, samahani kuna tahadhari kidogo.

**MWENYEKITI:** Tahadhari gani, mimi nimemuomba mtoa hoja...

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tahadhari kidogo, naomba unipe nafasi...

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa, naomba ukae, tahadhari utaniambia baadaye.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

**MWENYEKITI:** Haya, tahadhari.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *all along* tumekuwa tukiambiwa kwamba kuna maneno yametumika *intentionally and unlawfully*, lakini ukikiangalia hiki kifungu cha 8(1), *without prejudice to the National Security Act, a person shall not obtain computer data protected against unauthorized access without permission*.

Kwa hiyo, haya maneno *intentionally and unlawfully* hayapo popote. Kingesomeka "*without prejudice to the National Security Act, a person shall not intentionally and unlawfully obtain computer data*." Kama hiyo *spirit* yote iliyokuwa inazungumzwa na Mheshimiwa Makamba na Mwanasheria Mkuu ingekuwa imezingatiwa.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kama tunakiacha kilivyo, kuna *inconsistency* ya hali ya juu na hiki kifungu ni kibaya kweli, na faini yake ni milioni 20 na kifungu cha mara tatu ya adhabu. Kilivyo kwa kweli, hii ni sheria kandamizi kweli kweli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo nilitaka kutoa tahadhari tu kwamba tunatunga sheria kandamizi kweli kweli.

**MWENYEKITI:** Haya, tumeishapitisha kifungu hicho, tunaendelea.

Ibara ya 9

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika, kuna majedwali waliyofanya *amendments* hawa, tunayo majedwali siyo kwamba wanasimama tu, wana majedwali yao.

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mwongozo!

**MWENYEKITI:** Ngoja kwanza amalize Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu Mwanasheria ame-*insist* kutumia *version* ya Kiingereza, na wakati wote tunasema tutunge sheria zetu kwa Kiswahili, nitakwenda kwenye *version* ya Kiingereza. Kifungu cha tisa, *a person who unlawfully hinders or interferes with...*, maelezo yameelezwa yameendelea na faini na kila kitu, sitaki kurudia. Lakini hiyo *spirit* ambayo wakati wote imekuwa utetezi wa kutunga hii sheria mbaya, maneno *intentionally* hapa hayapo.

Kwa hiyo, napendekeza kwamba kuongezwe maneno ili sentensi isomeke; *a person who intentionally and unlawfully hinders or interferes with...*, haya maneno mengine yabaki kama yalivyo. Kwa hiyo, hapa katika kifungu hiki kuongezwe neno *intentionally*. Kwa *spirit* ile ile ambayo imekuwa ikitumiwa kama utetezi wa kuitunga hii sheria mbaya, sasa naamini katika hili angalau Serikali itakubali kwa sababu ni *oversight* ya wazi kabisa. Kama hawataki neno nia ovu, basi nitumie neno ambalo Serikali inatumia, *intentionally*, liwekeni basi hilo neno.

**MWENYEKITI:** Inakuwa *intentionally and*, sivyo?

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Yes, angalau hilo basi, kubalini basi. Ili mpunguze ukali wa hii sheria mbaya inayokwenda kukandamiza wananchi, hilo tu.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, basi tunakubali.

**MWENYEKITI:** Kifungu hiki kinaafikiwa?

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Pamoja na marekebisho!

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 10

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 11

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 12

Ibara ya 13

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 14

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi napendekeza kifungu cha 14 chote kifutwe. Sasa, ili wasije wakasema Lissu anataka kufanya biashara ya ponografia; naomba nijitangaze kwamba, sitaki kufanya biashara ya ponografia, isipokuwa kifungu cha 14 kama kilivyo hakifai kabisa. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza ni kwamba, ukiangalia katika kifungu cha 13, kifungu cha 13 kinazungumzia ponografia za watoto na sheria imetupa tafsiri ya hilo neno ponografia ya watoto. Kwa hiyo tunafahamu kwa sababu kuna tafsiri, ponografia ya watoto.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda kwenye kifungu cha 14 chote kuna neno linaitwa ponografia na kuna neno linaitwa ponografia yoyote iliyo ya kiasherati au chafu. Sasa, sasa, tunatunga sheria, ponografia maana yake ni nini, haipo, Muswada uko kimya. Ponografia iliyo ya kiasherati maana yake nini, sheria iko kimya. Ponografia chafu maana yake ni nini, sheria iko kimya, sheria iko kimya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nataka niwaeleze jambo ambalo watu wanaweza wakalishangaa. Kuna vitu vinaitwa *X movies, X films*, filamu za X kwa wale tuliokuwa tunakwenda kwenye sinema zamani. Filamu za X zinaoneshwa kwenye majumba ya sinema leo, zinaoneshwa mahotelini, mahoteli makubwa, mahoteli makubwa, *pay per view*. Ukitaka *adult movies*, haya ni mambo ya watu wazima, *adult movies*, ni biashara halali kwetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kifungu hiki kinasema ukionesha hiyo ponografia ambayo inaoneshwa pale Mlimani *City* au ule Ukumbi wa sinema wa Mwalimu Nyerere unaitwa nini. Ukienda utaona kwenye sinema, Muswada huu unasema tukikukuta faini shilingi milioni 30 au kifungu miaka kumi. *Adult movies* ambazo ukienda kwenye maduka ya kielektroniki, na tunasafiri sana Waheshimiwa Wabunge, ukienda dunia nzima maduka ya *electronics* ukawaambia nataka *adult CDs* unapewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi tunasema atakayekutwa na ponografia ya aina hii ambayo hatujaitafsiri, hatusemi maana yake ni nini, haina *exceptions*, ni faini ya milioni 30 au kifungu cha miaka kumi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa, nilisema lengo la sheria hii siyo kutugeuza sisi watawa na mapadre. Lengo siyo kutugeuza watawa au mapadre! Lengo ni kupiga marufuku makosa ya mtandao. *Adult movies, X films those are not*, hayo siyo makosa ya jinai, siyo makosa ya jinai Ulaya, siyo makosa ya jinai Amerika, siyo makosa ya jinai *anywhere*, ni mambo ya wakubwa, watu wazima, mambo ya watu wazima. Muswada umefanya vizuri sana, umesema watoto wasiwe *exposed to these things, and I agree entirely*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 13 kimesema watoto hapana, lakini sisi watu wazima tusiyokuwa watawa na hatutaki kuwa mapadre *why should we be penalized?*

**MWENYEKITI:** *Actually hapa inasema, a person shall not publish or cause to be published...*

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, amin! Maana yake ni nini? Maana ya hayo maneno, nimesema ni muhimu watu wakafahamu maneno yaliyotumika kwenye sheria hizi hayana maana ya hiyo ya mtaani ya gazetini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *publish, what does publish mean? To publish means distributing, transmitting, disseminating, circulating, delivering, exhibit, exchanging, batter, printings, copying, selling or offering for sale, letting on hire, or offering to let on hire, or offering in any other way, or making available in any other way.*



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, *this is the most draconian proposal ever.*

**MWENYEKITI:** Haya, muda umeisha, Waziri.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sote tunajua tatizo la *pornography* nchi hii, na Bunge lako hili tukufu tumeona picha za uchafu sana na kila mtu ameziona.

Sisi kama wazazi leo tunapeleka *message* gani kwa Watanzania kwamba Bunge lako Tukufu linataka kusema *pornography* sasa hivi Watanzania waanze kupelekeana kwenye mitandao na waziangalie?

Mheshimiwa Mwenyekiti, *issue* ya *pornography* siyo mpya katika Tanzania, ipo sheria kwenye kanuni za makosa ya jinai (*penal code*) kifungu 175 kinazungumzia mambo ya *pornography*. Kwa hiyo, naomba kifungu hiki kibaki kama kilivyo.

**MHE. MASOUD ABDALLA SALIM:** Mwangozo wa Spika!

### **MWONGOZO WA SPIKA**

**MWENYEKITI:** Mwangozo wa Spika, ehee, Mheshimiwa Masoud, mwongozo kuhusu nini tena?

**MHE. MASOUD ABDALLA SALIM:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mwangozo wako kwa kutumia Kanuni ya 77(1), uhalali wa shughuli zetu, akidi ya vikao vya Bunge, naomba ninukuu inasema:-

*"Akidi kwa kila kikao cha Bunge wakati wa kufanya maamuzi itakuwa ni nusu ya Wabunge wote, kama ilivyofafanuliwa katika Ibara ya 94 ya Katiba, isipokuwa kwamba idadi hiyo haitahusu hoja kuhusu uamuzi wa kubadilisha masharti yoyote ya Katiba kwa mujibu wa Ibara ya 98 ya Katiba".*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nusu ya Wabunge kwa mujibu wa Kanuni ni Wabunge 180 lakini hivi sasa humu ndani hata Wabunge 100 hawafiki. Naomba mwongozo wako juu ya hili, naona tunafanya jambo kubwa, tunafanya maamuzi lakini hatuna akidi, huo ndiyo ukweli ulivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mwangozo wako. (*Makofi*)

**MWENYEKITI:** Haya, tunaendelea. Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuongezea alipoishia Mheshimiwa Waziri ili kusudi hili nalo tuliache. Katiba yetu inatoa haki na wajibu. Ibara ya 30 ya inazungumzia kuhusu umuhimu wa kuwepo kwa sheria zinazolinda maadili ya jamii, inasema:-

*"(1) Haki na uhuru wa binadamu ambavyo misingi yake imeorodheshwa katika Katiba hii havitatumiwa na mtu mmoja kwa maana ambayo inatasababisha kuingiliwa kati au kukatizwa kwa haki na uhuru wa watu wengine au maslahi ya umma".*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri ametoa mifano ya hizo picha za ngono ambazo zimesambazwa na watu wakazona zinatia aibu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini Ibara ndogo ya (2) inasema hivi:-

*"Ifahamike kwamba masharti yaliyomo katika Sehemu hii ya Katiba hii, yanayofafanua misingi ya haki, uhuru na wajibu wa binadamu..."*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, hao waliokuwa na haki na uhuru wao kwa kwenda *Mlimani City* kuangalia hizo picha za ngono...

“... hayaharamishi sheria yoyote iliyotungwa wala kuzuia sheria yoyote kutungwa au jambo lolote halali kufanywa kwa mujibu wa sheria hiyo kwa ajili ya-

(b) kuhakikisha ulinzi, usalama wa jamii, amani katika jamii, maadili ya jamii, afya ya jamii, mipango ...”

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi haya ni maadili yetu? Kwa hiyo, tukishakubaliana kwamba usambazaji wa picha kama hizi ni kinyume cha maadili ya jamii ya Watanzania, hatuwezi kupinga sheria kama hii ikatungwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri nikiongezea alipoishia Mheshimiwa Waziri kwamba lbara hii kama ilivyo ni muhimu sana kwa ajili ya kulinda maadili ya jamii ya nchi yetu. (Makofi)

**MWENYEKITI:** Haya, kwa kifupi Mheshimiwa Tundu Lissu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiuliza ponografia ni nini? Hakuna mtu anayeweza kujibu hayo.

Ponografia ni nini kwa maana ya Muswada huu, hakuna mtu anayeweza kujibu hapa kwa sababu haijulikani na haijulikani kwa sababu gani, haijatolewa tafsiri! Wanasema maadili tu, kwa nini hamjatoa tafsiri ya haya mambo ambayo mnataka kuyapiga marufuku? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiulizwa ponografia iliyo ya kiasherati maana yake nini? Huwezi kujibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa sababu hakuna tafsiri ya hilo neno kwenye sharia! Ukiulizwa ponografia chafu ni nini kisheria, sizungumzii habari ya udaku wa mtaani, nazungumzia kwenye sheria, ukiulizwa maswali haya ya msingi ya kisheria huwezi kuyajibu kwa sababu sheria haijatoa tafsiri. Kwa hiyo, hakuna cha maadili yanayolindwa hapa bali ni *bad drafting*, ni kesi ya *drafting* ya sheria ya hovyoo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hatuwezi tukawa-expose Watanzania kwa faini za shilingi milioni thelathini au kifungo cha miaka kumi kwa kosa ambalo halijulikani! *Child phonograph*, Mheshimiwa Waziri amesema tunapeleka ujumbe gani kwa watoto wetu, ujumbe upo kwenye aya ya 13, ponografia ya watoto na tumeisema maana yake ni nini, hii nyingine maana yake ni nini?

**MWENYEKITI:** Ahsante. Mheshimiwa Ole Sendeka, lakini huyu mwenye hoja yake alikuwa anafunga.

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kimsingi nilikuwa nimesimama hata wakati ule kuomba mwongozo kwa sababu moja ya msingi tu kwamba, anapoleta marekebisha Mheshimiwa Mbunge na baada ya Serikali kujibu, Kanuni zetu zinatupa nafasi ya kujadili hoja na si kusubiri tu mwisho kusema „ndiyo” au „hapana”. Maana yake ni kwamba unaweza kusimama kuchangia kuunga mkono au kukataa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa msingi huo, baada ya kunipa nafasi hii, maana hiyo ndiyo ilikuwa hoja yangu niliyokuwa nimeomba mwongozo mwanzoni, ni kwamba hoja hii anayoizungumza Mheshimiwa Tundu Lissu ni ya msingi sana. Nilipitwa na mengine yale ya msingi kwa maana ya kulindwa kwa watu wanaofichua uhalifu, hiyo naliacha ili usione kwamba nakurudisha nyuma. Hoja hii ya ponografia mbalimbali zilizoelzwa hapa na kulingana na aina ya adhabu inayotolewa na sheria, ni muhimu sana tafsiri yake ikatolewa. Siungi mkono hoja ya picha za ajabuajabu, hata kidogo! Ingekuwa ni mimi na kama ingekuwa ni maadili ningeweza kusema hata hayo nchini yasiwepo lakini ukitoa adhabu kubwa kwa kiasi hiki katika jambo ambalo halijawekwa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

bayana na halina tafsiri maana yake bado unauacha mzigo huo, hata sijui Mahakama itakwenda kuamujaje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ni vizuri Mwanasheria Mkuu, Serikali au Mheshimiwa Mbunge yeyote mwenye uwezo asaidie kutoa tafsiri hizi ili adhabu hii iweze kuwa na maana huko tunakokwenda kupendekeza. Naunga mkono pendekezo hilo. *(Makofi)*

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Naibu Waziri kwanza.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna wajibu kabisa wa kuwa wakali kwenye picha hizi kwa sababu kama ilivyo kwa dawa za kulevya, ponografia ni *addictive*, watu wanapoteza kazi, wanapoteza kipato na jamii inaharibika kwa sababu ya uchafu. Sasa kila jamii au kila nchi ina utamaduni wake na sisi lazima tuulinde utamaduni wetu kisheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa suala la tafsiri, kwenye uandishi wa sheria, nimejifunza sana siku chache zilizopita, kwa mfano, ukitumia neno „nyumba” au „house” kwenye hii sheria ni neno linalofahamika. Kwenye sheria kama unatumia neno „house” halafu useme tafsiri ya neno „house” ni hii labda pale unapotaka kupanua maana ya neno „house” au kupunguza maana yake. Kwa hiyo, sisi neno ponografia hapa ni ile ambayo inajulikana wakati wote kwa tafsiri ya Kingereza ya kwenye Kamusi. *(Makofi)*

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu ulishajibu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ni muhimu, Kanuni ya 88(7) inasema mtoa hoja anafunga hoja halafu inaamuliwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kusema kwamba lengo ni kulinda maadili siyo leseni ya kutunga sheria mbaya, siyo leseni ya kuleta *bad drafting*. Muswada unapendekeza watu wafungwe miaka kumi, walipe faini ya shilingi milioni thelathini kwa kosa ambalo halijulikani kwa mujibu wa Muswada huu. Kuna kosa linajulikana linaitwa *child phonograph* kwa sababu limetafsiriwa. Ponografia ya kiasherati na ponografia chafu kwenye sheria haijatafsiriwa, kama mnataka libaki lifanyeni liwe kosa la kweli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa uzoefu wangu tu ni kwamba hutashinda kesi kwa kosa la aina hii, hakuna mtu atakuwa *convicted* hapa. Kwa sababu Mwanasheria atakwenda kuuliza swali la kwanza, hii kitu inaitwa ponografia chafu *how does it differ from phonography, how does it differ from ponografia ya kiasherati, how does it differ from child phonograph?* Huta-convict mtu, unajifanya hapa kwamba ooh tunataka kulinda maadili, hutafunga mtu kwa *drafting* ilivyo sasa hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nasema, kosa hili lilivyo liondoke, kama hamtaki liondoke *then* litengenezeni kosa la kweli kisheria. Tusitunge sheria kama hakuna Mwanasheria Mkuu humu ndani au hakuna Wanasheria wengine, tupo na ndiyo maana tunasema tuhakikishe tunatengeneza sheria nzuri itakayolinda maadili kweli, hii haitalinda maaadili kwa sababu hutakamata mtu hapa, hutakamata mtu! Utaulizwa *what is* ponografia ya kiasherati, hakuna jibu, ponografia chafu, hakuna jibu, ponografia hakuna jibu! Unaambiwa toka hapa.

**MWENYEKITI:** Haya tumesikia, sasa nahoji.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapa juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 16

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu hiki pendekezo langu ni la kuingiza maneno „nia mbaya“ au „nia ovu“ limezingatiwa kwenye *amendment* ya Serikali kwenye *clause* mpya ya 16 kwa Serikali kuingiza maneno „with intent to“.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sasa ufafanuzi wa Serikali kwa sababu nia imeingizwa, katika kifungu hiki ambacho kililalamikiwa na wadau wengi sana juu ya ukubwa wa adhabu, aina ya makosa na kadhalika, badala ya kupunguza ukubwa wa adhabu imeamua sasa kuongeza ukubwa wa adhabu tofauti hata na mapendekezo ya awali, faini imepanda kutoka tatu mpaka tano, kifungo *of course* ni miaka mitatu. Ni kwa nini Serikali imeboresha kifungu kidogo kwa kuongeza maneno „with intent to“ lakini wakati huohuo imeongeza ukubwa wa adhabu pamoja na malalamiko ya wadau wengi juu ya ukubwa wa adhabu zilizokuwepo toka awali?

**MWENYEKITI:** Naomba mjibu tu ukubwa wa adhabu na siyo hoja, hilo ni swali tu kwa sababu kwenye *schedule* haipo.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki ni kweli kilikuwa na malalamiko mengi kwa sababu kilivyoandikwa mwanzo kilikuwa kinafanya iwe kosa la jinai kusambaza taarifa ambazo si za kweli. Sisi tuliamini kwamba lazima jamii iwe na fursa ya kudanganyana vilevile na hatukutaka kuwafunga watu au kuwakamata watu kwa taarifa ambazo hazina madhara na hatukutaka kuonekana kwamba tunaminyu uhuru wa watu kutoa maoni na mawazo hata kama si ya kweli na hata kama si sahihi. Kwa hiyo, sisi tukaongeza maneno yafuatayo:-

*“Any person who publishes information or data presented in a picture, text, symbol or any other form in a computer system knowing that such information or data is false, deceptive, misleading or inaccurate, and with intent to defame, threaten, abuse, insult or otherwise deceive mislead the public or counselling commission of an offence”.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, haya maneno “*knowing*” kwa kujua na “*with intent*” ndiyo yanaweka nia mbaya kwenye usambazaji wa taarifa ambazo si sahihi. Mambo yanayohusika hapa ni kama yaleyale tuliyokuwa tunayazungumza kwamba mtu anachukua picha yako, anachukua kichwa cha mtu mwingine anaweka labda umevaa nguo ya chama ambacho si cha kwako halafu anaeneza ujumbe kwamba Mheshimiwa Spika leo amehamia chama fulani, kwa hiyo, inaleta taharuki. Imewatokea Waheshimiwa Wabunge hapa kwamba alikuwa katika mazingira fulani, wamempa kijana pesa, wamechukua picha za watu wengine ambao walikuwa katika hali ambayo ni chafu, wakasambaza picha hizo na nyingine zimewafikia watoto. Sisi tunasema makosa kama haya lazima yawe ni makosa. Vilevile kusambaza meseji ambazo nilisema kule nyuma za kuwaambia watu tukavamie kituo cha Polisi tuchukue silaha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tulivyofanya marekebisho Kamati ikapendekeza kwamba kwa kuwa sasa mmeweka uzito mkubwa adhabu iongezeke iwe shilingi milioni tano kwa sababu ya ugumu ambao sasa upo katika kuthibitisha haya makosa na ukubwa wa makosa ambayo yamewekwa hapa.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mara ya kwanza kabisa katika Muswada huu, Serikali imefanya *drafting* ya sheria, kwa mara ya kwanza! Kwa sababu hiyo, ile hoja yangu ya aya ya 16 imejibiwa vizuri sana. Hii ndiyo namna ya ku-*draft* sheria na vingine vyote

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

ambavyo wamevikataa, vilitakiwa viwe *drafted this way. This is how laws are drafted*, siyo ile ambayo mmeikataa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ile hoja yangu imekufa kwa sababu ya uandishi huu mzuri wa aya mpya ya 16.

*(Ibara iliyotajwa hapa juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 17

Ibara ya 18

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 19

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Lissu, Ibara ya 19.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 19 inahusu kitu kinachotwa mauaji ya kimbari, kinasema hivi:-

*“Mtu hatachapisha au kusababisha kuchapishwa vitu vinavyochochea, kanusha, punguza au halalisha matendo yanayopelekea mauaji ya kimbari na makosa dhidi ya binadamu kwa kupitia mfumo wa kompyuta”.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu ni kwamba kifungu hicho chote kifutwe. Kwenye Muswada huu, mauaji ya kimbari ni kitu gani? *Genocide* ni kitu gani kwenye Muswada huu?

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nimemsikia Mheshimiwa Naibu Waziri akisema kwamba maana ya hili neno walikolitoa wao, wamelitoa kwenye Mkataba wa Umoja wa Mataifa wa kupiga marufuku *genocide* wa mwaka 1948. Uandishi mzuri wa sheria kungekuwa na kifungu kidogo kinachosema:- *“Neno mauaji ya kimbari kwa minajili ya sheria hii, litakuwa na maana sawasawa na maana iliyopo kwenye Mkataba wa Kimataifa against genocide”.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, huo ndiyo utungaji mzuri wa sheria. Kwa hiyo, mtu anayesoma anajua *genocide* inayozungumzwa hapa ni *genocide* inayozungumzwa kwenye Mkataba wa Kimataifa wa 1948 *as it is*. Kwa sababu hakuna maneno hayo, *what is genocide? What is mauaji ya kimbari* Mheshimiwa Waziri Mwalimu wangu?

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Naibu Waziri...

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sijamaliza!

**MWENYEKITI:** Alaaah!

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niseme hivi, kama ambavyo tumesema, dunia hii katika karne iliyopita imeona matukio mengi sana ya *genocide*. Kulikuwa na *genocide* ya Armenians iliyofanywa na Waturuki mwaka 1915, *genocide* ya Wayahudi Ulaya, *genocide* ya Rwanda na *genocide* ya *Pol Pot Cambodia*.

Sasa katika *genocide* zote ambazo zimefanyika, ni ipi ambayo ukisema haikutokea unaangukiwa na madhara haya yanayotajwa hapa, shilingi milioni kumi au kifungo cha kipindi cha miaka mitatu? Which *genocide* ambayo tukii-deny tunaishia gerezani? Ni ya Waarmenia ya mwaka 1915, ni ya Wayahudi ya mwaka 1945, ni ya Rwanda 1994, ni ya lini, *which one? This is a clear case of bad drafting!* Hatuwezi tukatunga sheria za aina hii, tutamaliza watu tukiamua.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, *unless* watuambie kwamba *genocide* inayozungumziwa hapa ni ile iliyozungumziwa kwenye Mkataba wa Kimataifa wa mwaka 1948 vinginevyo kifungu hiki kiiondoke.

**MWENYEKITI:** Haya, Mheshimiwa Naibu Waziri.

**NAIBU WA WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, kwa mara ya kwanza, Mheshimiwa Lissu ameongea kitu cha maana kama ambavyo yeye alisema kwa mara ya kwanza Serikali imefanya *drafting*. Sisi tunamkubalia lakini hatumkubalii kuondoa kifungu.

**MWENYEKITI:** Mnaandikaje?

**NAIBU WA WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Tunamkubalia kuongeza tafsiri ya *genocide* kama ambavyo imetafsiriwa na mkataba ambayo nchi yetu ni sehemu ya mkataba huo.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti...

**MWENYEKITI:** *Timing!* Mambo mengine hayana ubishi. Mtoa hoja alishamalizia, tuendeleo hiki hakina ubishi sana.

**MHE. CHRISTOPHER O. OLE-SENDEKA:** Maana ya hiyo *genocide* sasa? Mkataba unasemaje?

**MWENYEKITI:** Haya, tuendeleo muda umekwisha.

Ibara ya 20

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 20 ni mfano mwingine wa mtego wa panya, kamata panya, kuku, mbuzi, binadamu, paka kila mtu atafungwa na Ibara hii, kila mtu atakuwa ni mkosaji hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kinasema hivi:- "*Mtu-(a) hataanzisha usambazaji wa taarifa zinazotumwa bila ya ridhaa*".

Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo taarifa za matusi, siyo taarifa za neno la Mungu, siyo taarifa za biashara, ni taarifa yoyote inayotumwa bila ya ridhaa. Sasa, Wachungaji na Mapadre wetu wanaotutumia zile salamu za *Easter* kuanzia kesho kutwa, kama wanatuma hatujawaomba wanakwenda na maji. Kwa sababu wameanzisha na kusambaza taarifa ambazo zinatumwa bila ya ridhaa, hii Ibara haifai kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 20(3) imetafsiri hayo maneno „taarifa zinazotumwa bila ya ridhaa”, maana yake ni:- "*taarifa au data za kielektroniki ambazo hazijaombwa na mpokeaji*".

Mheshimiwa Mwenyekiti, *is that all?* Kwa hiyo, kesho nikipata SMS kutoka kwa Baba Paroko, sijamuomba, nafungwa au anafungwa? Watu *sort of drafting is this? What sort of law making is this?*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tafadhali kuwe na *sanity*. Ibara hii itatufanya wote ni wakosaji. Waheshimiwa Wabunge, siyo mimi peke yangu ninayepokea hizi *messages* za chama changu, za chama chako, za Padri wangu, za Sheikh wako na za rafiki yako. Fikiria taarifa unayoletewa ya harusi ya mwanao hujaiomba, changa mchango, ni taarifa inayotumwa bila ridhaa, aliyeituma anakwenda na maji kwa sababu kwa mujibu wa taarifa kwa Ibara hii, taarifa ni taarifa.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu ni kwamba Ibara hii isibaki kwenye vitabu vyetu vya sheria, tusitunge sheria ya aina hii.

**MWENYEKITI:** Mwanasheria tusaidieni.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naiona hoja ya Mheshimiwa Lissu lakini Ibara hii inapaswa ibaki isipokuwa tuiandike ifuatavyo:-

*"A person shall not-*

*(a) intentionally and unlawfully ..."*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kimsingi hakihusiani na kupokea, kwa sababu kinachozungumziwa ni ku-*initiate the transmission of unsolicited messages*, una-*initiate* na siyo kupokea. *And then, relay or retransmit unsolicited messages or falsify header information in unsolicited messages.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kinachotakiwa kufanywa hapa, ni kweli jinsi ilivyokuwa *it was soo much omnibus could have captured each and everybody*. Kwa hiyo, tui-*qualify* sasa kwa kuongeza maneno haya, „*a person shall not intentionally and unlawfully*.”

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** *With intent to commit a crime.*

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** *No, no*, kwa sababu mimi naweza kukusomea maneno hayo, maana ya *intent* ni nini na *intention* maana yake ni nini. Hapa unarudi kulekule kwenye dhamira ya mtu na hivi vitu *unlawfully* ni vile vilivyokatazwa siyo vile ambavyo ni halali. Mimi kutumia message ya Zaburi 91 haiwezi kuwa ni kosa.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** *Kwa drafting hii?*

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Hapana, hapa hupaswi kukosoa *drafting*, hapa tunatengeneza sheria, wewe tulettee *proposal* lakini *proposal* uliyoleta wewe ni ya kuondoa Ibara hii huwezi ukaindoa lakini ikiandikwa hivi inatusaidia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nilikuwa nashauri Mheshimiwa Mbunge akubali hili, bado huyu mtu hatakatwa tu kwa sababu ame-*relay* hiki kitu, kwanza ame-*relay* kitu gani na dhamira yake ilikuwa ni nini, hivi ndivyo vitu tunavyotazama pale.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nikubaliane na Mheshimiwa Lissu kwamba ni kweli Ibara hii ni mbovu sana na utaona kwenye mapendekezo ambayo...

**MWENYEKITI:** Sasa uongeze na *ammendments* alizoongeza Mwanasheria.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Ndiyo nataka kuzungumzia hilo sasa kwa sababu Mwanasheria Mkuu wa Serikali hajaleta *ammendment*.

**MWENYEKITI:** Ame-*propose* kwamba badala ya vile ilivyoandikwa tuandike hivi, sasa ndiyo tuzungumze kwa kuzingatia hayo aliyosema.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ni sawa. Ndiyo nilikuwa nasema kwa sababu Mwanasheria Mkuu wa Serikali hakuleta *amendment*, turudi kwenye mapendekezo ambayo niliyapendekeza kwenye Ibara ya 20, nilipendekeza baada ya neno „mtu” kuongezwe maneno „kwa makusudi na kwa nia mbaya”. Kwa hiyo, isomeke „kinyume cha sheria kwa makusudi na kwa nia mbaya”, ili sasa i-*cover* hiyo *intent to commit crime*.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Mwenyekiti, maneno *intentionally and unlawfully* peke yake hayajitoshelezi katika masuala ya kutumiana meseji na kuwatumia watu wengine meseji na kusambaza meseji, huku pendekezo la tafsiri ya hayo maneno niliyoitoa mwanzoni ambayo mbele ilikuwa na maneno, “kama mtu anasambaza hizo meseji kwa nia mbaya” ilikataliwa. Tukiacha Ibara hii kama ilivyo bado haijitoshelezi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi nachopendekeza kuongezwe maneno, kama tunataka kutumia *version* ya Kiswahili ambayo ndiyo msingi...

**MWENYEKITI:** Twende ya Kiingereza.

**MHE. JOHN JOHN MNYIKA:** Kama tunakwenda kwenye *version* ya Kiingereza tunasema:- “*A person shall not with unlawful and with intent to commit crime...*”.

**MWENYEKITI:** Hivi neno „makusudi, kwa Kingereza...

**MHE. JOHN JOHN MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la msingi hapa ni nia ovyo ya kutenda kosa, *intent to commit crime*. Tuweke hiyo *intent to commit crime* na tuweke *unlawfully* kwa maana ya kinyume cha sheria. Tukishayaweka haya maneno kwa pamoja yanajitosheleza ku-cover suala hili.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Anna Tibaijuka umesimama au unajinyoosha? Waziri wa Katiba na Sheria. (Kicheko)

**WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani iko haja ya kuiangalia upya Ibara hii lakini siyo lazima kusema *with intent to commit a crime* kwa sababu *something could be unlawfully* labda *civil law or something* lakini *necessarily crime*. Kwa hiyo, labda waandishi wangeweza wakaangalia ili tuone ile nia ambayo inaweza kuwa ni *willfully, if you willfully and unlawfully* hiyo ina *make sense but not necessarily with intent to commit a crime, it may be a crime but it could be unlawfully*.

**MWENYEKITI:** Mwingine ali-propose tuandike kwamba „*a person shall not intentionally and unlawfully initiates*”, hiyo inakuwaje?

**WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nilimsikia akisema, *with intent to commit a crime*, ndiyo ilikuwa *concern* yangu.

**MWENYEKITI:** Hii ni ya Mheshimiwa Mnyika lakini Mwanasheria alianza na hii.

**WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA:** Sawa.

**MWENYEKITI:** Nadhani tunasema kitu kimoja. Kwanza lazima tukubaliane, Mheshimiwa Tundu Lissu yeye aliamua kufuta, wakaja wengine, *of course*, uzuri ni kwamba Mnyika aliandika kwa Kiswahili, tunachobishania hapa ni KiswahiliKiingereza, wanasema Kiswango, kwamba sisi tunasema ikiwa *intentionally and unlawfully* ina-cover na haya anayoyasema Mheshimiwa Mnyika. Mheshimiwa Tundu Lissu.

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, maneno yanayoweza kuiokoa hiyo Ibara yanatakiwa yasema hivi:- “*With intent to commit a crime under this Act*”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Act imetengeneza makosa mengi sana. Kwa hiyo, huyu anayesambaza mambo haya kwa lengo la kufanya kosa lolote katika makosa mengi yaliyowekwa kwenye sheria hii, huyo ndiyo atakuwa mkosaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo wanayosema *intentionally*, shida ya hayo maneno ni hivi, nitoe mfano *again* wa *traffic cases*, ukiendesha gari kwa mwendo kasi *you have done it intentionally*. Je,



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kuendesha mwendo kasi *intentionally does it necessarily mean with intent to commit a crime? You could be speeding to save a life.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa maneno sahihi ya kisheria ni „*with intent to commit a crime under this Act*. Usambazaji wa taarifa na vitu vingine ambavyo ni makosa kwa mujibu wa sheria hii, itaokoa wale ambao kwa ilivyo hivi watafungwa bila sababu. Itawaokoa Maparoko wetu, Mashekhe wetu na watu wengine na marafiki zetu ikibaki hivi ilivyo wote watakuwa wakosaji.

**MWENYEKITI:** Haya, sasa tukubaliane.

**NAIBU WA WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Lissu yuko sahihi na tunakubali.

**MWENYEKITI:** Sawa, sasa nitawahoji kuhusiana na marekebisho ya Mheshimiwa Mnyika na Mheshimiwa Tundu Lissu.

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 21

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tusichoke Waheshimiwa Wabunge. (Kicheko)

*(Hapa baadhi ya Wabunge walikuwa wakiongea nje ya kipaza sauti)*

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Kama mnataka mfunge watu miaka yote hiyo, *it is better you spend sometime on it.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara hiyo inasema:-

*“Mtoa huduma anayepokea amri kuhusiana na upelelezi wa kijinai, inayohitaji usiri, hatatoa taarifa yoyote iliyopo kwenye amri hiyo isivyo halali na makusudi.”*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mtoa huduma (*a service provider*). Kama *a service provider is being investigated* na mamlaka zilizomo humu kwa utaratibu huu, ana ruhusa ya kuomba ushauri kwa Mwanasheria wake? Kama anaruhusiwa, anakwenda kumwambia Mwanasheria wake nini kama siyo kwamba *I am being investigated*. Kwa hiyo, kama mtu anapelelezwa na ana haki ya kuwa na Wakili anaweza akampa Wakili taarifa hizo. Ibara ya 21 kama ilivyo ina-*prohibit any disclosure* ya taarifa za upelelezi hata kwa Mawakili na watu wa aina hiyo ambao tunahitaji watusaidie sisi tusiojua sheria tusije tukazungumza maneno ambayo hatupaswi kuzungumza tukaishia kufungwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, pendekezo langu ni kwamba hiyo Ibara ifutwe. Niko tayari kama tutaridhiana na watoa hoja wa Muswada kifanyiwe marekebisho kwa namna ambayo ita-*protect disclosure* ya taarifa hizi *under certain conditions* kama hizo za watu ambao wanahitaji kuzungumza na Wanasheria wao. Wakosaji siyo sisi tu, kuna wakosaji wengine upande huo nimeona wanatetewa na Wanasheria siku fulani na mahali fulani. Kwa hiyo, tutunge Ibara ya 21 itakayo-*protect certain disclosures*. Hivi kilivyo *again* ni mtego wa panya. Ni hayo tu Mheshimiwa.

**MWENYEKITI:** Kitungwaje hizo *disclosure* anazoziweka? Mwanasheria unataka kusema?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria hii haikusudii kukataza mtuhumiwa awe na Mwanasheria wake anapohojiwa. Kwa sababu ipo Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Jinai (*The Criminal Procedure Act*) inatoa hiyo fursa na naona kama kwenye Katiba

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Inayopendekezwa sasa inakuwa *elevated* kabisa inawekwa hata kwenye Katiba. Ibara hii inamaanisha kuvujisha siri za upepelezi, ili kumfanya huyu mhalifu anayepelelezwa apotee na kuharibu ushahidi lakini haimaanishi mtu kuzuiwa ku-communicate na Wakili wake. Kwa hiyo, Mheshimiwa Tundu Lissu, hii ndiyo *spirit* ya Ibara hii, kwa hiyo, nashauri Ibara hii ibaki kutokana na ufafanuzi huo niliousema.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, *conclude*.

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, hayo maneno ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ni mazuri sana lakini *they will only provide very cold comfort* yaani hakuna ulinzi wowote, maneno hayo yaingizwe katika Ibara hii. Namna ya kuyaingiza ni-propose, tunaweza tuka-propose kifungu kidogo ambacho kitasema, *the prohibition*, Mwalimu wangu unisaidie ili tu-move on, mtoa huduma hatahesabika kuwa amefichua taarifa za upelelezi...

**MWENYEKITI:** Sema kwa Kiingereza.

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Inahitaji nii-compose.

**MWENYEKITI:** Tuta-compose pamoja wewe sema.

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Lakini naomba nitoe *principle* kwanza.

**MWENYEKITI:** Haya.

**MHE. TUNDU A.M. LISSU:** Mtoa huduma hatahesabika kuwa amefichua taarifa za upelelezi endapo atatoa taarifa kwa Mwanasheria wake, *something along those lines*. Sasa tutasaidiana na timu ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuwe na lugha ambayo inatambua kwamba *certain informations may be disclosed under certain conditions*. Hiyo ndiyo *principle* na ndiyo hoja yangu muhimu.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Waziri.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba twende kwenye tafsiri ya Kiingereza kuliko hii ya Kiswahili inasema:-  
“A person shall not disclose details of criminal investigation, which requires confidentiality”.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu anakwenda mbele kidogo anasema tuongeze kifungu kitakachosema kwamba ile *disclosure* kwa Wakili wake yule mtu, sijui umeiwekaje, kwamba anaweza ku-disclose, sioni kama inaharibu sana sura ya Ibara hii. Mheshimiwa Tundu Lissu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *in fact*, nilikuwa sijaiangalia kwa makini hiyo ya Kiingereza, ya Kiswahili ni afadhali. Kwa sababu ya Kiswahili inasema:-

“Mtoa huduma anayepokea amri kuhusiana na upelelezi wa kijinai, inayohitaji usiri, hatatoa taarifa yoyote iliyopo kwenye amri hiyo isivyo halali na kwa makusudi”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hilo neno „isivyo halali“, *an argument can be made* kwamba nimetoa taarifa hizi kwa Wakili wangu ni halali lakini ukiangalia ya Kiingereza haitoi hata huo mwanya kabisa. Kiingereza *simply* inasema:-

“A person shall not disclose details of criminal investigation, which requires confidentiality”. Sasa hii ni mbovu zaidi kuliko ya Kiswahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza kama inawezekana na nafikiri nitaridhika, hayo maneno yanayozungumzia isivyo halali katika Kiswahili yatafutwi lugha katika *version* ya Kiingereza

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

ili zilingane. Kwa mfano iwe, „a person shall not unlawfully disclose”, Lawyers will make an argument kwamba kumwambia Wakili wangu is not unlawful. Kwa hiyo, tukiweka hivi:-

“A person shall not unlawful disclose details of the criminal investigation, which requires confidentiality”. Nafikiri nitaridhika.

**MWENYEKITI:** Hivi maneno hayo yana ubaya gani? Mwanasheria Mkuu tupo wote, alivyojaribu ku-amend hapo.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu hii haimhusu yeye anayepelelezwa, hii inawahusu watu ambao ni *privy to this information* na *information* yenyewe ni ile ambayo ni *confidential*. Essentially, hii inawahusu *law enforcers*, vinginevyo ukianza ku-disclose si unaharibu ushahidi wote. *That is the essence of this one.*

**MBUNGE FULANI:** (Hapa aliongea nje ya kipaza sauti).

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Sasa inamhusu nani, kwa sababu wewe kama unapelelezwa si ni haki yako ku-communicate, nadhani tuiangalie sheria yote *in the context*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilishashauri mapema, huu mfano wake mtu anapo-disclose kwa Wakili wake sheria ipo nimeamtajia na anafahamu, *The Criminal Procedure Act*, haimkatazi yeye ku-communicate na *in fact* hata wakati anahojiwa anaruhusiwa kwenda na Wakili wake. Kuna kiongozi mmoja alishtakiwa nikaona akaenda na genge zima la watu.

**MWENYEKITI:** Sasa hapa tuandikeje?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ibaki jinsi ilivyo, kwa sababu hii hapa *we are not inventing the will*, hii sheria *does not take precedent over the other existing laws*.

**MWENYEKITI:** Haya, tumalize sasa.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba uangalie huu Muswada ulivyo. Angalia *the Swahili version* inasema:-

“Mtoa huduma anayepokea amri kuhusiana na upelelezi wa kijinai, inayohitaji usiri, hatatoa taarifa yoyote iliyopo kwenye amri hiyo isivyo halali na kwa makusudi”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *version* ya Kiingereza inasema:- “A person shall not...”

Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo „mtoa huduma” tena inakuwa „a person”. Mwanasheria Mkuu ngoja nimalize Kaka, tulia. (Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ungesema „a service provider” ningekuelewa, umesema „a person” kwenye *English* lakini kwenye Swahili umesema „mtoa huduma”, Kaka!

**MWENYEKITI:** Haya, ngoja tuelewane hapo. Sasa tofauti hiyo ikoje kati ya “mtoa huduma” na “a person”, Mheshimiwa Waziri.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri ile ya Kiswahili ilikuwa na makosa iliyokusudiwa hapa ni ile ya Kiingereza. Katika tafsiri kama kuna tofauti baina ya Kiswahili na Kiingereza inachukuliwa ya Kiingereza kama ndiyo sahihi.

**MWENYEKITI:** Mwanasheria Mkuu, why kule „mtoa huduma” na huku “a person”?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaweza tukayaweka yote mawili. *A person or service provider* ili i-capture ile *spirit* iliyopo kwenye *version* ya Kiswahili. Kwa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

sababu hawa *service provider*, kuna kosa limetendeka, *law enforcement* wanafanya *investigation* halafu anaweza akaamua ku-*diverge information* kwamba Bwana wanakuchunguza, unaiona hiyo, lakini pia anaweza kuwa ni *a person* ambaye *not necessarily a service provider*. Kwa hiyo, mimi nafikiri viende viwili.

**MWENYEKITI:** Halafu tuweke na *unlawful*?

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti...

**MWENYEKITI:** Naomba usome na zile *amendment* za Serikali pia. Wamesema liongezwe neno „*knowingly*”. Mheshimiwa Chenge.

**MHE. ANDREW J. CHENGE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa upande wa Serikali kuna pendekezo na Mheshimiwa Tundu Lissu kaleta pendekezo. Sasa kama wanataka ile dhana ya *service provider*, mimi najaribu kusaidia tu, unaweza ukasema hivi:- “*A service provider or any person shall not knowingly or unlawfully disclose details of a criminal investigation, which requires confidentiality*”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hawataki ku-*borrow concept* ya *service provider* watasema:- “*A person shall not knowingly or unlawfully disclose...*”

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo dogo tu kwenye *version* ya Mheshimiwa Chenge badala ya maneno “*knowingly or unlawfully*” iwe “*knowingly and unlawfully*” badala ya neno “*or*”. Kwa sababu mtu anaweza akajua na isiwe kinyume cha sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, iwe neno “*and*” badala ya neno “*or*”. Kwa *spirit* ileile ya wakati wote tumetumia “*intentionally and unlawfully*”, iwe *knowingly and unlawfully*”.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza, nakubaliana na ushauri wa Mheshimiwa Chenge kwenye hiyo *proposal*, hiyo ya “*and*” mpaka niitafakari vizuri, hiyo hapana.

**MWENYEKITI:** Nini hapana?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ile niliyokuwa nasema niitafakari au tusiipendekeze, ni hii anayoleta Mheshimiwa ya kuweka neno “*or*”

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Hapana, Mheshimiwa Chenge ndiye amesema “*or*”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye vifungu vyote vya sheria tumesema “*intentionally and unlawfully*”, tumetumia neno “*and*”. Hapa tumebadili badala ya neno “*intentionally*” tumetumia neno “*knowingly*”, kwa hiyo, tuweke neno “*and*” badala ya “*or*”. Kwa sababu tukiweka neno “*or*” maana yake *intentionally* inaweza ikawa *intention* peke yake bila kuvunja sheria au kwa kuvunja sheria, hizi ni *option* mbili wakati mara zote *spirit* yetu imekuwa vitu vyote viwili viende kwa pamoja kwa mtu kuonekana ametenda kosa.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Chenge, ndiye alianzisha hiyo kitu.

**MHE. ANDREW J. CHENGE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani tuunganishe isiwe “*or*” iwe “*knowingly and unlawful...*”. (Makofi)

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Chenge ametututulia tatizo kwa kusema iwe:-

*“A person shall not knowingly and unlawfully...”.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, huwezi ukasema *a service provider and any person*, kwa sababu ukisema *“a person” it includes service providers*. Kwa hiyo, *a person shall not knowingly and unlawfully disclose...*Kwa hiyo, hiyo concept ya *service provider* inakuwa *taken care of* na *„a person”*.

**MWENYEKITI:** Ahsante. Mheshimiwa Mwanasheria, tunamaliza sasa.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa maana hiyo, ile version ya Kiswahili ambayo ndiyo Mheshimiwa Tundu Lissu alikuwa anasema ni nzuri lakini ame-evacuate, itabidi iwe *amended accordingly* sasa.

**MWENYEKITI:** Ndiyo maana tutatumia *shall*. Kwa hiyo, nitahoji kuhusu *amendment* tulizozifanya sasa za Mheshimiwa Chenge, Mheshimiwa Tundu Lissu na Mheshimiwa Mnyika?

*(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 22

*(Ibara iliyotajwa hapa juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 23

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 24

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 24 kama ilivyo inasema:-

*“(1) Mtu hatatumia mfumo wa kompyuta kwa lengo la kukiuka haki bunifu zinazolindwa na sheria nyingine yeyote.*

*(2) Mtu atakayekiuka kifungu kidogo cha (1) atakuwa ametenda kosa na akitiwa hatiani, atawajibika iwapo ukiukaji-*

*(a) hauhusiani na masuala ya kibiashara, kulipa faini isiyopungua shilingi milioni tano au kutumikia kifungu kwa kipindi kisichopungua miaka mitatu au vyote;*

*(b) unagusa masuala ya kibiashara, kulipa faini isiyopungua shilingi milioni ishirini au kutumikia kifungu kwa kipindi kisichopungua miaka mitano au vyote”.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu ni kufuta yale masuala ambayo hayahusiani na mambo ya kibiashara. Maana yangu ni hii. Lengo la *ku-protect intellectual property rights* ni kuhakikisha kwamba wale ambao hawaku-*invest* katika kupata hizo haki bunifu wasije waka-*copy*, wasije waka-*plagiarize* wakafaidika na matokeo ya ubunifu wa watu wengine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mtu ambaye anakiuka haki bunifu bila kuwa na *commercial interest*, kwanza huyo anakiukaje, una-*violate intellectual property right* namna gani kama huna *commercial interest* ya kufanya hivyo, kama huna maslahi ya kibiashara. Kwa maana nyingine ni

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kwamba ile *paragraph (a)* ya kifungu kidogo cha (2) haina sababu kabisa kuwepo. Kwa sababu mtu anafanya *theft of intellectual property* ili afaidike nayo *commercially*, huyu ambaye hana *commercial interest* ana violate namna gani Waheshimiwa?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, napendekeza hiyo *paragraph (a)* ya *section (2)* iondoke.

**MWENYEKITI:** Sawa. Mheshimiwa Naibu Waziri.

**NAIBU WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, unapofanya uharamia kwenye haki ya ubunifu ya mtu siyo lazima unufaike kiuchumi. Unaweza ukaichukua ukaisambaza bila wewe kunufaika lakini unapokuwa umefanya vile umemuondolea uwezekano wa manufaa yule mwingine. Kwa hiyo, inapaswa kuwa kosa, umepunguza *commercial value* ya ile kazi yake hata kama wewe hukunufaika, lakini kwa sababu umeichukua, umekiuka, umesambaza, imepunguza *commercial value*, umemuumiza yule kwa sababu umepunguza uwezekano wake wa kunufaika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, sisi tunaamini kwamba kifungu hicho kiendeleo kubaki kwa sababu hiyo.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, labda sieleweki sijui. Kifungu cha 2(b) inasema kama ukiukwaji huo unagusa masuala ya kibiashara, hayo anayoyatolea mfano. Kwa mfano, kuna makampuni yanayotengeneza muziki sana na ndiyo yanayopiga kelele sana juu ya hili, kwamba kuna watu wana-download *their music* wanapelekwa kwa watu wengine, kwa hiyo CD zetu hazinunuliwi.

Sasa hiyo ambayo ina-*reduce commercial value ya intellectual property is covered by paragraph (b)*. *Paragraph (a)* haihusiani na masuala ya kibiashara. Huyu mtu amefanya kitendo ambacho haki-*reduce commercial value ya intellectual property*, anakuwaje amekosa? Huyu ambaye ana-*reduce commercial value* amekuwa *covered* na *paragraph (b)*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa jamani, Kaka hebu nisaidie, huyu ambaye hajapunguza thamani ya kibiashara ya hiyo haki bunifu, hajapunguza soko, hajapunguza wanunuzi, hajafanya chochote cha aina hiyo kinachogusa masuala ya kibiashara, *how does that become an offence?* Inakuwaje kosa la jinai?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia ya Kiingereza, maneno yaliyotumika katika Kiingereza..

**MWENYEKITI:** Sisi wenzio tupo kwenye Kiingereza.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Sawasawa. Sasa ukiangalia ya Kiingereza inasema:-

*"A person who contravenes subsection (1) commits an offence and in case the infringement is on-*

*(a) non-commercial basis, is liable to a fine of not less than five million shillings or to imprisonment for a term of not less than five years or both".*

Mheshimiwa Mwenyekiti, huyu mtu ambaye ana-*infringe intellectual property right, a copy right or wherever* hizi haki bunifu, kwa misingi isiyokuwa ya kibiashara, hajakuingizia hasara, unamfungaje miaka mitatu, unamlipishaje faini ya shilingi milioni tano?

**MWENYEKITI:** Haya, tumelewa ngoja tupate majibu. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nashauri hiki kifungu kibaki kwa sababu ni Mahakama sasa ita-determine kwamba *this was intended for commercial basis or non-commercial and then it will make an order accordingly.*

**MBUNGE FULANI:** *(Aliongea nje ya kipaza sauti)*

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Ndiyo.

**MBUNGE FULANI:** *(Aliongea nje ya kipaza sauti)*

**MWENYEKITI:** Aha, aha, sasa tunazungumza pamoja siyo kila mtu kivyake.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, Mahakama itaenda iseme *this was intended for commercial basis or not.* Kwa hiyo, naomba kushauri kifungu hiki kibaki kwa maana hiyo ya *proposal* ya Mheshimiwa Lissu kwamba (a) iwe *redundant* iondoke, mimi nashauri vyote hivi vibaki.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, *tu-make progress.*

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo tafsiri ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu inaharibu zaidi. Hivyo vitu vyote viwili ni makosa kwa sasa, huyu anaye-*infringe* bila kuingiza hasara yeyote anafungwa miaka si chini ya mitatu au faini si chini ya shilingi milioni tano, hajakuingiza hasara, aliyekuingiza hasara ni kosa vilevile.

Mimi nasema huyu ambaye hajakuingiza hasara unamfunga kwa nini? *In fact, how do you violate intellectual property right bila kuwa na consequences kwenye commercial, it is a contradiction in terms.* Sasa huyu ambaye hajakuingiza hasara, pendekezo langu ni kwamba hiyo kitu iondoke, tutafunga watu bure.

**MWENYEKITI:** Haya tumalize hapa, Mwanasheria Mkuu hicho kipengele cha (a), *do we need to have it?*

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nashauri kibaki, kwa sababu ukichukua tafsiri ya Mheshimiwa Tundu Lissu kwamba kila kitu kwenye *intellectual property* lazima utazame *commercially* tu, siyo lazima.

**MWENYEKITI:** Tumalize, nawahoji kuhusu hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu.

*(Hoja ili tolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)*

**MWENYEKITI:** Haya, tunaendelea Mheshimiwa Mnyika.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nina mapendekezo kwenye sehemu nyingine ya kifungu hichohicho cha kuhusu haki bunifu (*intellectual property rights*), kifungu cha 24(1) ambacho naamini walau hiki Serikali ikikubali itapunguza kidogo mzigo wa maumivu wa kifungu kidogo ambacho kimeshapitishwa ambacho Mheshimiwa Lissu ameshazungumza kwa kina.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu kwa upande wa Kiswahili, halafu nitarudi kwenye Kingereza kule:-

*"Mtu hatatumia mfumo wa kompyuta kwa nia mbaya kwa lengo la kukiuka haki bunifu zinazolindwa na sheria nyingine yoyote"*. Hiyo ni kwa upande wa Kiswahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kwa sababu umesema tujielekeze zaidi kurekebisha kwenye Kingereza, napendekeza kwenye sentensi hii ya Kingereza, *violation of intellectual property rights*,

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

hiyo ni *side notes*, inasema:- “A person shall not use a computer system to intentionally violate intellectual property rights protected under any written law”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tuweke maneno „*intentionally*“. Kwa sababu, mtu anaweza akawa anatumia tu *software* ya kawaida ya *computer*, lakini akaambiwa kwamba ametumia mfumo ambao ume-*violate intellectual property rights*, hajafanya kibiashara lakini akafungwa. Sasa ili kuondoa vifungo visivyo vya lazima tuweke haya maneno „*intentionally*“ yaani *intention* yake kabisa ilikuwa ni ku-*commit* hiyo *crime* ya ku-*violate intellectual property rights*.

**MWENYEKITI:** Sioni kama ina tatizo. Mheshimiwa Chenge.

**MHE. ANDREW J. CHENGE:** Mheshimiwa Mwenyekiti, haina tatizo lakini Kingereza, tunatunga sharia nashauri tuseme tu:-

“A person shall not use a computer with intent to violate intellectual...”

**MWENYEKITI:** Nadhani inakuja sawasawa.

(Hoja iliitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Martha hayupo.

**MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA:** Yupo.

**MWENYEKITI:** Yupo wapi?

**MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Mheshimiwa Mlata niombe mapendekezo yake yazingatiwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa ridhaa yako katika hii Ibara ya 24(2)(b) ambayo inasema:- “*Commercial basis, is liable to a fine of not less than twenty million shillings or to imprisonment for a time of not less than five years or to both*”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba baada ya *full stop* kuwe na maneno ambayo yatasema:- “*and shall in addition be ordered to pay compensation of not less than one hundred million shillings to the person in respect of whom such infringement was done*”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini tunasema hivi, kwa sababu, hiki kipengele kidogo tunaona kina udhaifu kutokana na kwamba, huyu mtuhumiwa atalipa *fine* ambayo itakwenda Serikalini ama atafungwa kwa hiki kipindi ambacho kimesema *not less than five years*.

Hata hivyo, unakuta huyu msanii yeye anakuwa hajawa *compensated* katika kitu chochote na yeye ndiye mlengwa halisi. Kwa hiyo, naomba tumtendee haki na hiki kipengele kiweze kuingia. Naomba Serikali iliingalie hili na ilizingatie! Nashukuru.

**MWENYEKITI:** Hebu tusaidieni maelezo hayo.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakumbuka wakati wa *debate* wa *National Payment Systems Bill*, moja ya kilio cha Wabunge ilikuwa ni kwamba, wasanii wengi haki zao zinakuwa *infringed* halafu *they are not compensated*. Nafahamu kuna kifungu cha 48 kule mbele, *general*, lakini hakiko *mandatory*.

Kwa hiyo, kwa maana hiyo, ili hawa wasanii wanufaike tuweke tu hii hapa kama wanavyopendekeza. (Makofi)



**MWENYEKITI:** Lugha yake iweje?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama alivyopendekeza Mheshimiwa Mlata iwe: *"in addition to payment of compensation to the victim of the crime as the court may deem just"*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini *just*? Yaani unaiweka hii kwa sababu gani? Hapa mbele kwenye *section 24(1)* inasema, *a person shall not use a computer system to violate intellectual property rights protected under any written law*. Kwa sababu usipoiweka hii hapa ukamuachia pia atoe *compensation* kwa jinsi ambavyo anaona inatosha, *no, as the court deems just*, ukiitamka hapa ukaweka na kiwango kabisa cha fidia, unaweza kuwa unapingana na sheria nyingine hizo labda zimetoa utaratibu mwingine. Kwa kawaida mambo haya ya *compensation* ya fidia huwa ni Mahakama inapewa fursa!

**MWENYEKITI:** Sasa tuandikeje?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo nasema jinsi ya kuandika, unaondoa ile *full stop* pale kwenye *both* halafu unasema:- *"in addition to payment of compensation to the victim of the crime as the court may deem just"*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeyachukua maneno haya kule kwenye *section 48*.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Tundu Lissu, tumalize.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nia ni nzuri ila pendekezo sio zuri. Lugha inayohitajika kutumika wala siyo *compensation* ni *damages*. Kuna tofauti ya hayo maneno mawili; *payment of compensation or payment of damages*. Ukitumia neno *damages*, huyu mtu atalipwa fidia inayolingana na hasara yake. Ukitumia neno *compensation*, atalipwa fidia kwa kadiri Mahakama itakavyoona, *our lady of Usambara case*. Kuna uamuzi wa Mahakama ya Rufani ya Tanzania kwenye haya maneno mawili. Kwa hiyo, badala ya kusema, *shall be ordered to pay compensation* ukisema tu kwamba, *shall in addition be liable to payment of damages*, inatosha.

**MWENYEKITI:** Nadhani yuko sahihi. Mheshimiwa Mwanasheria.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *damages* hapa inaleta *connotation* ya *civil proceedings*. So you have a *civil case* and hivi vitu vinakuwa *determined*! Kuna nyingine sijui, nazo ziko za *category* mbili, kuna *general damages* halafu kuna *special damages*! So if you are going there we will raise the problems!

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, *to retain* hili neno hili, mimi naweza nikawa sikupendekeza vizuri ile *draft* ya *compensation*, maana mimi siyo *Draftsman* but I know the principles, twende na hii ya *compensation*. Hata *criminal law*, ukichukua ile Sheria ya *Criminal Procedure Act*, yenyewe ina-*regulate criminal proceedings*, hawatumii hata siku moja neno *damage* kwa sababu *damage* ni kwenye *civil proceedings*, wanatumia *compensation*.

Sasa hapa mimi nilikuwa nasita kwenda kutamka na kiwango kabisa cha hiyo *compensation* kwa sababu huwezi kujua ile sheria nyingine kule imetamka nini? Kwa hiyo, ndiyo nasema *as court may deem just*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda kwenye *damage*, kwa sababu mimi nimetengeneza muziki wangu huyu jamaa akazalisha *extra copies* akauza, mimi nitajua ni kiasi gani ameshauza. *I can not go to the market* na kujua *how much CDs this guy has sold*.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Dkt. Mwanjelwa.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Mimi langu lilikuwa dogo tu, *provided* hawa wasanii wanatendewa haki kwa sababu ndiyo walengwa kama Mwanasheria Mkuu anavyosema, ikiandikwa pale kwamba watakuwa *compensated* mimi hiyo sina tatizo kwa sababu hiyo iliachwa.

**MWENYEKITI:** *As the court may deem just?*

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, samahani.

**MWENYEKITI:** Eeh, haya.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, haya masuala vilevile ni ya kitaalamu. Kama mnataka wawe *adequately protected* tumieni neno *damages*. Kama mnataka walipwe Mahakama itakavyoona, tumieni *compensation*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, neno *compensation*, kuna kesi nimesema ya Mahakama ya Rufani inasema hivi, ukisema *compensation* ni *general damages*, ni kile ambacho Mahakama ikiona inafaa inakulipa lakini ukitumia neno *damages* inakufidia kwa hasara uliyoingia. Kwa hiyo, kama mnataka hawa wenye haki bunifu wawe *adequately protected*, wafidiwe kwa hasara watakazolingia, *use the word damages*. Kama mnataka Mahakama iwe na *discretion*, *use compensation*, mimi siyo msanii.

**MWENYEKITI:** Haya, tutumie *compensation*.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ile *with intent* na yenyewe iko sehemu hiyo.

**MWENYEKITI:** Hiyo tumeikubali!

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, imekubaliwa?

**MWENYEKITI:** Ndiyo.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, shukrani.

**MWENYEKITI:** Kwa hiyo, kifungu hiki kinaafikiwa kwa *amendment* ya mstari wa kwanza ya “*with intent*” na hii ya “*compensation as the court may deem just.*”

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 25  
Ibara ya 26  
Ibara ya 27  
Ibara ya 28  
Ibara ya 29

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 30

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, kama kuna ushahidi wa uandishi wa hovyoni huu uliopo kwenye Ibara hii ya 30. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 30 inasema hivi:-

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

“Mahakama zitakuwa na uwezo wa kusikiliza shauri lolote chini ya Sheria hii pale ambapo kosa au sehemu ya kosa-

(a) limetendeka ndani ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;

(b) limetendeka kwenye meli au ndege iliyosajiliwa ndani ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;

(c) limetendwa na Mtanzania; au

(d) limetendwa na Mtanzania anayeishi nje ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania...”

**MWENYEKITI:** Kwa nini usiende kwenye Kiingereza moja kwa moja kwa sababu usiku umeingia?

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *the same!*

**MWENYEKITI:** *Go to the English version!*

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *version ya Kiingereza inasema:-*

*“The courts shall have jurisdiction to try any offence under this Act where an act or omission constituting an offence is committed wholly or in part, and so on and so forth.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, *courts! What are courts?* Ni Mahakama gani hapa yenye mamlaka na kesi hizi? Kuna Mahakama ya Mwanzo ina *criminal jurisdiction*, ina mamlaka ya kijinai. Kuna Mahakama ya Wilaya ina *criminal jurisdiction*. Kuna Mahakama ya Hakim Mkazi, kuna Mahakama Kuu, kuna Mahakama ya Rufani ya Tanzania, Mahakama zote hizo zina mamlaka ya kijinai. Kuna Mabaraza ya Kata ambayo yana *criminal jurisdiction, they are criminal courts!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa Muswada huu unasema, Mahakama, ipi? Ni ipi kati ya Mahakama za nchi hii itakayokuwa na *original jurisdiction*? Ni ipi itakayokuwa na *appellate jurisdiction*? Ipi itakuwa na mamlaka ya mwanzo, ipi itakuwa na mamlaka ya rufaa? Haelezwi kwenye kifungu hiki ambacho natumaini kiliandikwa na Wanasheria. Natumaini, sina uhakika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, pendekezo langu la kuokoa kifungu hiki ni kwamba, hayo maneno “*courts*” yaondoke kwa sababu yanathibitisha tu kwamba aliyekiandika hajui *drafting*. Kwa hiyo, maneno “*courts*” weka maneno “*High Court*”. Hilo pendekezo la kwanza kuweka maneno “Mahakama Kuu”.

**MWENYEKITI:** Kwenye (a)?

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo kwenye (a), badala ya maneno „*the courts*” sasa itakuwa „*the High Court shall have jurisdiction...*”

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo la pili ni kwamba, tuweke maneno „*original*” kati ya neno „*have and jurisdiction*”. Kwa hiyo, itasomeka:-

*“The High Court shall have original jurisdiction to try any offence under this Act where an act or omission constituting an offence is committed wholly or in part in Tanzania...”*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu ni kuipa Mahakama Kuu ya Tanzania mamlaka ya mwanzo ya kusikiliza kesi hizi. Naomba nieleze kwa nini napendekeza hivi. Kama ambavyo tumeona *nature* ya makosa yenyewe, masuala ya mtandao, *these are complex questions*. Ni masuala yanayohitaji utaalum, ni masuala yanayohitaji ubobezi kwenye sheria. Sasa tukianza kwenye Mahakama ya Mwanzo ambayo haijasemwa au tukaenda kwenye Baraza la Kata au

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tukaenda kwenye Mahakama ya Wilaya, kwenye makosa ambayo yanahitaji ubobezi wa sheria kama haya, itakuwa siyo sawasawa. Kwenye makosa ambayo yanahitaji *scientific understanding* ya masuala ya mtandao, siyo sawasawa. Kwa hiyo, tupeleke makosa haya Mahakama Kuu iwe na *original jurisdiction*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sababu nyingine vilevile ni adhabu zake. Adhabu hizi siyo ndogo. Makosa ni *complex*, yanahitaji *specialized understanding of the law*, adhabu zake ni kubwa, tuyapeleke *High Court*. Bahati nzuri siku hizi tuna Masijala za Mahakama Kuu karibu 15 na Mungu bariki zitafika kila Mkoa. Kwa hiyo, kutakuwa na angalau *a High Court Registry* katika kila Mkoa. Kwa wale wanaofahamu sheria zaidi watakuwa na uwezo wa kusikiliza kesi za mambo ya kitaalam kama hizi, ndiyo pendekezo langu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiiacha hivyo kwamba Mahakama Kuu ndiyo itakuwa na *original jurisdiction*, maana yake *it follows automatically* kwamba rufaa zitakwenda Mahakama ya Rufani Tanzania. Tukisema zianzie Mahakama Kuu hata bila kusema vinginevyo *we know automatically* rufaa zitakwenda *High Court*. Mimi napendekeza zianzie *High Court*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru..

**MWENYEKITI:** Haya, jamani tuendelee kwa speed kidogo. Mheshimiwa Mwanasheria.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, si mara ya kwanza Bunge lako hili Tukufu linatunga sheria yenye mfano kama huu. Haiwezekani sheria yote kila ikitungwa inataja na Mahakama, kuna sheria inayoongoza kwenye masuala haya ya jinai na inaitwa *The Criminal Procedure Act*. Kwenye kifungu cha 164 inaweka utaratibu na waliosoma sheria wanajua kwamba kule mwishoni kuna *schedule* kama nne hivi zinaeleza kosa hili litakuwa *tried* na Mahakama ipi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 165 ndicho kitatusaidia, kinasema hivi, *offences under other laws...*

**MWENYEKITI:** Kifungu cha 165 cha wapi?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, cha sheria hii inayoitwa *The Criminal Procedure*.

**MWENYEKITI:** Aah. Haya, tuendelee.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *offences under laws other than the Penal Code*. Kifungu kidogo (1) cha hii *section 165* kinasema hivi:-

*"Any offence under any law other than the Penal Code shall, when any court is specified in that behalf in that law, be tried by that court."* Yaani kama imetajwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *subsection (2)* inasema hivi:-*"Where no court is so mentioned it may, subject to the other provisions of this Act, be tried by the High Court or, where the offence is shown in the fifth column of Part B of the First Schedule to this Act to be an offence triable by subordinate court, by a subordinate court"*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kwa maana ya mwongozo huu wa sheria na ziko sheria nyingi, hapa nina makaratasi mengi mengine napoteza, ningeweza kuzitaja jinsi ambavyo Bunge lako hili Tukufu lilitunga sheria kama hii. Kwa mfano, *The Capital Markets and Securities Act*, ina guide. Ukisoma kifungu cha 5 cha *Penal Code as amended*, kina vifungu hivi hivi. Huwezi kila kitu unakwenda Mahakama Kuu. Kwa hiyo, tutaangalia *the nature of the offence itself*. Uzuri hii sasa inatoa fursa kwa huyo anaye-prosecute apeleke *High Court* au apeleke kwenye *Subordinate Court*? Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hoja ya Mheshimiwa Tundu niliona umuhimu wake lakini nadhani alikuwa amesahau kuangalia *The Criminal Procedure Act*. Kutokana na kwamba tuna mwongozo

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

sahihi kwenye sheria, tuiache hii Ibara kama ilivyo na tu-adopt mwongozo ambao tunapewa, ndiyo mwongozo wa kushughulikia makosa yote ya jinai. Kwa Kiswahili ni Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Jinai na kwa Kiingereza ni *The Criminal Procedure Act*, sheria ya mwaka 1985, ni *Cap.20 of the laws of the United Republic*.

**MWENYEKITI:** Haya, Mheshimiwa Tundu Lissu maana yake na sisi tunatakiwa tuwe na Mawakili wetu.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sikuwa nimesahau, sikuwa nasema nisilolijua. Hicho kifungu cha 165, kinasema pale ambapo sheria haijataja Mahakama, pale ambapo *no court is specified*. Kuna vifungu vya sheria ambavyo vinatengeneza kosa lakini havisemi hili kosa litapelekwa Mahakama gani, ndicho kiko *taken care of* na hiyo *Criminal Procedure Act*. Je, Muswada wetu hauja-specify? Muswada wetu unasema, *the courts*, mahakama, sasa hizo mahakama ni zipi, *simple!* Sijui mngenyamazaje hapo? Umezi-specify kwenye Muswada, umesema *the courts, it demands the question which courts?*

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali nilitegemea ungesema basi kwa sababu hatuja-specify tunaweza tukaweka kifungu kinachosema *the subordinate courts* kwa mfano *District Court* na *Resident Magistrate Court*, ungeweza kusema hivyo ingekuokoa lakini ukiacha hivi *the courts*, mahakama zipi?

**MWENYEKITI:** Hiyo *Penal Code* hiyo inasemaje?

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, *Criminal Procedure Act* inasema pale ambapo sheria haijatamka ni mahakama ipi, hapa imesema mahakama, zipi? *Bad drafting* tu, *this is the clear case of bad drafting*. Ungeweza kusema *the courts as defined in the Criminal Procedure Act* ningekuelewa, lakini ukiacha hivi *this is the clear case bad drafting*.

**MWENYEKITI:** Sasa msitufikishe hapo.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa napendekeza...

**MWENYEKITI:** Haya pendekeza.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Kama Mwanasheria Mkuu hataki *high court* basi tuseme *subordinate courts*, kwa sababu ukisema *subordinate courts* inajulikana ni Mahakama ya Wilaya au Mahakama ya Hakimu Mkazi. Huwezi ukaacha uandishi wa hovyo hivi wa sheria, mimi sitaki kuchekwa nje. Kama Mwanasheria Mkuu wa Serikali anataka akachekwe nje shauri yake lakini mimi *I am not going to keep quite on this bad drafting. (Kicheko)*

**MWENYEKITI:** Waheshimiwa Wabunge, ilitolewa hoja kwamba mpaka tumalize shughuli za leo. Kwa hiyo, ndiyo tunaendelea na tunaomba sasa mkubaliane tumalize ilitakiwa watu kama hawa waende kwenye Kamati.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mahakama hapa zinajulikana, kwanza Katiba inaanzisha Mahakama Kuu lakini ipo sheria nyingine inaanzisha Mahakama ya Rufaa, *the Appellate Court Act* ya mwaka 1979 na pia inatajwa kwenye Katiba. *Subordinate court* zimetajwa kwenye *Magistrate Court Act*. Kwa hiyo, hizi zinajulikana na ndiyo msingi wa Muswada huu. Kifungu cha (2) cha *the Criminal Procedure Act* kinasema:-

*"Where no court so mentioned it may, subject to other provisions of this Act, be tried by the High Court or by the subordinate court"*. That is the guidance ambayo sheria inatupatia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mimi naomba kushauri, kwa sababu tu nimepoteza nyaraka zangu kwa sababu dawati langu hili limejaa sana, zipo sheria chungu nzima ambazo Bunge lako Tukufu hili limeshatunga kwa kuwa na kifungu kama hiki, nimetoa mifano michache tu kwa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

sababu mwongozo upo. Hii ndiyo sheria inayotungoza kwenye *jurisdiction* ya court za ku-try makosa haya.

**MWENYEKITI:** Haya jamani tufukie maamuzi, Mheshimiwa Tundu Lissu malizia hoja yako, watu wameshakuwa *fade*.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, ngoja nifunge hoja. Bunge hili limeshatunga sheria za aina hii nyingi, *two wrongs do not make one right, two lies do not spell the truth*. Ukikosea mara mbili hujatengeneza sawa moja, ukidanganya mara mbili hutengenezi kweli moja. Tulikosea huko siku za nyuma *may be, fine*, tuendeleo kukosea?

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)*

**MWENYEKITI:** Hii hoja haijapita, kwa hiyo, inabaki kama ilivyokuwa *original*.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 31

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Lissu.

**WABUNGE FULANI:** Eeeh!

**MWENYEKITI:** Nilimtuma mwenyewe afanye kazi, kwa hiyo, amefanya.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nilisema tusichoke, kama tunataka tufunge watu miaka yote hiyo, tukipoteza usiku mmoja siyo mbaya. *(Kicheko)*

**MWENYEKITI:** Endelea tu baba yangu, hoja ilitolewa kwamba mpaka kazi iishe.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nipunguze kazi au nipunguze mvutano. Mapendekezo yanayohusu Ibara ya 31 yanahusu vilevile Ibara ya 34 na 35.

Kwa hiyo, mkikataa Ibara ya 31 sitainuka kwenye Ibara ya 34 na 35. Kwa kifupi kinasema:- *"Askari Polisi mkuu wa kituo au afisa utekelezaji wa sheria mwenye cheo cha askari mkuu wa kituo, baada ya kuridhika kuwa kuna sababu za msingi kushuku au kuamini kuwa mfumo wa kompyuta-(a) unaweza kutumika kuthibitisha kosa"*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nani anayeamuru tuje tunyang"anywe simu zetu zikapekuliwe na mapolisi? Nani anayeweza kuruhusu mapolisi waje wachukue kompyuta zetu maofisini au majumbani? Nani anayeweza kuruhusu *searches*? Mimi nasema hayo mamlaka ya kuruhusu *searches* yawe ni mamlaka ya Mahakama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nilimsikia Mheshimiwa Makamba akisema hivi, upeleke *application, ukailipie, criminal applications* kaka kama huna taarifa hazilipiwi. Kwa hiyo, hii uliyokuwa unasema hapo inathibitisha tu kwamba haya mambo huyajui.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mahakama iwe na mamlaka ya kuridhika kwamba kweli kuna hoja hapa. Mahakama zetu tofauti na Mapolisi zimefundishwa sheria, hawa ni wanasheria, wataridhika kwa kuona kitu Wanasheria wanaita *prema facie evidence* hata Waziri Mkuu anafahamu. Unapeleka maombi, unasema Mheshimiwa tunaona kama kuna picha chafu chafu zinatoka hapa, tunaomba mamlaka ya kwenda ku-*search*, ya kwenda kuchukua simu za watu, kuchukua kompyuta na kadhalika. Kwa mujibu wa sheria zetu Mahakama ni vyombo ambavyo vinatenda haki na vina mamlaka ya kutenda haki, vitulinde dhidi ya Mapolisi. Mapolisi wetu, kama kuna mahali ambapo

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tutabambikiziwa kesi, kama kuna mahali ambapo tunazuliwa vitu vya uwongo ili tufungwe, tukamuliwe ni hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mimi napendekeza katika hizo lbara zote za 31, 34, 35, hayo mamlaka ya kuruhusu uje upekuliwe kwenye simu yako au ya mkeo au ya mumeo au ya mtoto wako, yawe ya Mahakama ili tuwe *protected against our Police force, our police forces become so corrupted*, tukiwaachia haya tumekwisha, ni hayo tu.

**MWENYEKITI:** Ngoja tuendelee basi, tunaomba mtusaidie.

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba sisi hii ibaki kama ilivyo kwa sababu Mahakama zetu kwanza *procedure* yenyewe inachukua muda mrefu halafu makosa hayo ya mtandao yanatakiwa *sometimes* yafanyike harakaharaka. Nadhani siyo vema kila mara tufikirie Polisi wabaya wana makosa wanayofanya leo, nafikiri hawawezi kuendelea kuyafanya kila siku. Nafikiri tukifikiria vizuri kuhusu Polisi wetu, naamini wataweza kufanya kazi vizuri.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nakubaliana na Mheshimiwa Waziri, siyo mara ya kwanza tunakuwa na sheria kama hii. Hii sheria niliyokuwa nakusomea wakati ule ya *The Criminal Procedure Act* kwenye kifungu cha 38 kina *exact wording* kama hii sheria. Makosa yenyewe kwa *nature* yake, kwa mfano kosa linatendeka sasa hivi ni Mahakama ipi utaikuta inafanya kazi au ni siku ya *weekend*? Halafu vitu vyenyewe hivi wanaenda *so much speed in such a way that* ukianza ku-*invoke* zile *process* za Mahakama kule kwenye *prosecution* tutakwama na si wakati wote.

Kwa hiyo, kama Mheshimiwa Lissu angekuwa amesoma na lbara ya 36 angeona kwamba katika mazingira mengine Mahakama ina fursa hiyo. Kwa mfano, lbara ya 36 inasema, *where the disclosure or preservation of data, as the case may be, can not be done under section 31*, ambayo ndiyo anayoiongelea 32, 33, 34, na 36, *a law enforcement officer may apply an order for disclosure or preservation*.

**MWENYEKITI:** Ni 35.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Kwa hiyo, kwa sababu makosa haya yanafanyika harakaharaka, wewe umepata taarifa, Mheshimiwa Makamba, Naibu Waziri alisema wakati ule, wamepokea taarifa kwamba kuna wahalifu wamejificha *somewhere* Mbagala kule, unaenda tena kuomba Mahakamani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi kwenye mashauri haya ya jina tumewekewa mwongozo mahsusi kwenye *Criminal Procedure Act*, ndiyo hiyo ambayo tumei-*adopt* kwenye hiki kifungu. Mheshimiwa Waziri alisema kabisa hapa siyo *any police officer*, ni *head or incharge of the station*. Ni lazima tuwaheshimu hao Polisi kwani wanafanya kazi kubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, muda mfupi uliopita Mheshimiwa Tundu alikuwa anazungumza habari ya kwamba hawa wana-*hack* tu kompyuta hizi, sasa hapa anasema watakuja kuchukua na kompyuta zetu maana mimi nilisoma ile lbara ya 16 ya Katiba. Kwa hiyo, lazima tukubali tunapotengeneza sheria tuwe *balanced*. Polisi hawa wanafanya kazi kubwa sana, ni lazima tuwaamini. Sisi hapa tulipo hatuwezi kuanza ku-*doubt* utendaji wao. Kama kuna wachache wana matatizo hao ni wachache *but it can not be the whole institution*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, cha mwisho kwenye hiki siyo kwamba *this matter ends with the Police, the court has the authority* hata ku-*adjudicate on this one*. Kwa hiyo, kama mtu anaonewa anapeleka kesi Mahakama kule anashtakiwa. Kwa hiyo, kwa sababu ya *enforcement* ya sheria hii, Mkuu wa Kituo cha Polisi apewe fursa pale anapokuwa na sababu za kufanya *search*, kwa Kiswahili ni ukaguzi, ahsante.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MWENYEKITI:** Dakika tatu Mheshimiwa Tundu Lissu, watu wamechoka.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nirudie tena, nafahamu kwamba kwa Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Wakuu wa Vituo na hao Mapolisi wengine wanaruhusiwa kutoa ruhusa za *searches*. Kwa sababu ya uzoefu wa Polisi kutumia mamlaka hayo, ndiyo maana napendekeza masuala haya yahamishwe Polisi yapelekwe Mahakamani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wala siyo mimi, soma taarifa za Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ya Tanzania za miaka yote uone wanavyozungumzia matatizo ya Polisi kwenye *searches*, tunawekewa bangi, tunaweka silaha, tunawekewa vichwa vya maiti kama Dumila au njia ya kwenda Morogoro. Polisi wanapandikiza vitu ili wakukamate, wokushtaki, wakukamue, *they abuse their powers*. Tunapendekeza haya kwa sababu *we know our Police Force*. Ni vizuri sana tuliadini, ni vizuri kweli tuliadini lakini tuliadini likitenda mambo mazuri lakini kama linafanya mambo ambayo yamelalamikiwa na Tume ya Haki za Binadamu namna ile, kwa uzoefu wa hili Jeshi la Polisi tunahitaji *protection* ya sheria, hatuhitaji *cold comfort* ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, tunahitaji *comfort* ya kulindwa na sharia. Kama kuna kosa linahitaji kupelelezwa, linahitaji kusachiwa waende Mahakamani, waombe *under certificate of urgency*, wamependekeza kwenye Muswada kwamba watasikilizwa peke yao watapata amri ya ku-*search*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili wala siyo geni kuna nchi, mimi...

**MWENYEKITI:** Mjibu jamani muache hadithi tumemaliza.

**MHE. TUNDU A. M. LISSU:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nimalize. Nachosema hii kwamba makosa yanafanyika kwa *speed* kubwa pamoja na *my limited knowledge* ya masuala ya mtandao, kwa wataalam hata uki-*delete they can always tell*, kwa utalam ninaousikiasikia kwa wanaojua zaidi. Kwa hiyo, hii habari ya kwamba tunahitaji ku-*act with speed*, tutajaziwa vitu vya ajabu na Polisi wetu tutakwisha, nashukuru.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)

(Ibara iliyotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 32

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Muda mfupi uliopita, tumemaliza kujadili suala la Mheshimiwa Lissu juu ya masuala ya ku-*search* lakini hapa kuna mamlaka makubwa zaidi kwa Afisa wa Polisi Mkuu wa Kituo au Afisa mwingine yeyote kumlazimisha mtu kutoa data na sheria hii haijatao tafsiri ya neno data. Kwa tafsiri zinazotumika kwa baadhi ya sheria za nchi nyingine *data means, information recorded in a format in which it can be processed by equipment operating automatically in response to instructions given for that purposes and includes representation of facts, information and concepts held in any removable storage medium*. Kwa tafsiri hii, Maafisa wa Polisi wa Kituo wamepeua mamlaka makubwa, kama tu wameamua kukufungulia jalada kwa mfano mtu anaweza akaamua akaenda kukufungulia jalada....

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika tuko Ibara gani?

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Ibara ya 32 inasomeka hivi *disclosure of data*. Ibara ya 32(1) inasema:-  
“Where the disclosure of data is required for the purpose of a criminal investigation or the prosecution of an offence, a police officer in charge of a police station or a law enforcement officer of a similar rank...”

**MWENYEKITI:** Haya tuko wote sasa.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Tuko sawasawa.



**MWENYEKITI:** Sasa mapendekezo yako yanasemaje?

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo yangu yanasema kwa unyeti wa suala la kutoa data tofauti hata na *search* ya kawaida, jambo hili lifanyike na nimependekeza kuongezwe maneno:- "*shall issue a certified court order*".

Mheshimiwa Mwenyekiti, tofauti na sasa ambapo Mkuu wa Kituo cha Polisi tu anaweza akakupa amri kukulazimisha utoe data.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nina uzoefu na tukio la karibuni sana. Kwenye kesi ya njama za mauaji dhidi ya Dkt. Slaa, kuna Maofisa wa Polisi walitaka kutumia vibaya madaraka yao kutumia mwanya wa namna hii kutaka kutafuta data za ndani ya ofisi kwa minajili mingine kabisa lakini baada ya kuwabana, kuwahoji na kuwataka watoe amri ya Mahakama wakakwama. Sasa hapa tunataka kupitisha sheria ambayo Mkuu wa Polisi, afadhali hata tungeweka *rank* ya juu ya Polisi yaani Mkuu wa Polisi wa Kituo? Wakifungua jalada kituoni ndiyo anaweza akakufuata na akakulazimisha utoe data ulizonazo na kwa Mapolisi wetu walivyo, unaweza kulazimishwa hata utoa *password*, unaweza kulazimishwa utoe *information* za siri ambazo hata hazihusianani na shauri linalolalamikiwa. Kimsingi sheria hii ikipita kama ilivyo itatumika vibaya sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba mapendekezo yangu yakubaliwe kwa suala nyeti la data, kuwe na *certified court order* kuweza kuruhusu mambo kama haya na siyo tu amri ya Mkuu wa Kituo cha Polisi kwa jambo zito kama hili.

**MWENYEKITI:** Ahsante. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, naomba tujaribu kupunguza maneno watu wameshachoka.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, msingi wa Sheria hii ya *Cybercrime* unatoka kwenye sheria nyingine ambayo imepitishwa muda mfupi uliopita, inaitwa *The Electronic Transaction Act* na sheria ile ime- *define* neno *data means, any information presented in an electronic form*. Halafu *data message means, data generated, communicated, received or stored by electronic magnetic optical or other means in a computer system or for transmission from one computer system to another*. Kama Mheshimiwa anataka tu-*define* hii basi tutakachokifanya Mheshimiwa ni kuhamisha hii tuweke kwenye hii sheria kwamba ndiyo *definition* ya hivyo vitu.

**MWENYEKITI:** Umeona mapendekezo yake, anasema tuondoe maneno fulani tuweke maneno mengine, si umeona?

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo ya Mheshimiwa tusiyakubali kwa sababu Polisi na Mahakama au hiyo *any other law enforcement officer*, ni mamlaka tofauti na majukumu yake pia hayaingiliani. Sasa huwezi ukaweka hapo *court order* kwa sababu *court order* zinatolewa na Mahakama kufuatia maombi yanayowasilishwa Mahakamani kwa mujibu wa taratibu za Kimahakama. Kwa hiyo, siyo sahihi kwa Mkuu wa Kituo au afisa mtekelezaji yeyote wa sheria kuanza kutoa *court order*, akifanya hivyo atakuwa anafanya kosa la jinai na atakuwa amejifanya naye ni Hakimu. Wao wanachokifanya wanamkamata, kama wanaenda na *search warrant* baada ya hapo wanajaza taarifa zote zile halafu wanasaini basi.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika tumalize.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, inaonyesha Mwanasheria Mkuu wa Serikali hakunielewa kabisa. Mimi sijasema kwamba yule Afisa Mkuu wa Kituo cha Polisi ndiyo atoe *order* kwa niaba ya Mahakama, nachosema tu ni kwamba, amri ya kulazimisha mtu atoe data na tena kwa tafsiri ya neno data uliyotumia kwa sheria tuliyopitisha punde ni mbaya zaidi, ni pana zaidi. Mtu anaweza kulazimishwa hata *a-disclose password* yake.

Kwa hiyo, mimi nikitaka wewe leo utoe *password* yako kama ni Mkuu wa Kituo cha Polisi nachokifanya nafungua tu jalada pale kwamba wewe unatuhumiwa jambo fulani la kijinai,

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

nikishafungua lile jalada pale Polisi natoka nakufuata nakuambia kwa jalada hili nililofungua wewe tayari uko katika uchunguzi na kwa sababu uko katika uchunguzi nahitaji data X,Y and Z kutoka katika data ulizonazo, unalazimishwa kutoa hizo data.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa sheria kama hii itaingilia kwa kiwango kikubwa uhuru wa faragha, uhuru wa mawasiliano na kwa vyovyote vile kifungu kama hiki hakiwezi kukubalika kwa jambo kama data, ingekuwa ni *search* ya kawaida sawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nachokisema ni kwamba, *search* zinazohusu kumtaka mtu atoe data zifanyike kwa amri ya Mahakama. Kwa hiyo, kama amri ya Mahakama ikitolewa, mtu a-*disclose* hizo data lakini bila amri ya Mahakama kusiwe na *disclosure* za namna hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nimalizie tu nina *clear case*, utakumbuka kuna kesi ilitokea hapa Bungeni ya Mheshimiwa Mchemba kutumiwa *message* ya kwamba mimi nimemtumia *message* nataka kumuua, unakumbuka kesi ile? Ile kesi ule mchezo wote ulichezwa wa *spoofing* siyo kwa minajili ya *criminality* kunii-*implicate* kwenye mauaji bali kwa minajili ya kupata *evidence* ya kwenda sasa ku-*seek order* Mahakamani ili niwe-*searched* nilizamishwe ku-*disclose password* zangu. Nilisalimika kwa sababu tu ya *procedure* ndefu hiyo ya kuhakikisha kwamba mambo kama haya yanahitaji Mahakama. Sasa tunataka Afisa wa Polisi akishawekewa kesi kama hiyo tu anakuja anakuambia haya na haya na haya mnatakiwa ku-*disclose*, tunatengeneza Taifa la namna gani?

**MWENYEKITI:** Haya tumalize jamani, watu wamechoka.

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Mheshimiwa Mwenyekiti, tulipokuwa tunajadili hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu, nilieleza za *the import* ya Ibara ya 36.

**MBUNGE FULANI:** (Hapa aliongea nje ya kipaza sauti).

**MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:** Si kuna data hapo, *court order*, kwa hiyo, kuna mazingira ambapo Mahakama inahusika hapa kwa sababu inasema *court order*, inasema, *where the disclosure or preservation of data* na hiyo Ibara ya 32(1) inahusu *disclosure* ya data. *As the case may be, can not be done under section 31, 32,33 and 35, a law enforcement officer may apply to court for an order for the disclosure or preservation.* Kwa hiyo, imeweka pia hiyo fursa.

**MWENYEKITI:** Mheshimiwa Mnyika jibu halafu sisi tumalize.

**MHE. JOHN J. MNYIKA:** Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo *option* iliyoko kwenye Ibara ya 36 ya *court order* ni *optional*, mtu anaweza ku-*apply court order* na haipo hapo tu labda nimwambie Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Kwenye Ibara hii ya 32(3) imeandikwa na *procedure* yake imewekwa na aina ya data inayotakiwa imewekwa. Mimi nimeshaisoma hiyo, nimeisoma yote lakini hiyo ni kama hatua ya kwanza ikishindikana.

Sasa je, kwa mazingira ya Polisi wetu ukishaweka Ibara ya 32(1) inayosema Mkuu wa Polisi wa Kituo ana haki ya kumlazimisha mtu kutoa data, unafikiri watakwenda Mahakamani kuomba kibali cha ku-*search* kwa ajili ya kutoa data? Hawatakwenda kwa sababu tayari kuna kifungu kimekwishampa hiyo *right*, atakuja atakuambia leta hiyo komputa, toa *password* yako, toa *information* zilizopo lakini kumbe *motive* yake ni nyingine kabisa ametumwa na mtu mwingine kwa malengo mengine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda mtuambie kwamba ninyi mnataka kutumia Polisi kutafuta siri za watu wengine, siri za wapinzani wa Serikali wanaofanya kazi halali kabisa ya kuipinga Serikali ndiyo maana mnatunga hivi vifungu kwa ajili hiyo. Kama si hivyo, hiki kifungu ni kibaya mkirekebishe, tunatunga sheria mbaya. Kama mtapiga kura ya „ndiyo“ mjue kabisa mnapiga kura ya „ndiyo“ kwa sheria mbaya ambayo kuna siku itakuja kuwatafuna ninyi wenyewe na makundi yenu hayo ya Urais na kadhalika, mtakwenda kushtakiana kwenye Vituo vya Polisi na mtakwenda kupekuana ninyi wenyewe, kuna siku itawatafuna hii sheria mnyatunga leo.

**Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**MWENYEKITI:** Sheria ni upanga itamgusa kila mtu.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)*

*(Ibara iliyotajwa hapa juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 33  
Ibara ya 34  
Ibara ya 35  
Ibara ya 36  
Ibara ya 37  
Ibara ya 38

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 39

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Ibara ya 40  
Ibara ya 41  
Ibara ya 42  
Ibara ya 43  
Ibara ya 44

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 45

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 46  
Ibara ya 47

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 48

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 49  
Ibara ya 50  
Ibara ya 51  
Ibara ya 52  
Ibara ya 53  
Ibara ya 54  
Ibara ya 55  
Ibara ya 56  
Ibara ya 57  
Ibara ya 58  
Ibara ya 59

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

*(Bunge lilirudia)*

### **Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa Mwaka, 2015 (The Cybercrimes Bill, 2015)**

*(Kusomwa Mara ya Tatu)*

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, naomba kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imepitia Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa Mwaka, 2015 (*The Cybercrimes Bill, 2015*) kifungu kwa kifungu na kukubali pamoja na marekebisho yake.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada huu sasa ikubaliwe rasmi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

**WAZIRI WA AFYA NA USTAWI WA JAMII:** Mheshimiwa Spika, naafiki.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

*(Muswada wa Sheria ya Serikali Ulisomwa Mara ya Tatu na Kupitishwa)*

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, Muswada huu pia umeweza kupita, tunachokiomba mjitahidi kufanya yale yanayostahili ili kusudi nchi yetu iweze kukaa vizuri. *(Makofi)*

Tunaendelea, Katibu!

### **HOJA YA KUAHIRISHA BUNGE**

**SPIKA:** Mheshimiwa Waziri Mkuu, tuliopo hatulali. *(Kicheko)*

**WAZIRI MKUU:** Mheshimiwa Spika, najua Waheshimiwa Wabunge wote tumechoka...

**WABUNGE FULANI:** Sana.

**WAZIRI MKUU:** Nimeshapewa angalizo kwamba kuna hatari wakafanya *amendment* kwenye hotuba yangu ya leo. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba nianze kwa kuomba Bunge lako Tukufu hotuba yangu hii iingizwe kwenye *Hansard* ili wale mtakaotaka kuisoma basi muipate kuipitia huko ili mimi kwa kweli nipitie mambo mawili, matatu kwa ufupi sana kwa sababu najua kazi mliyoifanya ni kubwa sana. *(Makofi)*

**SPIKA:** Tunashukuru sana. *(Makofi)*

**WAZIRI MKUU:** Mheshimiwa Spika, kwanza, nataka niungane na Waheshimiwa Wabunge, niungane na viongozi wote kutoa pole kwa mwenzetu Hayati Kepteni John Damiani Komba, ambaye wote tunamfahamu na umaarufu wake tunaujua. Kwa hiyo, nimeona pengine ni muda mzuri na mimi nikashiriki katika kutoa pole kwa familia na kwa Bunge lako.

Mheshimiwa Spika, vilevile nilitaka nitumie nafasi kuwapongeza Wabunge wale wawili ambao wameteuliwa na Mheshimiwa Rais, Mheshimiwa Dkt. Grace Khwaya Puja na Mheshimiwa Innocent Rwabushaija Sebba, naamini Rais ana imani nao kubwa. Matumaini yetu ni kwamba tutawapa ushirikiano wa kutosha na wao tunaomba wawe wepesi kujifunza shughuli za Bunge ili wawe ni sehemu yetu.

Mheshimiwa Spika, Bunge lako hili limepata nafasi ya kuuliza maswali 156 yale ya msingi na 425 ya nyongeza katika kipindi chote ambacho tumekaa hapa cha kujadili Miswada mbalimbali. Maswali yote Serikali tumejitadi kuyajibu na mimi nataka niwapongeze sana Waheshimiwa Mawaziri na Naibu Mawaziri ambao wamefanya kazi nzuri kutoa ufafanuzi katika maeneo mengi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kipekee kabisa nataka nilishukuru sana Bunge lako Tukufu, tulikuwa na Miswada na 21, Miswada 14 imejadiliwa na imeweza kupitishwa na Bunge lako Tukufu. Kama nilivyosema sitapitia orodha hiyo ndefu ya Miswada hiyo yote, nitaomba mtakapopata hotuba basi mtaitazama hiyo Miswada yote 14. *(Makofi)*

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, lakini iko Miswada ambayo tulitaka na yenyewe ijadiliwe lakini kutokana na sababu mbalimbali imeshindikana. Miswada hiyo iko mitatu na pengine hii niiseme. Mmoja ni Muswada wa Sheria wa Wataalam wa Kemia wa mwaka 2014 (*The Chemistry Professionals Bill, 2014*). Muswada wa pili, ni Muswada wa Sheria ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali wa mwaka 2014 (*The Government Chemistry Laboratory Bill, 2014*). Muswada wa tatu, ni Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Namba 2 wa mwaka 2014 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.2) Act, 2014*). Hiyo ndiyo Miswada mitatu ambayo hatukuweza kujadili kutokana na sababu mabimbali.

Mheshimiwa Spika, iko Miswada mingine minne ambayo imesomwa kwa Mara ya Kwanza na hii ndiyo ile ambayo sasa tutapata nafasi kati ya sasa na itakapoletwa basi watu kuweza kuitazama na mimi naomba nitoe wito kwa jamii waweze kuipitia kwa nguvu sana. Mmoja ni Muswada wa Sheria wa Kupata Habari wa Mwaka 2015 (*The Access to Information Bill, 2015*). Muswada wa pili ni ule wa Sheria wa Vyombo vya Habari wa Mwaka 2015 (*The Media Service Bill, 2015*). Wa tatu ni Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Ushindani wa Mwaka 2015 (*The Fair Competition (Amendment Bill), 2015*) na wa mwisho ni Muswada wa Sheria wa Tume ya Walimu wa Mwaka 2015 (*The Teachers Service Commission Bill, 2015*). Hii ndiyo Miswada ambayo tumeisoma kwa Mara ya Kwanza, itakapopangiwa kwenye Mabunge mengine basi itapata nafasi ya kujadiliwa.

Mheshimiwa Spika, nataka nishukuru vilevile Bunge lako kuweza kupitia Maazimio yale mawili na kuweza kuyapitisha na hilo tunatoa shukrani nyingi sana.

Mheshimiwa Spika, kwa kifupi, naomba niwapongeze Waheshimiwa Wabunge wote walioshiriki kwa michango yao mizuri na sisi tutajitahidi katika maeneo walioshauri tuweze kufanya vizuri zaidi huko tunakokwenda. Hili ni la kwanza kwa maana ya utangulizi.

Mheshimiwa Spika, lakini eneo la pili nataka niseme kwa kifupi tu, kwamba hali yetu ya mvua kwa msimu huu si nzuri sana. Kwa hiyo, inaashiria kwamba kutakuwa na matatizo ya njaa katika Mikoa karibuni tisa ambayo ni idadi kubwa. Nataka tu niwahakikishie Watanzania kwamba kwa kazi tuliyoifanya katika msimu wa 2013/2014 na juhudi za Serikali katika kujaribu kununua chakula cha kutosha, tunacho chakula hapa nchini cha kutosha katika mfumo wa mahindi, mpunga na mtama. Chakula tulichonacho ni takribani tani laki nne na tisini na nne, karibu tani laki tano.

Kwa hiyo, nilitaka tu niwatoe hofu Watanzania kwamba pale itapobidi Serikali kusaidia kutokana na hali tunayoisharia kwamba inaweza ikawa kubwa, basi Serikali haitasita kufanya hivyo. Rai yangu kwa Wakuu wa Mikoa, ni vizuri tathmini hizi zifanyike haraka ili tuweze kupata picha ya hali ilivyo katika maeneo mengi hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hili, nataka vilevile niseme kwa ufupi sana kwamba katika juhudi za kununua chakula hiki kingi zaidi ya mpango tuliokuwa tumeupanga wa kununua tani laki mbili na arobaini elfu, tulilazimika kwa sehemu kubwa kukopa baadhi ya kiasi cha chakula kutoka kwa wakulima. Ni jambo ambalo hatukulipenda lakini tulilazimika katika kujaribu kuokoa chakula kile kisije kikaharibika. Mpaka leo tunavyozungumza kiasi cha fedha tunachodaiwa kilichobaki ni shilingi bilioni ishirini. Kwa hiyo, imani yangu ni kwamba kiasi hicho kilichobaki tutakimaliza mapema iwezekanavyo ili sasa tatizo hili liwe limemalizika kwa upande wa wakulima.

Mheshimiwa Spika, jambo la tatu, kulikuwa na rai kwamba tuseme angalau kidogo juu ya eneo hili la ununuzi wa madawati ya shule za msingi kwa kutumia fedha ya rada. Sasa nilikuwa na maelezo kidogo marefu...

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**SPIKA:** Samahani Mheshimiwa Waziri Mkuu, naomba mlioko humu ndani kila mtu akae kwenye *original place* yake, kila mtu arudi kwenye nafasi yake. Samahi, naomba uendelee Waziri Mkuu.

**WAZIRI MKUU:** Mheshimiwa Spika, naomba tu mtakapopata hiyo hotuba mpitie eneo hili vizuri kwa sababu lina maelezo ya kutosha. Kwa kifupi tu niseme kwamba Serikali yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ilipokea fedha zilizotokana na fidia ya rada ya kiasi cha paundi za Uingereza ishirini na tisa, milioni mia tano arobaini na mbili elfu mia mbili na sitini na sita. Kwa makubaliano kati ya Serikali pamoja na *DFID* ulifanyika mgao ambao ndiyo umetumika katika kutengeneza madawati katika shule za msingi.

Mheshimiwa Spika, kikubwa ninachotaka kuisitiza hapa, awali tulikuwa tumetaka kutenganisha jambo hili kwamba pengine baadhi Mikoa, badhi ya shule ndizo zipate lakini Bunge lako lilitushauri kwamba ni vizuri fedha hizi zikagawanywa kwa Mikoa yote bila kujaribu kupendelea maeneo yoyote yale, jambo ambalo tulilifanya mwaka 2012/2013. Kwa hiyo, mgao uliomo katika taarifa hii umegusa eneo lote la Tanzania Bara na mgao wake umeendelea mpaka tunavyozungumza sasa utengenezaji ule bado unaendelea kugawiwa katika maeneo mbalimbali hapa nchini. Kwa hiyo, nitaomba sana mtakaopata nafasi basi itazameni taarifa hiyo, mtakuta kuna madawati ambayo yemetengenezwa kwa plastiki, yako madawati ambayo yametengenezwa kwa mbao za kawaida lakini yameimarishwa kwa mabomba ya chuma. Kwa hiyo, hili nalo nimesema niligusia tu kidogo ili mtakapojisikia vizuri basi muweze kupata hamu ya kusoma.

Mheshimiwa Spika, eneo la nne ni changamoto za wafanyabiashara kuhusu utozaji kodi, nalo lilikuwa na msisimko mkubwa. Nataka niseme kwamba mimi nilishiriki katika kikao kilichofanyika juzi tarehe 27 Machi ambapo Mheshimiwa Mpina alileta wajumbe wale wa wafanyabiashara, nikakaa nao pamoja na baadhi ya Mawaziri tukazungumza juu ya matatizo yao.

Kimsingi walikuwa na maeneo ambayo walitaka sana Serikali tuyatazame. Moja lilihusu mashine zenyewe za *EFDs* ambazo ndizo tunazi-*encourage* zitumike katika kuendesha biashara. Eneo la pili ambalo walitaka tulitazame ilikuwa ni ongezeko la kodi ambalo lilifanywa hapo katikati ambapo walisema makadirio yaliruka na kuwa makubwa sana katika kipindi kifupi. Kulikuwepo vilevile na jambo lingine ambalo lilijitokeza, halikuwa moja kwa moja linahusiana lakini katika mjadala ule nalo lilijitokeza, nalo ni lile la tozo zilizokuja kutozwa kwa ajili ya bodaboda na pikipiki.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, katika taarifa hii ambayo tulikuwa tumeiandaa, maeneo haya yote matatu tumeyapa uzito stahiki, tuliyazungumza sana. Lililijitokeza kwa ujumla ni kwamba wafanyabiashara hawa wanasema hawana tatizo na matumizi ya mashine, wana tatizo na mfumo wa kielektroniki ambao unaleta changamoto nyingi wakati wa kuzitumia mashine hizo.

Pili, ni mfumo wenyewe wa kodi kwa maana ya utaratibu uliopo pale bandarini na hasa katika ofisi zetu za ushuru (*customs offices*). Hakuna uwazi wa kutosha katika bidhaa zinazolingia na hivyo kusababisha biashara hii ambayo inataka sasa mashine hizi zitumike kama namna ya kutoa maelezo kwa watoza ushuru, kunakuwa na maeneo yale ambayo yanatofautisha sana kati ya kile ambacho amekilipia, kile ambacho amekuja kukitumia katika mashine na kwa hiyo wanaona kama wanakula hasara badala ya kupata faida.

Kwa hiyo, waliomba sana *TRA* iweke utaratibu mzuri, makontena yale yanayoletwa ikiwezekana basi yawe yanajulikana kabisa kontena lenye bidhaa za aina fulani ni kiasi fulani.

## Nakala ya Mtandao (Online Document)

Kwa hiyo, wanapolipa kodi kusiwe na masuala ya kujadiliana kama ilivyo sasa. Kwa hiyo, hili lilikuwa ni jambo moja ambalo walining'unikia.

Mheshimiwa Spika, tatu, walisema mashine zenyewe hizi zinaleta tabu katika matumizi yake, kwa maana kwamba zinaharibika haribika, wakati mwingine hazikubali kufanya ile kazi ambayo wanaitarajia na utaratibu wake wa namna ya kumpata mtengenezaji nao vilevile unakuwa mrefu na wakati mwingine hautoi tija. Kwa hiyo, wakasema nalo hili ni jambo walitaka Serikali iliingalie kwa nguvu sana. Kimsingi tulikubaliana nao juu ya eneo hilo na tukakubaliana kwamba kwa pamoja tutashirikiana tukipata maelezo ya kutosha tuweze kumaliza tatizo hilo moja kwa moja.

Eneo lingine linahusu ongezeko la kodi ya mapato la asilimia mia. Hapa kinachosemwa ni nini, Watanzania wafanyabiashara wengi tungependa wajenge tabia ya kutumia kumbukumbu katika biashara zao. Wawe ni watu wenye kuuza jambo, unauza bidhaa lakini unaiandikia ili kurahisisha kazi ya TRA wakati wa kukadiria kodi yako.

Sasa mfumo tuliifikiria wa kwanza ni wa EFDs ambao unahusu wafanyabiashara kama laki mbili au laki mbili na nusu hivi kwa nchi nzima; wengine wote tunataka watunze kumbukumbu kwenye vitabu vyao na sisi tumesema hata kama ni kwenye daftari bora kuliko kutokuwa na rekodi yoyote. Hii ni kwa manufaa ya mfanyabiashara mwenyewe lakini inarahisishia vilevile Serikali na inapunguza uwezekano wa rushwa wakati wa kujaribu kufikia mwafaka kati ya mfanyabiashara na mtu wa kodi.

Mheshimiwa Spika, sasa hili ni jambo la msingi na sisi tunapenda sana kuliendeleza na tungependa wafanyabiashara wote wakaona kwamba ni jambo jema. Tozo hii ambayo wanainung'unikia kwa mfanyabiashara yule ambaye ana kumbukumbu zake ama za kwenye kitabu (*receipt book*) au daftari au yuko katika mfumo wa matumizi ya mashine, tatizo hili kwake halipo.

Kwa hiyo, ukitaka kuondokana na adha hii, tunza kumbukumbu za mauzo yako, hutopata tatizo hili hata kidogo. Sasa wale ambao wanaona hawaendi kwenye EFDs na hawataki kutunza kumbukumbu ndiyo hasa wanaokabiliwa na tatizo hili. Sasa, tulipokutana nao tuliwasihi sana kwamba ni vizuri wajitahidi kuona ni namna gani wanaweza kusaidia wafanyabiashara wenzao kuingia katika utaratibu wa kisasa wa kutunza kumbukumbu ili kuondoa kero zinazowakabili.

Mheshimiwa Spika, la mwisho walilokuja kunung'unika kwetu lilikuwa ni suala la Mwenyekiti wao wa wafanyabiashara, Bwana Johson Estomii Minja ambaye alikuwa na kesi hapa Dodoma iliyohusiana na uchochezi wa matumizi ya mashine na mambo mengine ya kibiashara ambaye walifuta dhamana yake na kwa hiyo akalazimika kurudi rumande. Hili tuliwaeleza wazi kwamba liko chini ya mkono wa Mahakama, ni mkondo mwingine, ni mhimili mwingine sisi hatuwezi kuingilia jambo hili. Hata hivyo, tuliwahakikishia kwamba kikubwa hapa ambacho Mahakama itataka kusikia kutoka kwake ni kukubali masharti hayo yatakayotolewa kama dhamana kwa ajili ya dhamana yake. Akiliona hilo lina busara akalikubali hatuoni kwamba litakuwa na tatizo lolote na tuliomba sana na wao watusaidie. Taarifa nilizonazo ni kwamba huyu Bwana leo amepata dhamana yake yuko nje, nafikiri jambo hilo litakuwa limekwisha, tutakachoomba tu ni kwamba yale aliyoambiwa ni vizuri sasa akayazingatia.

Mheshimiwa Spika, mwisho katika hili, naomba niseme tu kwamba tumeshaunda timu ya pamoja kati ya wafanyabiashara hawa na Serikali na Ofisi ya Waziri Mkuu nimekubali kuongeza mtu mwingine pale. Timu hii tunataka ndiyo ikae kwa pamoja wazungumze matatizo yote yanayokabili suala hili la wafanyabiashara wadogo, walete mapendekezo Serikalini ili sisi tuweze



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

kuchukua hatua stahiki pale itakabidi kwa ajili ya kufanya marekebisho. Kwa hiyo, imani yangu ni kwamba hilo likifanyika basi litakuwa limepunguza sana adha moja kwa moja.

Mheshimiwa Spika, niseme kidogo juu ya pikipiki na bodaboda. Ni kweli kwamba iko adha katika jambo hili. Chimbuko la tatizo ni nini, ni kwamba kuanzia tarehe 1 Julai, 2014, Serikali ilifuta leseni ya barabara kwa pikipiki na ikawataka wamiliki wote kufanya usajili upya. Hii ilikuwa ni kwa lengo la kutaka kubadilisha namba za pikipiki zitofautiane na zile za magari kutokana na wizi ambao ulionekana wakati mwingine unachanganya namba hizi. Sasa katika zoezi lile, yako matakwa ambayo TRA walitaka yatimizwe. Moja, ni kulipa kodi ya usajili (*registration fee*) ya shilingi elfu kumi.

Pili, ilikuwa ni kulipia ada ya leseni ya barabara ya shilingi elfu hamsini. Tatu, ilikuwa ni ada ya zimamoto ya shilingi elfu kumi. Nne, ilikuwa ni ushuru wa *stamp duty* ambao ni asilimia moja ya thamani ya pikipiki yako au bodaboda.

Mwisho, ilikuwa kwa wale waliokuwa wamenunua pikipiki kutoka kwa wamiliki wa zamani walitakiwa kulipa kodi ya uhamisho wa umiliki ambayo ni karibu shilingi elfu ishirini na saba ambayo ilikuwa ni ushuru wa *stamp* ambayo ni kama asilimia moja. Kwa hiyo, ilikuwa ukichanganya hizi gharama, hasa pale ambapo haya hayakutimizwa, fedha ambazo alitakiwa kulipa mfanyabiashara zilikuwa ni nyingi na zilileta kelele sana.

Mheshimiwa Spika, sasa baada ya kulitazama Serikalini, Wizara ya Fedha wamekubali na watakachofanya hii tozo wameongeza muda mpaka Desemba 31, hakutakuwa na ile *pressure* iliyokuwepo kwamba Machi 31 ndiyo mwisho. Kwa hiyo, sasa wameongeza mpaka 31 Desemba na wameomba tozo hiyo ilipwe katika mikupuo minne, si lazima ukailipa kwa mkupuo mmoja. Hii yote ni katika kutoa ahueni katika zoezi hili lakini haiondoi jambo hili kuendelea kuzungumzwa chini ya Kamati ile ya pamoja kama itaonekana bado kuna haja ya kuomba Serikali itazame baadhi ya mambo. Kwa hiyo, nimeona niliseme hilo kwa kuwa ni jambo ambalo limejitokeza kwa nguvu na mwisho wa yote hivyo ndivyo tulivyokubaliana.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo katika eneo la wafanyabiashara, naomba nirejee sasa kuomba sanasana; maadam tumesharidhiana upande wa Serikali na wafanyabiashara, tunayo timu ya pamoja, tunajaribu kutazama namna ya kutatua matatizo mbalimbali na bahati nzuri sasa na Mwenyekiti wao ameshatoka, wale waliokuwa wameng"ang"ania kwamba maduka yaendeleo kufungwa, tunaomba sana maduka yale yote sasa yafunguliwe, watu waendeleo kupata huduma kwa sababu jambo hili tena si jambo ambalo kwa kweli linapaswa kuendelezwa kwa sababu yoyote ile. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, jambo la tano, niseme kidogo sana juu ya jambo ambalo asubuhi lilileta kidogo, sijui ni leo au jana, kuhusu BVR na Kura ya Maoni ya Katiba Inayopendekezwa. Huu mfumo wa BVR nadhani umeshaelezwa na wote tunajua ni kitu gani tunakisema, ni mashine ambazo tunataka kuzitumia kwa ajili ya kuandikisha wapiga kura na zoezi lile lilianza pale Njombe na bahati nzuri Mheshimiwa Mnyika tulikuwa pamoja siku ile. Kwa ujumla zoezi lile, walivyokuwa wamelipanga wanategemea mpaka katikati ya mwezi huu inapaswa kuwa wamemaliza Njombe yote pamoja na vijijini.

Mheshimiwa Spika, lakini faraja tuliyopata sisi ni kwamba, mwanzoni tulikuwa tumeambiwa kwamba mashine zile zilikuwa na uwezo wa kuandikisha majina sitini, sabini lakini tulipokuwa pale ikaonekana ina uwezo wa kuandikisha watu mia ishirini mpaka mia thelathini. Kwa hiyo, tulifurahi sana kuona kwamba zina *capacity* kubwa na kwa hiyo zinaweza zikatupunguzia adha ya muda na kwa hiyo kufanya kazi yetu iwe nyepesi.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mheshimiwa Spika, zoezi hili linahitaji BVR 8000 kwa ujumla wake. Tulichokuwa tumekubaliana na watu wa Tume ni kwamba BVR hizo ndizo zitakazotawanywa katika Mikoa yote.

Vilevile tulichokubaliana ni kwamba kila Kata itakuwa na idadi ya BVR labda mbili au tatu ambazo zitazunguka katika eneo hilo mpaka watakapomaliza uandikishaji. Kwa hiyo, tunaamini kabisa kwamba kama zikipatikana zote basi zoezi hilo linaweza likienda haraka sana. BVR zilizotangulia ndizo zimetumika pale Njombe ambazo ni 250 na nyingine zinaendelea kupokelewa kadiri muda unavyokwenda.

Mheshimiwa Spika, upande wa Serikali tulichohakikisha ni kulipia BVR zote, kwa maana ya gharama zote zinazotakiwa. Kwa hiyo, Tume sasa ndiyo wenye jukumu lililobaki la kutupangia utaratibu wa namna gani tutakwenda huko. Sasa naelewa *concern* kubwa ni kwamba muda unaonekana hauko pamoja nasi, inaelekea umeshakuwa mdogo sana, mimi nakubali kwamba muda uliopo pengine si mkubwa lakini nadhani ni jukumu sasa la Tume na nimezungumza nao leo, nimewaambia basi toeni sasa ratiba haraka ili tujue ni lini jambo gani litafanyika wapi na kwa wakati gani. Wao wameahidi kwamba watafanya hivyo mapema kabla ya Pasaka, watatoa taarifa kwa nchi ili sasa Watanzania tuweze kujua mpangilio utakuwaje. Hilo ni jukumu la Tume na mimi kazi yangu ilikuwa ni kuwawezesha, jambo ambalo tumeshalifanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niseme kidogo tu juu ya usambazaji wa Katiba Inayopendekezwa. Tulidhamiria kuchapisha nakala milioni mbili na mpaka tarehe 18 Machi, 2015 tulikuwa tumeshafikisha jumla ya nakala milioni moja, laki saba na kumi na sita elfu na kumi. Nakala hizi tumeshazisambaza nchi nzima, Zanzibar pamoja na upande wa Bara. Labda si vibaya nikasema kidogo hapa, kwa upande wa Tanzania Zanzibar kwa maana ya Unguja na Pemba tumepeleka nakala laki mbili na kumi elfu na kwa upande wa Tanzania Bara zimesambazwa jumla ya nakala milioni moja, laki moja arobaini na moja elfu na mia tatu na nakala hizo zilisambazwa katika kata zote elfu tatu, mia nane na mbili na kila Kata tumeipa *set* kama mia tatu kwa maana ya nakala mia tatu.

Mheshimiwa Spika, lakini tumehakikisha vilevile kwamba tumekuwa na nakala kidogo za kutosha kwenye ngazi za viongozi pale Wilayani kama arobaini hivi kwa kila Mkoa, nazo tumeziongeza pale kidogo. Vinginevyo tumetoa vilevile nakala nyingine za ziada kwa ajili ya taasisi na vyombo vingine na hapa naomba niseme kwenye taasisi hizo tumetoa jumla ya nakala laki 346,000 na tumezipeleka kwenye Wizara na taasisi mbalimbali Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar.

Kwa hiyo, Wizara zimepangiwa kupata nakala 9,700, taasisi za Serikali za Tanzania Bara nakala 79,100, taasisi za elimu ya juu nakala 43,200, taasisi za kidini zitapata nakala 24,000, asasi za kiraia nakala 6,400, vyama vya siasa nakala 170,100 na taasisi nyingine kwa mfano kama *Private Sector Foundation*, TUKTA, *Media Council of Tanzania*, Chama cha Walimu tumewatengea nakala 3,700, hizi ni nje ya zile ambazo watazipata kupitia kwenye Kata na Mitaa. Kwa upande wa Zanzibar, kwa maana ya taasisi tumewapeleka nakala 10,000.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, matumaiiani yangu mimi ni kwamba juhudi hizi pengine zitasaidia kuboresha zaidi na kuwawezesha Watanzania wengi kuweza ku-access Katiba hiyo. Vilevile Serikali sasa hivi inaendelea na taratibu za kutoa kwenye vyombo vya habari (kutangaza, kusema, kueleza) na hiyo yote itaendelea kupanua uwezo wao zaidi.

Mheshimiwa Spika, mwisho niseme tu kwamba baada ya Bunge lako kutopanga ule Sheria ya Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ambao ndani yake kulikuwa na Mahakama ya Kadhi vilevile, upande wa Serikali ni *blessing in disguise* kwa maana ya kwamba

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

tutatumia muda huu kuendelea sasa kushirikiana na wadau mbalimbali, tuwashirikishe wengi kadiri itakavyowezekana ili tuweze kupata uelewa wa pamoja hasa kuhusu madhumuni na maudhui ya Muswada wenyewe. Kwa hiyo, matumaini yangu ni kwamba Watanzania kwa nia njema tutafika mahali tutaelewana ni nini kinatafutwa na hatimaye pengine tukipangiwa muda basi tunaweza tukafikia muda tukalimaliza bila mikwaruzano.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naomba uniruhusu sasa nikushukuru sanasana kwa kunipa nafasi kuweza kueleza kwa ufupi lakini kama nilivyosema tutaitoa kwenye *Hansard* ili wale wanaotaka kuisoma kwa urefu waweze kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, katika kumaliza, naomba nitumie nafasi hii kuwashukuru sanasana wale wote ambao wamesaidia kufanikisha mkutano huu lakini kipekee nikushukuru wewe mwenyewe kwa kutuongoza vizuri na kwa busara kubwa.

Nawashukuru sana Wenyeviti wako, kipekee nimshukuru sana Mama Ledian Mng'ongo, ni mpya katika Meza lakini tunaona anafanya juhudi kubwa kuli-manage dudu hili. Kwa hiyo, namshukuru sana, amejifunza haraka sana, si kazi nyepesi.

Mheshimiwa Spika, lakini nataka niwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wenzangu wote kwa kazi kubwa mliyoifanya. Maana kama nilivyosema Miswada 14, Maazimio mawili si kazi ndogo hata kidogo katika muda tuliokuwepo hapa. Sehemu nyingine ulikuwa ni mjadala mkali, wa kuvutana lakini tunashukuru Mwenyezi Mungu amebariki tumeimaliza vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nataka nimshukuru sana Katibu wa Bunge na wasaidizi wake kwa kazi nzuri waliyoifanya. Wametuwezesha kuweza kupata Miswada hii, kulikuwa na kazi kubwa lakini hatimaye tumefanikiwa kuweza kumaliza kazi hiyo vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa nataka niwashukuru sana wataalam wale ambao walikuwa wanafanya kazi hii *behind doors*. Bila sisi wenyewe kujua, unashtukia tu makaratasi yameletwa mbele yako na tunajua watakuwa wamefanya kazi kubwa.

Mheshimiwa Spika, tuwashukuru Waandishi wa Habari, vyombo vya habari vimekuwa nasi. Inawezekana sehemu nyingine tulikwaruzana kidogo tukiitoka nje pale lakini nia yetu ilikuwa ni nzuri na tunashukuru sana kwa usambazaji wa taarifa mbalimbali kwa ajili ya matumizi ya Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nimalizie kwa kuwatakieni safari njema Wabunge wenzangu mrudipo katika sehemu zenu za makazi, wengine sehemu za kazi na vilevile niwatakieni kila la kheri wale ambao tunashiriki katika Pasaka lakini tunawakaribisha na wengine, si vibaya mkaja mkashiriki. Hatuchinji mbuzi na kuku tu na mengine, kwa hiyo, tunawakaribisha sana. Huwa ni sikukuu kubwa kwa hiyo tutafurahia kama tutapata wageni wengi katika siku kama hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwisho, naomba basi mtakapokuwa mnasafiri kurudi huko, Mwenyezi Mungu awasimamie vizuri wale madereva wenu ili waweze kuwasafirisha salama. Kwa kweli mimi nawashukuru sana madereva hawa kwa sababu wanafanya kazi nzuri, wanaifanya kwa uaminifu na kwa umakini mkubwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, naomba sasa kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu liahirishwe hadi tarehe 12 Mei, 2015, saa tatu asubuhi, litakapokutana katika Mkutano wake wa Ishirini kwenye ukumbi huu hapa Dodoma.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

**WAZIRI WA MAWASILIANO, SAYANSI NA TEKNOLOJIA:** Mheshimiwa Spika, naafiki.

**HOTUBA YA MHESHIMIWA MIZENGO P. PINDA (MB), WAZIRI MKUU WA JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA, WAKATI WA KUHITIMISHA SHUGHULI ZA MKUTANO WA 19 WA BUNGE LA JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA TAREHE 01 APRILI, 2015**

**I: UTANGULIZI**

**(a) Masuala ya jumla**

**Mheshimiwa Spika,**

1. Leo tunahitimisha shughuli zilizopangwa za Mkutano wa 19 wa Bunge lako Tukufu. Napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu mwenye wingi wa Rehema kwa kutufikisha salama siku ya leo.

**Mheshimiwa Spika,**

2. Tarehe 17 Machi, 2015 wakati tunaanza Mkutano huu, ulitoa taarifa ya kusikitisha ya kumpoteza Mbunge mwenzetu Mheshimiwa **Hayati Kapteni John Damian Komba**, Mbunge wa Mbinga Mashariki aliyefariki tarehe 28 Machi, 2015 na kuzikwa nyumbani kwake Lituhi tarehe 03 Machi, 2015. Napenda nitumie fursa hii kuungana na Waheshimiwa Wabunge wote kutoa pole kwako, Wananchi wa Mbinga Mashariki na kwa Watanzania wote kwa kuondokewa na ndugu yetu mpendwa **Hayati John Damian Komba**. Kwetu sisi tulioko ndani ya Bunge lako Tukufu hakuna asiyejua sifa za Mheshimiwa Hayati Kapteni John Komba. Sote tutaendelea kumkumbuka kwa yale yote aliyoyafanya kwa faida na maendeleo ya Nchi yetu.

**Mheshimiwa Spika,**

3. Vilevile katika kipindi hiki tangu Mkutano wa mwisho kulitokea majanga na ajali mbaya za Barabarani ambazo watu wengi wamepoteza maisha. Nitumie nafasi hii ya awali kabisa kuwapa pole ndugu, jamaa na marafiki ambao wote wameguswa na misiba hiyo. Tuwaombea kwa Mwenyezi Mungu roho za Marehemu zilale mahala pema peponi. Kwa wale waliopata majaraha, tunawaombea wapone haraka.

**Mheshimiwa Spika,**

4. Nitumie pia fursa hii ya mwanzo kuwapongeza Mheshimiwa **Dkt. Grace Khwaya Puja** na Mheshimiwa **Innocent Rwabushaija Sebba** kwa kuteuliwa na Mheshimiwa Rais kuwa Wabunge wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Uteuzi wao unaonesha imani kubwa aliyonayo Mheshimiwa Rais katika utendaji wao. Pamoja na kuwakaribisha Bungeni, tunawaahidi ushirikiano wetu katika kutekeleza majukumu yao.

**(b) Maswali**

**Mheshimiwa Spika,**

5. Katika Mkutano huu, Waheshimiwa Wabunge walipata fursa ya kuuliza maswali ya kawaida na jumla **156** ya msingi na **425** ya nyongeza na kujibiwa na Serikali.

**(c) Miswada**

**Mheshimiwa Spika,**

6. Katika Mkutano huu, jumla ya Miswada **21** ilipangwa kujadiliwa katika Mkutano wa **19**. Miswada iliyowasilishwa na kupitishwa katika hatua zote ni **14** ambayo ni kama ifuatavyo:

i) Muswada wa Sheria ya Udhhibiti wa Ajira za Wageni wa mwaka 2014 (*The Non-Citizens Employment Regulation Bill, 2014*);

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

ii) Muswada wa Sheria ya Kudhibiti Silaha wa Mwaka 2014 (*The Firearms and Ammunition Control Bill, 2014*);

iii) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Uhamiaji wa Mwaka 2014 [*The Immigration (Amendment) Bill, 2014*];

iv) Muswada wa Sheria ya Usimamizi wa Kodi wa Mwaka 2014 (*The Tax Administration Bill, 2014*);

v) Muswada wa Sheria ya Takwimu wa Mwaka 2014 (*The Statistics Bill, 2014*);

vi) Muswada wa Sheria ya Usimamizi wa Maafa wa Mwaka 2014 [*The Disaster Management Bill, 2014*];

vii) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Stakabadhi Ghalani wa Mwaka 2014 [*The Warehouse Receipts (Amendment) Bill, 2014*];

viii) Muswada wa Sheria ya Mifumo ya Malipo ya Taifa wa Mwaka 2015 (*The National Payment Systems Bill, 2015*);

ix) Muswada wa Sheria ya Udhibiti na Usimamizi wa Dawa za Kulevya wa Mwaka 2014 [*The Drug Control and Enforcement Bill, 2014*];

x) Muswada wa Sheria ya Tume ya Kudhibiti UKIMWI wa Mwaka 2014 [*The Tanzania Commission for AIDS (Amendment) Bill, 2014*];

xi) Muswada wa Sheria ya Bajeti ya Mwaka 2014 (*The Budget Bill, 2014*);

xii) Muswada wa Sheria ya Baraza la Vijana Tanzania wa Mwaka 2015 [*The Youth Council of Tanzania Bill, 2015*];

xiii) Muswada wa Sheria ya Miamala ya Kielektroniki wa Mwaka 2014 (*The Electronic Transaction Bill, 2015*); na

xiv) Muswada wa Sheria ya Makosa ya Mtandao wa Mwaka 2015 (*The Computer and Cyber Crimes Bill, 2015*).

### **Mheshimiwa Spika,**

7. Miswada iliyoachwa kwa sababu mbalimbali ni:

xv) Muswada wa Sheria ya Wataalam wa Kemia wa Mwaka 2014 (*The Chemist Professionals Bill, 2014*);

xvi) Muswada wa Sheria ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali wa Mwaka 2014 (*The Government Chemistry Laboratory Bill, 2014*); na

xvii) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2) wa Mwaka 2014 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 2) Bill 2014*].

### **Mheshimiwa Spika,**

8. Miswada ifuatavyo ilisomwa kwa mara ya Kwanza.

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

xviii) Muswada wa Sheria ya kupata Habari wa Mwaka 2015 (*The Access to Information Bill, 2015*);

xix) Muswada wa Sheria ya Vyombo vya Habari wa Mwaka 2015 (*The Media Services Bill, 2015*);

xx) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Ushindani wa Mwaka 2015 [*The Fair Competition (Amendment) Bill, 2015*]; na

xxi) Muswada wa Sheria ya Tume ya Walimu wa Mwaka 2015 [*The Teachers Service Commission Bill, 2015*].

### **(d) Maazimio**

#### **Mheshimiwa Spika,**

9. Katika Mkutano huu, pia Waheshimiwa Wabunge walipata fursa ya kujadili na kuridhia Maazimio mawili yafuatavyo:

i) Azimio la kuridhia Mkataba wa Msingi na Kanuni za Utumishi wa Umma na Utawala Barani Afrika Mwaka 2011 (*The African Charter and Principal of Public Service and Administration, 2011*); na

ii) Azimio la Kuridhia Makubaliano ya Msingi ya Ushirikiano katika Bonde la Mto Nile (*Agreement on the Nile River Basin Co-operative Framework – CFA*);

10. Napenda kuwapongeza sana Waheshimiwa Wabunge wote kwa kazi kubwa iliyofanyika ya kujadili miswada mingi kiasi hiki na kuipitisha pamoja na kuridhia maazimio yote yaliyowasilishwa.

## **II: MAAFA YALIYOJITOKEZA**

### **a) Dhoruba ya Mtwara**

#### **Mheshimiwa Spika,**

11. Usiku wa kuamkia tarehe 14 Januari 2015 kulitokea mvua kubwa iliyoambatana na upepo mkali katika eneo la Mnazi Bay, Mtwara; hali ambayo ilisababisha eneo la Nchi kavu takribani mita 105 upana na mita **1,100** urefu kumeguka na kuwa sehemu ya maji ya bahari. Eneo hili limejengwa miundombinu ya gesi asilia kama ifuatavyo:-

i) Kiwanda cha kuchakata gesi asilia cha *Maurel & Prom Tanzania (M&P)* kinachozalisha gesi ambayo inatumika kuzalishia umeme kwenye mitambo ya TANESCO iliyopo Mtwara Mjini. Umeme unaozalishwa unatumika kwa Mikoa ya Mtwara na Lindi; na

ii) Bomba la gesi la inchi **16** litakalopeleka gesi asilia isiyosafishwa (*raw gas*) kutoka visima vilivyopo Mnazi Bay kwenda kiwanda kipya cha Serikali cha kuchakata gesi asilia kinachojengwa Kijiji cha Madimba.

#### **Mheshimiwa Spika,**

12. Hali hii ilihatarisha zaidi kiwanda cha kuchakata gesi asilia cha *Maurel & Prom Tanzania (M&P)* na kwa kiasi kikubwa bomba la gesi asilia kama ilivyoelezwa hapo awali. Kiasi kikubwa cha eneo la Nchi kavu kilimezwa na bahari na kuacha mita **6** tu kulifikia bomba la gesi asilia linalopeleka gesi kiwanda cha Madimba na mita **29** kukifikia kiwanda cha kuchakata gesi asilia cha M&P.

13. Kufuatia hali hii, kikao cha Kamati ya Ulinzi na Usalama ya Mkoa (KUU) ambacho pia kiliwashirikisha Wataalam wa Mamlaka ya Hali ya Hewa, JWTZ, TPDC, TANESCO na Kamishna wa Madini wa Kanda kilifanyika tarehe 16 Januari, 2015 kujadili namna ya kukabiliana na tatizo lililojitokeza la mmomonyoko mkubwa wa udongo uliotokea katika eneo la Mnazibay.

**Mheshimiwa Spika,**

14. Kikao cha Kamati ya Ulinzi kiliazimia kazi ya kuzuia mmomonyoko ianze kufanyika mara moja alfajiri ya tarehe 17 Januari 2015 kwa kutumia Majeshi yote yaliyopo Mkoani kwa kushirikiana na Uongozi wa Mkoa. Aidha, Kampuni ya Dangote, TPDC, walishirikiana na majeshi yetu ya JWTZ, Magereza, Jeshi la Polisi walianza kuimarisha kingo kwa kutumia viroba vilivyojazwa mchanga, mawe na vifusi vya zege.

**Mheshimiwa Spika,**

15. Nachukua fursa hii kuwapongeza uongozi wa Mkoa wa Mtwara kwa jitihada mlizofanya za kusimamia zoezi zima la kuzuia mmomonyoko wa ardhi katika kingo za bahari, eneo la Mnazi Bay. Nifakuwa sijatenda haki kama nisipowataja wote walioshiriki katika shughuli hii ya dharura. Makundi ambayo yamekuwa mstari wa mbele kushirikiana kukabiliana na janga hilo ni pamoja na Jeshi la Wananchi wa Tanzania (JWTZ), Jeshi la Polisi na Jeshi la Magereza. Wengine ni Kampuni ya Dangote, Kampuni ya Maurel & Prom Tanzania, Kampuni ya Shideshi Co. Ltd, Shirika la Petroli Tanzania (TPDC), Wizara ya Nishati na Madini na Wataalam kutoka Mamlaka ya Hali ya Hewa Tanzania. Aidha, Wakala wa barabara (TANROAD) Mtwara kwa kushirikiana na Mkandarasi "BQ Contractors" walitoa vifaa vya uchimbaji wa mawe na kupakia kwenye magari.

**Mheshimiwa Spika,**

16. Tayari Wizara ya Nishati imepeleka Wataalam kufanya tathmini ya kina kujua athari zilizopatikana na jinsi ya kutunza eneo hilo. Jeshi letu kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali wanaendelea kuimarisha kingo za bahari ili zisilete athari kwa Kiwanda na Bomba la Gesi Asilia.

17. Kazi nzuri iliyofanyika imewezesha kudhibiti kasi ya maji kuendelea kumega sehemu ya ardhi iliyobaki. Hali halisi iliyopo sasa baada ya jitihada zilizofanywa kukabiliana na janga hilo, ni kwamba Kiwanda cha kuchakata gesi asilia cha Mnazi Bay kinachoendeshwa na Kampuni ya Maurel & Prom, kinaendelea kuzalisha gesi na Mikoa ya Lindi na Mtwara inaendelea kupata umeme.

**b) Mafuriko**

**(i) Wilaya ya Kahama – Mkoa wa Shinyanga**

**Mheshimiwa Spika,**

18. Usiku wa kuamkia tarehe 4 Machi, 2015 mvua kubwa ya mawe iliyoambatana na upepo mkali ilinyesha katika Vijiji vitatu vya Mwakata, Nhumbi na Maguhung hwa vya Kata ya Mwakata, Wilayani Kahama, Mkoa wa Shinyanga. Taarifa zilizotolewa na Ofisi ya Mkuu wa Mkoa zinaonesha kuwa mvua hiyo ilisababisha vifo **47**, majeruhi **112** na nyumba **657** ziliathirika. Ekari **2,393** za mazao ya chakula ziliharibika. Aidha, mifugo mingi ilikufa wakiwemo ng"ombe **35**, mbuzi **240**, kondoo **50**, kuku **1,034** na bata **240**. Mifugo hii ilikufa kwa kupigwa na mawe makubwa ya barafu na kisha kuangukia kwenye maji ya baridi kali. Vifo hivyo, vya mifugo vimeleta athari kubwa hasa kwa kaya duni ambazo mifugo ilikuwa ni tegemeo kwa mahitaji muhimu ikiwemo ada za Shule na shughuli nyingi za kijamii. Vilevile, kulitokea uharibifu mkubwa wa miundombinu na huduma muhimu za kijamii, kama vile Shule kufungwa na kukosekana kwa maji safi na salama.

**Mheshimiwa Spika,**

19. Tarehe 5 Machi, 2015 niliweza kutembela baadhi ya maeneo yaliyoathirika na mvua hizo ikiwa ni pamoja na kuwapa pole waliopoteza ndugu na vifaa mbalimbali kama nyumba na mifugo. Aidha, tarehe 12 Machi, 2015 Mheshimiwa Dkt. Jakaya Mrisho Kikwete, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania naye alifanya ziara maalum ya kutembelea Vijiji vitatu katika Kata ya Mwakata, Wilayani Kahama, Shinyanga ili kuwapa pole na kuwafariji Wananchi walioathirika na mvua kubwa iliyonyesha ikiambatana na upepo mkali na mawe. Tayari Serikali imechukua hatua za dharura kuhakikisha kwamba waathirika wote wanapatiwa msaada wa haraka ikiwemo vyakula, mahema, mablanketi na dawa za kuwasaidia. Aidha, wakati nikiwa Shinyanga niliwaomba Mkuu wa Mkoa na Mkuu wa Wilaya kuhakikisha kuwa hali ya kawaida inarejeshwa katika maeneo yote yaliyoathirika.

**(i) Wilaya ya Ilala – Mkoa wa Dar es Salaam**

**Mheshimiwa Spika,**

20. Wakati huo huo mvua kubwa zilizonyesha katika Mkoa wa Dar es Salaam kuanzia tarehe 20 Machi, 2015 nazo zimesababisha mafuriko na uharibifu mkubwa wa miundombinu katika sehemu za Jiji la Dar es Salaam. Kutokana na mvua hizo Watu **7** walipoteza maisha na wengi kukosa makazi baada ya nyumba zaidi ya **200** eneo la Buguruni kwa Mnyamani kuzingirwa na maji. Serikali itahakikisha inachukua hatua za kujenga mtaro wa kutoa maji katika eneo hilo.

**Mheshimiwa Spika,**

21. Jitihada za kukabiliana na maafa hayo zimekuwa na mafanikio makubwa. Kwa vile majanga haya ni makubwa, ni dhahiri kwamba Serikali peke yake isingeweza kubeba jukumu la kuwasaidia wote walioathirika na mvua hiyo Watu binafsi, Wafanyabiashara, Mashirika ya Umma na Yasiyo ya Kiserikali, Taasisi za Dini na Viongozi mbalimbali wameitikia wito wa kushirikiana na Serikali kusaidia ndugu na jamaa walioathirika na maafa hayo. Napenda nitumie fursa hii kuwashukuru wote waliojitolea kwa hali na mali na moyo msaada ambao ulihitajika sana katika kipindi hiki kigumu. Wito wangu kwa Wananchi wote ni kuwaomba tena kuendelea kushirikiana kama ishara ya mshikamano kila wakati maafa yanapotokea.

**c) Ajali za Barabarani**

**Mheshimiwa Spika,**

22. Katika siku za hivi karibuni, tumeshuhudia ajali za barabarani zikiendelea kupoteza maisha ya wananchi sambamba na kuwafanya wengi kujeruhiwa na wengine kupata ulemavu wa kudumu. Katika kipindi cha Januari hadi Desemba, 2014 kulikuwa na jumla ya matukio **15,420** ya ajali za barabarani ambayo kati ya matukio hayo, ajali **3,106** zilisababisha vifo **3,857**. Aidha, ajali hizo zilisababisha majeruhi **15,230**.

**Mheshimiwa Spika,**

23. Kwa kipindi cha Mwezi Januari hadi Februari, 2015 kulikuwa na jumla ya ajali **1,464** zilizosababisha vifo **509** na majeruhi **1,602**. Moja ya ajali za kutisha za hivi karibuni ni ile iliyotokea tarehe 11 Machi, 2015 katika mlima wa Chagalawe, Wilaya ya Mufindi, Mkoa wa Iringa ambapo Basi la Kampuni ya Majinja *Special* toka Mbeya kuelekea Dar es Salaam liligongana uso kwa uso na gari kubwa na kusababisha vifo vya watu **50** kati yao Wanawake **13** na Wanaume **37**. Katika ajali hiyo, watu **21** walijeruhiwa.

**Mheshimiwa Spika,**

24. Mnamo tarehe 17 Machi, 2015 ajali nyingine ilitokea katika eneo la Hifadhi ya Taifa ya Mikumi ambapo magari matatu yaligongana na kusababisha vifo vya watu wawili **(2)** na majeruhi wanne **(4)**. Siku mbili baadaye tarehe 19 Machi, 2015 katika eneo hilo hilo la Hifadhi



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mikumi Morogoro Mini Bus ya Kampuni ya Msanga, iligongana uso kwa uso na Basi la Kampuni ya Luwanzo na kusababisha vifo vya watu **7** na majeruhi **17**.

### **Mheshimiwa Spika,**

25. Wakati huo huo, tarehe 23 Machi 2015 ajali nyingine ilitokea eneo la Majimazuri Mbeya ambapo Watu **8** walipoteza maisha na wengine **6** kujeruhiwa. Aidha, ajali nyingine ni ile iliyotokea tarehe 25 Machi 2015, iliyohusisha Basi la Kampuni ya Super Shem liligongana uso kwa uso na gari la Halmashauri ya Wilaya ya Nzega na kusababisha vifo vya Watu **6** na wengine **9** kujeruhiwa. Ajali hiyo ilitokea katika barabara ya Mwanza – Dar es Salaam eneo la Kijiji cha Undomo, Kata ya Uchama, Wilayani Nzega Mkoani Tabora.

### **Mheshimiwa Spika,**

26. Kwa maana hiyo, kati ya Januari na Machi, 2015 jumla ya Watu **73** walipoteza maisha na wengine **57** Walijeruhiwa. Sababu kuu ya kutokea kwa ajali hizo inatajwa kuwa ni **mwendo kasi na uzembe wa madereva**. Ni dhahiri kwamba, Matukio haya ya ajali hayavumiliki na hayazoeleki. Aidha, hii ni idadi kubwa ya ajali na vifo vilivyotokea katika kipindi cha muda mfupi.

27. Nitumie fursa kuziagiza Wizara ya Mambo Ndani ya Nchi, Wizara ya Uchukuzi Wizara ya Fedha Wizara ya Katiba na Sheria, Taasisi za Usafiri kama SUMATRA katika kipindi cha Mwezi mmoja kutoa mapendekezo kuhusu hatua za dharura za namna ya kukabiliana na ajali hizi. Vilevile, pale itakapobidi, Wataalam waangalie uzoefu wa Nchi nyingine kujua hatua walizotumia katika kukabiliana na ajali.

28. Serikali kwa kushirikiana na Mamlaka zinazohusika na Uchukuzi na Usafirishaji zitaendelea kuchukua hatua za makusudi kukabiliana na ajali hizo ikiwemo kuyafungia Makampuni ya Usafirishaji yaliyokithiri katika matukio ya ajali. Pia, Madereva Wazembe wataendelea kuadhibiwa kwa Mujibu wa Sheria na ikibidi kufutiwa Leseni zao za Udereva. Nirudie kuagiza Jeshi letu la Polisi kuongeza juhudi katika kuzuia ajali za barabarani ambazo zimekuwa zikipoteza maisha ya Watu wengi na kusababisha ulemavu na upotevu wa mali.

## **III. KILIMO**

### **(a) Hali ya Chakula**

#### **Mheshimiwa Spika,**

29. Hali ya chakula hapa Nchini kwa mwaka 2014/15 imeendelea kuwa imara kutokana na mavuno mazuri na ya ziada yaliyopatikana msimu wa kilimo wa 2013/14. Tathmini ya uzalishaji iliyofanyika mwaka jana, ilibainisha Nchi kuwa na ziada ya chakula kwa viwango vya utoshelevu vya Asilimia 125. Mikoa 23 kati ya 25 ya Tanzania Bara ilibainika kuwa na viwango vya ama ziada au utoshelevu. Katika kipindi hicho ni mikoa miwili tu iliyodhihirika kuwa na uhaba wa chakula na maeneo tete katika Halmashauri 41.

### **(b) Mwenendo wa Bei**

#### **Mheshimiwa Spika,**

30. Kwa ujumla hali ya chakula na upatikanaji wa vyakula sokoni unaridhisha katika Mikoa yote kufuatia mavuno mazuri ya msimu wa kilimo 2013/2014. Bei ya mazao ya chakula imekuwa ikishuka au kupanda katika eneo moja na jingine. Kwa mfano, bei ya wastani ya mahindi Kitaifa imeshuka kutoka **Shilingi 41,313** mwezi Agosti, 2014 hadi **Shilingi 37,355** mwishoni mwa mwezi Februari, 2015 kwa gunia la kilo **100**.

31. Aidha, katika kipindi hicho, bei ya mchele imepanda kutoka **Shilingi 116,960** hadi **Shilingi 150,563**; na maharage kutoka **Shilingi 139,452** hadi **Shilingi 149,777** kwa gunia la kilo **100**. Bei hizo ziko chini kuliko ilivyokuwa kwa kipindi kama hicho mwaka jana na kwa wastani wa miaka mitano iliyopita. Hata hivyo, hadi mwishoni mwa mwezi Februari 2015, bei ya mahindi katika baadhi ya masoko ya Miji Mikuu hapa Nchini ilikuwa juu ikilinganishwa na wastani ya **Shilingi 37,355** kwa gunia la kilo 100. Masoko hayo ni pamoja na Lindi (Shilingi **57,917**), Musoma (Shilingi **49,375**), Kigoma (Shilingi **41,625**) na Tanga (Shilingi **37,375**).

**(c) Mwenendo wa mvua za vuli na upatikanaji wa chakula**

**Mheshimiwa Spika,**

32. Katika msimu wa 2014/2015, maeneo yanayopata mvua za vuli hasa maeneo mengi ya Nyanda za Juu Kaskazini (Arusha, Kilimanjaro, Tanga) yalipata mvua za wastani zilizoanza Mwezi Septemba, 2014; na maeneo machache ya Kanda ya Ziwa (Kagera na Mwanza) zilipata pia mvua za wastani. Hali hiyo, imefanya uzalishaji katika maeneo hayo kutoridhisha hali inayoashiria kupungua kwa mchango wa mvua za vuli (ambao ni takriban asilimia **27**) ya chakula msimu huu.

**(d) Hali ya mazao mashambani**

**Mheshimiwa Spika,**

33. Tathmini iliyofanyika tarehe 3 Machi, 2015, inaonesha kuwa mvua za msimu zilianza vibaya katika Mikoa 11 ya Dar es Salaam, Mara, Morogoro, Pwani, Shinyanga, Tanga, Lindi, Mbeya, Njombe, Rukwa na Tabora; na kwamba mtawanyiko wa mvua hizi uliendelea vibaya katika Mikoa tisa (9) ya Arusha, Dar es Salaam, Pwani, Shinyanga, Simiyu, Tanga, Manyara, Singida; na Tabora. Kutokana na hali hii, inatarajiwa kuwa mavuno ya msimu wa 2014/2015 yatakuwa chini ya kiwango hivyo kusababisha kuwepo kwa uhaba wa chakula katika Mikoa sita (6) ya Arusha, Kilimanjaro, Mara, Pwani, Shinyanga na Tabora.

**Mheshimiwa Spika,**

34. Tathmini hii imeonesha pia kuwa utekelezaji wa malengo ya uzalishaji katika msimu wa 2014/2015 haujafikiwa katika Mikoa 18. Kwa Mikoa inayopata mvua mbili za vuli na masika (Bimodal rain), nimeeleza kuwa kilimo cha vuli kilishapita bila mchango mkubwa wa chakula; na kwa vile mvua za masika zitategemewa kunyesha kwa mtawanyiko wa wastani na kwa kipindi kifupi, ni wazi kuwa uzalishaji utakuwa pungufu ikilinganishwa na uzalishaji wa mwaka 2013/2014 na hivyo kufanya upatikanaji wa chakula kwa mwaka 2015/2016 kuwa chini ikilinganishwa na mwaka uliopita.

**Mheshimiwa Spika,**

35. Kutokana na uwezekano wa kuwepo kwa upungufu wa chakula katika msimu wa 2015/2016 katika Nchi yetu, napenda kuchukua fursa hii kuwataka Wakuu wa Mikoa iliyopata mvua hafifu; na ile yenye akiba kubwa ya chakula wasimamie kwa karibu shughuli za hifadhi ya mavuno yaliyopatikana katika msimu wa 2013/2014 kwa kuzishirikisha Halmashauri zote na wananchi. Vile vile, kwa Mikoa yenye mvua chache wachukue hatua madhubuti na za haraka kwa kushirikiana na Halmashauri zote kuhakikisha kuwa wananchi wanapata mbegu bora za muda mfupi zinazostahimili ukame kama vile mtama, uwele, n.k. ili wapande mapema kwa kutumia mvua zinazonyesha sasa.

**(e) Hifadhi ya Taifa ya Chakula**

**Mheshimiwa Spika,**

36. Hadi tarehe 11 Machi 2015 Serikali kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) ulikuwa umenunua Tani **304,514** za nafaka ziwemo Tani **295,900** za mahindi, Tani **4,674** za mtama; na Tani **3,940** za mpunga. Kutokana na NFRA kuwa na akiba ya Tani **188,987** za mahindi na Tani **506** za mtama wakati wa kuanza msimu wa ununuzi tarehe 01 Julai, 2014 hadi sasa akiba iliyohifadhiwa katika Kanda mbalimbali za NFRA ni jumla ya Tani **494,007** ambapo Tani **484,887** ni za mahindi, Tani **5,180** ni za mtama; na Tani **3,940** ni za mpunga. Tunafahamu kuwa kuna maeneo kadhaa hapa Nchini yaliyopata mavuno hafifu kutokana na maeneo yao kukosa mvua ya kutosha. Hivyo, napenda kuliarifu Bunge lako tukufu na wananchi kuwa Serikali ina akiba ya kutosha ya chakula kwa Wananchi wote watakaokuwa na matatizo ya njaa. Nichukue fursa hii kuitaka Mikoa na Halmashauri zenye upungufu wa chakula kufanya tathmini ya haraka kupata takwimu za wananchi wenye njaa ili wapatiwe chakula mapema bila kuchelewa.

**(f) Mwenendo wa Malipo ya NFRA**

**Mheshimiwa Spika,**

37. Katika mwaka wa fedha 2014/2015 Serikali kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula ulipanga kununua Tani **200,000** za nafaka kwa gharama ya Shilingi Bilioni **109.6**. Hata hivyo kutokana Wananchi kuzalisha kwa wingi na kuiwezesha Nchi kuwa na ziada ya chakula hasa mahindi, mpunga na mtama kwa takriban Tani Milioni **3.2**, Serikali iliongeza lengo la ununuzi wa nafaka hadi Tani **298,122**. kwa thamani ya Shilingi Bilioni **151.3**. Serikali ilichukua hatua hiyo ili kuepuka kuharibika kwa mazao yaliyokuwa yameletwa na wakulima kuuzwa katika vituo vya Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula. Aidha, kutokana na fedha za Tani za ziada kutokuwepo katika Bajeti ya awali, Serikali ilishindwa kuwalipa kwa wakati wakulima wote waliopeleka nafaka katika vituo hivyo na kusababisha Serikali kuwa na madeni kwa wakulima hao.

**Mheshimiwa Spika,**

38. Hadi tulipofika Januari 2015, deni lilikuwa limefikia Shilingi Bilioni **89.2** kwa Tani **175,606** za nafaka. Kwa msingi huo hadi tarehe 24 Februari 2015, Serikali ilikuwa imetoa Shilingi Bilioni **15** na kukopa Shilingi Bilioni **15** kutoka Benki ya CRDB zilizolipa na kupunguza madeni ya wakulima. Takwimu za sasa zinaonesha kuwa hadi tarehe 27 Machi, 2015 deni lilikuwa limepungua hadi kufikia Shilingi Bilioni **45** kwa Tani **88,910** za nafaka.

**Mheshimiwa Spika,**

39. Katika kuendelea kupunguza malipo ya deni lililobaki, tarehe 31 Machi, 2015 Serikali imetoa Shilingi Bilioni **20** na kubakiza deni la Shilingi Bilioni **25**. Aidha, Serikali imepanga kuuza sehemu ya akiba ya nafaka iliyopo katika Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula kwa Mpango wa Chakula Duniani (*World Food Programme*) na Jeshi la Magereza ili kupata fedha zakulipia deni lote lililobaki. Napenda kutoa msisitizo kwa Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) katika kufanya malipo haya kuzingatia maagizo ya Serikali ya kutoa kipaumbele cha kufanya malipo kwa wakulima wadogo wadogo, mmoja mmoja kabla ya makundi mengine.

**IV: UNUNUZI WA MADAWATI SHULE ZA MSINGI KWA KUTUMIA FEDHA YA FIDIA YA RADA**

**Mheshimiwa Spika,**

40. Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ilipokea fedha zilizotokana na fidia ya Rada (*BAE System Plc Funds*) kiasi cha Paundi za Uingereza 29,542,266, sawa na Shilingi **72,324,609,162**. Kulingana na Mkataba wa Makubaliano (MOU) kati ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya Uingereza kupitia Shirika la Maendeleo - DFID, ilikubaliwa kuwa Paundi

**24,392,266** sawa na Shilingi **59,716,513,062** zitumike katika ununuzi wa vitabu vya kiada, mihutasari na miongozo ya mihutasari kwa shule za msingi Tanzania Bara; Paundi **5,000,000** sawa na Shilingi **12,240,870,000** zitumike kununulia madawati kwa shule za msingi Tanzania Bara. Aidha, Paundi za Uingereza **150,000.00** sawa na Shilingi **367,226,100.00** zilipangiwa kazi ya ukaguzi na ufuatiliaji na udhibiti wa mchakato wa ununuzi.

**Mheshimiwa Spika,**

41. Kutokana na Mkataba wa Makubaliano hayo ilipangwa kuwa madawati yanunuliwe kwa ajili ya Halmashauri tisa (9) zenye upungufu mkubwa wa madawati na matokeo dhaifu katika mtihani wa kumaliza Elimu ya Msingi. Lengo lilikuwa ni kumaliza uhaba wa madawati katika Halmashauri hizo. Hata hivyo, Bunge katika kikao chake cha mwaka 2012/2013 ilishauri kwamba Halmashauri zote zipate mgao wa madawati kwa usawa. Hivyo, Mikoa yote ishirini na tano ya Tanzania Bara imepata na itaendelea kupata madawati kwa usawa.

**Mheshimiwa Spika,**

42. Kikao cha Kamati Tendaji ya matumizi ya fedha za BAE kiliamua kuwa yatengenezwe madawati ya kukaa mwanafunzi mmoja mmoja ili kukidhi na kurahisisha ufundishaji kwa kutumia njia shirikishi ambazo huwezesha wanafunzi kujadiliana zaidi na kuchangiana mawazo ya uelewa wao kuliko kumsikiliza mwalimu zaidi. Hivyo madawati yatengenezwe na kugawiwa kwa kuzingatia aina za madawati na umri wa Wanafunzi. Wataalamu wa Ufundi kutoka Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi (WEMU) wakishirikiana na Wataalamu wa Ufundi kutoka DFID walitoa viwango vya ulinganisho (*technical specifications*) vya madawati hayo.

**Mheshimiwa Spika,**

43. Katika kugawa madawati, Mikoa sita ya ukanda wa Pwani ilipangwa kupata madawati ya Plastiki Ngumu (*Hard Plastic Desks*). Mikoa hiyo ni Dar es salaam, Pwani, Tanga, Lindi, Mtwara na Morogoro. Mikoa kumi na tisa iliyobaki itapatiwa madawati ya mbao (*Steel Framed Desk*).

**Mheshimiwa Spika,**

44. Awamu ya kwanza ya ununuzi wa madawati ilianza mwezi Oktoba 2013 na ilihusisha ununuzi wa aina mbili za madawati, madawati ya Plastiki Ngumu na madawati ya Mbao.

**Mheshimiwa Spika,**

45. Jumla ya madawati **30,996** ya Plastiki Ngumu (*Hard Plastic Desks*) yamenunuliwa kwa ajili ya Mikoa sita ya Ukanda wa Pwani ambao una Halmashauri 41 ambapo kila Halmashauri imepata madawati **756** na usambazaji wake umekamilika na madawati yameanza kutumika. Aidha, jumla ya madawati **62,992** ya Mbao yamenunuliwa na usambazaji umekamilika ambapo kila Halmashauri kati ya 124 za Mikoa 19 isiyo ya Ukanda wa Pwani imepata madawati **508**.

**Mheshimiwa Spika,**

46. Awamu ya pili ya ununuzi wa madawati ilianza mwezi Juni 2014. Awamu hii imehusisha jumla ya madawati **74,897** ya Plastiki Ngumu na ya mbao. Kila Halmashauri ya Mikoa sita ya Ukanda wa Pwani imepata madawati **617** ya Plastiki Ngumu. Ilihali kila Halmashauri za Mikoa 19 isiyo ya Pwani itapata madawati **400** ya mbao. Inatarajiwa madawati haya ya mbao yatakamilika kusambazwa katika Halmashauri kati kati ya mwezi wa Nne 2015.

**Mheshimiwa Spika,**

47. Madawati ambayo yameshasambazwa mpaka sasa ni **119,285** yakiwemo ya plastic ngumu **56,293**. Madawati mengine ya mbao **49,600** yatakamilika kusambazwa kati kati ya mwezi April 2015. Mchakato huu wa ununuzi wa madawati ukikamilika bado tatizo la upungufu wa madawati litakuwa halijaisha. Kuna uhitaji wa madawati **3,302,678**, na madawati yaliyopo shuleni ni **1,837,783** na kuna upungufu wa madawati **1,464,895**. Baada ya kukamikisha

usambazaji wa madawati **168,885** kwa kutumia fedha hizi za fidia ya rada kutakuwa na upungufu wa madawati **1,296,010**. Hivyo, bado kuna ulazima wa kuendelea kutenga fedha zaidi katika kupunguza na hatimaye kumaliza kabisa tatizo la upungufu wa madawati ili kuboresha mazingira ya kujifunza na kujifunzia na kuendana na mahitaji ya Mpango wa Matokeo Makubwa sasa (BRN).

**Mheshimiwa Spika,**

48. Nachukua fursa hii kuwashukuru sana wote walioshirikiana katika harakati hizi za kuondoa upungufu wa madawati Nchini. Napenda kuwakumbusha Viongozi na Wananchi kuwa bado tunayo kazi kubwa. Kila mmoja awe mbunifu katika eneo lake na kushirikiana pamoja katika kuweka na kutekeleza mipango endelevu ya kuongeza idiadi ya madawati. Halmashauri ziendeele kutenga fedha kila mwaka kwa ajili ya Madawati na nawaomba Wadau wa Maendeleo kuendelea kusaidia katika eneo hili. Ninaamini wote tukishirikiana kwa pamoja tutafanikiwa.

**V: MAUAJI YA WATU WENYE ULEMAVU WA NGOZI (ALBINO)**

**Mheshimiwa Spika,**

49. Hivi karibuni yameibuka tena mauaji ya Watu Wenye Ulemavu wa Ngozi (Albino). Ninasema yameibuka tena kwa kuwa yalikuwa yamekoma hususani mwaka 2011 na tukaishi kwa amani kidogo. Hata hivyo, Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wakati akihutubia Taifa katika hotuba yake ya mwisho wa mwezi Februari 2015 alilieleza Taifa kuwa mauaji hayo yameibuka tena. Mauaji haya kwa taarifa zilizopo yalianza mwaka 2006 ambao ulikuwa na tukio **moja (1)**. Idadi ya matukio ya mauaji iliendelea kupanda hadi kufikia **saba (7)** mwaka 2007 na **18** mwaka 2008. Mwaka 2009 matukio yalianza kupungua kutokana na juhudi za Serikali na Wananchi. Mwaka huo ulikuwa na matukio **Tisa (9)**, mwaka 2010 ulikuwa na tukio **moja (1)** na mwaka 2011 kama nilivyosema haukuwa na tukio. Hata hivyo, kwa miaka iliyofuata kulikuwa na tukio **moja (1)** mwaka 2012, tukio **moja (1)** mwaka 2013 na kufikia matukio manne (4) mwaka 2014. Mwaka huu wa 2015 limeshatokea tukio moja (1) na kufanya jumla ya matukio ya mauaji kuwa **43** hadi sasa (Mwaka 2006 – 2015). Matukio haya hayahusishi yale ya kujeruhi.

**Mheshimiwa Spika,**

50. Kwa upande wa Watuhumiwa takwimu za watuhumiwa kati ya mwaka 2006 -2015 zinaonesha kuwa:

i) Jumla ya watuhumiwa **181** wakiwemo Wanaume **171** na Wanawake **10** walikamatwa na kuhojiwa. Kati yao watuhumiwa **133** walifikishwa mahakamani na kufunguliwa kesi za mauaji na **46** kwa makosa ya kujeruhi.

ii) Kesi **10** bado zinaendelea katika hatua mbalimbali za uchunguzi;

iii) Watuhumiwa **15** wamehukumiwa katika Mahakama, **13** kati yao wamehukumiwa kunyongwa hadi kufa.

iv) Watuhumiwa wawili waliuawa na Wananchi kabla ya kufikishwa Polisi.

v) Mtuhumiwa mmoja alihukumiwa kifungo cha miaka **20** jela kwa kosa la kujeruhi;

**Mheshimiwa Spika,**

51. Chanzo kikubwa cha mauaji hayo ni imani za kishirikina. Aidha, **Matukio 41** kati ya **43** yametokea katika Ukanda wa Ziwa na Magharibi, kwani hadi sasa yametokea matukio **13** ya Mauaji Mwanza, Kagera matukio sita (6), Tabora matukio matano (5), Mara matukio manne (4),

Geita matukio manne (4), Kigoma matukio Manne (4) Simiyu matukio matatu (3) na Shinyanga matukio mawili (2). Hali hii inayoonesha dalili kuwa imani hizi za kishirikina zimejikita zaidi katika eneo hili la Nchi. Wakati akihutubia Taifa katika hotuba yake ya mwisho wa mwezi Februari 2015 Mheshimiwa Dkt. Jakaya Mrisho Kikwete, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ameweka wazi msimamo wa Serikali kwamba Serikali itafanya kila jitihada kukomesha mauaji haya. Aidha, Serikali haitaacha hali iwe mbaya kama ilivyokuwa huko nyuma.

**Mheshimiwa Spika,**

52. Wito wangu ni kuomba ushirikiano wa Wananchi na Viongozi wa Dini zote, Mashirika ya Serikali na Yasiyo ya Serikali na Wadau wote wa Maendeleo katika vita hii. Aidha, niwaombe watu wote walio wazalendo na wenye kupenda amani katika Taifa letu la Tanzania kuendelea kulaani kwa nguvu zote vitendo hivi vya kikatili na visivyokubalika na kuendelea kutoa taarifa zozote zinazohusu vitendo hivi kwa vyombo vya Serikali ili kusaidia kukomesha vitendo hivyo. Niwaombe tena Taasisi zote za Dini kusaidia katika kuondoa au kubadili imani hizi za kishirikina miongoni mwa jamii na Mahakama kusaidia katika kuharakisha kesi za mauaji ya Walemavu wa Ngozi na kutoa adhabu kali kwa watakaothibitika kushiriki katika vitendo hivyo. Vyombo vya Dola vitumie kila ujuzi na mbinu kutekeleza maelekezo ya Amiri Jeshi Mkuu na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kukomesha mauaji haya. Ninaamini tukiunganisha nguvu zetu kwa pamoja dhidi ya fedheha hii tutashinda.

**VI: KURA YA MAONI KUHUSU KATIBA INAYOPENDEKEZWA NA UCHAGUZI MKUU**

**a) Kuboresha Daftari la Wapiga Kura**

**Mheshimiwa Spika,**

53. Zoezi la Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura linaendelea katika Mkoa wa Njombe chini ya Usimamizi wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Sambamba na Uboreshaji wa Daftari la Wapiga Kura, Tume inaendelea pia na maandalizi ya utekelezaji wa Upigaji Kura ya Maoni na Uchaguzi Mkuu wa mwaka huu. Jukumu kuu la Tume kwa sasa ambalo limekwisha anza ni ukamilishaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura kwa haraka ili kuwezesha kufanyika kwa Kura ya Maoni kuhusu Katiba Inayopendekezwa na baadaye Uchaguzi Mkuu. Uandikishaji unafanyika kwa kutumia vifaa maalum vinavyojulikana kama "*Biometric Voters Registration (BVR)*". Vifaa hivi vina uwezo wa kumtambua mtu na kumtofautisha na mwingine kama vile alama za vidole, sura, mpangilio wa mikono, saini ya mtu n.k. Hivyo vifaa hivi vinatumika katika Uandikishaji wa Daftari la kudumu ili kuwa na Daftari sahihi na linaloaminika zaidi.

**Mheshimiwa Spika,**

54. Katika kutekeleza uboreshaji wa zoezi hili, Tume ya Taifa ya Uchaguzi imelenga kuandikisha Wapiga Kura milioni 21. Vituo vya Kuandikishwa vimesogezwa karibu na Wapiga Kura katika ngazi za Vijiji, Vitongoji na Mitaa; na inakadiriwa kutakuwa na Vituo 36,164. Kila Kituo kitaandikisha kwa siku 7 hadi 11 kufuatana na idadi ya watu na vituo vitafunguliwa kuanzia saa 2 hadi saa 12 jioni.

**Mheshimiwa Spika,**

55. Katika zoezi zima la kuboresha Daftari la Wapiga kura Tume inategemea kutumia BVR Kits 8,000 katika uboreshaji huu. Tayari BVR 250 zilitumika katika zoezi la majaribio kwa mafanikio makubwa. Uboreshaji wa awamu hii utahusisha Wapiga Kura wote, wapya na wa zamani na wale wote waliozaliwa kabla ya Septemba 1997. Aidha, Tume ya Taifa ya Uchaguzi imeanza Uandikishaji katika Mkoa wa Njombe tarehe 16 Machi, 2015 na unatarajiwa kukamilika tarehe 18 Aprili 2015 ambao ni takriban muda wa Mwezi mmoja.

56. Tarehe 24 Februari, 2015 nilifanya uzinduzi Kitaifa wa Zoezi la Uandikishaji wa Wapiga Kura katika Daftari la Wapiga Kura, hafla iliyofanyika Mjini Makambako katika Mkoa wa Njombe. Taarifa tulizopata ni kwamba uandikishaji huo umekuwa wa mafanikio makubwa; kwani watu wanajitokeza kwa wingi sana. Kwa mfano, katika Halmashauri ya Mji wa Makambako, Tume ilipanga kuandikisha Wastani wa Wapiga Kura 1,850 kwa siku ya kwanza lakini walioandikishwa 3,014 ambao ni mara 2 ya waliotarajiwa.

**Mheshimiwa Spika,**

57. Serikali kwa upande wake imehakikisha fedha yote kwa ajili ya ununuzi wa BVR 8,000 zimelipwa kwenye Tume ya Uchaguzi ya Taifa. Matarajio ni kwamba kazi ya kuandikisha katika Mikoa mingine itaanza na kuendelea kwa kasi. Aidha, tunatarajia Tume itatoa taarifa ya Ratiba itakayotumika kutuwezesha kukamilisha zoezi la uandikishaji. Tume itatoa taarifa siku za hivi karibuni kuhusu upigaji wa Kura ya Maoni. Ni dhahiri muda uliobaki kuanzia sasa ni mfupi lakini Tume ndiyo itakayotujulisha Ratiba kamili. Wakati Tume inajitahidi kufikia malengo hayo, Serikali inaendelea na mipango ya kuelimisha Wananchi kupitia Radio, Televisheni, Magazeti mbalimbali kuhusu umuhimu wa Katiba Inayopendekezwa ili kila Mwananchi aielewe vizuri na kuweza kuipigia kura kwa matakwa yake mwenyewe bila kurubuniwa muda utakapofika.

**b) Usambazaji wa Nakala za Katiba Inayopendekezwa na Hatua iliyofikiwa.**

**Mheshimiwa Spika,**

58. Wakati huo huo zoezi la kusambaza Nakala za Katiba Inayopendekezwa linaendelea. Kama mtakumbuka Serikali ilipanga kuchapisha nakala **2,000,000** za Katiba Inayopendekezwa. Usambazaji wa nakala za Katiba hiyo kutoka Bohari kuu kwenda Mikoa ya Tanzania Bara na Zanzibar kuanzia tarehe 3 Januari, 2015 hadi tarehe 18 Machi, 2015 ulifikia jumla ya nakala **1,716,010**. Katika Tanzania Zanzibar (Unguja na Pemba) nakala **210,000** zilisambazwa na katika Mikoa 25 ya Tanzania Bara zilisambaziwa jumla ya nakala **1,141,300**. Nakala hizo zilisambazwa katika Kata zote **3,802** za Tanzania Bara ambapo kila Kata ilipata nakala **300**. Viongozi wa Mikoa, Wilaya na Halmashauri walisambaziwa nakala **40** kila Mkoa.

**Mheshimiwa Spika,**

59. Takwimu za ugawaji wa nakala za Vitabu vya Katiba Inayopendekezwa katika Taasisi zinaonesha kuwa jumla ya nakala **346,000** zilisambazwa kwa Wizara na Taasisi mbalimbali Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar. Wizara zimepangiwa kupata nakala **9,700**, Taasisi za Serikali za Tanzania Bara nakala **79,100**, Taasisi za Elimu ya Juu nakala **43,200** na Taasisi za Kidini zitapata nakala **24,000**. Asasi za Kiraia nakala **6,400**, Vyama vya Siasa nakala **170,100**, na Taasisi nyingine kama *Tanzania Private Sector Foundation*, *TUCTA Media Council of Tanzania* na Chama cha Walimu nakala **3700**. Wizara na Taasisi za Zanzibar zimepangiwa nakala **10,000**. Matumaini ni kwamba Nakala zote zitakuwa zimesambazwa kwa wahusika. Wito wangu ni kuwaomba Wananchi kuhakikisha wanapta nakala ya Katiba Inayopendekezwa kuisoma vizuri na kuelewa na hatimaye kuipigia kura Katiba hiyo.

**VIII: UFAFANUZI KUHUSU MAHAKAMA YA KADHI**

**Mheshimiwa Spika,**

60. Katika Mkutano wa 18 wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Serikali ilikusudia kuwasilisha Bungeni Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act*] Na. 2/2014. Sehemu ya Tano ya Muswada huo ilikusudia kurekebisha Sheria ya Tamko la Sheria za Kiislam [*The Islamic Law (Restatement) Act*], Sura ya 375. Hata hivyo, kama nilivyoeleza hapo awali Muswada huu ni miongoni mwa Miswada mine (4) ambayo haikupata nafasi ya kujadiliwa na Bunge. Serikali itatumia fursa kuendelea

kushirikisha Wadau mbalimbali kwa lengo la kupanua uelewa juu ya maudhui na madhumuni ya Muswada huu.

#### **IX: CHANGAMOTO ZA WAFANYABIASHARA KUHUSU UTOZAJI KODI**

##### **Mheshimiwa Spika,**

61. Tarehe 27 Machi, 2015 Serikali ilikutana na Viongozi wa Jumuiya ya Wafanyabiashara Tanzania pamoja na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Uchumi, Viwanda na Biashara, Mheshimiwa Luhaga Joelson Mpina (Mb.) ambaye aliongozana na Wafanyabiashara hao baada ya Kamati yake kuwasikiliza na Mheshimiwa Deo Kasanyenda Sanga (Mb.) ambaye ni Mjumbe wa Kamati hiyo. Lengo la Kikao hicho lilikuwa ni kuzungumzia kuhusu kero na malalamiko mbalimbali ya Wafanyabiashara na kuyatafutia ufumbuzi wa pamoja.

##### **Mheshimiwa Spika,**

62. Katika Kikao hicho, Katibu wa Jumuiya ya Wafanyabiashara Tanzania, Mchungaji Silver L. Kiondo alieleza kuwa, malalamiko yao ambayo wanaomba Serikali iyashughulikie ni yafuatayo:

i) Changamoto ya Kimfumo ya Matumizi ya Mashine za Kielektroniki za EFD;

ii) Ongezeko la Makadirio ya Kodi ya Mapato kwa Asilimia 100 kwa Wafanyabiashara ambao hawana kumbukumbu za biashara zao; na

iii) Maombi ya kuachiliwa huru kwa Mwenyekiti wa Taifa wa Jumuiya ya Wafanyabiashara, Bwana Johnson Estomihi Minja kutokana na kuondolewa kwa dhamana na Mahakama baada ya kesi inayomkabili kutajwa tarehe 26 Machi, 2015.

##### **Mheshimiwa Spika,**

63. Waheshimiwa Wabunge watakumbuka kuwa, katika jitihada za kuimarisha ukusanyaji wa mapato Nchini; mwaka 2010 Serikali ilibuni Mfumo rahisi wa kulipa Kodi unaoendana na mazingira ya sasa ya mabadiliko ya Sayansi na Teknolojia. Mfumo huo wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki ulianzishwa kwa malengo ya **kuboresha utunzaji wa kumbukumbu kwa Wafanyabiashara; kuongeza uwazi katika ukadiriaji wa Kodi; kupunguza mianya ya rushwa na kukuza ulipaji Kodi kwa hiari** na hivyo kupunguza malalamiko ya ulipaji Kodi yasiyo ya msingi.

64. Aidha, Mfumo wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki za EFD; unarahisisha usimamizi wa Kodi, kwani mauzo yote yanarekodiwa kwenye Mashine za Kielektroniki na hatimaye kutumwa kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa njia ya Mtandao wa moja kwa moja. Utumiaji ipasavyo wa Mashine za EFD huongeza ulipaji Kodi kwa hiari na hivyo kuongeza Pato la Taifa.

##### **Mheshimiwa Spika,**

65. Naomba nitumie fursa hii kurejea kwa muhtasari manufaa ya Matumizi ya Mashine za Kielektroniki (EFD) kwa Wafanyabiashara na Serikali. Kama mnavyofahamu kutokana na maendeleo makubwa ya Sayansi na Teknolojia ya Mawasiliano ya Kisasa (ICT); Wataalam wanathibitisha kwamba, Mashine za Kielektroniki za EDF zinafanya kazi zifuatazo:

**Moja:** Zinatoa Risiti na Ankara za Kodi kwa urahisi na Mfanyabiashara huondokana na adha ya kuchapisha au kununua vitabu vingi vya kuandikia risiti ambavyo utunzaji wa nakala zake unaleta usumbufu;

**Pili:** Zina uwezo mkubwa wa kutunza kumbukumbu za mauzo, manunuzi na mali ya biashara (stock) bila kufutika kwa muda usiopungua miaka mitano;



## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**Tatu:** Mtumiaji anaweza kutoa kwa urahisi taarifa za mauzo yake kwa siku, kwa wiki, kwa mwezi, kwa mwaka na kwa wakati wowote kwa kipindi kisichopungua miaka mitano;

**Nne:** Humwezesha Mfanyabiashara kutuma taarifa zake za mauzo moja kwa moja kwenda Ofisi za Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) na Mamlaka nyingine zenye mahitaji ya taarifa hizo, kama vile Taasisi ya Taifa ya Takwimu, Benki Kuu, EWURA, na SUMATRA;

**Tano:** Mashine zinaweza kupokea maelekezo moja kwa moja kutoka kwenye Mfumo wa Mamlaka ya Mapato Tanzania, na kumtaarifu Mfanyabiashara taarifa yoyote ya Kodi inayomhusu;

**Sita:** Mashine za Kielektroniki zinaweza kutuma na kupokea fedha kwa njia ya “Mobile Money”. Utaratibu huu unamwezesha Mtumiaji kutumia Mashine hizi kulipia kodi na huduma nyingine moja kwa moja kama vile, Ankara za Umeme, Maji, Simu, n.k;

**Nane:** Mashine za Kielektroniki zinatumia lugha ya Kiswahili na Kiingereza inayoeleweka kwa Wananchi wengi;

**Tisa:** Mashine za Kielektroniki zinaiwezesha Mamlaka ya Mapato Tanzania kutambua mauzo sahihi ya Mfanyabiashara na hivyo kuweza kutoza Kodi halali.

### **Mheshimiwa Spika,**

66. Utekelezaji wa Mfumo wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki unatekelezwa kwa Awamu mbili. Utekelezaji wa Awamu ya Kwanza ulianza rasmi mwezi Julai, 2010 ukihusisha Wafanyabiashara waliosajiliwa kukusanya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) na Awamu ya Pili ilianza mwaka 2013 ikihusisha Wafanyabiashara waliosajiliwa kutozwa Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT).

### **Mheshimiwa Spika,**

67. Katika utekelezaji wa zoezi hili, Serikali imelenga kuingiza Walipa Kodi wapatao **250,000** kati ya Walipa Kodi **1,500,000** ili waweze kutumia Mashine za Kielektroniki za EFD. Walengwa wa utaratibu huu ni Wafanyabiashara wenye biashara kubwa zenye **Mtaji** wa kati ya Shilingi **Milioni 14** na Shilingi **Milioni 40**. Katika Awamu hizi mbili, Wafanyabiashara wanaoendesha biashara zisizo rasmi kama vile, Wamachinga na wale wanaotembeza bidhaa barabarani na Mama Lishe hawahusiki na utaratibu huu.

### **Mheshimiwa Spika,**

68. Napenda kusesitiza kuwa, Mfumo wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki ni mzuri na unawasaidia Wafanyabiashara kutunza kumbukumbu na kulipa Kodi stahiki. Nawasihi Wafanyabiashara wajenge tabia ya kutunza kumbukumbu za biashara zao ili waweze kulipa Kodi Stahiki badala ya kutumia Mfumo wa Makadirio ambao umepitwa na wakati. Serikali inaamini kuwa, Matumizi ya Mashine za Kielektroniki zitaongeza Makusanyo ya Kodi na kupunguza vishawishi vya Rushwa.

### **Mheshimiwa Spika,**

69. Baada ya maelezo hayo, napenda kueleza hatua zilizochukuliwa na Serikali kushughulikia Malalamiko ya Wafanyabiashara pamoja na muhtasari wa makubaliano baina ya Serikali na Wafanyabiashara katika maeneo yanayolalamikiwa kama ifuatavyo:

### **Mheshimiwa Spika,**

70. Serikali ilikwishaanza kushughulikia Malalamiko ya Jumuiya ya Wafanyabiashara tangu mwezi Januari, 2014, hususan kuhusu kushughulikia changamoto zinazotokana na Mfumo wa

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

Mashine za Kielektroniki. Aidha, mwezi Septemba, 2014 iliundwa Kamati ya Taifa ya Uhamasishaji wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki za EFD na Kamati ya Ndogo ya Kiufundi ya kupitia mfumo wa uongoshaji wa Mizigo Bandarini. Vilevile, Wizara ya Fedha imeunda Kamati za Mikoa za kujadili changamoto mbalimbali zinazowakabili Wafanyabiashara ikiwa ni pamoja na kuelimisha Umma kuhusu Matumizi ya Mashine za EFD. Kutokana na hatua hizo kwa sasa mashine za kielektroniki za EFD zimeboreshwa zaidi na kuipa Mamlaka ya Mapato Tanzania uwezo mkubwa wa kusimamia mauzo ya Wafanyabiashara. Aidha, zoezi la elimu kwa walipa kodi linaendelea katika Mikoa yote Nchini.

### **Mheshimiwa Spika,**

71. Katika Kikao cha tarehe 27 Machi, 2015 Serikali pamoja na Viongozi wa Jumuiya ya Wafanyabiashara tuliafikiana kwamba:

(a) Kamati ya Kitaifa ya Uhamasishaji wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki (EFD) au Kamati ya pamoja ya maridhiano baina ya Wafanyabiashara na Serikali kuhusu matatizo ya kimfumo ya utozaji kodi na yale yanayotokana na mfumo wa Mashine za Kielektroniki za EFD; ikutane mapema iwezekanavyo kuanza majadiliano ili kuyapatia ufumbuzi malalamiko, changamoto na kero zinazowakabili Wafanyabiashara na kuwasilisha mapendekezo yake Serikalini ndani ya kipindi cha mwezi mmoja kuanzia tarehe 28 Machi 2015. Kamati husika ikamilishe kazi yake kabla ya mwisho wa mwezi Aprili, 2015;

(b) Ili kuwepo na uwakilishi mpana kwenye Kamati ya Taifa ya pamoja ya Wafanyabiashara na TRA, Serikali itateua Wajumbe wawili kutoka Wizara ya Viwanda na Biashara na Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Uratibu na Bunge) wawe sehemu ya Kamati iliyoungwa inayojumuisha Wajumbe Watatu (3) kutoka Jumuiya ya Wafanyabiashara Tanzania na Wajumbe Watatu (3) kutoka Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) pamoja na Mjumbe mmoja (1) kutoka Wizara ya Fedha;

(c) Kwa kuwa suala la Ongezeko la Kodi ya Mapato la Asilimia 100 linatokana na Marekebisho ya Sheria ya Fedha ya mwaka 2014/2015 ambayo imepitishwa na Bunge, na linawahusu wale tu ambao hawatunzi kumbukumbu zozote za mauzo ya bidhaa zao. Hivyo, ufumbuzi wa suala hili unapaswa ufuate utaratibu wa mchakato wa marekebisho ya Sheria husika kupitia Bunge. Tuliafikiana kuwa, Jumuiya ya Wafanyabiashara baada ya kujadiliana ndani ya Kamati ya pamoja iwasilishe mapema mapendekezo ya kurekebisha Mfumo wa Kodi unaoalamikiwa ili maoni yao yajadiliwe kwenye Kamati ya Maboresho ya Mfumo wa Kodi (*Task Force on Tax Reforms*) wakati wa mchakato wa maandalizi ya Bajeti ya Serikali ya Mwaka 2015/2016 na kufanya marekebisho stahiki. Hata hivyo, kwa kuwa suala hili litachukua muda ninawashauri Wafanyabiashara waanze kulipa robo ya kodi ilivyo sasa ili kuepuka kudaiwa malimbikizo baada ya Sheria kurekebisha;

(d) Kwa kuwa Mfumo wa Matumizi ya Mashine za Kielektroniki una faida nyingi na manufaa makubwa kwa Wafanyabiashara na Serikali; na kwa kuwa Mfumo huo unatumika katika Nchi nyingi Duniani; tumekubaliana kuwa, Jumuiya ya Wafanyabiashara Tanzania (JWT) iendelee kuwahamasisha na kuwaelimisha Wafanyabiashara wenzao kuhusu umuhimu wa kutunza kumbukumbu za biashara zao kwa kutumia Mashine za Kielektroniki za EFD na kulipa kodi stahiki. Serikali inaahidi kuwa itaendelea kushughulikia changamoto za kimfumo na utawala zilizopo za Matumizi ya Mashine za Kielektroniki za EFD na tumesisitiza kuwa suala hili lijadiliwe kwenye Kamati ya Kitaifa iliyoungwa ili kuzipatia ufumbuzi kwa haraka;

(e) Kuhusu suala la Mwenyekiti wa Jumuiya ya Wafanyabiashara Nchini, Bwana Johnson Estomihi Minja Kikao kilielezwa kwamba, Bwana Minja alishtakiwa kwa makosa ya kuendesha Mikutano ya uchochezi ya kuzuia matumizi ya Mashine za Kielektroniki na kuhamasisha Wafanyabiashara kufunga maduka yao. Tuliwaeleza Viongozi wa Wafanyabiashara kwamba suala hilo lipo chini

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

ya Mamlaka nyingine ambayo ni Mahakama; na kwamba Mhusika alirejeshwa rumande tarehe 26 Machi, 2015 kutokana na kukiuka mojawapo ya masharti ya dhamana aliyopewa na Mahakama. Hivyo, siyo busara kwa Serikali kuingilia uhuru wa Mhimili wa Mahakama. Serikali inaamini kuwa Mhusika atatimiza masharti ya dhamana kesi yake itakapotajwa tena leo tarehe 01 Aprili, 2015; na hivyo kuachiwa huru. Taarifa zilizopatikana mchana wa leo zinaonesha kwamba, Bwana Johnson Estomihi Minja amepata dhamana na yuko huru jioni ya leo;

(f) Mwisho, tulikubalina kuwa kwa sababu Serikali imeonesha nia njema ya kushughulikia mapema iwezekanavyo malalamiko na changamoto zinazowakabili Wafanyabiashara Nchini, ni vyema Viongozi wa Jumuiya ya Wafanyabiashara baada ya Kikao kile, kwenda kutoa maelekezo kwa Wafanyabiashara katika Mikoa yote Nchini **kusitisha mara moja mgomo unaoendelea** na wawatake Wafanyabiashara kufungua maduka yao ili Wananchi wapate huduma na bidhaa muhimu.

### **Mheshimiwa Spika,**

72. Serikali inathamini sana mchango wa Wafanyabiashara katika Kukuza Uchumi na kuchangia Mapato ya Serikali. Napenda kuwahakikishia Wafanyabiashara na Wananchi wote kwamba, Serikali ipo tayari kuunda Timu na kukaa pamoja na Wafanyabiashara kuzungumzia changamoto zinazowakabili na kuzipatia ufumbuzi wa haraka. Naomba nitumie fursa hii kutoa Wito kwa Wafanyabiashara wote Nchini kufungua Maduka yao ili waweze kutoa huduma muhimu za kuuza bidhaa kwa Wananchi. Nasisitiza kwamba, utaratibu wa kutumia Mashine za Kielektroniki haukuwekwa kwa nia mbaya, bali unalenga kumrahisishia Mfanyabiashara kutunza kumbukumbu za kila siku za biashara na kuwawezesha kulipa Kodi Stahiki.

### **Mheshimiwa Spika,**

73. Natoa Wito kwa Waheshimiwa Wabunge na Viongozi wa ngazi zote kushirikiana na Serikali kuwaelimisha Wananchi na Wafanyabiashara kuhusu manufaa ya Matumizi ya Mashine za Kielektroniki za EFD na kujenga tabia ya kufanya biashara kwa kutunza kumbukumbu za mauzo ili kwa pamoja tushirikiane kujenga Nchi yetu na kuleta Maendeleo Endelevu kwa kulipa Kodi Stahiki.

## **X: MALALAMIKO KUHUSU USAJILI MPYA WA BODABODA**

### **Mheshimiwa Spika,**

74. Pamoja na malalamiko hayo, yapo pia malalamiko ya Wafanyabiashara wa Pikipiki na Bajaj ambao wanailalamikia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), kwamba inawatoza Shilingi **250,000** hadi **300,000** kwa kusajili upya Pikipiki moja. Wafanyabiashara ya Bodaboda wamesema Mmiliki mpya wa Pikipiki au Bajaj anatakiwa kulipia leseni yake ya barabara pamoja na kodi nyingine ambazo ama Mmiliki wa zamani hakuzilipia; au Makampuni yaliyowauzia Pikipiki na Bajaj hizo hawajalipa kodi. Tulipokutana na Wafanyabiashara na Wenye bodaboda wanauliza kwa nini Mamlaka ya Mapato Tanzania, isiwatafute wale Wamiliki wa zamani na kuwadaa Kodi husika.

### **Mheshimiwa Spika,**

75. Nilikutana na Wafanyabiashara husika pamoja na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), ambapo maelezo ya Kitaalam tuliyopewa ni kwamba tangu tarehe 1 Julai, 2014 Serikali ilifuta Leseni ya barabara kwa Pikipiki na kuwataka Wamiliki wote kufanya Usajili upya. Katika zoezi hilo, Wamiliki wote wanatakiwa kuhakikisha kuwa wamelipa ushuru na ada zifuatazo:-

**Kwanza:** Kulipa Kodi ya Usajili (*Registration Fees*) ambayo ni Shilingi **10,000/=** (kwa Wamiliki Wapya);

## **Nakala ya Mtandao (Online Document)**

**Pili:** Kulipia Ada ya Leseni ya Barabara (*Road Licence*) ya Pikipiki mpya ambayo ni Shilingi **50,000** kwa Mwaka;

**Tatu:** Kulipa Ada ya Zimamoto ambayo Sh.**10,000** kwa Mwaka;

**Nne:** Kulipa Ushuru wa Stampu (*Stamp Duty*) ambao ni Asilimia moja (**1%**) ya thamani ya Pikipiki;

**Tano:** Kwa wale walionunua Pikipiki kutoka kwa Wamiliki wa zamani wanatakiwa pia kulipa Kodi ya Uhamisho wa Umiliki ambayo ni takriban Shilingi **27,000/=** pamoja na ushuru wa Stampu (*Stamp Duty*) wa Asilimia moja (**1%**) ya thamani ya pikipiki husika.

### **Mheshimiwa Spika,**

76. Ili kuwezesha Wamiliki wa pikipiki kulipa kodi hizo kwa urahisi, Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa kuzingatia Sheria husika, ilitoa unafuu wa kumruhusu Mlipa Kodi, kulipia Tozo na Ada hizo nilizozitaja kwa **Awamu Nne (4) kwa mwaka. Ukomo** wa muda wa kulipia kodi hizo ilikuwa imepangwa kuishia tarehe 31 Machi, 2015. Baada ya Serikali kutatafakari kuhusu malalamiko hayo ya Wamiliki wa bodaboda, imeamua **kusogeza mbele muda wa ukomo wa Usajili mpya wa Namba za Pikipiki hadi tarehe 31 Desemba 2015.**

## **XI: HITIMISHO**

### **Mheshimiwa Spika,**

77. Kwa kumalizia na kama ilivyo ada, naomba nitumie nafasi hii kuwashukuru wote waliosaidia kufanikisha mkutano huu. Kipekee nikushukuru wewe binafsi Mheshimiwa Spika, kwa kutuongoza vizuri na kwa busara kubwa. Niwashukuru Wenyevitwa wa Bunge kwa kazi nzuri wanayofanya kila wanapopata nafsi ya kukalia kiti cha Spika. Aidha, niwashukuru tena Waheshimiwa Wabunge kwa kazi nzuri ya kujadili na kupitisha Miswada yote iliyowasilishwa wakati wa Mkutano huu.

### **Mheshimiwa Spika,**

78. Nitumie nafasi hii pia kumshukuru Katibu wa Bunge na Wasaidizi wake wote kwa kazi nzuri ya kuhakikisha mkutano huu unakamilisha shughuli zake kama ilivyopangwa. Niwashukuru Wataalam wote wa Serikali na Taasisi zake ikijumuisha Taasisi za Sekta Binafsi, kwa misaada ya Kitaalam na huduma mbalimbali za kufanikisha Mkutano huu.

79. Niwashukuru pia Waandishi wa Habari kwa kazi nzuri walizofanya kuhakikisha kuwa taarifa za majadiliano na maamuzi mbalimbali ya hapa Bungeni zinawafikia Wananchi. Niwashukuru Madereva kwa kazi nzuri waliyofanya ya kuwasafirisha kwa usalama Waheshimiwa Wabunge, Viongozi mbalimbali, Wataalam na Wasaidizi wote walioshiriki katika Mkutano huu.

### **Mheshimiwa Spika,**

80. Nimalizie kwa kuwatakiwa wote safari njema mnaporejea kwenye maeneo yenu ya kazi na katika majimbo yenu. Ninaamini kwamba, Mwenyezi Mungu atatulinda na kutuweka salama sote kama tulivyo hadi kukutana tena katika Mkutano wa 20 wa Bunge lako Tukufu ambao ni mkutano wa mwisho Kikatiba wa Bunge la Kumi na ambao utakuwa mahususi kujadili Bajeti ya Serikali.

### **Mheshimiwa Spika,**

81. Baada ya kusema hayo, naomba sasa kutoa Hoja kwamba, Bunge lako Tukufu liahirishwe hadi tarehe **12 Mei, 2015** saa **3:00** Asubuhi litakapokutana katika Mkutano wa **20** kwenye Ukumbi huu hapa Dodoma.

**Mheshimiwa Spika,**

82. Naomba kutoa Hoja.

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, naomba nichukue nafasi hii kwanza kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa kazi ambayo mmeifanya katika kipindi hiki.

Leo asubuhi kulitokea sintofahamu, nafikiri toka tumefika hapa kulikuwa kumetolewa hoja na Mheshimiwa Mnyika kuhusu suala hli la BVR. Wakati ule sisi kama sisi hatukuwa na uwezo wa kujibu ndipo nikawaambia tusingubiri. Akaja tena nafikiri Alhamisi moja Waziri Mkuu hakuwepo akairudia hoja hiyo. Kama siku mbili, tatu zilizopita nikawa nimemwandikia kwamba hoja zake ziko mbili, ya maji itajibiwa kesho na ilijibiwa jana, hii nyingine tutaangalia utaratibu. Kwa hiyo, leo asubuhi siku ya mwisho na muda umekwisha akaanza Mheshimiwa Jafo, anataka hoja ya dharura na Mheshimiwa Mnyika naye hoja ya dharura, hata kama mlipindapinda lakini zilikuwa hoja zinazofanana.

Kwa hiyo, kwa busara ya Kiti, Kanuni ya 47 haikutumika vizuri kwa sababu halikuwa jambo la dharura, ni jambo muhimu lakini si la dharura. Kwa sababu nililifahamu ndiyo maana nikasema kwamba tutapata majibu kwenye hoja ya Waziri Mkuu wakati wa kuahirisha Bunge. Kwa sababu baada ya mazungumzo yale, nilishamwandikia Waziri Mkuu kwamba ningependa suala hili aliingize katika maelezo yake ya kuahirisha Bunge kwa sababu muda wa kutoa Kauli za Mawaziri kwa kweli ilikuwa haupo.

Nashukuru Kamati ya Uongozi tulipokaa pamoja tumetafakari suala hili na ikaonekana kweli Waheshimiwa Wabunge tunaanza kuondoka kwenye misingi yetu ya kuheshimu Kiti. Kamati ya Uongozi kwa kweli ilikuwa *laud* kuhusu suala hili kwamba haikuwa tabia njema. (Makofi)

Pia katika Bunge lililopita Kamati hii ya Uongozi iliagiza Kamati yetu ya Katiba na Sheria ifuatilie ile *process* nzima inayofanywa na Tume kuhusu uandikishaji wa wapiga kura kwa kutumia hii teknolojia mpya. Bahati mbaya tu Kamati yetu haikupata muda wa kushughulikia suala hili. Hata juzi walikwenda lakini muda hawakuwa nao kwa sababu niliwapa kazi kubwa ya kushughulikia *Miscellaneous Amendment*, Muswada ambao ulikuwa na sheria nyingi.

Hata hivyo, baada ya sheria ile kuondolewa na Serikali kwa sababu ya kuendelea kufanyiwa kazi, Kamati ya Uongozi imeagiza Kamati ya Katiba na Sheria, kwa sababu haya aliyoyasema Waziri Mkuu tumeyasikia lakini suala la Tume ya Uchaguzi lipo katika madaraka yake, waendeleo kufuatilia kuona suala hili linaendelea vipi kwa faida ya Watanzania wote ili tufike mahali tusiwe na mashaka. Kwa hiyo, Kamati yangu baada ya sikukuu ya Pasaka wanaweza wakakutana na Tume wakapewa *briefing* ya kinachoendelea.

Hivyo ndivyo tulivyokubaliana na nashukuru kwamba jioni hii mmerudi na tumefanya kazi toka tulipoanza jana mpaka tumefika leo tarehe 2 Aprili, 2014. Nawashukuru sana kwa uzalendo wenu, tumemaliza kazi ambazo tulipanga kufanya na naomba niwatakie afya njema. (Kicheko/Makofi)

Pia naomba niwakumbushe lakini ninyi wenyewe mnafahamu hiki ni kipindi cha moto kwelikweli. Najua siku hizi hazitakuwa rahisi kwenu lakini kila mtu ajitahidi na kila mtu afahamu Mungu alichokipanga ndicho kitakachokuwa. Mtahangaika lakini aliyoyapanga Mungu ndiyo yatakuwa, afadhali mjiridhishe tu. Kufanya juhudi ni wajibu wenu lakini pia mjue na Mungu ana mipango yake, anapokuepusha moja anakupa kheri lingine si kwamba anakutupa moja kwa moja.

### ***Nakala ya Mtandao (Online Document)***

Kwa hiyo, mimi niwatakie kheri kwenye hizo harakati nyingi kwa sababu muda mlio nao ni mwezi huu wa Aprili na Mei, Juni mtakuwa hapa, basi mkitoka hapa kama kuna mambo huko, ndiyo mtindo wenyewe unavyokuwa, kama nilivyosema nawatakia kila la kheri. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, niwatakie Pasaka njema na shughuli njema, sasa tuingie kwenye hatua ya kuimba Wimbo wa Taifa, naomba tusimame.

*(Hapa Wimbo wa Taifa Uliimbwa)*

**SPIKA:** Waheshimiwa Wabunge, sasa nitawahoji kuhusu tarehe ya Mkutano mwingine wa Bunge kutokana na Hoja aliyotoa Mheshimiwa Waziri Mkuu, kwamba Bunge sasa liahirishwe mpaka tarehe 12 Mei, 2015.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)  
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

*(Saa 6.10 Usiku Bunge liahirishwa mpaka Siku ya Jumanne,  
Tarehe 12 Mei, 2015, Saa Tatu Asubuhi)*